

Janusz Siatkowski

STUDIA
NAD WPŁYWAMI OBCYMI
W OGÓLNOŚLÓWIAŃSKIM
ATLASIE JĘZYKOWYM

LS1 2017 człowiek, który szyje i naprawia obuwie

- škv-čc-b
 - ▢ škv-čc-b
 - ▣ škv-čc-b
 - ▲ p̣rt-b=-ak-ŕ
 - o(b)-p̣n-bč-ar-b
 - ▣ o(b)-u-t-j-ar-b
 - ◆ čexl-ar-b
 - ◆ čexl-ar-in-ŕ
 - ⬢ kat-al-b
 - ⊖ (sapož)-bn-b=-ak-ŕ (1)
 - ⊙ (sapož)-bn-ik-ŕ (1)
 - ⊙ (sapož)-bn-ŕ šbv-bc-b (1)
 - ◆ (šušī)-ar-b, (šuster)-ŕ (2)
 - ⬢ (čobot)-ar-b, (čebot)-ar-b (3)
 - ▽ (kunduražī)-j-a (4)
 - ▽ (papuči)-j-a (5)
 - ▣ (postol)-j-ar-b (6)
 - ◆ (čičm)-ar-b (7)
 - ⬢ (bašm)-ar-b (8)
 - ⬢ (bašmač)-bn-ik-ŕ (8)
 - ▣ (kaliger)-ŕ, (kalig)-ar-b (9)
- (1) z tur. *sapax-, *sapux-
 - (2) z niem. schuoster, Schuster
 - (3) z tur. čabata
 - (4) z tur. kunduracı
 - (5) z tur. papuççı
 - (6) z tur. postal
 - (7) z tur. çizme
 - (8) z tur. başmak
 - (9) z włos. caleghèr

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Wpływy niemieckie	11
Wpływy tureckie	53
Wpływy greckie	73
Wpływy węgierskie	87
Wpływy łacińskie	97
Wpływy włoskie	105
Wpływy rumuńskie	119
Wpływy francuskie i pozostałe	121
Literatura	123
Wykaz skrótów	129
Wykaz map	131
Zusammenfassung	132
Spis miejscowości	142
Indeks wyrazowy	158

WSTĘP

Publikacja ta łączy się ściśle z 8. tomem *Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego*, red. J. Basara, J. Siatkowski, A. Basara, Warszawa 2003 (dalej OLA w nawiązaniu do skrótu tytułu rosyjskiego *Общеславянский лингвистический атлас*). Przynosi ona szczegółowy opis pożyczek obcych występujących w tym tomie OLA, uwzględniający bogatą literaturę zarówno dialektologiczną, jak i prace poświęcone historii występujących tu leksemów, w tym słowniki historyczne języków słowiańskich, opracowania etymologiczne itp. W publikowanym tomie OLA, podobnie jak i w tomach poprzednich, nie było na to miejsca.

W OLA sygnalizuje się obce pochodzenie wyrazów bezpośrednio w legendzie mapy przez umieszczenie zapożyczanych rdzeni w nawiasach okrągłych i wskazanie źródła obcego, np. (*žnid*)-ar-ъ, (*žnider*)-ъ, (*šnajder*)-ъ ‘krawiec’ z/od śrwniem. *snider* i nwniem. *Schneider*, (*sapož*)-ъn-ik-ъ, (*sapož*)-ъn-ъ=-ak-ъ ‘szewc’ od sttur. **sapay-*, **sapuy-* lub od protobułg. **saBaG-/saBuG-*, (*majstor*)-ъ z ngrec. *μαίστωρ*, (*majster*)-ъ z nwniem. *Meister* itd. Określenie z odnosi się do pożyczek przejętych w zasadzie bez zmian morfologicznych, od do przejść w jakimś stopniu przekształconych morfologicznie. Obu typów zapożyczeń zresztą nieraz ściśle rozdzielić się nie da. Zgodnie z praktyką stosowaną w tomach leksykalnych OLA używam tu pisowni uogólniającej, która pozwala na eliminację w zapisach regularnych różnic fonetycznych między językami słowiańskimi, np. *por̥s-ę* reprezentuje sch. *prase*, ślc. *prasa*, czes. *prase*, pol. *prosię*, ukr. *porosja* itd., zaś *por̥s-en-ъk-ъ* brus. *parasěnak*, ros. *porosěnok* itd., por. Siatkowski 1998. Również w wypadku pożyczek z języków obcych stosowane są zapisy uogólniające. Używane tu jery sygnalizują miękkość/twardość poprzedzających spółgłosek oraz formy przypominające ich wokalizacje w pozycji mocnej i zanik w pozycji słabej, jak np. (*jarmark*)-ъ – pol. *jarmark*, (*jarmarъk*)-ъ – pol. dial. *jarmarek*.

Informacje o pożyczkach obcych w OLA, w początkowych tomach dosyć skąpe, z czasem uległy rozszerzeniu. W pierwszym tomie (1. *Животный мир*, red. P. И. Аванесов, В. В. Иванов, Moskva 1988) wskazanie na obce pochodzenie często ogranicza się jedynie do wspomnianego umieszczenia nazwy w nawiasie okrągłym, natomiast źródło, zresztą nie systematycznie, podawane bywa w komentarzu. W kolejnych tomach (2. *Животноводство*, red. B. Falińska, J. Siatkowski, A. Kowalska, Warszawa 2000 i 3. *Растительный мир*, red. А.И. Падлужны, А.А. Крывицкі, Minsk 2000) z zasady sygnalizowane jest źródło nazw umieszczanych na mapach bezpośrednio w legendzie lub przynajmniej wymieniany jest język, z którego przejęto daną pożyczkę, bez podania postaci źródłowej. W tomach tych ze względu na oszczędność miejsca pominięto opracowane już informacje o obcym pochodzeniu nazw sporadycznych, które nie są wymieniane w legendzie, a na mapie są oznaczone wspólnym znakiem – gwiazdką. W dalszych tomach OLA źródła sporadycznych pożyczek postanowiono sygnalizować w wykazach zapisów terenowych umieszczanych po lewej stronie mapy. Tak zrobiono w 8. tomie OLA. Szkoda bowiem pomijać z trudem ustalone źródła obce, zwłaszcza że w wypadku takich nazw często brak o nich informacji w słowiańskich słownikach etymologicznych.

Liczebność pożyczek z języków obcych w materiałach OLA jest znaczna. Ich nasilenie w poszczególnych tomach, grupujących słownictwo z określonych dziedzin, jest różne. Jest ich, co zrozumiałe, stosunkowo mniej w opublikowanych tomach (t. 1–3), obejmujących nazwy roślin, zwierząt i hodowlę zwierząt domowych niż w tomie ósmym ze słownictwem z zakresu zawodów i stosunków społecznych. W każdym z tomów jednak zapożyczeń jest dużo: od kilkudziesięciu do kilkuset. Niektóre wyrazy poświadczone są kilkakrotnie ze względu na polisemię (np. wśród nazw związanych z hodowlą zwierząt), poza tym od jednego rdzenia notowano po kilka derywatów, zwłaszcza wśród nazw drzew, ich skupisk i gatunków drewna, a w tomie ósmym wśród nazw rzemieślników i tworzonych od nich feminatiwów, nazw żon i synów. Najlepiej ilustruje nasilenie wpływów obcych liczba przejętych rdzeni. W tomie ósmym wystąpiło ok. 750 nazw, utworzonych od ok. 300 zapożyczonych rdzeni.

Zasięgi określonych pożyczek obcych na poszczególnych mapach są różne. Niektóre są rozproszone na całym terenie lub tworzą arealy ze sobą się nie pokrywające, tak jest np. w wypadku pożyczek łacińskich. Inne częściowo się pokrywają tworząc wyraźne ich nasilenie na określonym terenie, co pozwala na sporządzenie map zbiorczych. Takie mapy zostały umieszczone w 8. tomie OLA. Mapom tym towarzyszy krótkie ujęcie syntetyczne wpływów obcych oraz pełne wykazy poszczególnych pożyczek w kolejności publikowanych w tomie map szczegółowych. Wykazy te dobrze informują też o występowaniu lub braku pożyczek obcych wśród nazw poszczególnych desygnatów. W wy-

kazach tych zasięgi pożyczek sygnalizowane są wymienieniem języków, w których one występują (bez szczegółowej lokalizacji i frekwencji). Jedynie poświadczenia nazw rzadkich i sporadycznych lokalizowane są podaniem punktów terenowych. Punkty terenowe podawane są też w tym wypadku, kiedy pożyczka na obszarze określonego języka występuje rzadko lub sporadycznie. Nazwy sporadyczne, nie wymienione w legendzie, tylko objaśnione w wykazie zapisów terenowych, umieszczonych po lewej stronie mapy, oznaczane są w wykazach pożyczek literą M, tj. materiał.

W przedstawionej publikacji podane są mapy zbiorcze oraz pełne wykazy poszczególnych pożyczek w układzie publikowanych w tomie map szczegółowych. Wykazy te są w pełni zgodne z umieszczonymi w 8. tomie OLA. Jedynie rosyjskie nazwy języków zostały tu zastąpione polskimi. Zachowano natomiast oznaczanie zapożyczanych rdzeni nawiasami okrągłymi oraz podziału morfologicznego, np. (*žnid*)-ar-ь, (*žnider*)-ь itp. Wszystkie zapisy uogólniające dla 8. tomu OLA najpierw opracowałem sam. Później, zgodnie z zasadą stosowaną w OLA, ich weryfikację przeprowadzili członkowie komisji morfologicznej: Helmut Jenč (2), L'ubor Králik (50), Ronald Löttsch (6), Marjan Marković (3), Wolfgang Sperber (3) i Zuzanna Topolińska (3). W toku dalszych prac wprowadzałem tu liczne modyfikacje, ostatnie po recenzjach wydawniczych tego tomu.

Podstawową częścią przedstawionej publikacji jest obszernie omówienie wpływów obcych występujących w 8. tomie OLA, uwzględniające obszerną literaturę przedmiotu, zarówno dialektologiczną, jak i etymologiczną oraz opracowania dotyczące historii omawianych leksemów. Brane są pod uwagę również materiały zawarte we wszelkiego rodzaju opracowaniach leksykograficznych: w słownikach historycznych i współczesnych języków słowiańskich. Zwraca się szczególną uwagę na chronologię przedstawianych zapożyczeń, drogi ich szerzenia się na obszarze słowiańskim, na utrzymywanie się reliktyw lub na ich zanikanie, na określonych terenach.

W opracowaniu tym zastosowałem uproszczoną pisownię uogólniającą bez nawiasów dla zapożyczanych rdzeni i bez sygnalizowania wewnętrznego podziału morfologicznego. Zapisy te poprzedzam gwiazdką, np. **žnidarь*, **žniderь*, **šnajderь* 'krawiec', **sapožьnikь*, **sapožьnь=akь* 'szewc', **majstorь*, **majsterь* itd. Zastosowana pisownia uproszczona jest bardziej przystępna, a jednocześnie zachowanie pisowni OLA w pełnych wykazach pożyczek według układu map w ósmym tomie pozwala na pełną porównywalność obu zapisów. Zapisy w uproszczonej pisowni uogólniającej (też z pominięciem gwiazdek) stały się podstawą sporządzonego indeksu wyrazowego. Przytaczane w opracowaniu formy terenowe weszły do indeksu tylko w pewnym wyborze, kiedy swoją postacią bardziej naruszały porządek alfabetyczny (bez uwzględniania różnic akcentowych, iloczynowych i intonacyjnych).

Opracowanie to zawiera materiał 8. tomu OLA, jedynie w wypadku wpływów greckich uwzględniono porównawczo również zapożyczenia występujące w trzech (1–3) opublikowanych wcześniej tomach.

Pewne fragmenty niniejszego opracowania przedstawiłem już w postaci osobnych artykułów (Siatkowski 2001, 2002, 2003a, 2003b, w druku). W artykułach tych ze względów technicznych zastosowałem, sygnalizowane zresztą, pewnego typu uproszczenia w zakresie pisowni fonetycznej zapisów terenowych OLA. Obecnie przywracam ich właściwe, nieraz bardzo skomplikowane, formy fonetyczne. Poza tym wprowadzam różnego typu uzupełnienia i zmiany interpretacyjne.

Serdecznie dziękuję recenzentom, Panom Profesorom Janowi Basarze, Tomaszowi Czarneckiemu i Stanisławowi Stachowskiemu za wszelkie uwagi i wskazówki oraz Pani Doktor Dorocie Rembiszewskiej za opracowanie komputerowe załączonych map syntetycznych.

WPLYWY NIEMIECKIE

Wśród językowych wpływów obcych w 8. tomie *Atlasu ogólnosłowiańskiego* najliczniejsze są wpływy niemieckie. Łącznie zanotowano ok. 300 nazw od ok. 100 rdzeni pochodzenia niemieckiego. Występują one w różnym nasileniu niemal na wszystkich mapach tego tomu. Nie ma ich lub poświadczane są zupełnie sporadycznie w nazwach 'sąsiada' (m. 2), 'sąsiadki' (m. 3), 'kowala' (m. 10–12), 'młynarza' (m. 19–21), 'pastuchów' (m. 23–26 – poza sporadycznymi nazwami 'owczarza'), 'pszczelarza' (m. 27), dla 'pracować' i 'pracy' (m. 42–44), 'miasta' (m. 45), 'wojny' (m. 67), w przymiotnikach 'drogi' (m. 53) i 'bogaty' (m. 66). Szczególnie częste są natomiast w nazwach 'cieśli' (m. 4), 'murarza' (m. 6), 'zduna' (m. 7), 'bednarza' (m. 8), 'kołodzieja' (m. 9), 'szewca' (m. 13–15), 'krawca' (m. 16–18), 'kucharki' (m. 22), 'ołówka' (m. 36), 'atramentu' (m. 37), 'papieru' (m. 39), a także w innych nazwach związanych ze szkołą, a dalej w nazwach 'ryнку' (m. 47), 'jarmarku' (m. 48), 'pieniędzy' (m. 49), czasowników 'liczyć' (m. 50) i 'kosztować' (m. 51), w nazwach 'myśliwego' (m. 56), 'polowania' (m. 57), 'zebraka' (m. 59), 'zebraczki' (m. 60), 'zebrania' (m. 61).

Nazwy pochodzenia niemieckiego na mapach OLA wykazują bardzo różne zasięgi. Ich nasilenie dobrze ilustruje załączona mapa zbiorcza. W poszczególnych punktach zanotowano nazwy pochodzące od 1 do 23 rdzeni niemieckich. Najczęściej występują oczywiście na zachodzie: w części południowej w dialektach słoweńskich, zwłaszcza na terenie Austrii, poza tym w północnej Chorwacji i w Wojwodinie, w części północnej w dialektach zachodniosłowiańskich, zwłaszcza zaś na Łużycach i w Słowacji oraz w Polsce na Pomorzu i na Śląsku. Uderza nieco słabsze ich nasilenie w Czechach, będące zapewne rezultatem dawniejszej długotrwałej działalności purystycznej w tym kraju. We wschodniej Słowiańszczyźnie częstsze są w zachodniej Ukrainie, zwłaszcza zaś na Ukrainie Zakarpackiej, w nieco mniejszym stopniu w zachod-

niej Białorusi, a zwłaszcza w jej części zachodnio-północnej. Zdecydowanie rzadsze są we wschodniej Ukrainie, we wschodniej Białorusi oraz w całej Rosji. W Rosji notowano je przeważnie w rozproszeniu (nieraz zaledwie jeden lub dwa rdzenie niemieckie w punkcie). Podobnie rzadkie są pożyczki niemieckie w Macedonii i niemal na całym Wybrzeżu Adriatyckim oraz na samym pograniczu słoweńsko-włoskim. Do pełnego obrazu wpływów niemieckich w południowej Słowiańszczyźnie brak nam materiałów z terenu Bośni i Hercegowiny oraz z Bułgarii.

Pożyczki niemieckie, poświadczone w OLA z dialektów wschodniosłowiańskich, zostały przejęte zazwyczaj za pośrednictwem języka polskiego. Do wyjątków może należy notowana częściej na Ukrainie oraz sporadycznie w Rosji nazwa **χutorъ* (*χutor*, *χut'ir*) 'niewielka wieś, zazwyczaj bez cerkwi'. Wątpliwości budzi tu ustalenie źródła niemieckiego i czas tej pożyczki. Vasmer ESRJ IV 286 dopatrywał się tu przejścia stwniem. *huntâri* 'część okręgu'. Tymczasem w dawnych zapisach polskich występuje też oboczna postać *futer*, *futor* wskazująca na 'zabudowanie gospodarcze w stepie do przechowywania siana służącego do karmienia bydła zimą', jak *futer* u J. Wereszczyńskiego (Osada Kijowska, Kraków 1995 – SPXVI, t. VII, 158) i *futor* 'folwark, zabudowanie gospodarcze' z XVII–XVIII wieku (u Lindego I 680 z J.A. Bardzińskiego i J. Torzewskiego). Oboczne formy *futor*, *chutor* w znaczeniu 'samotny folwarczek', 'samotne małe osiedle' zapisano też w gwarach polskich przesiedleńców z Litwy, Białorusi i Ukrainy, wyjątkowo też ze wsi Woronie pod Bielskiem Podlaskim (Basara TBW II, 1965: 40 i m. 23 oraz SGPA IV 147). Przemawia to za możliwością innej etymologii tego wyrazu, przedstawionej przez Bańkowskiego SE I 395, który zakłada tu pożyczkę niem. *Futter* 'pasza' najpierw w postaci *futer*, *futor*, przekształconej później na **chvútor*, *chútor* na gruncie ukraińskim. W materiałach ukraińskich jednak form **chvútor* i *futor* w tym znaczeniu nie znalazłem. W tej sytuacji może i tu trzeba przyjąć pośrednictwo polskie.

Pożyczki niemieckie w dialektach słowiańskich wykazują różnorodne podziały terytorialne. Przedstawiając ten bogaty materiał staram się uwzględnić zarówno zasięgi terytorialne poszczególnych nazw, jak i pełne zestawienia synonimicznych zapożyczeń niemieckich w ramach poszczególnych desygnatów. Oba te podziały wzajemnie się krzyżują utrudniając ich pełną prezentację. Jako nadrzędny przyjmuję podział terytorialny nazw pochodzenia niemieckiego, ale przy omawianiu nazw ilustrujących szersze zasięgi wymieniam też towarzyszące im w ramach danego desygnatu nazwy rzadsze lub zupełnie sporadyczne, które dopiero później grupuję według węższych zasięgów geograficznych.

Występujące w VIII tomie OLA pożyczki niemieckie tworzą kilka szerszych podziałów terytorialnych:

1. Pożyczki występujące we wszystkich trzech słowiańskich grupach językowych: zachodniej, wschodniej i południowej. W każdej z tych grup ich rozpowszechnienie jest różne, z zasady liczniejsze są one na samym zachodzie. Zaczynam od tych bardziej częstych, ale potem uwzględniam nawet te, które są notowane rzadko lub w zupełnym rozproszeniu.
2. Pożyczki łączące Słowiańszczyznę zachodnią i południową. W stosunku do grupy poprzedniej różnica jest płynna: tu nie doszło do rozpowszechnienia pożyczek niemieckich na wschodzie za pośrednictwem polskim.
3. Pożyczki niemieckie różnicujące Słowiańszczyznę. Z zasady chodzi o przeciwstawienie północy południu, przy czym granica między północą a południem przebiega bardzo różnie i nie wynika z podziałów dialektalnych słowiańskich, lecz ze zróżnicowania wpływających na Słowiańszczyznę dialektów niemieckich. Uwzględniam tu również takie pożyczki niemieckie, które wyraźniej wyznaczają zasięg tylko jednej z tych grup, przeciwstawiających się rozproszonym zapożyczeniom niemieckim na pozostałym terenie. Na końcu wymieniam liczne, choć dosyć rozproszone pożyczki niemieckie odnoszące się do jednego desygnatu.
4. Pożyczki niemieckie właściwe południowej części dialektów słowiańskich, częściowo wymienione już w grupie poprzedniej. Na końcu zestawiam pożyczki o ograniczonych zasięgach na południu Słowiańszczyzny.
5. Pożyczki niemieckie właściwe północnej części dialektów słowiańskich (głównie na zachodzie; ich rozszerzenie na wschodzie jest wtórne), częściowo wymienione w grupie 3. Na końcu umieszczam pożyczki o ograniczonych zasięgach na północy Słowiańszczyzny.

Taki układ omawianego materiału prowadzi do z góry zamierzonych powtórzeń. Ważną częścią omówienia jest zestawienie materiałów OLA z informacjami na temat przedstawianych nazw, znanymi z wcześniejszych opracowań gwarowych i historycznych. Pozwala to na głębszą interpretację zebranego materiału.

1. POŻYCZKI NIEMIECKIE WYSTĘPUJĄCE W TRZECZ SŁOWIAŃSKICH GRUPACH JĘZYKOWYCH

Jest to grupa dość różnorodna. Szczególne miejsce zajmuje tu dawna ogólnosłowiańska i prasłowiańska pożyczka **pěněžь* ‘pieniądz’ ze stwniem. *pfenning*, stsaks. *penning* (por. np. Vasmer ESRJ III 233–234), która z czasem została wyparta przez inne pożyczki obce: łacińskie i tureckie oraz przez innowację słowiańską **novьcbь*. W materiałach OLA notowano tu (m. 49) dwie postaci różniące się końcówkami: **pěněže* → **pěněze* oraz **pěnězi* → **pěnězi*. Pierwsza występuje powszechnie w zachodniej Słowiańszczyźnie: w Czechach

(*peñi:ze*), na Słowacji (*peña:ze*, *peñjaze*), na Łużycach (*p'en'eze*) i w Polsce (*p'eñonze*, *p'iñonze*), druga reliktoowo w kilku punktach słoweńskich (*penezi* – 20, *pejñezi* – 21 i kolektywne *pe:ñnazje* – 149) oraz nieco częściej w punktach chorwackich (*penezi*, *pinezi*, *pjenezi*), wyjątkowo w Czarnogórze (*piñezi* – 71), w kilku punktach we wschodniej Słowacji (*peñezi*, *peñezi*) oraz sporadycznie na Łużycach (*pejn'ezy* – 237) i jako wyraz znany tylko pasywnie w punkcie rosyjskim na Litwie (*p'e'n'onzy* – 525). Ze względu na brak materiałów bułgarskich nie mamy aktualnych potwierdzeń licznych form gwarowych tej pożyczki podawanych przez BER V 151–152 z Bułgarii.

Na wschodnich Morawach zanotowano w dwóch punktach *gre:cari* – 201, *grejcary* – 206 pożyczkę z niem. *Kreuzer*. Zapożyczenie to miało dawniej szerszy zasięg. O stosunku form czeskich i polskich z nagłosowym *k-/g-* w tej stosunkowo późnej pożyczce niemieckiej por. Siatkowski SFPS VIII 7. Znaczenie 'pieniądze' łączy się tylko z formą z nagłosowym *g-* (Menzel, Hentschel 2003: 116).

Pozostałe nazwy niemieckie mające szersze zasięgi w dialektach słowiańskich stanowią pożyczki późniejsze.

Niemal w całej Słowiańszczyźnie znane są nazwy 'kucharki' (m. 22) zawierające niemiecki rdzeń **kuχ-*. Wykazują one znaczne zróżnicowanie słowotwórcze. W dialektach zachodniosłowiańskich i wschodniosłowiańskich szeroko znana jest **kuχarьka*, występująca na wschodzie Słowiańszczyzny, zwłaszcza w Rosji, obocznie z rodzimą nazwą **povariχa*. Notowano również inne derywaty od rdzenia **kuχ-*: na Ukrainie często **kuχovarьka*, poza tym sporadycznie: czes. **kuχьta* (200), pol. **kuχanA* (311, 316) oraz ukr. **kuχmistrynja* (406). Na południu, w dialektach słoweńskich, chorwackich i serbskich panuje **kuχarica* (np. *kuχarica*, *kuχarca*, *kuvarica*). W Macedonii notowano głównie nazwę rodzimą oraz pożyczki tureckie.

Przedstawione nazwy z niemieckim rdzeniem **kuχ-* nie mają bezpośredniego źródła niemieckiego. Powstały na gruncie słowiańskim od czasownika **kuχati* 'gotować', wywodzącego się ze stwniem. *kochōn* 'ts.' (z -u-przeniesionym z *kuchnia* ← stwniem. *kuchīna*, śrwniem. *kuchen*). Na północy Słowiańszczyzny zapewne najpierw pojawiły się w języku czeskim, a stąd nazwy **kuχarь*, **kuχarьka*, **kuχьta*, **kuχmistrь* przeszły do innych języków zachodniosłowiańskich, a do wschodniej Słowiańszczyzny w XV–XVI wieku za pośrednictwem języka polskiego (por. Vasmer ESRJ II 436, Sławski SE III 303–304, ESUM III 164, ESBM V 175, Siatkowski SFPS VIII (1969) 16). Z kolei język rosyjski stał się źródłem dla przestarzałych dziś w języku bułgarskim *кѹхѣп*, *кѹхѣпка* (RBE VIII 404). Ukr. **kuχovarьka* stanowi innowację spowodowaną kontaminacją nazw *кѹхѣп* i *каиуавѣп* (ESUM III 165). Tu należy też serb. *кѹхма* 'pomocnik kucharza' z 1795 r., co Mihajlović GRSR 327 niesłusznie wywodzi z węgierskiego. Warto zwrócić uwagę na sporadyczne

pożyczki niemieckie oznaczające ‘kucharkę’: *koga ze stwniem. *kôgo*, co z dial. wł. (wenecjańskiego) *cogo* (Skok II 224), zapisana w słwn. punkcie Pomjan (11) i w chorwackim punkcie Komiža (42) na wyspie Vis oraz *špajzarica od niem. *Speise* ‘jedzenie, pokarm’, ‘spizarnia’ (Striedter-Temps DLSkr 202, DLSI 222), zapisana w słoweńskim punkcie Šmarje (18).

Szeroki zasięg ma pożyczka **papir*ʔ (i pochodne) (m. 39) z niem. *Papier* (śrwniem. *papier*), co z łac. *papȳrus* i grec. *πάπυρος* (Vasmer ESRJ III 201, Bezlaj III 9, Snoj 423). Występuje ona w całej Słowiańszczyźnie zachodniej, por. sł. *papje:r*, *papi:r*, czes. *papi:r*, *papir*, pol. *pap'er*, na Łużycach zaś *papjera* (zróżnicowanie fonetyczne na Łużycach dokładniej pokazuje SSA VIII 53). Na Ukrainie **papir*ʔ (np. *pa'p'ir*, *pap'jer*, *pa'pir*ʔ) dominuje na zachodzie, ale w rozproszeniu sięga też daleko na wschód, na Białorusi pożyczka ta także występuje w części zachodniej (np. *pa'p'er*, *pa'p'ar*), zaś z kompleksem tym sąsiaduje od wschodu postać **papera* (np. *pa'p'era*, też w p. 336 na pograniczu z Polską), sporadycznie *pa'p'erka* w p. 393. Na terenie Rosji zanotowano jedynie na południowym zachodzie *pa'p'erka* (w p. 813). W dialektach rosyjskich, a także na wschodzie Białorusi i Ukrainy obok **papir*ʔ, **papera* występuje pożyczka włoska **bumaga*.

W językach zachodniosłowiańskich pożyczka śrwniem. *papier* znana jest od XIV/XV wieku, por. stczes. *papier*, też *papier*ʔ od końca XIV w. (SStč), sł. *papier*, *papír* od 1453 r. (HSSJ III 470), w języku polskim *papir*, *papier* poświadczony jest dopiero z początku XVI w. (SPXVI, t. XXIII 227–228, ale brak tej nazwy z wcześniejszych zapisów jest zapewne zupełnie przypadkowy). Do języków wschodniosłowiańskich pożyczka ta, jak się powszechnie przyjmuje (por. Vasmer ESRJ III 201, Richhardt PLU 87, ESBM VIII 155), dostała się za pośrednictwem polskim. W języku rosyjskim *nanepʔ*, *nonepʔ* f. poświadczony jest od XV wieku (SRJ XI–XVII, t. XIV 148), w białoruskim *nanepʔ* od XVI wieku (ESBM VIII 155). W przeszłości sięgała ona w gwarach dalej na wschód. Formy *nanépa*, *nanépka*, rzadziej też *nanúpka* występowały w południowo-zachodniej Rosji w okolicy Smoleńska, Wiaźmy, Kaługi, Orła, Briańska, a także na Ukrainie pod Czernihowem (Dal III 16, Vasmer l.c., SRNG XXV 204, 205).

W językach południowsłowiańskich pożyczkę niemiecką **papir*ʔ zapisano w OLA w dialektach słoweńskich (np. *pa'pier*, *pa'pi:r*, *po'pi:r*), chorwackich (np. *pa'pi:r*, *papĩ:r*) i rzadziej w serbskich (np. *pápi:r*). Brak jej natomiast w zachodniej Słowenii i na Wybrzeżu Adriatyckim, gdzie notowano zapożyczenie włoskie, a także w dialektach macedońskich, gdzie występuje dawna **kǝniga* oraz pożyczka grecka.

Pożyczka śrwniem. *kosten* (przez stfranc. *coster* z łac. *co(n)stāre*) ‘kosztować’, ‘mieć określoną cenę’ występuje niemal w całej Słowiańszczyźnie w dwóch postaciach morfologicznych: **koštujetʔ* na północy i **koštajetʔ* na

południu (m. 51). Podział jest dosyć ostry. Na północy jedynie w dwóch punktach kaszubskich zanotowano formę dominującą w południowej Słowiańszczyźnie, mianowicie **koštajetb*: *kʰeštø* – 241 i *kʰestø* – 242. Natomiast na południu, znanej od XVIII w. w Wojwodinie i szerzej innowacyjnej postaci *kòštovati* (Mihajlović GRSR 309, Skok II 165), w OLA nie stwierdzono. W materiałach OLA brak pożyczki niem. *kosten* w dialektach macedońskich, gdzie notowano wyłącznie rodzime **činitb*, **činetb* oraz w dialektach rosyjskich, gdzie zapisywano wyłącznie rodzime **stojitb*. Nazwa **stojitb* (sporadycznie też **stajetb*, **stanetb*) występuje też obocznie z pożyczką niemiecką na całym zajmowanym przez nią terenie, szczególnie często zaś w języku czeskim i słowackim (tu **koštujetb* jest szczególnie rzadkie) oraz w białoruskim i ukraińskim.

Znanej od XVI w. dubrownickiej postaci *kòstati* z wł. *costare* (Skok l.c.) w materiałach OLA brak. Z włoskiego wywodzi się też przestarzała forma bułg. *кѡствам, кѡстывам*, która dostała się do Bułgarii przez Dubrownik lub przez język nowogrecki (BER II 664). Szkoda, że nie mamy aktualnych gwarowych materiałów bułgarskich mogących potwierdzić jej występowanie na tym terenie. W kilku punktach nadadriatyckich w Chorwacji zachowała się natomiast pożyczka romańska **gustajetb*, z przejściem *k* → *g* oraz *o* → *u*: *guštā*: (24), *guštā*: (25), *guštāg*, *guštāua*: (37).

Na gruncie zachodniosłowiańskim omawiana pożyczka poświadczona jest w języku polskim od XV wieku (SSStp III 357), w czeskim rzeczownik *košt* ‘koszt, wydatek’ od XVI wieku (GbSI II 113, Jg II 143, Kott I 763, VI 684), dziś *koštovati* jest przestarzałe (SSJČ I 968), w słowackim od XVII wieku (HSSJ II 115). Do języków wschodniosłowiańskich zapożyczenie to dostało się za pośrednictwem polskim (Vasmer ESRJ II 361, Sławski SE II 545–446, ESBM IV 323, ESUM II 69–70). W języku ukraińskim *koum* ‘koszt, cena’ pojawia się już w 1459 r. (SSUM I 508), w białoruskim *koumować* ‘kosztować, mieć określoną cenę’ od 1516 (HSBM XVI 72, dziś *каўмаваць*), w języku rosyjskim pożyczka ta występuje tylko w gwarach. W gwarach wschodniosłowiańskich **koštujetb* ‘kosztować, mieć określoną cenę’ miało dawniej zasięg szerszy. Występowało też w pld.-zach. Rosji (Smoleńsk, Briansk, Orzeł), a także na północ od Moskwy koło Jarosławia i Wołogdy oraz pod Uralem (Dal II 183, SRNG XV 156–157). W materiałach OLA **koštujetb* na wschodzie notowano głównie w zachodniej części Ukrainy i Białorusi, a bardziej na wschód tylko w rozproszeniu. Natomiast zupełnie brak jej poświadczeń z terenu Rosji.

Szeroki zasięg w dialektach słowiańskich ma pożyczka śrwniem., baw. *jagaere* lub nwniem. *Jäger* ‘myśliwy’ (m. 56). W wyniku sławizacji niemiecki sufiks *-er* został tu zastąpiony przez *-arb*. Ścisłe form tych rozdzielić się nie da. Zapisy sprowadzające się do **jagerb*, **jegerb* lub **jagarb* zostały poświad-

czono powszechnie w Słowenii (*ja:ger*, *ja:har* itp.), w punktach słoweńskich i chorwackich na terenie Austrii (*ja:gar*, *ja:ger* itp.), na Słowacji (*ja:ger*), w dwóch punktach ukraińskich na Zakarpaciu (467 – *ja:ger*, 468 – *ja:ger*), w Polsce pod Nowym Targiem (310 – *jog'er*), na północy w Sztumskim (251 – *jeger*) oraz na Warmii i Mazurach (*jeger*, *jeg'er* – 263–265). Lorentz PW I 294–295 *jagár* i pochodne podawał głównie od Słowińców. Jest to zasięg nieco szerszy, niż ustala Rusek 1996: 51.

Natomiast zapożyczenie współrzedzennego śrwniem. *jage*, baw. *die Jag* ‘polowanie’ (m. 57) notowano w OLA tylko w punktach słoweńskich – *jaga* (powszechnie) oraz w punktach chorwackich na terenie Austrii: **jagb* (*jök* – 148a), a także derywat od *jagati* ‘polować’ – **jaganbje* (*jo:gañe* – 146a, 147a).

Wymienione nazwy ‘myśliwego’ i ‘polowania’ były znane wcześniej. Striedter-Temps DLSkr 138, DLSl 139 podaje słwn. *jága*, *jág* ‘polowanie’, *jager* ‘myśliwy’ oraz chorw. *jága* ‘polowanie’ (dziś w Istrii) i *jagar* ‘myśliwy’ (od XVIII w. w północnej Chorwacji – por. też Skok I 745). *Jagar*, *jager*, *jeger* ‘myśliwy’ znany był, zwłaszcza w dawnych przekazach pisanych, znacznie szerzej, por. słwn. *jáger* (SSKJ II 196), sch. *jagar* (z XVIII w. – RHSJ IV 407), slc. *jáger*, *jagár* (od XVIII w. – HSSJ I 509, SSJ I 628) – podawany przez SSN I 710 w znaczeniu ‘myśliwy’ jako ogólnosłowacki, ale przestarzały, czes. *jagar* dialektalnie z Moraw (Kott VII 1279), dłuż. *jagár* – dawno poświadczony (Schuster-Šewc I 419 – w SSA VIII 34 podano zasięgi dłuż. *jagár* i głuż. *jeger* w znaczeniu ‘myśliwy’), ukr. *éžep* (ESUM II 178), brus. *éžep* ‘myśliwy wyższego stopnia, organizujący polowania i szkolący psy myśliwskie’ (TSBM II 240), ros. *éžep* (Vasmer ESRJ II 7), znany też gwarom (Dal I 513, SRNG VIII 315). W języku polskim *jagar*, *jeger* ‘myśliwy’ ograniczony jest do dialektów: występuje w ptn. Polsce jako pożyczka śrwniem. *jeger* (por. Hinze DLK 245–246, SOWM III 93–94, GórnMalb II/1, 143). W słowiańskich językach literackich nazwa ta może też oznaczać ‘żołnierza specjalnej formacji strzelców’.

Tak szeroko znanej pożyczce niemieckiej przeciwstawiają się inne niemieckie nazwy ‘polowania’ i ‘myśliwego’ występujące regionalnie w zachodniej Słowiańszczyźnie, które wywodzą się od niem. dial. *jaxt*, *jáxt* ‘Jagt – polowanie’: łuż. **jaxyb*: *jaxt* – 234, *joxt* – 235, *joxt* – 236 oraz północnopolskie **jaxyta*: *jaxyta* (241–246, 249–250), *jajta* (251, 263). Nazwa łużycka ma tylko słabe poświadczenie u Starosty: *jochta* z odesłaniem do *góntwa*, natomiast gwarowa nazwa polska notowana jest w wielu słownikach regionalnych z ptn. Polski (por. Hinze DLK 246, SEK II 327–328). Na Kaszubach i w dialektach sąsiednich w Złotowskim i na Kociewiu zanotowano ponadto pożyczkę **jaxyt(b)ar* wywodzącą się od niem. dial. *jaxt* ‘Jagd’ (PrWB I 1220) lub od niem. dial. *jachter* ‘Jäger – myśliwy’ (Hinze l.c.): *jaxytøř* (241–242, 244), *jaxytqš* (245) i *jaxyčořš* (249), *jaxyčqš* (250). Formacja ta ma potwierdzenie

w północnopolskich słownikach gwarowych, por. kasz. *jaxtâr* (SychSłow II 73, Lorentz PW I 256), mazurskie *jachtarz*, *jajciarz*, *jajtarz* (SOWM III 56), a także dłuż. *jachtař*, *jochtař* (Muka I 527, 557, Schuster-Sewc I 422).

Pozostałe niemieckie nazwy ‘myśliwego’ są zupełnie sporadyczne: *fošner* we wsch. Słowacji (p. 222) z niem. dial. *foršner* ‘Förster – leśniczy’.

Na tle przeważających nazw pochodzenia słowiańskiego występują w rozproszeniu na znacznym obszarze, głównie jednak na północy, niemieckie nazwy robotnika (m. 40) i robotnicy (m. 41) pracujących w fabryce (zakładzie przemysłowym) związane z wyrazem *fabryka*. Są to **fabrikantъ* i/lub **fabrikantъka*, występujące w punktach czeskich, polskich (częściej), białoruskich, ukraińskich i rosyjskich (nawet na północy), **fabričъnъ*, **fabričъnъA* oraz **fabričъnikъ*, **fabričъnica* – tylko w punktach rosyjskich, **fabričъka* w Czechach (175–176, 184, 198) i w Rosji (526, 826), *fabri¹ki:ŋka* w Słowenii (11).

Nazwy te, a zwłaszcza **fabrikantъ*, mają liczne poświadczenia wcześniejsze. W znaczeniu ‘robotnik (np. w manufakturze, fabryce)’, ‘wytwórca’, ‘produkujący coś’ jest notowany w języku czeskim (Jg I 535, SSJČ I 479), słowackim (HSSJ I 347 z XVIII w.), polskim (L I 636, SJPD II 780), serbskim i chorwackim ‘producent, wytwórca’ (Skok I 421), słoweńskim ‘ts.’ (Plet I 197), białoruskim – *фабрыкάνт* m.in. ‘wytwórca’, ‘produkujący coś’ (TSBM V 100). Znaczenie to może też być rezultatem wpływu łac. *fabricans*, gen. *fabricantis* ‘wytwarzający, produkujący coś’, jest ono jednak właściwe też niem. *Fabrikant*. Znaczenie ‘właściciel fabryki’ w językach słowiańskich jest wtórne. Również inne nazwy ‘robotnika’, ‘robotnicy’ (w fabryce) mają wcześniejsze poświadczenia, por. np. czes. *fabrička* (Kott VI 214, też *fabričanka* PS I 692, SSJČ I 479), słwn. *fabričan*, *fabričanka* (Plet I 197, SSKJ I 609), ros. *фабричный*, *фабричник*, *фабричница* (Dal IV 531), serb. *фабричник* (Mihajlović GRSSR 667).

Być może pochodzenia niemieckiego są też zanotowane sporadycznie na pld.-zach. Ukrainie w p. 427 nazwy *ba¹raba* i *ba¹rapka*. Mają one szersze nawiązania w języku czeskim i słowackim, por. czes. *baraba* żarg. ‘robotnik zatrudniony przy budowie kolei lub tunelów’, dial. ‘włóczęga, awanturnik’ – z powołaniem na V. Martinka i I. Olbrachta (SSJČ I 81) i przestarzały śl. *baráber* ‘robotnik zatrudniony przy budowie kolei lub tunelów’ (SSJ I 71). Nazwa *baraba* znana jest także na pograniczu czesko-polskim na Śląsku w znaczeniu ‘włóczęga, łazik’ (Menzel, Hentschel 2003: 11 – z dalszą literaturą, ale podawane tu znaczenie ‘robotnik budowlany’ z Lamprechta nie znajduje potwierdzenia) i w południowej Małopolsce w znaczeniu ‘włóczęga, awanturnik’, ‘człowiek tłukący kamienie na drodze’ (SGPA I 368). Źródłem pożyczki jest zapewne niem.-austr. *Baraber* ‘(włoski) robotnik budowlany’, którego dalsza etymologia jest niejasna. MachES-2, 46 jako podstawę

przyjmuje wł. *baraba* ‘nikczemnik, łotr’, co wiąże z imieniem biblijnego łotra *Barabasa*, ESUM I 137 wyprowadza z niem. *Bahnarbeiter*, Kluge EW²³ 80 łączy z wł. *parlare* ‘mówić’ (w ramach nawiązywania do języka cudzoziemców) z jakimś żartobliwym łączeniem z *Araber* ‘Arab’.

Szeroki zasięg w dialektach słowiańskich mają zapewne nazwy wywodzące się od niem. *Feldscher(er)* ‘cyrulik, chirurg polowy’ (por. Vasmer ESRJ IV 189, Sławski SE I 226, MachES-2, 141, Skok I 509). W OLA zapisano je na tle nazw rodzimych i innych pożyczek obcych jako nazwy ‘lekarza’ (m. 28) i ‘lekarki’ (m. 29). Ich rzeczywisty zasięg w gwarach słowiańskich może być szerszy, ponieważ w kwestionariuszu było pytanie o ‘lekarza’, ‘lekarkę’, natomiast zanotowane tu nazwy w zasadzie odnoszą się do ‘lekarza/lekarki o niepełnym wykształceniu fachowym’, które tylko lokalnie uległy nobilitacji. Zapisane formy wykazują znaczne przekształcenia nazwy niemieckiej: **felšerъ*, **feršelъ*, **felšerica*, **feršelica*, **felšarъka*, **feršalbъka*, **feršeliъa*. Zanotowano je w Czechach, na Ukrainie i w Rosji, por. czes. *felčar* (187), ukr. *felšal*, *χvel’sar*, *veršal*, *χveršalka* i ros. (w kilkudziesięciu punktach) *f’eršal*, *f’el’ser*, *χv’eršal* oraz *f’eršal’ica*, *f’el’sar’ica*, *χv’eršal’ica* itp.

W ogóle jednak *felšer*, *feršel* ‘niedyplomowany lekarz’, ‘lichy lekarz’ i pochodne znane były we wszystkich niemal językach słowiańskich, por. śl. *felčiar* od XVI w. (HSSJ I 353), dziś potoczne (SSJ I 393) i gwarowe – środkowosłowackie i zachodniosłowackie (SSN I 443), czes. *felčar* (Jg I 541, Kott I 364, VI 220), dziś potoczne, często pejoratywne (SSJČ I 490), pol. *felczer* od XVIII w. (L I 648, SJPD II 839). Do wschodniej Słowiańszczyzny pożyczka ta weszła w XVIII w. (Vasmer l.c.), zapewne za pośrednictwem języka polskiego (Sławski SE l.c., Richhardt PLU 47), por. ros. *фельдшер*, lud. *фѣрман*, ukr. *фѣльчер* i brus. *хвѣрман*. W materiałach OLA uderza zupełny brak tej pożyczki z terenu Słowacji, Polski i Białorusi (zapewne ze względu na jej pejoratywne znaczenie). Od XVIII wieku pożyczka ta znana była również w zachodniej części południowej Słowiańszczyzny, por. chorw. *felčer*, *fělčer*, *vělčer*, *vèlčer* (RHSJ III 47, Striedter-Temps DLSkr 119, Skok I 509, Mihajlović GRSR 679), dziś przestarzałe *fělčer* oraz dawne słwn. *feldšér* (Striedter-Temps DLSl 116).

Druga nazwa niemiecka, odnosząca się pierwotnie również do lekarza o niepełnym wykształceniu fachowym, została zanotowana w OLA na ograniczonym obszarze Słowiańszczyzny południowej: w kilku punktach słoweńskich i w jednym chorwackim na terenie Austrii. Są to zapisy: dla ‘lekarza’ – **padarъ* (*pa:dar* – 6, *pó:dar* – 148, *pgdar* – 149, *pà:dar* – 146a) i **paderъ* (*pg:der* – 17) oraz dla ‘lekarki’ – **padarica* (*pó:darca* – 148, *pgdarca* – 149, *padaryca* – 146a) i **padarъkynja* (*pgdarkiña* – 149). Pożyczki te wywodzą się od śrwniem. baw. *padaere* (*badaere*) ‘łaziebnik’ (który też opatrywał rany, puszczał krew itp.) – od niem. *Bad* ‘łaźnia, kąpielisko’, por.

Striedter-Temps DLSI 187, Bezłaj III 2, Snoj 419. W języku słoweńskim *padar* ‘lekarz bez dyplomu’ znany jest od XVI w. (Bezłaj l.c.) do dziś (SSKJ III 506 – i derywaty). Mamy tu do czynienia z utrzymującą się do dziś dawną pożyczką regionalną.

Szeroki zasięg ma pożyczka **plac̣b* z niem. *Platz*. Nazwę tę notowano w OLA w znaczeniu ‘rynek’ ‘targowisko’ (m. 47), głównie w punktach słoweńskich (np. *plac*, *plā:c*, *plāc*, *plā:c*), chorwackich (*plac*; *plūc* – 148a, *plā:c*, *plōc* – 153 i *mò:aktplac* ‘Marktplatz’ – 146a) obok częstszej pożyczki włoskiej *pijac*, *pijaca* i słowackich (*pl’ac* – głównie na wschodzie, pożyczka ta znana jest w tym znaczeniu od XV w., por. HSSJ III 533), sporadycznie w Czechach (*plac* – 176, 188), znany w tym znaczeniu od XV w. (SStč), dziś zapomniany (SSJČ II 591) oraz na Ukrainie (*pl’ac* – 421, 468). Nazwę **plac̣b* notowano w OLA też w znaczeniu ‘(wolne) miejsce’ (m. 46) w punktach słoweńskich (*plac* – 6, 14, 20, *plā:c* – 19, *pwac* – 147) i czeskich (*plac* 178, 196). Zapisy te, jak się zdaje, nie oddają pełnego zasięgu tej pożyczki niemieckiej w obu wymienionych znaczeniach. Znajdujemy też wiele jej poświadczeń wcześniejszych, jak np. *pl’ac* ‘miejsce pod budowę’ w języku ukraińskim pod koniec XIV w. (SSUM II 154), nieznany słoweńskiemu językowi literackiemu (Plet, SSKJ) *plāc* w znaczeniu ‘wolne miejsce’ w Karyntii (Striedter-Temps DLSI 195), chorw. *plāc* ‘targowisko’ (Skok II 673, Striedter-Temps DLSkr 173) i inne.

Na tle słowiańskich nazw **sq̣dbja*, **sq̣dbca*, **sq̣dbcb*, **sq̣dbniḳb* itp. zapisano w rozproszeniu kilkakrotnie pożyczkę niem. *Richter* (śrwniem. *richtaere* ← stwniem. *richtâri*) ‘sędzia’ (m. 30): **rixtaṛb* – słwn. *ri:xtar* (146, 148), ślc. *rixta:r na su:d’e* (155) oraz **rixtaṛb* – chorw. *rixṭr* (146a) i pol. *rište* (265 obok *syńża*). Pożyczka ta dawniej w językach słowiańskich była znana szerzej, por. słwn. *rihtar* ‘sędzia’ poświadczony od XVI wieku (Bezłaj III 179), też z dialektu słoweńskiego na terenie Austrii (Striedter-Temps DLSI 211), dziś w języku literackim przestarzały (SSKJ IV 509), dawny chorw. *rihtar* ‘sędzia’ z XV–XVI w. (Striedter-Temps DLSkr 185, Skok III 140), sch. *umampuxmep* z 1749 r. z niem. *Stadtrichter* ‘burmistrz, wójt’ (Mihajlović GRSR 794). Z terenu Łużyc w OLA mamy tylko nazwy słowiańskie (głównie *sudnik*), ale w SSA VIII 58 podano w komentarzu, że obok powszechnego *sudnik* notowano też na Dolnych Łużycach *rixtaṛ*, *rixṭer*, a na Górnych Łużycach *ryxtar* (pożyczkę tę notują również słowniki łużyckie – Pful, Kral, Jakubaš). W pozostałych językach zachodniosłowiańskich zapożyczony niem. *Richter* występował w znaczeniach ‘przedstawiciel władzy zwierzchniej na wsi, mający prawo sądenia’, ‘wójt, sołtys’, por. ślc. *richtár* od XV w. (HSSJ V 66), dziś przestarzały (SSJ III 743), podobnie czes. *rychtář*, *richtář* (Jg III 696, Kott III 234, PS IV/2, 1104), dziś przestarzały (SSJČ III 212–213), stpol. *rychtarz* ‘wójt, przewodniczący sądu niemieckiego’ w zapisie z 1475 roku wskazującej na

okolice Raciborza (SSp VIII 61 – może przejęte z czeskiego) oraz polskie zapisy gwarowe: *rychtar*, rzadziej *rychtarz*, *ryftarz*, *ryktar*, *richtar* ‘wójt’ na Podhalu, wyjątkowo *richter* ‘sędzia’ w Tłustomostach pod Głubczycami (SGPA magazyn).

2. NAZWY ŁĄCZĄCE SŁOWIAŃSZCZYNĘ ZACHODNIĄ I POŁUDNIOWĄ

Jak już wspomniałem, grupa ta niewiele się różni od poprzedniej. Przykładów jest niewiele.

Pożyczka **tinta* ‘atrament’ (m. 37) z niem. *Tinte* (z dawniejszego *tinkte* ← *tincta*, co z łac. (*aqua*) *tincta*, por. Kluge EW²³ 825) ma dosyć szeroki zasięg w dialektach słowiańskich, głównie południowych i zachodnich. Na południu Słowiańszczyzny notowano ją przede wszystkim w dialektach słoweńskich (obok rzadkiego *črnilo*) i w chorwackich (obok rzadkiego *crnilo*), poza tym w punkcie serbskim (168) na terenie Rumunii. W dialektach serbskich panuje rodzime *mastilo*, a w Macedonii obok rodzimego *mastilo* różne pożyczki greckie i tureckie. Zapożyczenie niem. *Tinte* ‘atrament’ weszło też do literackiego języka słoweńskiego (Plet II 669, SSKJ V 89) i chorwackiego (RHSJ XVIII 333–334). Znane są w tych językach też liczne derywaty. Odosobniony XVIII-wieczny zapis tej pożyczki z języka serbskiego podawał Mihajlović GRSR 634, wywodząc ją jednak z języka włoskiego.

W zachodniej Słowiańszczyźnie pożyczka ta występuje w OLA głównie na Łużycach (w p. 234 w rozszerzonej sufiksem słowiańskim postaci *tintȳa*; dokładniej zasięgi form *tinta/tynta* i *tintȳa* na Łużycach pokazuje SSA VIII 54), poza tym w dialektach polskich – głównie na północy (w p. 244 w formie męskiej *tynt*) i na Śląsku oraz w dialektach słowackich – na południowym zachodzie oraz w całej części wschodniej, do której nawiązuje jeszcze Ukraina Zakarpacka. W Polsce, na Słowacji i w Czechach dominują pożyczki pochodzenia łacińskiego. Na wschodzie panuje rodzime **čbrnidlo*, pojawiające się sporadycznie, nieraz obok pożyczek obcych, w całej niemal Słowiańszczyźnie. Z zachodniosłowiańskich języków literackich znana jest tylko łuż. *tinta* (obok wtórnego *čornidlo*) oraz przestarzała śl. *tinta* (SSJ IV 527). Poza tym w języku słowackim oraz w języku czeskim znana jest też *tinta* w znaczeniu ‘kolor ciemnoszary’, a w języku polskim w znaczeniu ‘odcień, ton, barwa obrazu’, ‘jasne tło z ciemnym nadrukiem’ (SJPD IX 144), stanowiąca najpewniej niezależną pożyczkę z włoskiego.

Słowiańskie nazwy ‘ołówka’ (m. 36) są z zasady obcego pochodzenia lub kalkują wzory obce. Oprócz pożyczek wywodzących się z greckiego, tureckiego i węgierskiego znane są też niemieckie. Występują one głównie

u Słowian południowych i zachodnich. Najszerzy zasięg ma zapożyczenie niem. *Bleiweiß*, rzadsze są przejęcia niem. *Bleistift* i *Bleifeder*, ale kalki nazw niemieckich znane są też na Ukrainie i na Białorusi.

Niem. wyraz *Bleiweiß* pierwotnie oznaczał ‘biel ołowiową’ (zapożyczenia do języków słowiańskich w tym znaczeniu tu pomijam), której używano do wyrobu maści i w farbiarstwie. W związku z odkryciem w XVII w. w Anglii kopalni grafitu, którym można było pisać, niem. *Bleiweiß* przybrał również znaczenie ‘grafit’ i ‘ołówek’, ponieważ dawniej pisano też ołowiem. Ołówek miał w języku niemieckim wiele dalszych nazw motywowanych nawiązaniem do ołowiu, jak *Bleistift*, *Bleiweißstift*, *englischer Blei* (Kluge EW²³ 118).

W materiałach OLA wśród pożyczek niemieckich najszerzej reprezentowany jest niem. *Bleiweiß*, śrwniem. (baw.-austr.) *bl̥wīẏz*. Pożyczka ta, często obok nazw innych, występuje w różnych postaciach fonetycznych w zapisach z dialektów słoweńskich (najczęściej *k'la:jbes* itp., w p. 10 *s'vi:nčnik p'lajbezən*), chorwackich (np. *plà:jbajs*, *flajbà:s*), serbskich (np. *plājva:z*, *p'lavez*), macedońskich (np. *plavjas*, *plaves*), czeskich (np. *plavajs*, *blajvas*), słowackich (np. *blajvas*, *blavjas*, *pl'ejba:s* itp.), na Ukrainie Zakarpackiej (*k'lajbas*) i sporadycznie w Polsce (*klejbas* w p. 310). W materiałach pozaatlaskowych *blajvas* ‘ołówek’ notowany jest na pograniczu czesko-polskim na Śląsku (Zaręba AJŚ V 901, Menzel, Hentschel 2003: 17).

Pożyczkę niem. *Bleistift* – **blajštift* zanotowano w OLA w kilku punktach słoweńskich, w kilku czeskich, powszechnie na Łużycach oraz w kilku punktach polskich na Pomorzu i na Śląsku (tu też **štift* w p. 277; szeroki zasięg nazwy *blajštift* ‘ołówek’ na Śląsku ustala Zaręba AJŚ V 901), na Kaszubach ponadto *Bleifeder* (w p. 241, 242). Zapożyczenie **blajštift* ma więc zasięg szerszy niż to podają Menzel, Hentschel 2003: 17, ale w poszczególnych regionach mogło być przejęte niezależnie.

Na podstawie literatury (Mihajlović GRSS 74, 482, Striedter-Temps DLSkr 173, DLSl 155, Skok II 674, Bezłaj III 46) wiadomo, że dawniej na terenie słoweńsko-chorwacko-serbskim pożyczka niem. *Bleiweiß* ‘ołówek’ była znana szerzej (też w wielu innych postaciach fonetycznych), ale została częściowo wyparta przez kalki nazwy niemieckiej: w Słowenii przez **svinčbnik* (od *svinec* ‘ołów’, dziś w języku literackim tylko *svinčnik*), a w Chorwacji i Serbii przez **olovŕka* (mimo to w językach literackich utrzymał się jeszcze *plājvas*). Mac. *mlajbas* określany jest jako gwarowy (RMJ II 173). Przez Serbię, regionalnie może przez rumuński, pożyczka ta dotarła też do Bułgarii. BER V 289, 296–297, 386 podaje z Bułgarii postaci: *mlájbas*, *mlájbez* (spod Widina), *mlájec* (m.in. z okolicy Sofii i Pirdopu), a w wyniku adideacji do sufiksu *-ec* też *mlájecy*. W języku czeskim pożyczka niem. *Bleiweiß* ‘ołówek’ poświadczona jest u Kotta II 578, 588 (*plavajs*, *plevais*, *pleveys*) m.in. z Komenského, dziś czes. *plavajz* ‘ołówek’ jest wyrazem przestarzałym (SSJČ

II 603 notuje *plajvajs* z V. Kosmáka, *plevajs* z Jiráską). Z języka słowackiego SSJ III 78 podaje *plajbas* jako potoczny w znaczeniach 1. 'ołówek' – przestarzały, 2. 'płaski ołówek ciesielski'.

W języku czeskim okresowo występowała kalka nazwy niemieckiej – *olívko* (w materiałach OLA w punktach 182 – *wolufko*, *volu:fko*, 185 – *olu:fko*, 196 – *plufko*), którą Jungmann zastąpił swoim neologizmem *tužka* od znanego mu regionalnego *tuha* 'grafit': „Odtud mohlby *Bleistift* nazvati se *tužka*, an *olívko* nevlastně a dle německého těsně tvořeno” (Jg IV 667, por. też Kott II 235). W materiałach OLA **tužka* notowano powszechnie w Czechach oraz w dwóch punktach słowackich (215, 227). *Tuha* zresztą też ma najpewniej pochodzenie niemieckie, por. niem. *Tuff(stein)* 'martwica wulkaniczna', dialektalnie *duch-*, *tug-* (MachES-2, 659).

Znacznie rozpowszechnione są kalki słowiańskie nazw niemieckich *Bleiweiß*, *Bleistift*, *Bleifeder*, nawiązujące do słowiańskiej nazwy 'ołowiu'. W OLA notowano, poza wspomnianą już wyżej chorwacko-serbską nazwą **olovъka*, także **olovъkъ* – powszechny w Polsce i zapisywany w rozproszeniu na Białorusi, **olovъcъ* – częsty na całej niemal Ukrainie, **olovъko* na pld.-zach. Ukrainie (Richhardt PLU 85 dla wschodniej Słowiańszczyzny przyjmuje tu pożyczkę z polskiego) i jako przestarzałe w Czechach (por. wyżej) oraz łuż. **olovъnikъ* (*уоуѡѣн'ик* w p. 237), stanowiący zapewne neologizm literacki.

3. NAZWY RÓŻNICUJĄCE SŁOWIAŃSZCZYZNĘ TERYTORYALNIE, GŁÓWNIE NA PÓŁNOC I POŁUDNIE

Szeroki zasięg w dialektach słowiańskich mają nazwy 'bednarza' (m. 8), wywodzące się z różnych źródeł niemieckich. Przede wszystkim przeciwstawia się tu północna pożyczka **bъdbnarъ* południowym postaciom **pintarъ*, **pinterъ*, **pintorъ*, wywodzącym się z baw. *pinter* ← *Faßbinder*.

Pln. **bъdbnarъ* pochodzi z niem. *büttner*, śrwn. *bütnaere* ← **butinâri*, **budinâri* (por. SP I 462, ESSJ III 114). W materiałach OLA pożyczka ta jest bogato poświadczona w dialektach zachodniosłowiańskich i wschodniosłowiańskich, poza tym sporadycznie występuje w języku słoweńskim, por. ponadto *bednár* i *bednjar* w Plet I 16 oraz *bednjar* w SSKJ I 111 (Striedter-Temps jednak o niej nie wspomina).

W początkowej części tej nazwy zaszły liczne zmiany fonetyczne, zarówno regularne, jak przejście mocnego joru w sylabie nagłosowej w *o* (w Słowiańszczyźnie wschodniej) lub w *e* (w Słowiańszczyźnie zachodniej), jak i nieregularne metatezy. Warto jedynie zwrócić uwagę, że przejście *ъ* → *o* na terenie Słowacji dotyczy nie tylko punktu 233 o wpływach ukraińskich, lecz także i dwóch słowackich (224, 225), gdzie mamy do czynienia z rodzimym

słowackim przejściem $\text{ɔ} \rightarrow \text{o}$. Natomiast występujące w polskich punktach przesiedleńczych (252, 276) oboczne postaci z o należy uznać za przeniesione ze wschodu. W gwarach polskich sporadycznie pojawia się w rdzeniu wtórna nosowość (*bendnaš* 247, 266–267), rozpodobnienie grupy $-\text{dn}-$ w $-\text{bn}-$ (*bebnoš* 302), w materiałach spoza OLA notowane szerzej, wyłączając jedynie północną Polskę (SGPA II 30). Również odosobniony w OLA zapis *bymbnoš* (p. 295) ma szersze nawiązania na terenie Polski (SGPA II 30–31, s.v. *bednarz* i *bedniarz*). Te sporadyczne zmiany fonetyczne na mapie OLA nie są zasygnalizowane. Pokazano natomiast wypadki metatezy rdzennego $*\text{b}^{\text{h}}\text{ɔd}^{\text{h}}\text{ɔn}-$. Materiały OLA wnoszą tu istotne informacje dotyczące ich geografii. Wschodniosłowiańskie *bodn-* uległo metatezie na *bond-*. Jest ona powszechna w punktach białoruskich i rosyjskich. W dialektach ukraińskich występują zarówno formy z metatezą (*bond-*), jak i bez metatezy (*bodn-*): pierwsze na północy, drugie na południu. Podział ten jest bardzo wyraźny. Stanowiący wyjątek na południu w punkcie 171 zapis z metatezą należy chyba przypisać wpływowi języka literackiego.

W materiałach historycznych obie formy poświadczane są zarówno w języku ukraińskim, jak i białoruskim. W języku ukraińskim forma bez metatezy *боднапскуй* poświadczona jest już na początku XV wieku (SSUM I 287–288), postaci z metatezą (*бондар* i pochodne) pojawiają się w XVI w., ale równocześnie nadal używany jest *боднар* (SUM XVI–XVII, t. 3, s. 29). Dziś jako literacka funkcjonuje tylko postać *бондар* (SUM I 216). W języku białoruskim początkowo w XVI w. występuje *боднар*, a nawet *беднапскуй* obok *бондар* (HSBM I 219, II 111–112, 146–147), dziś panuje *бондар*. W języku rosyjskim nazwa ta pojawia się w XVII w., wyłącznie w postaci z metatezą (SRJ XI–XVII, t. I 290). Fakty te wydają się świadczyć, że pożyczka ta we wschodniej Słowiańszczyźnie szerzyła się przez język ukraiński i białoruski, przy czym do metatezy doszło przy jej szerzeniu się na wschód.

Pożyczka $*\text{bed}^{\text{h}}\text{nar}^{\text{h}} \leftarrow *\text{b}^{\text{h}}\text{ɔd}^{\text{h}}\text{nar}^{\text{h}}$ w językach zachodniosłowiańskich pojawia się wcześniej. Czes. *bednář* notowany jest od XIV w. (GbSI I 32–33). Podobnie można datować polską nazwę *bednarz*. Wprawdzie SStp I 73 ma ją dopiero z XV w., ale n. os. *Bednarz* i pochodne, np. *Bednarski*, znane są już z XIV w. (SSNO I 117, VII 10). Bańkowski SE I 39 podaje n. m. *Bednary* już nawet z XIII w. W języku polskim poświadczane są w nazwach osobowych także formy wschodniosłowiańskie: *Bodnar* z dokumentów sanockich oraz *Bodnark* nawet z Krakowa (SSNO I 182). W języku słowackim pierwotnie występował *bednář* (od XVI w.), sporadycznie też *bodnar* (HSSJ I 119–120). Metateza nagłosowego *bedn-* na *debn-* poświadczona jest od XVII w. (HSSJ I 237), a obecnie postać *debnár* uznana jest za literacką. W materiałach OLA postać z metatezą występuje w dialektach środkowosłowackich (p. 216–220, 222, 223). Na terenie Łużyc oprócz pożyczki niem. *büttner* – typ *bětnár* itp. na południu (u nas w p. 235 *b'ednar'*, 237 *b'etnar*) występuje też zapożyczenie

dialektalnej postaci dniem. *bödeker* – typ *bětkař*, *bjatkář* itp. na północy (u nas w p. 234 *b'atkar'*), por. SSA VIII 37.

Należy jeszcze zwrócić uwagę na sporadycznie pojawiające się postaci nazwy **bьdbnarь* ze spółgłoską miękką przed sufiksem *-arь*, jak np. pol. *bedniarz* i słwn. *bednjar*. Spółgłoska miękka ma tu oparcie w obocznych nazwach beczki **bьdbna*, **bьdbn'a* itp. (ze stwniem. *budin*, *butin*, śrwniem. *büten*). Sporadycznie poświadczono są wreszcie zapisy wskazujące na sufiks *-er*, jak dowodzi tego spółgłoska zmiękczona przed sufiksem: brus. *bonz'er* – 393 i ros. *bond'er* – 673, 685, *bon'd'ir* – 812. Pozostałe zapisy różnych postaci fonetycznych w sufiksie z poprzedzającą spółgłoską twardą należy tłumaczyć redukcją nieakcentowanego *a*.

W południowej Słowiańszczyźnie występują formy wywodzące się z baw. *pinter* ← (*Faß*)*binder* (Mihajlović GRSR 479, Striedter-Temps DLSkr 173, DLSl 194, Bezłaj III 37). W materiałach OLA notowano tu następujące postaci: **pintarь* (*pi:ntar*, *pe:ɲtar*, *pī:ntar* itp.) w dialektach słoweńskich (też na terenie Austrii i Węgier) oraz w zachodniej części północnej Chorwacji, ale sporadycznie też w Serbii (81 i obocznie w p. 82), **pinterь* (*pinter*, *pi:nter* itp.) głównie w Serbii i zachodniej Sławonii, ale też w słwn. p. 17 (*pi:nter*), w chorwackich punktach w Austrii (146a *pin^li:r*, 147a *pin^li:r*, 148a *pī:ntɹ*), obocznie w słoweńskim punkcie na Węgrzech (149 *pi:nter*), a ponadto w słowackim punkcie na Węgrzech (155: *pint'jer*) oraz **pintorь* na terenie Serbii (62–63, 67, 69, 83, 88). Postać z sufiksem *-or* na terenie serbsko-chorwackim potwierdzają też nazwy osobowe *Pintorić*, *Pintorović* (por. RHSJ IX 855). W słoweńskim punkcie 21 zanotowano postać *pin^ltqš*, którą należy chyba uznać za odosobnioną hybrydę z węgierskim sufiksem *-aş*. Wspomniane wyżej zapisy postaci *pinter* z punktów OLA na terenie Węgier też można przypisać wpływowi węgierskiemu, por. węg. *pinter* 'bednarz', przejęte również z dialektów bawarsko-austriackich (MNTES III 199).

Zdaniem Staničić-Burchards (1981: 184–186, 188–192) postać *pintar* została zapożyczona w Zagrzebiu i okolicy już w XV w. i zachowała się w pñ. Chorwacji do dziś, natomiast *pinter* był przejęty na terenie Serbii dopiero w XVIII w. Jak widać z materiałów OLA, stosunek obu tych postaci w gwarach południowej Słowiańszczyzny jest nieco bardziej skomplikowany (*pintar* występuje bowiem również w Serbii), poza tym znaczny teren zajmuje postać *pintor*, przez autorkę w ogóle nie wspomniana.

W materiałach OLA znajduje się jeszcze kilka dalszych pożyczek niemieckich, stanowiących sporadycznie poświadczono niezbyt specjalistyczne nazwy 'bednarza'. Nieco szerszy zwarty zasięg oraz nawiązanie historyczne ma **bognarь* wywodzący się ze śrwniem. baw. *wagener* 'Wagner – kołodziej, stelmach' (por. Striedter-Temps DLSl 93). W OLA został on zapisany w zachodniej Słowenii (*boynar* – 3, *buo:ɣnar* – 5, *bváy^hnar* – 8, *b^huabnar* – 13),

z czym koresponduje XIX-wieczne poświadczenie tej pożyczki, podane przez Striedter-Temps l.c. z Goricy. Dla przesunięcia znaczenia od 'kołodziej' do 'bednarz' ciekawe jest zestawienie z odwrotną zmianą znaczeniową w języku węgierskim, gdzie *bodnár* pod wpływem tej samej pożyczki niemieckiej *bognar* występuje głównie w znaczeniu 'kołodziej, stelmach' (MNTES I 318). Zupełnie sporadycznie w znaczeniu 'bednarz' notowano pożyczkę niem. *Meister* (por. s. 32–33) oraz nazwę oznaczającą poza tym raczej 'stolarza', jak słwn. *tišjer* (4) i chorw. *tišl'ar* (26) z niem. *Tischler* 'stolarz'.

Podobnie północnej pożyczce niemieckiej **žebrač* (i pochodne) odpowiada południowa pożyczka **petljari* (i pochodne). Mamy tu do czynienia z wieloma derywatami, wywodzącymi się od dwóch różnych rdzeni niemieckich.

Od śrwniem. *seff(e)r* (por. BrSE 663, Skok I 471, ESBM III 194) pochodzą następujące derywaty, notowane w OLA: **žebrač*, sporadycznie **žebrotjč* <**žebrotjčnč*, **žebračnč*> *dědč* 'zebrak' (m. 59), **žebračbka*, sporadycznie **žebračbka*, **žebrotjA* <**žebrotjčnA*, **žebračnA*> *baba* 'zebraczka' (m. 60) oraz wewnętrznie zróżnicowane geograficznie **žebrajety*, **žebrety*, **žebrujety*, **žebrajujety*, sporadycznie **žebračity* 'zebrze' (m. 61). Formy te notowano z dialektów słowackich, czeskich, polskich, częściowo białoruskich (zwłaszcza na północnym zachodzie, ale w rozproszeniu też na wschodzie) i ukraińskich (zwłaszcza na południowym zachodzie, ale w rozproszeniu też na wschodzie) oraz z dwóch punktów rosyjskich na terenie Litwy (525) i Łotwy (526). Sporadycznie zanotowano też inne derywaty od omawianego rdzenia na pytanie o 'biedę' (m. 62): **žebrota* w punktach czeskich (187, 195–196) i **žebračstvo* w ukraińskim punkcie 465 (*žebračstvo*).

Pożyczka ta została przejęta najpierw do języka czeskiego (czes. *žebřák* jest poświadczony już przed Klaretem – FlajšKlar II 530), skąd przeszła do języka polskiego (poświadczona od XIV w.), a za polskim pośrednictwem do białoruskiego (od XV w. – por. HSBM IX 276–278) i ukraińskiego (J. Siatkowski SFPS XIX 8, Richhardt PLU 115, ESUM II 191, ESBM III 194). Z czeskiego dostała się też do słowackiego oraz do serbskiego i chorwackiego (Skok I 471 podaje postaci z tureckim przejściem nagłosowego *ž* → *dž*, np. *džebřak*). W słoweńskim *žebřati* 'mamrotać', 'modlić się' i pochodne (Plet II 955) jest zapewne, ze względu na odmienne znaczenie (nie dziwi więc jej brak w OLA), niezależną pożyczką z niemieckiego (Snoj 758). Znane jest także głuź. *žebřić* 'zebrać', *žebř(j)ak* 'zebrak' i dłuż. *žebřiš* 'ts.', *žebřak* 'ts.' (Schuster-Šewc IV 1784). Na Łużycach jest to zapewne pożyczka przejęta za pośrednictwem języka czeskiego, a nie bezpośrednio z dialektów niemieckich. W materiałach OLA brak właśnie tej pożyczki z Łużyc (występują tu rodzime **prosarč*, **prošerč*, **prosarbka*, **prošerbka*, **prošity*), a także z terenów serbsko-chorwackich i słoweńskich (tu ze względu na różnicę znaczeniową

niezależnej pożyczki słoweńskiej). W dialektach rosyjskich **žebrakъ* i pochodne poświadczane były nie tylko z terenów nadbałtyckich (jak w OLA), lecz także spod Pskowa i Smoleńska (SRNG IX 95, ESBM l.c.). Etymologię Machka (MachES-2, 724), wywodzącą tę grupę wyrazową od rodzimego ekspresywnego **škebrati* należy uznać za mało prawdopodobną.

Pożyczki pochodzące z niem. baw. *Pettler* ← *Bettler*, *petteln* ← *betteln* (Striedter-Temps DLSkr 172, DLSI 193, Skok II 652, Bezłaj III 32) – **petljarъ*, **petlerъ*, **petljačъ* ‘żebrak’ (m. 59), **petljarica*, **petlerica*, **petljačьka* ‘żebraczka’ (m. 60) oraz **petljajetъ* ‘żebrze’ (m. 61) notowano w OLA powszechnie z dialektów słoweńskich (np. *pičtar*, *petlar*, *pé:kjar*, *pietler*, *pekjer*, *petlač*, *petl'a*, *pek'lq*) oraz zachodniochorwackich (też na terenie Austrii). Taki zasięg tej pożyczki znany jest również z wcześniejszej literatury. W języku słoweńskim jest ona poświadczona od XVI wieku (Striedter-Temps DLSI 193). W języku chorwackim są to wyrazy gwarowe, poświadczane w RHSJ IX 816–817 z wcześniejszych słowników i regionalnie z pld.-zach. Chorwacji (z Istrii i Fużiny). Natomiast zestawiane z tą pożyczką słwn. *baglati* ‘żebrac’, ‘prosić’ i pochodne (Plet I 9, Striedter-Temps SLSI l.c.) raczej tu nie należą i łączą się z psł. rdzeniem **bag-* (por. Bezłaj I 8).

Wśród nazw ‘żebraka’ (i pochodnych) występuje w OLA jeszcze kilka dalszych pożyczek niemieckich o zasięgu lokalnym.

W nazwach związanych z niem. *fechten* ‘uprawiać szermierkę’ znaczenie ‘żebrac’ rozwinęło się na gruncie niemieckim w związku z urządzaniem przez włóczęgów fikcyjnych walk ulicznych, po których zbierali datki od publiczności (Kluge EW²³ 254, Striedter-Temps DLSkr 118–119, DLSI 116, Snoj 123). Pożyczkę tę notowano w OLA głównie z dialektów słoweńskich: **fex̌tajetъ* ‘żebrze’ (5, 10, 14, 16, 18–20, 147) oraz **fex̌tarъ* ‘żebrak’ (5, 18), **fex̌tarica* ‘żebraczka’ (5, 18). Jako potoczne i ekspresywne SSKJ I 621 podaje z języka słoweńskiego *fehtáriti*, *féhtati* ‘żebrac’. Sporadycznie zanotowano ponadto w OLA **fex̌tujetъ* ‘żebrze’ w punkcie czeskim (190) i polskim (269).

W dialektach polskich na Pomorzu występują pożyczki niem. dial. *Pracher* ‘żebrak’: **prax̌(r)arъ* – *prax̌røš* (242), *prax̌ar* (251) ‘żebrak’ i **prax̌arьka* – *prax̌arka* (246, 251) ‘żebraczka’. Niem. *Pracher* ‘żebrak’, *prachern* ‘żebrac’ mają szerokie nawiązania w innych językach germańskich, co przemawia przeciwko przyjmowanemu tu nieraz słowiańskiemu pochodzeniu tych wyrazów (SEK IV 111–112 oraz Hinze DLK 379).

Na Pomorzu występują również pożyczki związane z niem. dial. wsch. *šprax̌en* ‘sprechen – żebrac’ (por. Hinze DLK 379): **šprax̌arъ* – *šprax̌aš* (246), *šprax̌oš* (256), **šprax̌ačъ* – *šprax̌ač* (245) ‘żebrak’, **šprax̌arьka* – *šprax̌arka* (246) ‘żebraczka’ i **šprax̌ajetъ* – *šprax̌a* (246), **spraš̌ajetъ* – *sp̌røš̌ø* (244) ‘żebrze’.

Sporadycznie notowano w OLA nazwy ‘zebraka’ i ‘zebraczki’ oznaczające pierwotnie ‘włóczęgę’, związane z niem. *wandern* ‘wędrować, tułać się’: w punkcie serbskim na Węgrzech (152): *vàndro:v* (**vandrovъ*) ‘zebrak’ i *vàndro:vkiŋa* (**vandrovъkynja*) ‘zebraczka’ oraz w Polsce na Pomorzu: *vend'roščik* (241), *vq'd'roščik* (244 – **vandrovъščikъ*), *vandrus* (249 – **vandrusъ*), *vondrovnik* (258 – **vandrovъnikъ*) i *vend'roščička* (241), *vqndroščička* (244 – **vandrovъščička*), *vandruska* (249 – **vandrusъka*). Z materiałów pozaatlasowych wiadomo, że w dialektach polskich i czeskich występuje jeszcze wiele innych derywatów związanych z niem. *wandern* o znaczeniu ‘zebrać’, jak *wandrak*, *wandrol* ‘zebrak’ itp. Często w dialektach polskich postać rdzenia *wandr-* wobec literackiego *wędr-* w znaczeniu ‘wędrować’, jak sądzą Menzel, Hentschel 2003: 382–383, może świadczyć, że mamy tu do czynienia z pośrednictwem języka czeskiego. Różnica ta może jednak mieć przyczynę chronologiczną: wcześniejsze ogpół. *wędrować* i późniejsze *wandr-* ‘zebrać’ w gwarach.

Zupełnie odosobniony jest *šterc* (**štercъ*) ‘zebrak’ (też w znaczeniu ‘złodziej’, por. m. 55) z punktu słoweńskiego 21 (Gomilice), poświadczony również u Plet II 644. Jest to pożyczka baw.-austr. *Sterzer* ‘próżniak, wagabunda’. Znana ona była już w XVI w. Megiserowi w postaci *štêrcar* ‘próżniak, leniuch’ (por. Striedter-Temps DLSI 229).

Na pytanie o ‘zebrze’ (m. 61) w konstrukcjach opisowych z czasownikiem **prosiť* pojawiły się też sporadycznie dawne pożyczki germańskie: **xlēbъ* (502, 544, 799) z goc. *hlaifs* oraz **almužna* (285, 321, 484) ze stsaks., stfrank. *alemōsna* f. (Czarnecki 1999: 24; Sławski SE I 494–495 wyprowadzał ze stwniem. *almōsan* n.). Zapisy te nie są miarodajne dla geografii tych pożyczek w dialektach słowiańskich.

Nazwy ‘zeszytu’ (m. 35) pochodzenia niemieckiego, choć niezbyt częste, też pokazują różnicowanie na część południową z pożyczką **teka* i północną z pożyczką **heftъ*.

Pierwszą notowano w OLA przede wszystkim w Słowenii (4, 6, 12, 14–15, 21), w punktach słoweńskich na terenie Austrii (146, 147), w Chorwacji zachodniej i północnej oraz w Czarnogórze (zapewne występuje też w Bośni i Hercegowinie, skąd nie mamy materiału), ponadto sporadycznie w punktach słowackich (156, 233) i na Ukrainie Zakarpackiej (448, 484). Poza tym w słoweńskim punkcie na terenie Austrii (148) zapisano postać rozszerzoną sufiksem słowiańskim **tekъna*. Na tym terenie trzeba najpewniej przyjąć pożyczkę austr.-niem. *Theke* (z łac. *thēca*), por. Skok III 454. Występuje tu ona przede wszystkim w gwarach, choć można znaleźć i poświadczenia z literatury, por. słwn. *tēka* ‘zeszyt’ (Plet II 659), sch. *tēka* ‘zeszyt szkolny, brulion’, ślc. przest. *teka* ‘zeszyt’ (SSJ IV 502), a także jako przestarzałe czes. *tēka*, *thēka*

‘zeszyt’ (SSJČ III 782). Wyraz *teka* w innych znaczeniach ma szerszy zasięg w Słowiańszczyźnie (i wywodzi się zapewne bezpośrednio z łaciny).

Pożyczkę niem. *Heft* notowano głównie na północy Polski – *heft*, w p. 254 *hefta* (znajduje to potwierdzenie u Lorentza PW I 262 i w SOWM III 18) oraz na Łęczycach *heft* (234, 237), *śulsk’i heft* (236). Ponadto w punkcie chorwackim na terenie Austrii (146a) zapisano *χè:ft i šrà:jpiaχf* (*Schreibbüchel*).

Zapewne pol. *zeszyt*, czes. *sešit* oraz głuź. *zešiwk* są kalkami niem. *Heft* (por. pol. *heftlada* ‘rama do z s z y w a n i a książek’ z 1566 r. – SPXVI, t. VIII 320).

Niemieckie nazwy ‘kołodzieja’ (m. 9) zróżnicowane geograficznie występują na tle różnych nazw słowiańskich, jak **kolarb*, **kolesarb*, **kolesbnikb*, **koloděj*, **plotbnikb* i in. Na północy jest to pożyczka niem. *Stellmacher* (śrwniem. *stellmacher*, **stelmachr* – Moszyński 1954: 72). Notowano ją w dialektach polskich poza częścią północno-zachodnią (*štelmaχ*, *štelmaχ*, *stelmaχ*, *štalmaχ*, *štalmaχ*, *stalmaχ*) obok rodzimej nazwy **koloděj*, w białoruskich – głównie koło Mińska i na południowym zachodzie (*stal¹maχ*, *s¹tel¹maχ*, *s¹tel¹maχ*) obok częstszej rodzimej nazwy **kolesbnikb* i w ukraińskich – głównie w części zachodniej aż po Kijów (*s¹tel¹maχ*, *s¹tel¹maχ*, sporadycznie *s¹tel¹man* – 492, *s¹talman* – 522) obok rodzimych nazw **kolesbnikb*, **kolesarb* i innych. Dokładny zasięg, sporadycznie zanotowanej w OLA w dłuź. punkcie 234 postaci *štel¹maχer*, podaje SSA VIII 36: *štelmaχar*, *štelmaχer* zanotowano tu na zwartym terenie północnej części Dolnych Łęczyc oraz w rozproszeniu na pozostałym terytorium łęczyckim poza samym południem. Pożyczka ta w języku polskim pojawia się pod koniec XIV w. w postaciach *stelmach*, *stalmach*, *starmach*, może też *sztelmach*, a rzadziej także *stelmacher*, *starmacher*, może *sztermacher*, *sztarmacher* (SSp VIII 440), źródłem mogła być późna śrwniem. (ślaska) postać *stellemacher* (Moszyński GZN 72), potem ustala się *stalmach*, *stelmach* (L V 431), wreszcie *stelmach*, zresztą dziś już tylko potoczny i przestarzały (SJPD VIII 744). Brak tej pożyczki w języku czeskim (Kott VII 868 notuje tylko z XVII w. *štalmaχ* ze Śląska Opawskiego) i słowackim. Do języka ukraińskiego *стѣльмах*, *штѣльмах* (Hrinč IV 202, 513) i białoruskiego *сталъмах*, *стэльмах* (TSBM V/1, 300–301) pożyczka ta dostała się za pośrednictwem polskim (por. Richhardt PLU 100).

Tej północnej pożyczce zajmującej zwarty obszar w Polsce, na Białorusi i na Ukrainie przeciwstawia się pożyczka niem. *Wagner* ‘kołodziej’. W OLA zanotowano ją w punktach słoweńskich oraz w zach. Chorwacji (w p. 25) w postaciach **bognarb*, **bognerb*, np. *bó:γnar* – 9, *¹bōγnar* – 3, *¹būc:bner* – 10, *bó:b¹nar* – 14, *bò:gna:r* (25). Nazwę tę podał Štrekelj pod koniec XIX wieku z zachodniej Słowenii (Striedter-Temps DLSI 93). Mihajlović GRSR 90 zanotował sporadyczną formę serbską *važnep* z 1785 roku. Ponadto zanotowano ją w OLA sporadycznie w głuź. punkcie 237 w postaci *uōjnar*. W SSA VIII 36

jest ona poświadczona na zwartym obszarze Górnych Łużyc. Na Łużycach obie pożyczki niemieckie: **vojnarъ* z gsaks. *woinar* ‘Wagner’ na południu i *štel’mayer* z niem. *Stellmacher* na północy rozdzielone są pasem nazw słowiańskich: **kolodějъ*, **kolarъ*, **kolesarъ* itp., por. SSA l.c. oraz Schuster-Šewc III 1642.

Poza tym ‘kołodziej’, nie licząc mniej specjalistycznej nazwy **majsterъ* (por. s. 32–33) ma jeszcze dwie sporadyczne pożyczki niemieckie, obie w dialektach słoweńskich: **rodarъ* (zapewne z niem. *Radmacher*): *ró:dar* (7, 146), *Ró:daR* (147) oraz *tî:šjer* (4, z niem. *Tischler*), przeniesiony z nazwy ‘stolarza’.

Występujące w dialektach słoweńskich i łużyckich niemieckie pożyczki oznaczające ‘ucznia’ (m. 33) i ‘uczennicę’ (m. 34) wywodzą się od niemieckiej nazwy ‘szkoły’, jednakże słoweńskie pochodzą od *šola* ze śrwniem. *schuole* (Striedter-Temps DLSI 221, Snoj 640–641), łużyckie zaś od nniem. *Schule* (Schuster-Šewc III 1481). W dialektach słoweńskich notowano powszechnie **šolarъ* (np. *š̌o:lar*, *š̌u:lar*, *š̌u:lar*) oraz **šolarica* (np. *š̌o:larca*, *š̌ularca*), **šolarъka* (np. *š̌o:lařka*, *š̌ulařka*), sporadycznie **šolъka* (*š̌o:ľka* – 11). Nazwy *šolar*, *šolarka* i przest. *šolarica* znane są także słoweńskiemu językowi literackiemu (SSKJ IV 1093). Nazwy słoweńskie stanowią zapewne nowotwory utworzone od zapożyczonego *šola* ‘szkoła’. Na Łużycach notowano natomiast *šul’er* (237 **šuljerъ*) i nazwę opisową **šulъskъ golъcbъ* (*šulsk’i golc/holc* – 234–237) oraz *šul’erka* (237 **šuljerъka*) i nazwy opisowe **šulъskA golica* (*šulska golica/holca* – 235–237), **šulъskO děvrъčę* (*šulsk’e žoučō* – 234). Są to pożyczki niem. *Schüler* ‘uczeń’ i *Schülerin* ‘uczennica’ oraz kalki niem. *Schulknabe* i *Schulmädchen*. Poza tym na Ukrainie zanotowano obocznie sporadyczną nazwę *štul’bak* (451) – od niem. *Stube* ‘izba szkolna’, znaną zresztą szerzej w językach słowiańskich (BrSE 555).

W zakresie niemieckich nazw ‘nauczyciela’ (m. 31) i ‘nauczycielki’ (m. 32) przeciwstawienie dialektów łużyckich i słoweńskich jest bardziej skomplikowane. Na Łużycach zanotowano **šularъ* ‘nauczyciel’ (*šular’* – 234, 236, *šular* – 235) i **šularъka* ‘nauczycielka’ (*šular’ka* – 234, *šulařka* – 235, *šul’ar’ka* – 236) oraz rodzime *puč’er*, *puč’erka* – 237. Łuż. *šular’*, *šulařka* mają bogate poświadczenia w słownikach dolnołużyckich (Muka, Starosta). Z mapy SSA VIII 46 ‘nauczyciel’ widać, że *šul’ar’*, *šular’*, *šular* oraz *šul’er* zajmują całą północną część Łużyc, poza tym występują też inne nazwy pochodzenia niemieckiego, w OLA niepoświadczone, jak *ceptar’* (z niem. *Präzeptor*) na północ od Chociebuża, *šrybar’*, *šrybar* (z niem. *Schreiber*) na Górnych Łużycach i sporadycznie *mejstar* oraz *šulmejster*. Zresztą w porównaniu z wcześniejszą mapą nazw ‘nauczyciela’ na Łużycach u Wirtha niektóre nazwy niemieckie nieco się cofnęły przed literackimi: głuż. *pučer* i dłuż. *pučabník*. Łużycka nazwa **šularъ* dla ‘nauczyciela’ stanowi zapewne rodzimy derywat

z sufiksem *-ar̥* od niem. nazwy *Schule* ‘szkoła’. Poza tym jednak też niem. *Schuler* ma w gwarach górnoniemieckich znaczenie ‘nauczyciel’ (Schuster-Šewc III 1481).

W dialektach słoweńskich, głównie na terenie Austrii, zanotowano kilka sporadycznych pożyczek niemieckich: **šuljerar̥* lub **šoljerar̥* (šəljè:rar) i **šuljerarica* lub **šoljerarica* (šəljè:rarca) w p. 146 – z niem. *Schullehrer(in)*, **šulmojster̥* lub **šolmojster̥* (šù:mostəR) i **šulmojstrynja* lub **šolmojstrynja* (šù:mostRəna) w p. 147 – z niem. *Schulmeister(in)* oraz **lerar̥* (lè:rar) i **lerarica* (lè:rarca) w p. 148 – z niem. *Lehrer(in)*, wreszcie obok innych nazw: *ʃa:rman* ‘nauczyciel’ (11) i *fr̥ajla* ‘nauczycielka’ (146). Tylko niektóre z nich mają poświadczenia we wcześniejszej literaturze. Dawne poświadczenia ma *šolmošter* ‘nauczyciel’ (też *šolmaster*, *-mešter* – Plet II 640, Striedter-Temps DLSI 222, Snoj 641), ale dziś jest przestarzały (SSKJ IV 1093). Sporadyczna nazwa *f̆arman*, *f̆arman* ‘członek parafii’, ‘proboszcz’, ‘pastor’ ze śrwniem. *pharre-man* ‘ts.’ znana od XVI w. (u Megisera, por. Striedter-Temps DLSI 115), dziś przestarzała, wyparta przez *farán* (SSKJ I 617, 616), łączy się zapewne z dawnym nauczaniem kościelnym. *Fr̆ajla* to okazjonalna nazwa ‘nauczycielki’, stanowiąca pożyczkę baw.-austr. *Fr̆äule* ‘Fräulein – panna’, znana jest w znaczeniu ‘panna’ wielu językom słowiańskim, por. słwn. *fr̆ajla*, *fr̆ajla* (SSKJ I 650, Snoj 130), sch. *fr̆ajla* – znana na północy (Striedter-Temps DLSkr 124 – Mihajlović GRSR 698, RHSJ III 64), czes. przest. *fr̆ajle* (Kott I 751, SSJČ I 518), śl. *fr̆ajla* (od XVIII w. – HSSJ I 366), dziś przestarzała (SSJ I 412) i gwarowa (SSN I 458), czemu w języku polskim odpowiadała dawna *fr̆ajlina* oraz dialektalna *frelka* (BrSE 128).

Wśród pożyczek niemieckich dla ‘biedy’ (m. 62), przymiotnika ‘biedny’ (m. 63), ‘biedaka’ (m. 64) i ‘biedaczki’ (m. 65) wyraźnie się wyodrębniają dialekty słoweńskie, gdzie notowano *r̆eva*, pochodzące ze śrwniem. baw. **r̆öüwe*, **reuwe* ← śrwniem. *riuwe* (dziś *Reue*) ‘zmartwienie, żal, ból, zatroskanie, zły wygląd’ (Striedter-Temps DLSI 210, Bezljaj III 175, Snoj 535) i wiele pochodnych. Zanotowano tu mianowicie z terenu całej niemal Słowenii (poza samym pograniczem włoskim i skrawkiem północno-wschodnim) oraz z terenu Austrii: **r̆eva* ‘biedaczka’ (np. *r̆è:va*, *ʳe:iva*), **r̆evežb* ‘biedak’ (np. *r̆è:veš* 8–9, *ʳe:iveš* – 13, *r̆aiveš* – 14), **r̆ev̆n̆b* ‘biedny’ (np. *ri:uŋ* – 6, *r̆é:vən* 7, 9, 15, *re:ivon* – 13, *r̆aivən* – 14) i **r̆ev̆šćina* ‘bieda’ (np. *ʳieušćina* – 5, *r̆é:ušna* – 7–9, *ʳieušn’a* – 10). Pożyczki te znane są do dziś w słoweńskim języku literackim (Plet II 422, SSKJ IV 492–493, 494, 497).

Pozostałe pożyczki niemieckie uzyskane na pytania o ‘biedę’, ‘biedaka’ i ‘biedaczkę’ zostały zapisane w punktach rozproszonych i są zupełnie sporadyczne. Są to: **žebrota* ‘bieda’ w punktach czeskich (187, 195–196), **žebračstvo* w ukraińskim punkcie 465 (*zeʳbractvo*) oraz w polskim punkcie 266 **loz̆n̆b=ak̆* i **loz̆n̆b=ač̆ka* (*lož̆nak*, *lož̆načka*). Ostatnia nazwa ma

nawiązania w pol. dial. *łoźniak*, *łuźniak* 'biedny chłop nie posiadający domu ani ziemi', występującym w pñ.-wsch. Polsce pod Augustowem, Suwałkami i Grajewem (MAGP IX 448, s. 141–145) oraz w mazurskim *łuźnik* 'ts.' (SWM V 61). Wywodzi się ona od śrwniem. lub śrdniem. *lōs* (Sławski SE IV 394–395) lub jest częściowym tłumaczeniem niemieckiej nazwy *Losmann* 'ts.'

Specjalny typ podziału prezentują nazwy **majster*, **majstra*, **mastero*, **majstoro* oznaczające 'cieślę' (m. 4), 'murarza' (m. 6), 'zduna' (m. 7), 'bednarza' (m. 8), 'kołodzieja' (m. 9) i 'kowala' (m. 11), sporadycznie zanotowana w p. 52 nazwa **majstorovb syno* 'syn kowala' (m. 12) i 'syn szewca' (m. 15) oraz nazwy **mojštra* (*mojškra*) 'krawcowa' (m. 18), sporadyczna **masterica* 'robotnica' (m. 41) i **majstorica* oznaczająca żony: 'kowala' (m. 11), 'szewca' (m. 14), 'krawca' (m. 17) i 'młynarza' (m. 20). Nazwy te jako mało specjalistyczne nie dają pełnego obrazu ich zasięgu w dialektach słowiańskich, charakter pytań kwestionariusza kazał się bowiem koncentrować na nazwach bardziej specjalistycznych. Na mapach szczegółowych w tomie VIII zostały one łącznie zaliczone do pożyczek niemieckich. Tymczasem nawet te fragmentaryczne materiały pokazują pewne zróżnicowanie geograficzne pozwalające na różne określenie ich bezpośredniego źródła.

Od niem. *der Meister* (śrwniem. nwniem. *meister*) wywodzą się formy uogólnione tu jako **majstero* – notowany częściej na Ukrainie i Białorusi oraz sporadycznie w Polsce (263, 270, 325) i w południowej Rosji (p. 797), **majstra* na Białorusi (w p. 331, 343, 354), **mastero* w rozproszeniu na terenie Rosji (535, 544, 600, 604, 606, 731) i sporadycznie na Ukrainie (w p. 407), a także sporadyczna **masterica* 'robotnica' (*mas't'a'r'ica* w p. 759). Formy wywodzące się z niem. *Meister* mają niewątpliwie szerszy zasięg w językach zachodniosłowiańskich i wschodniosłowiańskich (por. BrSE 318, Vasmer ESRJ II 578, ESUM III 363, ESBM VI 168), niż to wynika z zapisów w OLA. Dawną pożyczką niemiecką jest słwn. *mojškra* ← **mojštra* 'krawcowa' utworzona od przejętego w XIII w. *mojster* 'mistrz' ze śrwniem. baw. *mqister* (por. Striedter-Temps DLSI 180, Bezłaj II 192, Snoj 351).

Natomiast postaci uogólnione jako **majstoro*, **majstorica*, sporadycznie **majstorovb syno*, występujące głównie w dialektach macedońskich oraz w Serbii i w Slawonii (por. też bułg. *maŭcmop*) dostały się za pośrednictwem ngrec. *μαῖστωρ*, *μάιστωρ* (por. Skok II 350–351, BER III 617), por. s. 82. Wspólnym źródłem nazwy niemieckiej i greckiej jest łac. *magister*, który przeszedł do języków słowiańskich jeszcze w wielu innych postaciach, m.in. bezpośrednio z łaciny (por. MachES-2, 365) lub np. za pośrednictwem języka włoskiego, jak np. w notowanych w OLA nazwach 'nauczyciela' (m. 31) i 'nauczycielki' (m. 32), por. s. 107–108. Ciekawe zróżnicowanie form tej pożyczki prezentują dialekty łużyckie: na północy *mejster*, *mejstar*, *mejstar*

z niem. *Meister* (śrwniem., śrdniem. *meister* i wschniem. *mēster*), na południu *mišter* z łac. *magister* (może za pośrednictwem czeskim), por. SSA VIII 41.

Dosyć liczne, choć zazwyczaj sporadycznie poświadczane, nazwy niemieckie ma w dialektach słowiańskich 'drwał' (m. 5). Do częstszych należą, występujące głównie na południu, nazwy związane z niem. *Holz* 'drzewo, drewno', a mianowicie niem. *Holzer* zapożyczony jako **χolcarь*, zapisany w punktach słoweńskich: *ʎolcar* (6), *gó:lcar* (7), *ʎolcar* (10), *χòlcar* (146), *hó:lcar* (147, 148) i niezależnie jako ukr. *ʎojcer* (449) oraz niem. *Holzhacker* jako *ʎojcʰokʰ* w chorwackim punkcie na terenie wschodniej Austrii (146a). Jedynie jedna z nich jest poświadczona z niższej warstwy słoweńskiego języka potocznego, mianowicie *hólcar* (SSKJ I 817).

Kilka nazw niemieckich zanotowano w Słowacji. Należy tu **šlogarь* (*šl'oga:r* – 216, 218) związany z niem. *Schlag* 'uderzenie', przejętym jako *šlóg*, *šlóg* 'poręba, wyrab' (od XVIII w. – HSSJ V 646), dziś gwarowy (SSJ IV 431) i ze *schlagen* 'bić, uderzać'. Ślć. *šlogár* 'drwał' notuje SSJ IV 431 jako dialektalny, poświadczony w twórczości M. Rázusa. Dalej należy tu ślć. **šixtarь* (*šixtar* – 229) od niem. *Schicht* 'warstwa', z czym łączy się dawny ślć. *šichtún*, *šichtung* (HSSJ V 621 – z XVIII w.), dziś przestarzały *šichtún*, *šichtúň* 'stos ułożonego drzewa' (SSJ IV 407), a także dawny ślć. *šichtár*, *šichter* 'robotnik zmianowy' (z XVIII w. – HSSJ V 621). Wreszcie w słowackim punkcie na Węgrzech zapisano **šajtarь* (*šajtar* – 156), związany z dawnym i dialektalnym ślć. *šajta* 'szczapa, polano' (HSSJ V 601, SSJ IV 391; *szajta* f., *szajt* m. 'dłuższy kawałek drewna do palenia' znane są również na pograniczu czesko-polskim na Śląsku – por. Menzel, Hentschel 2003: 280–281) od niem. *das Scheit* m.in. 'szczapa, polano' oraz z niem. *scheiten* 'łupać, rąbać drzewo na szczapy' (por. też ślć. z XVII w. *šajtaný*, *šajtovaný* (o drzewie) 'oczyszczony z kory' – HSSJ V 601).

Z układaniem ściętego drzewa/drewna w sążnie łączą się też dalsze niemieckie nazwy 'drwala', jak czes. **laterňnikь* (*la:terni:k* – 179) od stczes. *látř*, *látřo* ze śrwniem. *lächter* 'sążeń' (MachES-2, 322), dziś tylko gwarowy (SSJČ I 1073) oraz polski ze Śląska **loxtrarь* (*loxtrquš* – 288) – od tej samej podstawy niemieckiej (nazwę *lochtrarz* notuje też indeks SGPA). Wreszcie na północy Polski zanotowano kilka niemieckich nazw 'drwala' utworzonych od niem. *Klafter*, dial. *klaft*, *klafta* 'sążeń, sąg', 'szczapa', a mianowicie **klaftovňnikь* (*klaftovňnik* – 244) i **klaftjarь* (*klafčoʷš*, *kl'afčoʷš* – 249, *klafčaš* – 250), por. Hinze DLK 265. Nazwy te, a także inne współrzedne nazwy 'drwala', jak *klaftarz* i *klafttarz* notują słowniki gwarowe z północnej Polski (SychSłow VII 115, SychKoc II 69, Lorentz PW I 343, SOWM III 197, indeks SGPA).

4. POŻYCZKI NIEMIECKIE WŁAŚCIWE POŁUDNIOWEJ CZĘŚCI DIALEKTÓW SŁOWIAŃSKICH

Kilka pożyczek niemieckich właściwych południowej części dialektów słowiańskich omówiłem już w rozdziale poprzednim zawierającym pożyczki niemieckie dzielące dialekty słowiańskie terytorialnie. Są to nazwy: 'bednarza' (m. 8) **pintarъ* i pokrewne (por. s. 25), 'zebraka' (m. 59), 'zebraczki' (m. 60) i dla 'zebrze' (m. 61) **petljarъ* i pokrewne (por. s. 27), 'zeszytu' (m. 35) **teka* (por. s. 28), 'kołodzieja' (m. 9) **bognarъ*, **bognerъ* (por. s. 29), 'drwała' (m. 5) **χolcarъ* (por. s. 33). Niektóre z omówionych już wcześniej południowych pożyczek niemieckich mają bardziej ograniczone zasięgi i wrócę do ich zestawień później.

Obecnie omówię południowe pożyczki niemieckie nie mające szerzej rozpowszechnionych synonimów niemieckich na północy. Obejmują one głównie dialekty słoweńskie i chorwackie, ale nieraz także dialekty słowiańskie na Węgrzech, a także Słowację, a nawet część Ukrainy Zakarpackiej. Ich cechy fonetyczne i zasięgi wskazują na pochodzenie bawarsko-austriackie. Zacznę od bardziej rozpowszechnionych przechodząc do mających ograniczone zasięgi na południu.

Szeroki zasięg mają niemieckiego pochodzenia nazwy 'cieśli' (m. 4). Od Ruska 1996: 78 dowiadujemy się, że *cimerman* (z niem. *Zimmermann*) znany był od XVI wieku w Chorwacji i Słowenii (m.in. w *Biblii Dalmatina*), a od XVIII wieku też w Belgradzie, a także u Bułgarów w Banacie, ponadto w Słowenii występował *cimperman* (z baw.-aust. *zimparman*), por. też Mihajlović GRSR 741, Striedter-Temps DLSkr 110, DLSI 102. Materiały OLA znacznie rozszerzają zasięg tej pożyczki: **cimpermanъ* zanotowano w zach. Słowenii (4–7) oraz w słoweńskich punktach w pld. Austrii (146–148), **cimermanъ* we wsch. Słowenii (10, 14–21), w punkcie słoweńskim na Węgrzech (149), w pld. Chorwacji (26, 28–30, 41, 52) oraz w punktach chorwackich na terenie Austrii (146a–148a) i Węgier (153), a ponadto w kilkunastu punktach słowackich (216–220, 222–229), też na Węgrzech (155), np. (*cimrma:n*, *cemrma:n*, *črmoma:n*) oraz na Ukrainie Zakarpackiej (*c'imerman* – 467). *Cimerman* (*cimrmán*, *cemrmán*, *črmomán*, *šrmomán*) i liczne derywaty notuje również SSN I 211–212. Pożyczka ta (*cim(e)rman*, *črmoman*) znana była w języku słowackim od XVII wieku, por. HSSJ I 187. Jest to więc na tak rozległym obszarze pożyczka dawna. W języku węgierskim i rumuńskim jej nie znalazłem.

Na znacznym obszarze notowano też w OLA na oznaczenie 'cieśli' pożyczkę niem. *Tischler*. Występuje ona w dwóch postaciach: **tišlerъ* i **tišlarъ*. Pierwszą notowano w Chorwacji (45), Serbii (53, 67, 81), Czarnogórze (73, 75) i Macedonii (97–98, 113a), drugą w Chorwacji (*tišl'ar* – 27, *tišl'a:r* – 36).

W materiałach OLA zanotowano sporadycznie pożyczkę tę także w znaczeniu ‘bednarz’: **tišlerb* w Słowenii (4) oraz **tišlarb* w Chorwacji (26), por. s. 26, a także ‘kołodziej’: **tišlerb* w Słowenii (4), por. s. 30. W ogóle jednak u południowych Słowian ma ona przede wszystkim znaczenie ‘stolarz’ (por. Mihajlović GRSR 637, Rusek 1996: 80). SSA VIII 35 w tym znaczeniu podaje ją też z Łużyc: *tyšař*, *tyšer* oraz *tyšlar*, *tyšler*.

Poza tym dla ‘cieśli’ zapisano w OLA na północy mniej specjalistyczne nazwy: **majsterb* (por. s. 32) i sporadycznie formacje od rdzenia niemieckiego: **budovničb* na Ukrainie (406, 414, 415) i **budovnikb* na Białorusi (357, 368).

Wśród nazw ‘szewca’ (m. 13), ‘żony szewca’ (m. 14) i ‘syna szewca’ (m. 14) znaczny teren zajmuje pożyczka śrwniem. *schuoster* (dawna) i nwniem. *Schuster* (nowsza). Wyraźnie tych dwóch źródeł bez dokładniejszych badań monograficznych rozdzielić się nie da, a może i w ogóle nie będzie to możliwe. Na uwagę zasługuje upowszechnienie się wtórnego sufiksu *-arb* (stanowiącego dawną pożyczkę słowiańską z łac. *-arius*) na miejscu niemieckiego sufiksu *-er*. Sufiks *-arb* charakterystyczny jest dla większości punktów słoweńskich oraz dla kilku chorwackich (26, 29, 30 i na terenie Austrii w p. 146a). Konsekwentne rozróżnienie form z sufiksami *-arb* i *-erb* na terenie Słowenii nie jest jednak możliwe, nawet przy uwzględnieniu opisów fonologicznych (Fonološki opisi 1981), por. Siatkowski 1998: 274–275, 2000: 536–537. W VIII tomie OLA podaliśmy ostatecznie kilka zapisów uogólniających, jak **šostarb*, **šoštarb*, **šustarb*, **šusterb*, **šuštarb* i pochodne (w nazwach żony i syna szewca) bez próby oznaczenia zasięgów poszczególnych form na mapie. Materiały OLA pokazują, że zasięg tej pożyczki jest znaczny. Zapisano ją w dialektach słoweńskich (też na terenie Austrii), w północnej Chorwacji (wyjątkowo też na południu w p. 45), w płn. i zach. Serbii (wyjątkowo jednak też na wschodzie w p. 85, 88), w serbskim p. 168 (Clocotic) w Rumunii, w Czarnogórze, w całej Słowacji (też w punktach słowackich na terenie Węgier), na Ukrainie Zakarpaciej oraz w dwóch punktach na polskim Podkarpaciu (310, 317).

O występowaniu tej pożyczki w językach słowiańskich (chorwackim, serbskim i słoweńskim) pisano już nieraz, uwzględniając jednak głównie jej poświadczenia pisane (por. już Mihajlović GRSR 801). Na terenie Chorwacji już w 1382 r. zapisano postaci *šostar* i *šoštār* (Striedter-Temps DLSkr 214), później w XVIII w. w płn. Chorwacji szerzą się postaci *šuster* i *šuštār*. W XIX w. *šuster* pojawia się na terenie Serbii (Rusek 1996: 111–112 – z dalszą literaturą). W języku słoweńskim pożyczka ta, poświadczona od XVIII w., występowała w postaciach *šoštār* i *šuštār* (Striedter-Temps DLSl 222). SSKJ IV 1123 podaje jako potoczne postaci *šuštār* ‘szewc’ i przym. *šuštarski*. Słc. *šuster* (i liczne derywaty) jako potoczne notuje SSJ IV 473.

Wśród nazw 'krawca' (m. 16), 'żony krawca' (m. 17) i 'krawcowej' (m. 18) znaczny zasięg w dialektach słowiańskich ma pożyczka niemiecka **šnajderь*, **žnidarь*, **žniderь* i pochodne. Jest ona związana z krawiectwem zachodnioeuropejskim i została przejęta w dwóch okresach. *Žnidar*, *šnidar* stanowi dawną pożyczkę śrwniem. *snidaere*, *snider*. Była ona poświadczona w północnej Chorwacji już w XIV w., a zanikła na tym terenie w w. XVI, por. Striedter-Temps DLSkr 199, Staničić-Burchards 1981: 207, 211, 219. W Słowenii *žnidar* notowany jest od XVI w. (u Megisera z 1592), por. Striedter-Temps DLSl 254, ale pożyczka ta była tu znana niewątpliwie wcześniej.

W materiałach OLA **žnidarь* występuje w całej Słowenii (potwierdzają to też materiały Pomianowskiej 1970: 216) oraz w punktach słoweńskich na terenie Austrii (146–148), a także w 1 punkcie chorwackim w Istrii (22). Dominuje tu **žnidarь* z wtórnym *-arь*, ale nie brak też postaci z sufiksem *-erь*: *žni:der* (p. 10) i *žnider* (p. 17). Z opisów fonologicznych punktów słoweńskich (Fonološki opisi 1981: 27–218) wiadomo, że *-ar* należy przyjąć także dla punktów: 1 (*žni:der*, w tym punkcie *e* ma inny kontynuant), 4 (*žni:dər*) i 5 (*žni:dər*). Natomiast dla p. 3 (*žnidər*) i 11 (*žni:dər*) nie da się rozstrzygnąć, czy mamy zakończenie *-ar* czy *-er*, ponieważ zanotowane kontynuanty mogą się w nich wywodzić zarówno z *a*, jak i z *e*. Na oznaczenie 'krawcowej' w Słowenii i w chorwackim p. 22 notowano feminativum **žnidarica* i sporadycznie *žnidrica* (p. 17). Centrum Słowenii na oznaczenie 'krawcowej' ma inną pożyczkę niemiecką *mojškra* (← **mojštra*) od niem. baw. *moister* 'Meister – mistrz', por. s. 32. W punktach słoweńskich na terenie Austrii występują natomiast derywaty od **šiti*.

Šnajder z nwniem. *Schneider* pojawia się na początku XVIII w. w Belgradzie, a później w innych regionach Serbii. Z regionu Lika notowano też postać *šnajdar*, a sporadycznie zapewne w XVIII w. w Serbii skróconą postać *šnajca* (Mihajlović GRSR 784–785, Striedter-Temps DLSkr 199, Staničić-Burchards 1981: 211, 213, 216, 219). Twierdzenie Staničić-Burchards (s. 217), że *šnajder* w Chorwacji szerzej się nie upowszechnił, w świetle materiałów OLA nie jest uzasadnione. W naszych materiałach **šnajderь* (postaci z *-ar* w ogóle nie zanotowano) poświadczony jest z całej niemal Chorwacji (często obocznie z *krojač*), w punkcie chorwackim na terenie Austrii (148a), w Serbii (często obocznie z *krojač*, *terzija* lub *abadžija*) i Macedonii (nieraz obocznie z *terzija* lub *šivač*). Do obszaru serbskiego nawiązuje występujący w płn.-zach. Bułgarii *šnajder* (por. Rusek 1996: 102). Poza tym w materiałach OLA *šnajder* zapisano też na Ukrainie Zakarpackiej (467–468, 485) i jako przestarzały na Morawach (201 – *šnajdr*). W zasadzie na terenie występowania nazwy *šnajder* notowano też feminativa: *šnajderica* – głównie w Chorwacji i Czarnogórze, a *šnajderka* – głównie w Serbii i Macedonii oraz sporadycznie na Ukrainie Zakarpackiej (468, 485, por. też w AGB IV 206

z Huculszczyzny) i na Łużycach (w p. 236). Należy dodać, że w SSA VIII 38 zanotowano sporadycznie ze wschodnich Łużyc pożyczkę *šnajder* ‘krawiec’.

O dłuż. *šlodař* ‘krawiec’ i *šlodařka* ‘krawcowa’ por. niżej, s. 44–45.

Pożyczki niemieckie grupy południowej mają różne zasięgi. Niektóre z nich są bardzo ograniczone, dotyczą dialektów tylko jednego języka lub są nawet zupełnie sporadyczne. Najwięcej jest ich w dialektach słoweńskich. Wśród już omówionych przy prezentowaniu szerszych podziałów terytorialnych są to: pożyczki słoweńskie występujące sporadycznie też w punktach chorwackich, jak **koga* ‘kucharka’ (s. 15), **jaga*, **jagъ* ‘polowanie’ (s. 17), **padarъ*, *paderъ* ‘lekarz’ i **padarica*, **padarъkynja* ‘lekarka’ (s. 19–20), **bognarъ*, **bognernъ* ‘kołodziej’ i tylko słoweński *bognarъ* ‘bednarz’ (s. 25–26 i 29), pożyczki tylko słoweńskie, poświadczone w kilku punktach, jak **fextarъ* ‘zebrak’, **fextarica* ‘zebraczka’, **fextajetъ* ‘zebrze’ (s. 27, ale morfologicznie różne **fextujetъ* ‘zebrze’ zapisano sporadycznie w Czechach i w Polsce), **rodarъ* ‘kołodziej’ (s. 30), nazwy ‘ucznia’ i ‘uczennicy’ związane z pożyczką **šola* ‘szkoła’, jak **šolarъ*, **šolarica*, **šolarъka*, **šolъka* (s. 30), nazwy związane z pożyczką **rěva* ze śrwniem. *reuwe*, jak *rěva* ‘biedaczka’, **rěvežъ* ‘biedak’, **rěvъnъ* ‘biedny’, **rěvъščina* ‘bieda’ (s. 31), **χolcarъ* ‘drwal’ (s. 33, ale ukr. *hojcer* ‘ts.’ jest pożyczką niezależną) oraz tylko słoweńskie i poświadczone zupełnie sporadycznie, jak **špajzarica* ‘kucharka’ (s. 15), **štercъ* ‘zebrak’ i ‘złodziej’ (s. 28) oraz nazwy ‘nauczyciela’ **šoljerarъ*, **šolmojsterъ*, **lerarъ*, **farmanъ* i ‘nauczycielki’ **šolarica*, **šolmojstrynja*, **lerarica* i **frajla* (s. 31).

Można tu dodać jeszcze kilka dalszych pożyczek niemieckich w dialektach słoweńskich, zazwyczaj zupełnie sporadycznych, jak:

**naχbarъ* (*nó:χpar*) ‘sąsiad’ m. 2 i **naχbarica* (*nó:χparca*) ‘sąsiadka’ m. 3 w p. 146 (na terenie Austrii) z niem. *Nachbar(in)*. Bez innych poświadczeń.

**štamecъ* (*štá:mēc*) ‘murarz’ m. 6 w p. 148 z baw.-austr. *štāmōts* ‘Steinmetz’, co w dialektach słoweńskich ulega też przekształceniu na *štāmar* ze słwn. sufiksem *-ar*, por. Striedter-Temps DLSI 227.

**majerica* (*má:jerca*) ‘pasterka’ m.24 i ‘pasterka pasąca krowy’ SI 2040 w p. 7 od niem. *Meier* m.in. ‘pasterz’. W języku słoweńskim *majer* ‘pasterz alpejski’ poświadczony jest od XVI w. (Striedter-Temps DLSI 174, Bezłaj II 161), a jako przestarzałe *májer* ‘pasterz górski’ i *majerica* ‘pasterka górska’ notowane są przez SSKJ II 669 (ze wskazaniem na Gorensko). Pożyczka ta była znana też językowi chorwackiemu, por. *majer* ‘folwark, zagroda’ (od XVIII w. – RHSJ VI 387, 395) z niem. *Meierhof*, *Meierei*, por. Striedter-Temps DLSkr 158.

**prifъ* ‘list’ m. 38 w p. 19–20, 146–148 z niem. *Brief*. Bez innych poświadczeń.

**falʔ*, **falO* ‘tani’ ndm., ‘tanio’ m. 54: 19 – *fa:l*, 21 – *ʃglu* oraz w Chorwacji 29 – *ʃgl*’ zapewne z baw.-austr. *feil*, pldbaw. *fāl* ‘ts.’, por. Striedter-Temps DLSI 113. Bez innych poświadczeń.

**kregʔ* (*krieg*) ‘wojna’ (m. 67) w p. 146 ze stwniem. *chrêg* ‘upór’, śrwniem. *kriec* ‘opór, walka’. Pożyczka ta w postaci *krég* ‘sprzeczka, kłótnia’ i wiele pochodnych znane są słoweńskiemu językowi literackiemu (Plet I 461, SSKJ II 478–479), por. Striedter-Temps DLSI 158, Bezłaj II 87, Snoj 271. Należy jednak dodać, że niem. wyraz *Krieg* wchodzi jako pierwszy człon w skład wielu złożzeń serbskich używanych w XVIII wieku (Mihajlović GRSR 313).

**χofnarʔ* ‘zdun’ (m. 7) w punktach słoweńskich na terenie Austrii: *χófnar* – 146, *χó:fnaR* – 147, *hʔ:bnar* – 148 od niem. dial. *Ofner* ‘ts.’ Bez innych poświadczeń.

Sporadyczne pożyczki niemieckie występujące tylko w dialektach chorwackich i serbskich są nieliczne i mało charakterystyczne. Są to chorwackie: z p. 146a *šrà:ipiaxlʔ* (*Schreibbüchel*) ‘zeszyt’ (s. 29) i *ʃojcʔχokʔ* (*Holzacker*) ‘drwal’ (s. 33), określane jako archaiczny **fišerʔ* (*fi:šer*) z niem. *Fischer* w p. 35 (obok *ri:bičʔ*) oraz serbskie *màor* ‘murarz’ (w p. 55) z niem. *Maurer* (s. 42) oraz *kʔlanfer* (w p. 85) ‘zdun’ z późnego śrwniem. *clamfer* (XV w.), dziś *Klampferer*, *Klempner* ‘blacharz’, mającego szersze nawiązania na gruncie serbsko-chorwackim w znaczeniu ‘rzemieślnik robiący kuchenki z blachy, por. Striedter-Temps DLSkr 144 i *šporeʔšija* ‘ts.’ (w p. 79) od niem. *Sparherd*, por. Skok III 409.

Z przedstawionego wyżej przeglądu niemieckich pożyczek południowych widać, że niektóre z nich sięgają do dialektów słowackich (a nieraz też na teren Ukrainy Zakarpackiej), jak **pinterʔ* ‘bednarz’ w p. 155 na Węgrzech (s. 25), **teka* ‘zeszyt’ (s. 28), **cimermanʔ* ‘cieśla’ (s. 34), **šusterʔ* ‘szewc’ (s. 35). Tylko w dialektach słowackich zapisano też kilka niemieckich pożyczek sporadycznych, jak wspomniane już nazwy ‘drwała’ **šlogarʔ*, **šixtarʔ*, **šajtarʔ* (s. 33), nazwa ‘myśliwego’ *fošner* w p. 222 we wsch. Słowacji (s. 18).

Należy jeszcze wspomnieć o pożyczce niemieckiej **kminʔ* ‘złodziej’ (m. 55) ze śrwniem. *gemein(e)* ‘wspólny, pospolity’, występującej w południowej Słowacji: *kmi:n* (208–212, 218, 221), *kmi:n* (219). W języku słowackim jest to pożyczka dawna. HSSJ II 60 notuje *kmín* ‘złodziej’ i liczne derywaty, m.in. już z XVI w. adv. *knínsky*. Dziś śl. *kmín* ‘złodziej’ jest potoczny (SSJ I 708) i gwarowy (SSN I 788 uważa go za właściwy dialektom środkowym i zachodnim). Dawniej pożyczka ta była znana w znaczeniu ‘złodziej’, ‘oszust’, ‘kłamca’ też na Morawach i częściowo w Czechach właściwych (Jg II 83, Kott I 708, VI 618, PS II 160, SSJ I 891). W związku z zastrzeżeniami MachES-2, 262 do tej etymologii należy zwrócić uwagę na pochodzącą z tego samego źródła polską pożyczkę *gmin* ‘pospólstwo’ z XV–XVIII w. (SStp II 434,

SPXVI, t. VII 444–445, L II 71), znaną też gwarom polskim, por. Sławski SE I 298–299, Bańkowski SE I 441–442, Menzel, Hentschel 2003: 162. Występuje tu charakterystyczne przejście niemieckiego przedrostka *ge-* przez *k-* wskazujące na źródło bawarsko-austriackie, któremu się przeciwstawia *g-* w języku polskim.

Pożyczek niemieckich właściwych tylko (lub głównie) dialektom czeskim jest niewiele. Są to: przygodnie zapisane **grejcari* ‘pieniądze’ (s. 14), neologizm Jungmanna *tužka* ‘ołówek’, który częściowo rozszerzył się też w Słowacji (s. 23) oraz sporadyczny **laterŋnikŋ* (*la:terŋik*) ‘drwal’, mający jednak pewne nawiązanie w pol. dial. **loxtrarŋ* ‘ts.’ (s. 33).

Do geografii zapożyczeń niemieckich niewiele wnosi sporadycznie zanotowana na Morawach (206) i w zachodniej Słowacji (217) nazwa ‘pasterza owiec’ (m. 25a) **valaxŋ*, która jest właściwie zapożyczeniem niem. *Wallach(e)* ‘Wołoch, Rumun’, stanowiącego pożyczkę ros. *волѡх*, co wywodzi się z **Volchŋ*, przejętego z germ. **walχa-* (Vasmer ESRJ I 269, MachES-2, 675–676, ESUM I 323, ESBM II 34, 36).

5. POŻYCZKI NIEMIECKIE WŁAŚCIWE PÓŁNOCNEJ CZĘŚCI DIALEKTÓW SŁOWIAŃSKICH

Kilka pożyczek niemieckich właściwych północnej części dialektów słowiańskich omówiłem już w rozdziałach poświęconych nazwom pochodzenia niemieckiego dzielącym terytorialnie Słowiańszczyznę. Są to nazwy: **bŋdŋnarŋ* ‘bednarz’ i różne jego formy z metatezą *bodn-* na *bond-* i *bedn-* na *debn-* (m. 8, por. s. 23–25), **žebraŋŋ* ‘zebrak’ i nazwy opisowe z przymiotnikami od tego rdzenia (m. 59), **žebračŋka* ‘zebraczką’ i nazwy opisowe z przymiotnikami od tego rdzenia (m. 60), czasowniki **žebrajetŋ*, **žebretŋ* itp. ‘zebrze’ (m. 61), por. s. 26–27 oraz sporadycznie zanotowane **žebrota* i **žebračŋstvo* ‘bieda’, por. s. 31, **heftŋ* ‘zeszyt’ (m. 35, por. s. 29, ale sporadycznie też w punkcie 146a na terenie Austrii), **štelmaχŋ*, **štelmaχerŋ*, **štelmanŋ* ‘kołodziej’ (m. 9. por. s. 29), mniej specjalistyczne nazwy różnych rzemieślników **majsterŋ*, **majstra*, **masterŋ* i *mojškra* ← **mojštra* ‘krawcowa’, por. s. 32–33.

Niektóre z omówionych wyżej północnych pożyczek niemieckich mają bardziej ograniczone zasięgi i przedstawię je później.

Obecnie omówię pożyczki niemieckie szerzej znane na północy, głównie w części zachodniej, ale też we wschodniej. Ich południowe zasięgi są bardzo różne, często obejmują też dialekty czeskie i słowackie (wymieniane poprzednio w grupie południowej), a sporadycznie pojawiają się nawet we Słowenii.

W znaczeniu 'jarmark', 'targ odbywający się regularnie w określonym czasie (raz w miesiącu lub raz w roku)' (m. 48) niemal w całej zachodniej i wschodniej Słowiańszczyźnie występuje pożyczka śrwniem. *jârmarket* (*Jahrmarkt*), por. Sławski SE I 502–503, Vasmer ESRJ IV 561. Notowano ją w dwóch podstawowych postaciach morfologicznych: męskiej **jarmarkъ*, **jarmarъkъ* i żeńskiej **jarmarka*. Granica między nimi przebiega, z drobnymi odchyleniami w obie strony, wzdłuż granicy rosyjsko-ukraińskiej oraz przez Białoruś. Forma żeńska występuje w Rosji i we wsch. Białorusi, męska na Ukrainie, w zach. Białorusi oraz w dialektach zachodniosłowiańskich i niezależnie w kilku punktach słoweńskich. Na Białorusi forma męska występuje na samym południu oraz w enklawie na zachodzie (p. 344), forma żeńska w części wschodniej oraz w enklawie w p. 375. Podział między tymi formami zaciera inna pożyczka niemiecka – **kirmasъ*. Poza terenami pogranicznymi formę żeńską zanotowano obocznie na południu Ukrainy (w p. 499–500).

Pożyczka ta uległa licznym zmianom fonetycznym. W dialektach rosyjskich dominuje postać rozpodobniona **jarmanka*, np. *ʲjarmanka*, rzadziej – *ʲjarmonka*, *ʲjarməŋka*, poza tym na północy notowano formy z-g-, np. *ʲjarmanga*, *ʲjarmən'ga*, sporadycznie *ʲjarmonga*. W p. 625 zapisano *ʲjarmajka* obok *ʲjarmən'ka*. Pierwotna postać *ʲjarmarka* (też *ʲjarmərka*, *ʲjarmorka*) w rozproszeniu pojawia się na całym terytorium rosyjskim. Na wschodzie Białorusi oraz w sąsiadujących dialektach rosyjskich zaszła inna dysymilacja: **jarmalka*, np. *ʲjarmalka*, *ʲjarmɔłka*, *ʲjarməłka*, *ʲjarməłkə*, wyjątkowo *ʲjarməłəka* (747). Dysymilacja *r – r → r – l* dokonała się też w formie męskiej na pograniczu ukraińsko-białoruskim, np. *ʲjarməłək*, *ʲjarməłək*, *ʲjarməłək*, *ʲjarməłək* itp. Forma męska ulega też innym zmianom fonetycznym, polegającym na uproszczeniu wygłosowej grupy spółgłoskowej *rk* lub na jej rozbiciu przez samogłoskę wstawną, sygnalizowaną w zapisie uogólnionym jako **jarmarъkъ*, np. czes. *jarmak*, *jermak*, śl. *jarmok*, *jarmak*, *jarmek* oraz z samogłoską wstawną *ʲjarmarok*, *ʲjarmaruk* głównie na Ukrainie i na pld.-zach. Białorusi, ale sporadycznie też w Słowacji (*jarmarok*), w Polsce (*jarmarek*) i na Łużycach *hermank* (dokładniej o zasięgu form *hermanj*, *jormanj*, *jermanj*, *jarmajt-kt*, *jarmark*, *jermark* na Łużycach por. SSA VIII 44).

W znaczeniu 'jarmark' notowano też sporadycznie inne pożyczki niemieckie, jak **rinъkъ* (726a, 785) z niem. *Ring*, mający zazwyczaj znaczenie 'rynek, targowisko' (z kolei sporadycznie notowano **jarmarkъ*, **jarmarъkъ*, głównie na Ukrainie, w znaczeniu 'rynek, targowisko'), **markъ* na Łużycach Dolnych (234 *mark* – dokładniej o zasięgu por. SSA VIII 44) z niem. *Markt* oraz **festъ* na Białorusi (*fest* – 329, 340) z niem. *Fest*.

Pożyczka **jarmarkъ* poświadczona jest w językach słowiańskich od XIV/XV wieku, por. stczes. *jarmark* od XIV w. (GbSI I 601), pol. *jarmark*, *jerma(r)k*, *jormark* od 1408 r. (SSp III 116), śl. *jarma(r)k*, *jarmarok* od

połowy XV w. (HSSJ I 515). Do wschodniej Słowiańszczyzny przeszła za pośrednictwem polskim. Poświadczona jest tam przynajmniej od XVI wieku (Richhardt PLU 58, Vasmer ESRJ IV 561). Wcześniej pojawiły się też postaci zdysymilowane: ros. *ярманка, ярмонка* (por. też Dal IV 678), brus. *ярмолка* (raczej należy przyjąć jako formę wyjściową *ʃjarmalka*). W językach łużyckich przybierała ona różne postaci – *jarmank, jermank, jormark, wjermank* (Schuster-Šewc I 277), ale dziś na Łużycach Górnych ustaliła się postać *hermank*, na Dolnych zaś występuje inna pożyczka niemiecka – *mark*. Słwń. **jarmarkъ* nawiązuje do grupy północnej już od dawna. Pożyczka ta była poświadczona w Karyntii już pod koniec XVIII wieku – w słowniku O. Gutsmana (Klagenfurt 1789, por. Striedter-Temps DLSI 139–140). W materiałach OLA *jarmark* zapisano też z Karyntii austriackiej (p. 146–148), a ponadto na terenie Włoch (w p. 1).

Również notowana głównie na Białorusi, ale sporadycznie też w Polsce (266–267, 310, 316) i w punktach rosyjskich na Litwie (525) i na Łotwie (526), pożyczka niemiecka **kirmasъ* (np. *k'ir¹maš*, rzadziej *k'er¹maš*, *k'ar¹maš*, *k'er¹mas*) też dostała się do wschodniej Słowiańszczyzny za pośrednictwem polskim (Vasmer ESRJ II 238, Sławski SE II 154–155, Richhardt PLU 64, ESBM V 38).

Na północy, w Słowiańszczyźnie zachodniej i wschodniej, notowano pożyczkę **rinkъ, *rinъkъ* (z niem. *Ring*, np. BrSE 472, Vasmer ESRJ III 530, MachES-2, 527) w znaczeniu ‘rynek, targowisko’ (m. 47), zazwyczaj obocznie z innymi nazwami: w Czechach *rink*, rzadziej *rinek*, obok *trh, tržiště, trhovisko* i *náměstí*, na Słowacji *ri:nok, ri:nek* obok *pl'ac*, w Polsce *rynek* obok *targ, targowisko, targowica*, na wschodzie Słowiańszczyzny **rinъkъ* (np. *ʃrynek, ʃrynok, ʃrynok*), najczęściej w Rosji, i to daleko na północy, zazwyczaj obok tureckiej pożyczki *ba'zar*, derywatów od **tęrgъ* i innych nazw. W materiałach OLA brak natomiast pożyczki **rinkъ* na Łużycach. Zapisano tam **viki* ze śrđniem. *wik* (235–237) i *u'ic'ne m'ęsto* (235) oraz *mark* (234) z niem. *Markt*. Dokładniejszy zasięg tych pożyczek na Łużycach podaje SSA VIII 43.

Pożyczka niem. *Ring* ‘miejsce wolne opasane wałami, drzewami’ upowszechniła się najpierw w językach zachodniosłowiańskich w znaczeniu ‘plac targowy w centrum miasta’ ‘targowisko’, por. pol. *rynek* od początku XV w. (SSStp VIII 64), czes. *rynk, ryňk, rynek*, dawniej częsty (Jg III 971, Kott III 237), dziś przestarzały (PS IV/2, 1107, SSJČ III 214), ślć. *rinek, ring* od XV w. (HSSJ V 67), dziś *rinok* jako potoczny i przestarzały (SSJ III 744, KSSJ³ 374). Nazwa *rynk* ‘targowisko’ była znana też na Łużycach, ale na Łużycach Górnych dziś oznacza ona tylko ‘rząd, szereg’ (Schuster-Šewc III 1259). Za pośrednictwem języka polskiego pożyczka ta przeszła do języków wschodniosłowiańskich (BrSE 472, Vasmer ESRJ III 530, MachES-2, 527, Richhardt PLU 97). W języku ukraińskim *рынок* ‘targowisko’ poświadczony jest już z 1389 r.

(SSUM II 311 – z Łucka), a w języku rosyjskim *рынок* ‘ts.’ od XVI w. (SRJ XI–XVII, t. V 164).

W znaczeniu ‘rynek, targowisko’ notowano w rozproszeniu we wszystkich trzech grupach językowych słowiańskich pożyczkę niemiecką **placъ* (z niem. *Platz*, por. s. 20) oraz sporadycznie pożyczki niemieckie, częściej oznaczające ‘jarmark’, a mianowicie **jarmarkъ*, **jarmarъkъ* w punktach słoweńskich (1, 146), w punkcie czeskim (178) i białoruskim (362) oraz częściej na Ukrainie, a także **kirmasъ* na Białorusi.

Do pożyczek zachodniosłowiańskich, które upowszechniły się także na wschodzie, należy śrwniem. *mûrer*, *mûraere*. Pożyczka ta występuje w kilku postaciach: **murarъ*, którą notowano w OLA częściej w znaczeniu ‘murarz’ (m. 6) głównie w Polsce (*muraš*, *muroš*), poza tym w kilku punktach słowackich (*murar*, *mura:r*), na Łużycach (ze spółgłoską miękką przed sufiksem *-arъ*: *mur’ar’* – 234, 236), sporadycznie w Czechach na pograniczu polskim (*muror* – 207) oraz w punkcie słoweńskim w Austrii (147 – *mù:RaR*), rzadziej w znaczeniu ‘zdun’ (m. 7): w Polsce i w punkcie słowackim 155. Bardziej rozpowszechniona jest postać rozpodobniona **muljarъ*, notowana w Polsce, na Białorusi i Ukrainie, w pld.-wsch. Słowacji oraz sporadycznie w punkcie północnomorawskim (197 – *mulař* ‘murarz’). Menzel, Hentschel 2003: 215–216 dla postaci północnomorawskiej z *-l-* przyjmują pożyczkę z polskiego, co chyba nie jest konieczne. Dalszym przekształceniem tej ostatniej jest **muljerъ*, występujący na Białorusi i Ukrainie oraz na Łużycach *muler* – 237, *mujer* – 235). W punkcie słoweńskim na terenie Austrii zanotowano sporadyczny derywat **myrarinъ* (*mî:rarp* – 146), a w Serbii nowszą pożyczkę *màor* (55) z nwniem. *Maurer*. U wschodnich Słowian notowano też inne derywaty od *mur* (ze śrwniem. *mûr*), a mianowicie: **murъnikъ* ‘murarz’ i ‘zdun’ na Białorusi i Ukrainie a także w punktach rosyjskich na terenie Litwy, Łotwy i Estonii (525–527 w znaczeniu ‘murarz’), **murovъščikъ* ‘murarz’ i ‘zdun’ na Ukrainie (475, 492), **murъščikъ* ‘zdun’ na Białorusi (329).

Przykłady zanotowane w OLA mają potwierdzenie we wcześniejszych zapisach pożyczek śrwniem. *mûr* ‘mur’ i *mûrer*, *mûraere* ‘murarz’. Pojawiły się one najpierw w językach zachodniosłowiańskich (BrSE 348, MachES-2, 383, Schuster-Šewc II 968–969): w polskim od XV w. (SStp IV 363–364), w słowackim od XVI w. (HSSJ II 347), w czeskim są sporadyczne i gwarowe (Jg II 516, Kott VI 1050, PS II 998, SSJČ I 1300). Do języków wschodniosłowiańskich przeszły już w XV–XVI w. (HSBM XVIII 224, 230–232, SSUM I 620, SRJ XI–XVII, t. IX 307), por. też Vasmer ESRJ III 10, III 13, ESUM III 533, 535–536, ESBM VII 91–93. Było wiadomo, że pożyczki te występowały w gwarach rosyjskich tylko na zachodzie oraz na terenie Litwy, Łotwy i Estonii (SRNG XVIII 346–347), co też częściowo potwierdzają materiały OLA (ros. **murъnikъ* ‘murarz’ jedynie w punktach 525–527). Peryferyczny słwn. **murarъ*

(z p. 147 na terenie Austrii) ma poświadczenie od XVIII w. (Striedter-Temps DLSI 182).

Wśród sporadycznych nazw ‘murarza’ zanotowano w OLA jeszcze kilka dalszych nazw pochodzenia niemieckiego: na Ukrainie derywaty od rdzenia *bud-* (związanego ze śrwniem. *buoden*, śrniem. *būden* ‘budować’) – *bud'ivel'nyk* (501, 509 – **budoval'nikъ*), *budov'nečij* (406 – **budov'ničijъ*) oraz *cehl'ar* (503 – **ceglъ=arъ* od niem. *Ziegel* ‘cegła’), poza tym *štā:mæc* z baw.-austr. *štāmōts* ‘Steinmetz’ w słoweńskim punkcie na terenie Austrii (148), por. s. 37.

Natomiast do dalszych nazw ‘zduna’ pochodzenia niemieckiego należy przede wszystkim **kaxljarъ*, występujący powszechnie na Słowacji (np. *kaxla:r*, *kaxljar*) oraz głównie w południowej Polsce (np. *kaxlaş*, *kaxlaş*, *kaflaş*), będący zapewne rodzimym słowiańskim derywatem od niem. *Kachel* ‘kafel’. Rdzeń ten zawiera również zapisany na Łużycach *k^haxl'estajer* (237) z niem. *Kachelsteher*. Pozostałe pożyczki niemieckie oznaczające ‘zduna’ są zupełnie sporadyczne. Należą tu: **χofnarъ* zanotowany w kilku punktach słoweńskich na terenie Austrii z niem. dial. *Ofner* ‘ts.’, **ofenzecerъ* w punkcie chorwackim na terenie Austrii (ð:fɲ¹secɣ – 146a) oraz na Łużycach (o:fɲzecer – 235, ɔfɲ¹zecer – 237) z niem. *Ofensetzer* oraz serb. *k'lanfer* (85) i *špore'žija* (79), por. s. 38.

Pożyczki niemieckie oznaczające ‘liczy’ (m. 50) nakładają się na nazwy rodzime. Zapożyczenie **raxujetъ* notowano w OLA głównie w dialektach polskich (na tle rodzimego **ličitъ*), ukraińskich (na tle **sъčitajetъ* i **ličitъ*), sporadycznie w Czechach na Śląsku (197, 207 obok powszechnego w Czechach **počitajetъ*) i na wschodzie Słowacji (228–230, 233, poza tym w Słowacji **čitajetъ*, **počitajetъ*).

Jest to dawna pożyczka śrwniem. *rēchenen*, wschniem. *rechen* (Bielfeldt DLO 222, Vasmer ESRJ III 450), poświadczona w języku polskim od XV w. (SStp VII 418), słowackim od XVI w. (*rachunek* – HSSJ V 15). Za pośrednictwem polskim przeszła ona do całej Słowiańszczyzny wschodniej (BrSE 451, Vasmer ESRJ III 450, Richhardt 93), zapewne wcześniej, w języku rosyjskim poświadczona jest już na początku XVII wieku (*рахунка*, *рохунка* – SRJ XI–XVII, t. XXII 119), por. poza tym Hrinč IV 78, TSBM IV 706, u Dala IV 86 *рахováть*, *рахованье* z pld.-zach. Rosji. W języku czeskim *rachovati* i pochodne mają poświadczenia tylko ze Śląska (Kott III 17, 18, PS IV/2, 606). Materiały OLA nie oddają dobrze zasięgu tej pożyczki w dialektach wschodniosłowiańskich (może ze względu na charakter pytania kwestionariuszowego).

Na Łużycach zanotowano niezależną pożyczkę niem. *rechnen*: *raxnujo* (235 na tle rodzimego **ličitъ*), por. Schuster-Šewc III 1203. Pożyczka podstawy niemieckiej z *-n-* ma także inne nawiązania w językach słowiańskich, por. śl. *rechnungsfirer* 1782 ‘główny księgowy w wojsku’ (HSSJ V 41), podobnie serb.

рехнуѣц-ѣупер 'ts.' z 1792 r. (Mihajlović 552) i sł. potoczne *rechnoval* 'liczyć', 'księgować' (SSJ V 718).

Na Słowacji oprócz rzadkiego **raχujetb* i rodzimych **čítajetb*, **počítajetb* notowano też **ratajetb* (*ra:ta*), sporadycznie formę **ratjetb* (*ra:ce* – 224–225), utworzoną od podstawy *ráta* 'rata, część należności pieniężnej', wywodzącej się z łac. *rata* (*rata pars* 'część umówiona'), która została przejęta bądź bezpośrednio z łaciny (BrSE 454), bądź to za pośrednictwem niem. *Rate* 'ts.' lub nawet za pośrednictwem węgierskim (MachES-1, 415). Tu przyjęliśmy arbitralnie pośrednictwo niemieckie.

Wśród pożyczek niemieckich grupy północnej niektóre mają bardziej ograniczone zasięgi. W zachodniosłowiańskich wyróżniają się przede wszystkim łużyckie i północnopolskie.

Regionalną pożyczką łużycko-północnopolską jest wspomniana już **jajta*, **jajto* 'polowanie' (s. 17). Należy tu też **šaparb*, **šeperb* 'owczarz' i pochodna **šeperka* 'kobieta pasząca owce'. W materiałach OLA na Łużycach zanotowano **šaparb* (*šapar* – 234, 236). Dokładniejszy zasięg dłuż. *šapar*, przeciwstawiającego się rodzimemu głuż. *wowčer*, *wowčer* podaje SSA II 74. Dłuż. *šapar* jest pożyczką śrdniem. *schāpar* (Schuster-Šewc III 1406). Jest ona notowana w słownikach dolnołużyckich, które dają też dłuż. odpowiednik słowiański *wojař*, nie mający poświadczenia w gwarach. W północnej Polsce – na Kaszubach zapisano w OLA *šeper* (241, 244), *šiper* (242) 'owczarz' oraz *šeperka* 'owczarka' (241, 244). Nazwy te notują słowniki kaszubskie (SychSłow V 248–250, Lorentz PW II 444). Jest to pożyczka dniem. *šeper* 'owczarz' (PrWb V 80–81), por. Hinze DLK 428.

Wiele północnych pożyczek niemieckich ograniczonych jest tylko do Łużyc. O niektórych z nich już wspomniałem, jak **bjatkarb* (234) 'bednarz' z dniem. *bōdeker* (s. 25), **vojnarb* (*vojnar* – 237) 'kołodziej' z gsaks. formy gwarowej *woīnar* 'Wagner' (s. 29), sporadyczne nazwy 'ucznia' **šuljerb* i 'uczennicy' **šuljerk* w p. 237 oraz nazwy opisowe z przymiotnikiem **šulbskŕ*, **šulbskA* (w p. 234–237), por. s. 30, nazwy 'nauczyciela' **šularb* i 'nauczycielki' **šularbka* (s. 30), nazwy 'rynku' **viki* i **vičbnO město* ze śrdniem. *wīk* (s. 41), sporadyczna nazwa *mark* (w p. 234) w znaczeniu 'jarmark' i 'rynek' z niem. *Markt* (s. 40), nazwy 'zduna' **kaxleštajerb* (237) z niem. *Kachelsteher* i **ofenzecerb* (235, 237) z niem. *Ofensetzer* (s. 43).

O trzech dalszych warto podać kilka szczegółów.

Sporadycznie zanotowane w OLA z dłuż. punktu 234 **šlodarb* 'krawiec' (m. 16) i **šlodarbka* 'krawcowa' (m. 18) ściślej lokalizuje SSA VIII 38, 39: *šl'odar*, *šlodar* (XVI-wieczna pożyczka śrdniem. *schroder* 'krawiec' z dysymilacją $r - r \rightarrow l - r$) oraz *šl'odarka*, *šlodarka* występują w zachodniej części Dolnych Łużyc, natomiast na pozostałym terenie notowano rodzimą nazwę **kravcbb* (rodzime nazwy 'krawcowej' są bardziej zróżnicowane), a we

wschodnim punkcie 51 *šnydar* (z niem. dial. *snider*, *šnider*), por. SSA l.c. (z dalszą literaturą) oraz Schuster-Šewc III 1456.

Pożyczka **bilyx* ‘tani’ ndm., ‘tanio’ (m. 54) jest ograniczona do Dolnych Łużyc (w OLA *byliχ* w p. 234, 237), której na Łużycach Górnych przeciwstawia się rodzima nazwa *tuŋi*, spotykana też sporadycznie na Łużycach Dolnych jako przysłówek *tuŋe*, *tunjo* (SSA V 25).

Pożyczkę **rum* ‘miejsce’ ze śrwniem. *rūm* (dziś *Raum* ‘ts.’) zanotowano tylko w punkcie 237 (*rum*), zresztą obocznie z nazwą *m’estno*. Jest to dawna pożyczka, znana zresztą nie tylko na Łużycach (Schuster-Šewc III 1252), lecz dawniej również w języku polskim (BrSE 468, L V 162–163, SJPD VII 1392), a także jako przejęta za pośrednictwem polskim w języku ukraińskim (Richhardt PLU 96).

Przy omawianiu podziałów bardziej kompleksowych wspomniałem też już o kilku pożyczkach niemieckich charakterystycznych dla północnej Polski, dla Pomorza, a nieraz tylko dla Kaszub. Są to: **jaxtarb* ‘myśliwy’ (s. 17–18), nazwy ‘zebraka’ **praxarb*, **špraxarb*, **špraxačb*, ‘zebraczki’ **praxarbka*, **špraxarbka* oraz ‘zebrze’ **špraxajetb*, **sprašajetb* (s. 27), a także kilka derywatów związanych z pożyczką niem. *wandern* ‘wędrować, tułać się’ na oznaczenie ‘zebraka’ i ‘zebraczki’ (s. 28), nazwy ‘drwala’ **klastov̋nikb* i **klastijarb* od niem. dial. *klaft*, *klafta*, ‘sążen’ (s. 33), wreszcie z płn.-wsch. Polski **loz̋nb=akb* ‘biedak’ i **loz̋nb=ačbka* ‘biedaczka’ od niem. *los* (s. 31–32) i kasz. *Bleifeder* ‘ołówek’ (s. 22).

Można tu dodać dwie dalsze sporadyczne pożyczki z północnej Polski:

**malb* ‘miejsce’ (m. 46) w punkcie kaszubskim 242 (*møl*) z dniem. *māl* ‘ts.’ (Hinze DLK 340). Pożyczkę tę notują słowniki kaszubskie: SychSłów III 40 *māl* 1. ‘określona część powierzchni’, ‘miejsce’, 2. ‘gospodarstwo rolne’, 3. ‘posada’ i podobnie Lorentz PW I 511.

**švajcerb* ‘pastuch krów’ (m. 25b) w punkcie przesiedleńczym pod Złotowem (249). Tu mamy do czynienia z pożyczką zupełnie przygodną (z niem. *Schweizer* ‘Szwajcar’), występującą dawniej w języku polskim w znaczeniu ‘portier, odźwierny’ (BrSE 559, SJPD VIII 1207).

Pożyczek niemieckich charakterystycznych tylko dla dialektów wschodniosłowiańskich właściwie brak (o nazwie **χutorb* ‘niewielka osada’ por. s. 12).

Pożyczki zapisane sporadycznie mogą mieć szersze nawiązania słowiańskie. Do ukraińskich należą tu takie zapisy, jak **baraba* ‘robotnik’, **barab̋bka* ‘robotnica’ (s. 18–19), **štubakb* ‘uczeń’ (s. 30), *hojcer* ‘drwal’ (s. 33), **ceglb=arb* ‘murarz’ (s. 43), derywaty od rdzenia *bud-* (por. śrwniem. *būden*) na oznaczenie ‘cieśli’ (s. 35) i ‘murarza’ (s. 43), do białoruskich **budo- v̋nikb* ‘cieśla’ od rdzenia *bud-* (s. 35), **festb* ‘jarmark’ (s. 40) oraz wyraz *šmat* użyty w połączeniu *c’i šmat* w znaczeniu ‘ile’ (m. 52, w p. 344) ze śrwniem.

snate, *snatte*, który dostał się tu za pośrednictwem języka polskiego (Vasmer ESRJ IV 458 – zresztą etymologia jest niepewna).

Językowe wpływy niemieckie w VIII tomie OLA są najliczniejsze spośród wszystkich wpływów obcych: ok. 300 nazw od ok. 100 rdzeni niemieckich. Ich nasilenie ilustruje mapa zbiorcza (od 1 do 23 rdzeni w punkcie). Najczęstsze są oczywiście na zachodzie: w części południowej w dialektach słoweńskich, poza tym w północnej Chorwacji i w Wojwodinie, w części północnej w dialektach zachodniosłowiańskich, a zwłaszcza na Łużycach i w Słowacji oraz w Polsce na Pomorzu i Śląsku. Uderza nieco słabsze ich nasilenie w Czechach. We wschodniej Słowiańszczyźnie najczęstsze są w zachodniej Ukrainie i zachodniej Białorusi, a zdecydowanie rzadsze we wschodniej Ukrainie, wschodniej Białorusi oraz w całej Rosji. Podobnie rzadkie są w Macedonii i niemal na całym Wybrzeżu Adriatyckim oraz na pograniczu włoskim. Do pełnego obrazu wpływów niemieckich w VIII tomie OLA brak materiałów z Bośni i Hercegowiny oraz z Bułgarii.

Do najbardziej rozpowszechnionych, niemal ogólnosłowiańskich, reprezentowanych we wszystkich trzech grupach językowych słowiańskich należą: prasłowiańska pożyczka **pěnězъ* ‘pieniądz’, nazwy ‘kucharki’ zawierające niemiecki rdzeń **kux-*, **papiřъ* ‘papier’, **koštujetъ/koštajetъ* ‘kosztuje’. Można tu też zaliczyć w zasadzie notowane w rozproszeniu: **jagerъ*, **jegerъ*, **jagarъ* ‘myśliwy’, nazwy ‘robotnika’ i ‘robotnicy’ pracujących w zakładzie przemysłowym związane z wyrazem *fabryka*, **felšerъ*, **feršelъ* ‘lekarz’ i pochodne, **placъ* ‘rynek’, a może i kilka dalszych notowanych bardziej sporadycznie. Szerokie zasięgi, choć z ograniczeniem na wschodzie, mają nazwy **tinta* ‘atrament’ i bardzo zróżnicowane fonetycznie pożyczki baw.-austr. *blīwīz* (*Bleiweiß*) ‘ołówek’.

Szczególnie interesujące są nazwy niemieckie zróżnicowane terytorialnie, głównie z podziałem na północ i południe. Wyraźnie zaznacza się to w nazwach ‘bednarza’: płn. **bъdbnarъ* i pld. **pintarъ*, **pinterъ*, **pintorъ*, w nazwach ‘zebraka’, ‘zebraczkę’ i dla ‘zebrać’: płn. **žebraкъ*, **žebračъka*, **žebRARъka* i nazwy opisowe z przymiotnikami z rdzeniem **žebr-* oraz **žebrajetъ*, **žebretъ* itp. i pld. **petljARъ*, **petlerъ*, **petljačъ*, **petljARICA*, **petlerICA*, **petljačъka* oraz **petljajetъ*. Podział ten zarysowuje się jednak też w nazwach ‘zeszytu’: płn. **heftъ* i pld. **teka*, ‘kołodzieja’: płn. **štelmaхъ* itp. i pld. **bognARъ*, **bognERъ*, w nazwach ‘ucznia’ i ‘uczennicy’ oraz ‘nauczyciela’ i ‘nauczycielki’ z derywatami od *Schule* na Łużycach oraz od **šola* ‘szkoła’ w dialektach słoweńskich, w mniej specjalistycznych nazwach rzemieślników z pożyczką niem. *Meister* na północy przeciwstawiającą się przejętemu z greckiego **majstorъ* na południu.

Do przeciwstawionych wyżej można dodać dalsze tylko południowe pożyczki niemieckie, jak **cimermanъ*, **cimpermanъ* ‘cieśla’, **šostarъ*,

*šoštarb, *šustarb, *šusterb, *šuštarb 'szewc' i pochodne, *šnajderb, *žnidarb, *žniderb 'krawiec' i pochodne. Niektóre pożyczki południowe są bardziej ograniczone terytorialne. Najwięcej osobnych pożyczek niemieckich jest w dialektach słoweńskich, które częściowo nieraz obejmują i zachodnie dialekty chorwackie.

Do przedstawionych wyżej pożyczek północnych można dodać dalsze, jak *jarmarkb, *jarmarbk, *jarmarka 'targ odbywający się regularnie w określonym czasie', *rinkb, *rinbk 'rynek, targowisko', *murarb, *muljARB 'murarz', rzadziej 'zdun', *raχujetb 'liczy'. Niektóre pożyczki północne ograniczone są do dialektów łużyckich i dialektów północnej Polski.

Podział na pożyczki niemieckie południowe i północne przebiega bardzo różnie. Nie pokrywa się on z podziałem dialektalnym słowiańskim, lecz wynika ze zróżnicowania wywierających wpływ gwar niemieckich. Na południu są to pożyczki bawarsko-austriackie, na samej północy Polski pożyczki dolno-niemieckie. Mogą wchodzić w grę i wpływy ogólnoniemieckie. Dialekty czeskie i słowackie łączą się częściowo z grupą południową, częściowo zaś z grupą północną. W dialektach słowackich wystąpiły też pewne osobne pożyczki niemieckie.

Dialekty wschodniosłowiańskie właściwie nie mają charakterystycznych pożyczek niemieckich. Może tu należeć ewentualnie tylko *χutorb 'niewielka osada', choć możliwa jest tu i inna etymologia eliminująca jego archaiczną odrębność. Pozostałe pożyczki niemieckie, notowane w OLA na tym terenie jako sporadyczne zazwyczaj mają szersze nawiązania słowiańskie.

Zestawienie pożyczek niemieckich notowanych w OLA z materiałami pozaatlasowymi, a zwłaszcza uwzględnienie ich poświadczeń w słownikach historycznych języków słowiańskich, pozwoliło na pełniejszą ich interpretację. Pokazało często długotrwałe utrzymywanie się pewnych zapożyczeń regionalnych (np. w dialektach słoweńskich), drogi ich szerzenia się, zwłaszcza na wschodzie Słowiańszczyzny, a także zanikanie pewnych germanizmów na określonych terenach (np. w pld.-zach. Rosji).

ZESTAWIENIE MATERIAŁOWE

- m. 1 'wieś, wioska': (χutor)-b (ukr., ros.) ze stwniem. *huntâri* lub z *Futter*
- m. 2M 'sąsiad': (naχbar)-b (146) z *Nachbar*
- m. 3M 'sąsiadka': (naχbar)-ic-a (146) od *Nachbar(in)*
- m. 4 'cieśla': (cimperman)-b (słwń.) z baw. *zimparman*, (cimerman)-b (słwń., chorw., słc., ukr.) z *Zimmermann*, (majster)-b (pol., brus., ukr., ros.) z *Meister*, (majstr)-a (brus.) od *Meister*, (tišl)-ar-b (27, 36), (tišler)-b

(chorw., serb., mac.) z *Tischler*, (*bud*)-*ov-ɛn-ič-j-ɔ* (ukr.), (*bud*)-*ov-ɛn-ik-ɔ* (357, 368) od śrwniem. *buoden*, śrniem. *būden*

- m. 5, 5M 'drwal': (*šlog*)-*ar-ɔ* (słc.) od niem. *Schlag*, *schlagen*, (*ɣolc*)-*ar-ɔ* (słwn.), (*hojcer*)-*ɔ* (449) z/od *Holzer*, (*ɣojcɣokr*)-*ɔ* (146a) z *Holzhacker*, (*šixt*)-*ar-ɔ* (229) od *Schicht*, (*loɣtr*)-*ar-ɔ* (288), (*later*)-*ɛn-ik-ɔ* (179) od śrwniem. *lächter*, (*klaft*)-*j-ar-ɔ* (249, 250), (*klaft*)-*ov-ɛn-ik-ɔ* (244) od *Klafter*, dial. *klaft*, *klafta*, (*šajt*)-*ar-ɔ* (156) od *scheiten*
- m. 6 'murarz': (*mur*)-*ar-ɔ* (słwn., czes., słc., łuż., pol.), (*mul*)-*j-ar-ɔ* (czes., słc., pol., brus., ukr.), (*muljer*)-*ɔ* (łuż., brus., ukr.), (*myr*)-*ar-in-ɔ* (146) ze śrwniem. *mûrer*, *mûraere*, (*mauer*)-*ɔ* (55) z *Mauer*, (*mur*)-*ɛn-ik-ɔ* (brus., ukr., ros.), (*mur*)-*ov-ɔšč-ik-ɔ* (ukr.) od śrwniem. *mûr*, (*bud*)-*ov-al-ɛn-ik-ɔ* (501, 509), (*bud*)-*ov-ɛn-ič-j-ɔ* (406) od śrwniem. *buoden*, śrniem. *būden*, (*cegl*)-*ɔ=ar-ɔ* (503) od *Ziegel*, (*štamec*)-*ɔ* (148) z dial. *štāmōts* (*Steinmetz*)
- m. 7, 7M 'zdun': (*mur*)-*ar-ɔ* (słc., pol.), (*mul*)-*j-ar-ɔ* (słc., pol., brus., ukr.), (*muljer*)-*ɔ* (brus., ukr.) ze śrwniem. *mûrer*, *mûraere*, (*mur*)-*ɛn-ik-ɔ* (brus., ukr.), (*mur*)-*ov-ɔšč-ik-ɔ* (458, 492), (*mur*)-*ɔšč-ik-ɔ* (329) od śrwniem. *mûr*, (*kľanfer*)-*ɔ* (85) z dial. baw. *Klampferer* (*Klempner*), (*ofenzecer*)-*ɔ* (146a, 235–236) z *Ofensetzer*, (*ɣofn*)-*ar-ɔ* (146–148) od dial. *Ofner*, (*kaɣl*)-*j-ar-ɔ* (słc., pol.) od *Kachel*, (*kaɣleštajer*)-*ɔ* (237) z *Kachelsteher*, (*špore*)-(*š*)-*j-a* (79) od *Sparherd*, (*grub*)-*ɛn-ik-ɔ* (503) od *Grube*, (*majster*)-*ɔ* (pol., ukr., ros.) z *Meister*
- m. 8 'bednarz': (*bogn*)-*ar-ɔ* (słwn.) ze śrwniem. baw. *wagener* (*Wagner*), (*tišl*)-*ar-ɔ* (26), (*tišler*)-*ɔ* (4) z *Tischler*, (*pint*)-*ar-ɔ* (słwn., chorw., serb.), (*pinter*)-*ɔ* (słwn., chorw., serb., słc.), (*pintor*)-*ɔ* (serb.) ze śrwniem. baw. *pinter* ← śrwniem. *binder*, (*pint*)-(*aš*)-*ɔ* (21) od śrwniem. baw. *pinter*, (*bedn*)-*ar-ɔ*, (*bodn*)-*ar-ɔ*, (*debn*)-*ar-ɔ*, (*bond*)-*ar-ɔ* (zachsłow., i wsch-słow.) ze śrwniem. *būtenaere* ← stwniem. **butinâri*, **budinâri* (*biüttner*), (*bjat*)-*ar-ɔ* (234) z dial. *bö(di)kêr*, *bödeker*, (*majster*)-*ɔ* (357, 797) z *Meister*
- m. 9, 9M 'kołodziej': (*rod*)-*ar-ɔ* (słwn.) od *Rad* 'koło', (*bogn*)-*ar-ɔ* (słwn., chorw.), (*bogner*)-*ɔ* (10) ze śrwniem. baw. *wagener* (*Wagner*), (*vojn*)-*ar-ɔ* (237) z dial. *woinær* (*Wagner*), (*tišler*)-*ɔ* (4) z *Tischler*, (*štelmaɣer*)-*ɔ* (234) ze *Stellmacher* (śrwniem. *stellemacher*, **stelmachr*), (*štelmaɣ*)-*ɔ* (pol., brus., ukr.), (*štelman*)-*ɔ* (492, 522) od niem. *Stellmacher* (śrwniem. *stellemacher*, **stelmachr*), (*majster*)-*ɔ* (ukr., ros.) z *Meister*
- m. 13, 13M 'szewc': (*šost*)-*ar-ɔ*, (*šoš*)-*ar-ɔ*, (*šust*)-*ar-ɔ*, (*šuš*)-*ar-ɔ* (słwn., chorw.), (*šuster*)-*ɔ* (słwn., chorw., serb., słc., pol., ukr.) z/od śrwniem. *schuoster*, nwniem. *Schuster*, (*šor*)-*ɛn-ik-ɔ* (827) od śrwniem. *geschire*
- m. 14, 14M 'żona szewca': (*šust*)-*ar-ic-a* (słwn., chorw.), (*šuster*)-*ic-a* (chorw., serb.), (*šuster*)-*ɔk-a* (chorw., słc., ukr.), (*šustr*)-*ov-ɔk-a* (222), (*šustr*)-*ul-j-a* (310), (*šustr*)-*iɣ-a* (448), (*šustr*)-*ov-A* (227, 233), (*šuster*)-*ov-A žen-a*

- (słwn., serb., ślc., ukr.), (*šustr*)-*ov-A žen-čk-a* (496), *žen-a* (*šuster*)-*a* (21, 72), (*šušt*)-*ar-j-ev-A žen-a* (słwn.), (*šošt*)-*ar-ov-A bab-a* (29), (*šošt*)-*ar-j-a žen-a* (149), *žen-a otb* (*šustr*)-*a* (21), *žen-a otb* (*šušt*)-*ar-j-a* (14) od śrwniem. *schuoster*, nwniem. *Schuster*
- m. 15 ‘syn szewca’: (*šustr*)-*ik-b* (214), (*šustr*)-*ov-b syn-b* (ślc., pol., ukr.), (*šuster*)-*ov-b syn-b* (chorw., serb., ślc., ukr.), (*šošt*)-*ar-j-ev-b* <(*šostr*)-*ov-b*, (*šušt*)-*ar-j-ev-b*> *syn-b* (słwn.), (*šošt*)-*ar-ov-b syn-b* (chorw.), (*šošt*)-*ar-j-a* <(*šostr*)-*a*> *syn-b* (słwn.), (*šošt*)-*ar-j-u syn-b* <(*peb*)-*b*> (18), *syn-b* (*šustr*)-*a* (496), *syn-b otb* (*šošt*)-*ar-j-a* <(*šostr*)-*a*, (*šušt*)-*ar-j-a*> (słwn.) od śrwniem. *schuoster*, nwniem. *Schuster*
- m. 16 ‘krawiec’: (*žnid*)-*ar-b* (słwn., chorw.), (*žnider*)-*b* (słwn.) ze śrwniem. *snider* (*Schneider*), (*šnajder*)-*b* (słwn., chorw., serb., mac., czes., ukr.) ze *Schneider*, (*šlod*)-*ar-b* (234) od dial. *schroder*
- m. 17 ‘żona krawca’: (*žnid*)-*ar-ic-a* (słwn.), (*žnid*)-*ar-j-ev-A žen-a* (słwn.), *žen-a otb* (*žnid*)-*ar-j-a* (słwn.) od śrwniem. *snider* (*Schneider*), (*šnajder*)-*ic-a* (chorw., serb.), (*šnajder*)-*čk-a* (82, 468), (*šnajdr*)-*iχ-a* (485), (*šnajder*)-*ov-A žena* <*bab-a*> (chorw., serb., mac., ukr.), *žen-a* (*šnajder*)-*a* (chorw., serb.), (*šnajder*)-*u žen-a* (80), *žen-a na* (*šnajder*)-*b* (mac.) od *Schneider*, (*šlod*)-*ar-ov-A žen-čsk-a* (234) od dial. *schroder*
- m. 18 ‘krawcowa’: (*žnid*)-*ar-ic-a* (słwn., chorw.), (*žnidr*)-*ic-a* (17) od śrwniem. *sniderin*, (*šnajder*)-*ic-a* (słwn., chorw., serb.), (*šnajder*)-*čk-a* (serb., mac., łuż., ukr.), (*šnajdar*)-*čk-a* (84) od *Schneiderin*, (*šlodar*)-*čk-a* (234) od dial. *schroder*, (*mojštr*)-*a* (słwn.) od śrwniem. baw. *mōister*
- m. 22 ‘kucharka’: (*kuχ*)-*ar-čk-a* (zachśłow. i wschśłow.), (*kuχ*)-*ar-ic-a* (słwn., chorw., serb.), (*kuχ*)-*an-a* (311, 316), (*kuχ*)-*vt-a* (200), (*kuχ*)-*o-var-čk-a* (ukr.), (*kuχ*)-*ar-b* (843), (*kuχmistr*)-*yn-j-a* (406) od stwniem. *kochōn*, (*kog*)-*a* (11, 42) ze stwniem. *kōgo* ← wł. dial. *cogo*, (*špajz*)-*ar-ic-a* (18) od *Speise*
- m. 24M ‘pasterka’: (*majer*)-*ic-a* (7) od *Meier*
- m. 25a ‘owczarz’: (*šapar*)-*b* (łuż.), (*šeper*)-*b* (pol.) ze śrdniem. *schāper*, dial. *scheper* (*Schäfer*), (*valaχ*)-*b* z niem. *Wallach(e)* ← ros. *волóх* ← *Volfch* ← germ. **walχa*
- m. 25M ‘pastuch krów’: (*švajcer*)-*b* (pol.) z niem. *Schweizer*
- m. 26aM ‘owczarka’: (*šeper*)-*čk-a* (241, 244) od śrdniem. *schāper*, dial. *scheper* (*Schäfer*)
- m. 26bM ‘pasterka krów’: (*majer*)-*ic-a* (7) od *Meier*
- m. 28 ‘lekarz, doktor’: (*pad*)-*ar-b* (słwn., chorw.) od śrwniem. *badaere* (*Bader*), (*pader*)-*b* (17) ze śrwniem. *badaere* (*Bader*), (*felšer*)-*b*, (*feršel*)-*b* (czes., ukr., ros.) z *Feldscher(er)*
- m. 29, 29M ‘lekarka’: (*pad*)-*ar-ic-a* (słwn., chorw.), (*pad*)-*ar-čk-yn-j-a* (149) od śrwniem. *badaere* (*Bader*), (*felšer*)-*ic-a*, (*feršel*)-*ic-a* (ros.), (*felšar*)-

- bk-a*, (*feršal*)-*bk-a* (ukr.), (*feršel*)-*iχ-a* (544) od *Feldscher(er)*, (*feršel*)-*ъ* (ros.) z *Feldscher(er)*
- m. 30 'sędzia': (*riχt*)-*ar-ъ* (146, 148, 155) od *Richter*, (*riχter*)-*ъ* (146a, 265) z *Richter* (śrwniem. *richtaere* ← stwniem. *richtâri*)
- m. 31 'nauczyciel': (*šul*)-*ar-ъ* (łuż.), (*šuljer*)-*ar-ъ* (146) z *Schul(lehrer)*, (*šulmojstr*)-*ъ* (147) z *Schulmeister*, (*ler*)-*ar-ъ* (148) z *Lehrer*, (*farman*)-*ъ* (11) ze śrwniem. *pharre-man*
- m. 32, 32M 'nauczycielka': (*šul*)-*ar-bk-a* (łuż.), (*šuljer*)-*ar-ic-a* (146) od *Schullehrerin*, (*šulmojstr*)-*yn-j-a* (147) od *Schulmeisterin*, (*ler*)-*ar-ic-a* (148) od *Lehrerin*, (*frajl*)-*a* (146) od *Fräulein*
- m. 33 'uczeń': (*šol*)-*ar-ъ* (słwn.) od śrwniem. *schuole*, (*šuljer*)-*ъ* (237) od *Schüler*, (*šul*)-*ъsk-ъ gol-ъc-ъ* (łuż.) od *Schule*, (*štub*)-*ak-ъ* (451) od *Stube*
- m. 34 'uczennica': (*šol*)-*ar-ic-a* (słwn.), (*šol*)-*ar-bk-a* (słwn.), (*šol*)-*ъk-a* (11) od śrwniem. *schuole*, (*šuljer*)-*ъk-a* (237) od *Schülerin*, (*šul*)-*ъsk-A gol-ic-a* (łuż.), (*šul*)-*ъsk-O děv-ъč-ę* (234) od *Schule*
- m. 35 'zeszyt': (*tek*)-*a* (słwn., chorw., serb., ślc., ukr.) z baw.-austr. *Theke* ← łac. *thēca*, (*tek*)-*ъn-a* (148) od baw.-austr. *Theke*, (*heft*)-*ъ* (chorw., łuż., pol.), (*heft*)-*a* (254) z *Heft*, (*šul*)-*ъsk-ъ (heft)*-*ъ* (236) z *Schule* + *Heft*, (*šrajbjaxl*)-*ъ* (146a) ze *Schreibbüchel*
- m. 36 'ołówek': (*plajbez*)-*ъ*, (*plajvaz*)-*ъ*, (*blajvas*)-*ъ* (płdsłow., zachłow., ukr.) ze śrwniem. (baw.-austr.) *blîwîž* (*Bleiweiß*), (*plabez*)-*ъn-ъ* (10) od baw.-austr. *blîwîž*, (*tuž*)-*ъk-a* (czes., ślc.) od dial. *duch-*, *tug-* – *Tuff(stein)*, (*blajštift*)-*ъ* (słwn., czes., łuż., pol.), (*štift*)-*ъ* (277) z *Bleistift*, (*blajfeder*)-*ъ* (241, 242) z *Bleifeder*
- m. 37 'atrament': (*tint*)-*a* (płdsłow., zachłow., ukr.) z *Tinte*, (*tint*)-*ъ* (244), (*tint*)-*ъv-a* (234) od *Tinte*
- m. 38 'list': (*prif*)-*ъ* (słwn.) z *Brief*
- m. 39, 39M 'papier': (*papir*)-*ъ* (ogśłow., bez mac., łuż. i ros.) z *Papier*, (*paper*)-*a* (łuż., brus.), (*paper*)-*ъk-a* (393, 813) od *Papier*, (*prif*)-*ъ* (148) z *Brief*
- m. 40, 40M 'robotnik': (*fabrikant*)-*ъ* (serb., czes., pol., brus., ukr., ros.) z *Fabrikant* ← łac. *fabricans*, -*antis*, (*fabrič*)-*ъn-ik-ъ* (ros.), (*fabrič*)-*ъn-ъ* (ros.) od *Fabrik*, (*barab*)-*a* (427) od niem.-austr. *Baraber* (*Bahnarbeiter*)
- m. 41, 41M 'robotnica': (*fabrikant*)-*ъk-a* (czes., pol., brus., ukr., ros.) od *Fabrikant*, (*fabrič*)-*ъn-ic-a* (525, 770), (*fabrič*)-*ъk-a* (czes., ros.), (*fabrik*)-*yn-ъk-a* (11), (*fabrič*)-*ъn-A* (ros.), (*fabrič*)-*ъn-A qv-ot-ъn-ic-a* (686) od *Fabrik*, (*barab*)-*ъk-a* (427) od austr. *Baraberin* (*Bahnarbeiterin*)
- m. 46, 46M '(wolne) miejsce': (*plac*)-*ъ* (słwn., czes.) z *Platz*, (*rum*)-*ъ* (237) ze śrwniem. *rûm* (*Raum*), (*mal*)-*ъ* (242) z dial. *mâl*
- m. 47 'rynek', 'targowisko': (*rink*)-*ъ*, (*rinъk*)-*ъ* (zachłow. i wschłow.) z *Ring*, (*jarmark*)-*ъ*, (*jarmarъk*)-*ъ* (słwn., czes., brus., ukr.) ze śrwniem. *jârmaket*

- (*Jahrmarkt*), (*plac*)-**ь** (słwń., chorw., czes., ślc., ukr.), *тѣжъ-ьн-ѣ* (*plac*)-**ь** (18), *měst-ьsk-ѣ* (*plac*)-**ь** (218) z *Platz*, (*marktplac*)-**ь** (146a) z *Marktplatz*, (*mark*)-**ь** (234) z *Markt*, (*vik*)-**ь** (łuz.) ze śrwniem. *wik*, (*vič*)-**ьн-О** *měst-o* od śrwniem. *wik*, (*kirmas*)-**ь** (brus.) ze śrwniem. *kirmesse*
- m. 48, 48M 'jarmark': (*rink*)-**ь** (ros.) z *Ring*, (*jarmark*)-**ь**, (*jarmarъk*)-**ь**, (*jarmalъk*)-**ь** (słwń., zachsłow., wschsłow.), (*jarmark*)-**a**, (*jarmalk*)-**a**, (*jarmank*)-**a** (brus., ukr., ros.) ze śrwniem. *jårmarket* (*Jahrmarkt*), (*mark*)-**ь** (234) z *Markt*, (*kirmas*)-**ь** (pol., brus., ros.) ze śrwniem. *kirmesse*, (*fest*)-**ь** (329, 340) z *Fest*
- m. 49 'pieniądze': (*pěněz*)-**ь** (słwń., chorw., serb., ślc., łuz.), (*pěněz*)-**e** (słwń., czes., ślc., łuz., pol., ros.) z germ. *pfenning*, (*grejcar*)-**ь** (201, 206) z *Kreuzer*
- m. 50 'liczy': (*raχ*)-**u-j-e-tb** (czes., ślc., pol., ukr.) ze śrwniem. *rēchenen*, wschniem. *rechen* (*rechnen*), (*raχn*)-**u-j-e-tb** (135) ze śrwniem. *rēchenen*, (*rat*)-**a-j-e-tb** (ślc.), (*rat*)-**j-e-tb** (ślc.) od *Rate* lub z łaciny
- m. 51, 51M 'kosztuje': (*košt*)-**a-j-e-tb** (słwń., chorw., serb., pol.), (*košt*)-**u-j-e-tb** (czes., ślc., łuz., pol., brus., ukr.) od *kosten*, (*vart*)-**О** (523) z *wart*
- m. 52M 'ile': (*šmat*)-**ь** (344) ze śrwniem. *snate*, *snatte* (przez pol. *szmat*)
- m. 54, 54M 'tani': (*fał*)-**ь** (19, 29), (*fał*)-**О** (21) z baw. *fāl*, (*biliχ*)-**ь** (łuz.) z *billig*
- m. 55, 55M 'złodziej': (*kmin*)-**ь** (ślc.) ze śrwniem. *gemēn* (*gemein*), (*šterc*)-**ь** (148) od baw.-austr. *Sterzer*, (*rab*)-**us-ь** (309) od *rauben*, *Räuber*
- m. 56 'myśliwy': (*jager*)-**ь**, (*jeger*)-**ь** (słwń., chorw., ślc., łuz., pol., ukr.), (*jag*)-**ar-ь** (chorw., łuz.) ze śrwniem., baw. *jagaere* (*Jäger*), (*jaχt*)-**//-ar-ь** (pol.) z dial. *jachter* lub od dial. *jaχt* (*Jagd*), (*fošner*)-**ь** (228) z dial. *foršner* (*Förster*)
- m. 57, 57M 'polowanie': (*jag*)-**a** (słwń.) ze śrwniem. *jage*, (*jag*)-**ь** (148a) z dial. *jag(e)* (*Jagd*), (*jag*)-**an-ъj-e** (chorw.) od dial. *jag(e)* (*Jagd*), (*jaχt*)-**ь** (łuz.), (*jaχt*)-**a** (pol.) z/od dial. *jaχt* (*Jagd*)
- m. 58M 'rybak': (*fišer*)-**ь** (35) z *Fischer*
- m. 59, 59M 'żebrak': (*žebr*)-**ak-ь** (czes., ślc., pol., brus., ukr., ros.), (*žebr*)-**q̇j-ь** <(*žebr*)-**q̇j-ьн-ь**, (*žebr*)-**ač-ьн-ь**> *děd-ь* (pol., ukr.) od śrwniem. *seff(e)r*, (*petler*)-**ь** (słwń., chorw.) z baw. *Pettler* (*Bettler*), (*petl*)-**j-ar-ь** (słwń., chorw.), (*petl*)-**j-ač-ь** (słwń.) od baw. *Pettler*, (*prax*)-**//-ar-ь** (242, 251) od *Pracher*, (*šprax*)-**ar-ь** (246, 256), (*šprax*)-**ač-ь** (245) od dial. *sprachen* (*sprechen*), (*feχt*)-**ar-ь** (5, 15) od *Fechter*, (*vandr*)-**ov-ь** (152), (*vandr*)-**ov-ьšč-ik-ь** (241, 244), (*vandr*)-**us-ь** (249), (*vandr*)-**ov-ьн-ik-ь** (258) od *wandern*, (*šterc*)-**ь** (21) od baw.-austr. *Sterzer*
- m. 60 'żebraczka': (*žebr*)-**ač-ьk-a** (czes., ślc., pol., brus., ukr., ros.), (*žebr*)-**ar-ьk-a** (277), (*žebr*)-**ov-ьk-a** (398), (*žebr*)-**q̇j-A bab-a** (ukr.), (*žebr*)-**q̇j-A bab-ьk-a** (288), (*žebr*)-**q̇j-ьн-A** <(*žebr*)-**ač-ьн-A**> *bab-a* (pol.) od śrwniem.

seff(e)r, (*petl*)-*j-ar-ic-a* (słwn., chorw.), (*petler*)-*ic-a* (6, 17), (*petl*)-*j-ač-čk-a* (11, 13) od baw. *Pettler* (*Bettler*), (*prax*)-*ar-čk-a* (246, 251) od *Pracher*, (*šprax*)-*ar-čk-a* (246) od dial. *sprachen* (*sprechen*), (*fex*)-*t-ar-ic-a* (5, 18) od *Fechter*, (*vandr*)-*ov-šč-ič-čk-a* (241, 244), (*vandr*)-*us-čk-a* (249), (*vandr*)-*ov-čk-yn-j-a* (152) od *wandern*

- m. 61 ‘żebrze’: (*žebr*)-*a-j-e-tb* (czes., pol., ukr.), (*žebr*)-*e-tb* (czes., ślc., pol.), (*žebr*)-*u-j-e-tb* (pol., brus., ros.), (*žebr*)-*ač-i-tb* (brus., ukr.), (*žebr*)-*ak-u-j-e-tb* (ukr.) od śrwniem. *seff(e)r*, *(*žebr*)-*č* (183, 188), *(*žebr*)-*an-čj-e* (ślc.), *(*žebr*)-*an-in-a* (285), *(*žebr*)-*ot-a* (186), *(*žebr*)-*a-ti* (178) od śrwniem. *seff(e)r*, (*petl*)-*j-a-j-e-tb* (słwn., chorw.) od baw. *petteln* (*betteln*), (*šprax*)-*a-j-e-tb* (246), (*spraš*)-*a-j-e-tb* (244) od dial. *sprachen* (*sprechen*), (*fex*)-*t-a-j-e-tb* (słwn.), (*fex*)-*t-u-j-e-tb* (190, 269) od *fechten*, *(*χlēb*)-*č* (544, 789) z germ. (goc.) *hlaifs*, *(*almužn*)-*a* (285, 321, 484) ze stwniem. *alemōsna* (*almōsan*)
- m. 62 ‘bieda, nędza’: (*rěv*)-*šč-in-a* (słwn.) od baw. *reuwe*, *riuwe* (*Reue*), (*žebr*)-*ot-a* (czes.), (*žebr*)-*ač-čstv-o* (465) od śrwniem. *seff(e)r*
- m. 63 ‘biedny, ubogi’: (*rěv*)-*čn-č* (słwn.) od baw. *reuwe*, *riuwe* (*Reue*)
- m. 64, 64M ‘biedak’: (*rěv*)-*ež-č* (słwn.) od baw. *reuwe*, *riuwe* (*Reue*), (*lož*)-*čn-č=ak-č* (266) od *lōs*
- m. 65, 65M ‘biedaczka’: (*rěv*)-*a* (słwn.) od baw. *reuwe*, *riuwe* (*Reue*), (*lož*)-*čn-č=ač-čk-a* (266) od *lōs*
- m. 67M ‘wojna’: (*kreg*)-*č* (146) ze stwniem. *chrêg*, śrwniem. *kriec* (*Krieg*)

WPŁYWY TURECKIE

Pożyczki tureckie poświadczone w 8 tomie leksykalnym OLA można podzielić na dwie podstawowe grupy: a. przejmowane do dialektów wschodniosłowiańskich z sąsiadujących różnych dialektów i języków tureckich (tatarski, czagatajski, czuwaski, kazachski i in.), b. przejmowane głównie do dialektów południowosłowiańskich z języka osmańsko-tureckiego, występującego obecnie w dzisiejszej Turcji. Podział ten zresztą nie jest ostry.

W kilku wypadkach podobne pożyczki tureckie występują zarówno we wschodniej, jak i w południowej Słowiańszczyźnie. Pewne różnice fonetyczne i/lub znaczeniowe wskazują, że mogły być one przejęte niezależnie.

Turecka nazwa 'ryнку' (m. 47) i 'jarmarku' (m. 48) została zapożyczona w postaci *bazar* już do języka staroruskiego w XV wieku z któregoś z języków tureckich na terenie wschodniej Europy, najpewniej z tatarskiego (Vasmer ESRJ I 105–106, Šipova STRJ 47, ESBM I 275, ESUM I 114). W OLA *bazar* 'rynek, targowisko' (m. 47) występuje powszechnie w całej wschodniej Słowiańszczyźnie, znaczenie 'jarmark' notowano tu natomiast sporadycznie. Do innych literackich języków słowiańskich *bazar* 'rynek, targowisko' dostał się też bezpośrednio z języków tureckich, częściowo zaś za pośrednictwem francuskim lub niemieckim (wyraz ten należy do tzw. internacjonalizmów orientalnych, por. Zajączkowski 1953: 18). W dialektach wschodniosłowiańskich dosyć często notowano też pożyczkę niemiecką **rin(ʷ)-kʷ* (z niem. *Ring*): *ʳɨnək*, *ʳynok*, *ʳɨnok*. W południowej Słowiańszczyźnie w znaczeniu 'rynek' i 'jarmark' występuje natomiast pożyczka osmańska *pazar* (z tur. *pazar*, stosm. *bazar*, a to z pers. *bāzār*, Škaljić 1989: 512, Skok II 625, BER V 5–6, Jašar-Nasteva 2001: 70–71), znana też innym językom bałkańskim. W języku serbsko-chorwackim pojawia się ona w XVI wieku (RHSJ IX 718, Mihajlović GRSR 443), w bułgarskim w XVII wieku (Stachowski 1971: 75). W OLA *pazar* w znaczeniu 'rynek' zapisano w Czarnogórze (*paʒa:r* 71, 74,

pa'z̥a:r 72–73, *pa'z̥à:r* 77), sporadycznie w południowej Serbii (*pa'zar* 84) i powszechnie w punktach macedońskich (90, 92–113a), a w znaczeniu 'jarmark' w Chorwacji (*pa'z̥a:r* 37, *paz̥ō:r* 44, *páza:r* 45) i sporadycznie w Serbii (*pa'zar* 84).

Turecka nazwa 'pastucha' *çoban* (z pers. *šobān*, starszego *šubān* – Vasmer ESRJ IV 308, Šipova STRJ 369, Skok I 323) została przejęta zarówno na południu, jak i na wschodzie Słowiańszczyzny. Różnice fonetyczne i znaczeniowe wskazują, że mamy tu najpewniej pożyczki niezależne. Na znacznym obszarze południowej Słowiańszczyzny notowano w OLA tę pożyczkę, pochodzącą z tur.-osm. *çoban* 'pastuch', a także pewne derywaty, w znaczeniu ogólnym 'pastuch' (m. 23): *čoban*, *čobanin* oraz *čobanica*, *čobanka* 'pastuszka' (m. 24) powszechnie w Chorwacji, np. *čoban* (33), *čoba:n* (36), *cobò:n* (42), *čoban*, *čobanin* (45), *čobanica* (45), *coba'nica* (42), *co'banica* (43) oraz w Serbii i Czarnogórze, np. *čoban*, *čoban*, *čobanin*, *čobànin*, *čobanica* (53), *čobanin*, *čobà:nka* (81), *čobanka* (87). W dialektach macedońskich zanotowano ten leksem tylko na terenie Albanii (*čoban*, *čobanka* – 106) i Grecji (*čoban* – 108, *ču'banin*, *ču'banka* – 112–113a), natomiast w granicach Macedonii zapisywano rodzime nazwy **pastyr̥b* i **ov̥čar̥b*. W macedońskim języku literackim *чобан* (i pochodne) występują głównie w poezji ludowej. Pożyczka ta występuje również w języku bułgarskim – *чобан(ун)* (od końca XVIII wieku – Stachowski 1971: 28), a także w języku rumuńskim (*cioban*), albańskim (*çoban*), ngrec. (*τσουπάνης*) i węgierskim (*csobány*). Pożyczkę tę notowano w OLA również w dialektach wschodniosłowiańskich, głównie na Ukrainie, ale w znaczeniu 'pastuch owiec, owczarz' (m. 25a), które jest znaczeniem pierwotnym, bo pers. *šu* to 'owca', do czego dodano sufixs agentywny *-bān*, oraz zazwyczaj w innej postaci fonetycznej – *ča'ban* (tylko w p. 335 – *ču'ban*, 506 i 524 – *čo'ban*, 522 – *š'o'ban*, 807 – *čiban*). Wskazuje to na dwie niezależne pożyczki: z turecko-osmańskiego *çoban* na południu Słowiańszczyzny oraz z północnych dialektów tureckich, może z krym.-tat. *čoban* (Vasmer ESRJ IV 308, Skok I 332, Škaljić 1989: 178) w dialektach wschodniosłowiańskich. W słowiańskich językach literackich pożyczka ta jest znana szerzej, por. np. pol. *czaban* 'owczarz' uważany za pożyczkę wołoską.

Od podstawy tureckiej *kirpič* 'cegła', przejętej na południu Słowiańszczyzny z osm.-tur. *kerpič* (bułg. *кепнѣч*, sch. *čèrpič*, mac. *кепнуч* – por. Škaljić 1989: 190, Skok I 355, BER II 339, 384, Jašar-Nasteva 2001: 63), a w języku rosyjskim i dialektalnie w ukraińskim z tat. *kirpič* (Vasmer ESRJ II 238, Šipova STRJ 183), pochodzi derywat **kirpič̣niḳb* zanotowany w OLA z dialektów rosyjskich w znaczeniu 'zdun' (m. 7) na północy (531, 544) oraz w znaczeniu 'murarz' (m. 6) w rozproszeniu na terenie Rosji (625, 634, 746, 847). Ros. *купнѣчник*, notowany od XV w., poświadczony jest w różnych znaczeniach: 'człowiek produkujący cegły' (wyroby z gliny), 'sprzedawca tych

wyrobów' (SRJ XI–XVII, t. VII 135, Dal II 110). SRNG XIII 223 ma także jedno poświadczenie spod Moskwy w znaczeniu 'zdun' (człowiek budujący piece).

Wyraz *postol*, pl. *postoly* 'rodzaj butów' i pochodna od niego nazwa 'szewca' nie mają ustalonej etymologii. Mimo zastrzeżeń Vasmera ESRJ III 341–342 i Skoka III 16 wydaje się, że trzeba tu przyjąć pożyczkę tur. *postal* 'pantofle' (związanego z tur.-tat. *post* 'skóra'), por. literaturę u Vasmera, uzupełnioną przez Trubačeva (Vachros 1959: 149–152) oraz Šipova STRJ 261. Turecki wyraz *postal* 'obuwie' poświadczony jest w osm.-tur. Słowniku Menińskiego z 1680 r. (kol. 923), a także jego podstawa *post* i dawniejsze *pust* 'skóra nie wyprawiona' (Stachowski: rec.). *Postoly* 'łapcie, skórzane lub lipowe' znane są dobrze w języku białoruskim i ukraińskim, a także w dialektach rosyjskich i regionalnie w języku polskim oraz w językach południowosłowiańskich (Vachros, l.c.). Nazwa 'szewca' **postolJarь* (m. 13) poświadczona jest w języku serbskim (?) i chorwackim od XV wieku i stała się nazwą literacką (*postòlār*). W materiałach OLA zapisana jest powszechnie z gwar czakawskich od wyspy Krk po Hvar (*postol̩a:r*, *poštolā:r*, *poštolò:r* itp.), co w zasadzie potwierdza dane Pomianowskiej 1970: 217. Poza tym zanotowano *postol'ar* w ukraińskim punkcie w płn. Mołdawii (524 – Pojana).

Od dawnej ogłstow. pożyczki *torba* 'torba, worek' z tur. *torba* 'ts.' (Zajączkowski 1953: 58–59, Škaljić 1989: 620, Vasmer ESRJ IV 81, Šipova STRJ 326, MachES-2, 648, Skok III 484, Snoj 675) notowano w OLA formacje powstałe już na gruncie słowiańskim, jak w p. serbskim (82) *torbà:r* 'żebrak' (m. 59), *torlbara* 'żebraczka' (m. 60) oraz na Ukrainie **torbьšnikъ* (*torlbešnik* – 436, *torlbešnyk* – 493, 502, *torlbešnek* – 494), **torbotrěsъ* (*torboltras* – 524) 'żebrak', **torbьšnica* 'żebraczka' (436, 493, 494). Formacja *torbar* znana jest w południowej Słowiańszczyźnie szerzej w różnych znaczeniach, por. słwn. *torbār* 'wyrabiający torby', sch. *tòrbār* 'wyrabiający torby', 'domokrażca', mac. *mop̩ap* zool. 'torbacz'.

Sporadycznie zanotowane w Słowenii nazwy 'nauczyciela' (m. 31) **tovarišb* (*tuvg̃a:riš* – 18) i 'nauczycielki' (m. 32) **tovarišica* (*tovarlši:ca* – 11, *tovarlše:jca* – 18) przypisuje się wpływowi tureckiemu. Nazwa **tovarišb*, znana wielu językom słowiańskim, stanowi dawną pożyczkę z któregoś z języków tureckich, np. starouzubeckiego, por. Vasmer ESRJ IV 68, Šipova STRJ 322–323, Snoj 676. Wyraz ten w językach tureckich nie jest poświadczony. Można tu ewentualnie zakładać starouzubeckie złożenie **tavareš* ← *tavar* 'bydło, dobro; majątek' i *eš*, *iš* 'współtowarzysz, partner' (Stachowski, rec., por. też Zajączkowski 1953: 44). W języku słoweńskim jest to znaczenie właściwe żargonowi (SSKJ V 129–130). Do dialektów słoweńskich wyraz ten dostał się zapewne przez język literacki.

Z języków tureckich sąsiadujących z dialektami wschodniosłowiańskimi zostało przejętych kilka pożyczek, które mają często szerokie zasięgi terytorialne. W materiałach OLA są to:

**karandaś* (m. 36) 'ołówek' (*karan^ldaś*), poświadczony w OLA powszechnie w dialektach wschodniosłowiańskich jedynie poza pld.-zach. Ukrainą. Na Ukrainie notowano poza tym rodzime **olovъcъ* i rzadziej **olovъko*, **olovъka*, **olovъkъ*, a na Białorusi **olovъkъ*. W literackim języku ukraińskim 'ołówek' ma nazwę *oliveць*, a w białoruskim *аловак*. W języku rosyjskim *карандаш* jest pożyczką dawną. Pojawiła się ona już w XV w. w znaczeniu 'grafit', a od XVII w. używana była w znaczeniu 'ołówek' (SRJ XI–XVII, t. VII 73). Dawniej przyjmowano tu pożyczkę tur. **karadaş* 'czarny kamień' (Vasmer ESRJ II 192 – z dalszą literaturą). Turecka nazwa **karadaş* nie jest jednak nigdzie poświadczona. Bardziej przekonującą etymologię przedstawili później niezależnie Kolesnikov 1962: 169–172 i Németh 1966: 105–114, 1967: 211–221 (autor szczegółowo omawia literaturę wcześniejszą), por. też Šipova STRJ 166. Jako źródło przyjmują oni tureckie złożenie **qalam-taş*, **kalam-daş*, **kalamdaş*, składające się z *qalam* (z grec. *κόλαμος*) 'narzędzie do pisania', znanego na terenach Złotej Ordy od XIII w. i *taş* (*daş*) 'kamień'. Wprawdzie **qalam-taş* w językach tureckich też nie jest znany, ale bogate poświadczenia mają formy *taş-qalam* (*daş-qalam*). Metateza oraz dalsze przekształcenia **qalam-taş*, **kalam-daş* na *карандаш* dobrze się tłumaczą na gruncie kontaktów turecko-rosyjskich.

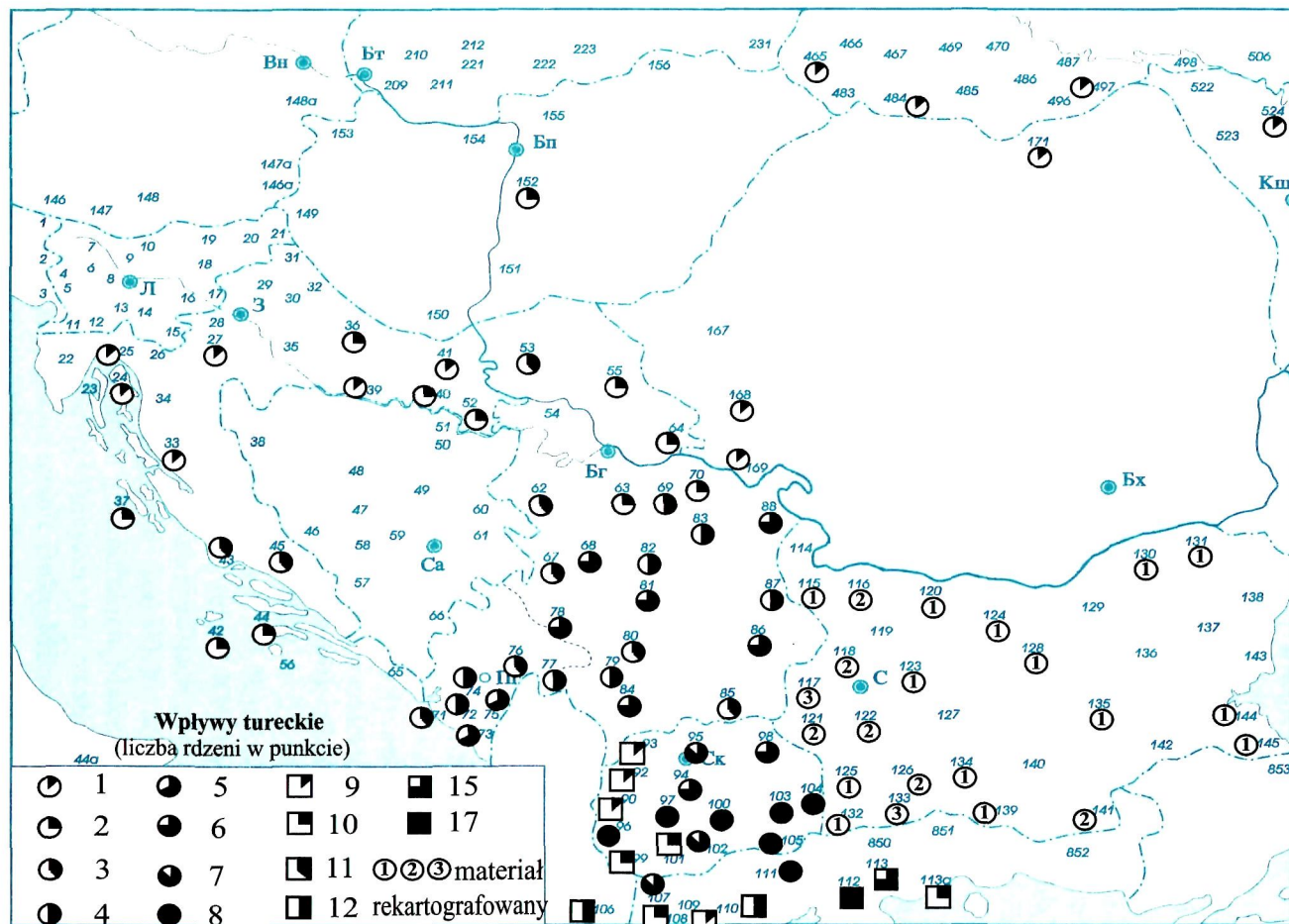
**denъgy* 'pieniądze' (m. 49) występują w OLA powszechnie w dialektach rosyjskich (*d'en'g'i*, *d'en'γ'i*), sporadycznie i przeważnie obocznie z innymi nazwami w pln.-wsch. Białorusi (*ǰ'en'γ'i*, *ǰ'en'g'i*, ale też na zachodzie *d'en'γ'i* – 372) oraz na pln.-wsch. Ukrainie (*d'en'hy* – 442, *d'en'hy*, *d'en'h9* – 481, 494). W języku rosyjskim pożyczka *деньга* f., *деньгу* pl. 'pieniądz', 'pieniądze', z tat. czagat. *tāṅkā*, czuw. *tāṅgə*, kazach. *teṅgä* (Vasmer ESRJ I 499, Šipova STRJ 119) pojawia się w XIV/XV w. (SRJ XI–XVII, t. IV 216–219, notowany w SrezMat I 652 jako wcześniejszy zapis zaliczony jest tu do XV wieku). W literackim języku ukraińskim ustaliła się nazwa *гроши*, a w białoruskim *грошы* – obie mają oparcie w gwarach.

Szerokie zasięgi we wschodniej Słowiańszczyźnie ma także kilka nazw 'szewca' (m. 13–15) utworzonych od podstaw pochodzenia tureckiego. Kilka derywatów utworzono od pożyczki **sapogъ* 'but', znanej m.in. najstarszym zabytkom starosłowiańskim (SJS IV 20), która została przejęta z protobułgarskiego **saBaG-/saBuG-* lub sttur. **sapaγ-*, **sapuy-* (por. literaturę uzupełnioną przez Trubačeva w Vasmera ESRJ III 559, zwłaszcza Vachros 1959: 163–168). Powszechniejszy jest jedynie **sapožbnikъ*, który występuje nie tylko na terenie Rosji (*sa'požn'ik*), lecz także we wschodniej Białorusi (*sa'požn'ik*) i wschodniej Ukrainie (*sa'požn'ik*, *sa'požnyk*) aż po Żytomierz

i Winnicę, a także na Polesiu, często obocznie z *ša'v'ec* i *šv'ec*, *švec*, *švec'*. Na Białorusi i Ukrainie *sapożnik* jest niewątpliwie nazwą nowszą, choć w materiałach OLA brak o tym informacji. Na północy Rosji częściowo utrzymał się archaiczny *šv'ec* (544, 547, 549, 597, 617, 620, 648). Sporadycznie zanotowano też *sa'požn'ak* (**sapožnyb=akb*) w dwóch punktach: 782 (Mokroje koło Sasowa) i 783 (Juzga koło miejscowości Kadom) u zbiegu rzek Cna i Moksza oraz na północy nazwę opisową *sa'požnyj šv'ec* w p. 555 (Storozewskoje na pld. od Archangielska) i w p. 593 (Barchatowo na pln. od Wołogdy). Poza tym w OLA mają poświadczenia liczne dalsze derywaty oznaczające 'żonę szewca' (m. 14) i 'syna szewca' (m. 15). W języku rosyjskim *сапожник* i *сапожной мастеръ* pojawiają się na przełomie XV i XVI wieku (por. Vachros 1959: 35, SRJ XI–XVII, t. XXIII 62).

Turcyzm *čobot*, *čebot* 'rodzaj buta' z tat. *čabata* i czuw. *ššBaDa* (← **čšBaDa*) 'ts.', co z pers. *čabatan* pl., *čäbätä* (Vasmer ESRJ IV 370–371, Vachros 1959: 188–191, Šipova STRJ 396) lub z irańskiego, por. afg. *čapata* 'rodzaj pantofla' (Stachowski, rec.) poświadczony jest w języku ukraińskim od XIV w. Od niego zostały utworzone dwie nazwy 'szewca': **čebot'nyk*, **čobot'nyk* i **čebotar*, **čobotar* (Vachros 1959: 35–36, 188–191, Rusek 1996: 110). Pierwszej, znanej językowi staroruskiemu (od połowy XVII w.) i ukraińskiemu, poświadczonej sporadycznie wraz z podstawą w polskich zapiskach sądowych ze Lwowa z 1445 r. (*czobot* i *czobotnik* SSStp I 394), w materiałach OLA nie zanotowano. Druga (**čebotar*, **čobotar*) w językach wschodniosłowiańskich występuje w kilku wyspach: największej na północy Rosji w górnym dorzeczu Dwiny (*č'ebot'ar*, *c'ebot'ar*, a w p. 641 sporadycznie *č'ebot'noj*) i na sąsiadujących terenach nad Wołgą (*čebot'ar*), w rozproszeniu w kilku punktach południoworosyjskich (*čebot'ar*, *č'ibot'ar*), na Ukrainie w grupie kilku punktów na wschód od Kijowa (*čobot'ar*, *čobot'ar*), a także w dwóch sąsiadujących punktach w pln. Mołdawii i na Podolu, wreszcie w izolacji na Białorusi koło Brześcia (*čobot'ar* w p. 362). Są to zapewne relikty dawniej szerszego zasięgu tej nazwy. Dawniej notowano ją w szerszym areale, m.in. też pod Nowgorodem, Twerem (Kalininem), na północy w guberni ołonieckiej i oneżskiej (Dal IV 585–586, Vachros 1959: 188–191). W OLA zanotowano też liczne dalsze derywaty oznaczające 'żonę szewca' (m. 14) oraz 'syna szewca' (m. 15).

W rosyjskim p. 719 (Kuniłowo koło miejscowości Tałdom) na pln. od Moskwy nad Wołgą zanotowano sporadyczne nazwy 'szewca': *baš'mašn'ik* (**bašmač'nyk*) i *baš'mar* (**bašmar*), utworzone od poświadczonego już w XVI w. ros. *bašmak* 'trzewik, bucik' (SRJ XI–XVII, t. I 82), ale znanego lokalnie nad Wołgą zapewne już w XV w. (Varchos 1959: 51). Stanowi on pożyczkę tureckiego (czagatajskiego, tatarskiego) *bašmak* (*bašmaq*, *pašmaq*) 'rodzaj buta', 'podeszwa' (Vasmer ESRJ I 139, Vachros 1959: 67–70, Šipova

STRJ 72 – z dalszą literaturą). Ros. *баумачник* ‘szewc’ (*баумашник*) poświadczony jest spod Kazania z 1646 r. (SRJ XI–XVII, l. c.).

Kilka pożyczek tureckich zanotowanych w OLA ze wschodniej Słowiańszczyzny ma charakter sporadyczny. Zapisano je przygodnie i nie wnoszą one istotniejszych informacji o ich zasięgach na tych terenach. Dotyczy to takich zapisów:

brus. *χα^lz’ajka*, ros. *χο^lz’ajka*, *χα^lz’ajka* ‘kucharka’ (m. 22) sporadycznie (też na m. 14, 66) z czuwaskiego *hoža*, *huža* (Vasmer ESRJ IV 254, Šipova STRJ 365);

ros. *ханža* ‘zebrak’ (m. 59), ‘zebraczka’ (m. 60) koło Nowgorodu (*хан^lža* 632, 658, *хан^lža* 633, *ханža* 634) z tur. *hadży* ‘pielgrzym’ (Vasmer ESRJ IV 222); z języka rosyjskiego pożyczka ta została przejęta do serbskiego, por. *ханжа* ‘fałszywy święty’ (Mihajlović GRSR 711);

ros. *ка^l’ika* ‘zebrak’ (m. 59), ‘zebraczka’ (m. 60) w Karelii (551, 552) – z tur. *kalyk* ‘niedostateczny, brakujący, mający jakiś defekt, ułomny’ (Zajackowski 1953: 56, SłSE II 26–27, inaczej Vasmer ESRJ II 167, Šipova STRJ 154–155);

ros. **kulakъ* (542, 818) ‘bogacz’ (m. 66), może z tureckiego *kulak* ‘ts.’, od tur. *kul* ‘ręka’ (Vasmer ESRJ II 408–409, Šipova STRJ 204), co jednak niepewne ze względów fonetycznych i znaczeniowych (Stachowski, rec.);

ros. **teležnikъ* ‘kołodziej’ (m. 9): *t’el’ežn’ik* 634, 671, *t’il’ežn’ik* 791, **teležnъ masterъ* (*t’el’ožn’ij mast’er* 555) – od ros. *meneza* ‘wóz’ z mong. *telege(n)* ‘wóz’ (Vasmer ESRJ IV 37–38, dopisek Trubačeva);

ros. *ла^lšadn’ik* (653) i *ло^lšad’in’ij pastuχ* (700) ‘pastuch koni’ (m. 25d) – podstawą zapożyczenia mogło być złożenie *laša at* ‘pstry koń’ od *laša* ‘pstry’ i *at* ‘koń’ (Stachowski, rec.), złożenie *alaša at* od *alaša* ‘wałach’ + *at* ‘koń’ (Šipova STRJ 223–224) lub tur. (czuw., krym.-tat., tat.) *laša* ‘koń’, do którego dodano przejęte z innych wyrazów zakończenie *-dъ* (Vasmer ESRJ II 525–526);

ukr. *та^lbun’ščyk* (510), ros. *та^lbun’šč:ik* (781, 807) ‘pastuch koni’ (m. 25d) od ros. *мабын* ‘stado koni’ z czagatajskiego, tatarskiego *tabun* ‘ts.’ (Vasmer ESRJ IV 7, Šipova STRJ 299–300);

ukr. *вата^lžnyk* ‘pastuch owiec’ (m. 25a) od ukr. *самара* ‘stado’ z dawnego czuwaskiego **vataj* ← **uotaj* ← sttur. **otaj* ‘grupa ludzi’, ‘stado zwierząt’ (Vasmer ESRJ I 278, Šipova STRJ 108, Stachowski, rec.).

Szczególne miejsce wśród pożyczek tureckich zajmuje **bēlēžnica* ‘zeszyt’ (m. 35), zanotowana w Chorwacji (*b’il’ežn’ica*, *bilježnica* – 27, 28, 35, 37, 40, 41, 43–45, 52), stanowiąca derywat od pożyczki protobułgarskiej *beleg* ‘znak’ (BER I 41, Skok I 150), znanej też we wschodniej Słowiańszczyźnie (Vasmer ESRJ I 147, Šipova STRJ 76).

Osmańskie wpływy tureckie koncentrują się, jak już wspomniałem, w południowej Słowiańszczyźnie. Ich nasilenie na tych terenach można przed-

stawić za pomocą mapki. W tomie tym brak materiałów z terenu Bośni i Hercegowiny, ale występowanie licznych turcyzmów na tych terenach potwierdzają inne tomy OLA. Bardzo dotkliwy jest również brak porównawczych materiałów bułgarskich.

Zgromadzone w OLA osmańskie pożyczki tureckie wykazują dużą różnorodność zarówno pod względem zasięgów terytorialnych, jak i wielości zapożyczanych wyrazów dla poszczególnych realiów. Przy omawianiu turcyzmów osmańskich zaczynam od pożyczek bardziej rozpowszechnionych, a następnie przechodzę do lokalnych i sporadycznych, starając się jednocześnie grupować je tematycznie według nazw zawodów, nazw związanych ze szkołą itp.

‘sąsiad’ (m. 2), ‘sąsiadka’ (m. 3) – na znacznym terenie notowano pożyczkę turecką **komšija* ‘sąsiad’ (ze stosm. *komşı*, *konşı* – od *kon-* ‘osiadać, osiedlać się’) oraz liczne derywaty oznaczające ‘sąsiadkę’: w Chorwacji **komšija* (33, 36, 39–41, 45, 52) oraz *kómšijica* (33) i **komšinica* (36, 39–41, 52), powszechnie w dialektach serbskich, też na terenie Węgier (151) i Rumunii (168, 169): **komšija* oraz **komšinica*, **komšinĭka* (np. *kómši:nka*, *ko:mšĭ:nka*), **komšinĭkynja* (*ko:nšĭnkiĭa* – 78), **komšika* (np. *ko*mšĭka*, *ko:nši:ka*, *ko:mšĭ:ka*) oraz powszechnie w dialektach macedońskich, też na terenie Grecji (por. też Małecki 1936: 57) i Albanii: *komšija* oraz *komšica* (107), **komšika* (¹*komšika*, *komšĭka*), **komšijbka* (*kumšĭjka* 110–112), **komšivĭka* (¹*komšĭfka* 90, 92–94, 96–97, 99, 101–104). Pożyczka *комишия* i liczne derywaty, np. *комишийка*, *комишийка*, *комишика*, występują w potocznym języku bułgarskim, gdzie została zapożyczona w XVII wieku (Stachowski 1971: 61), w języku serbskim (*кòмшија* – Mihajlović GRSSR 289–290, RSHJ X 95), macedońskim (*комишија* – RMJ I 346, Jašar–Nasteva 2001: 105), a także w języku albańskim jako *kompshi*, *kojshi*, *komshi* (Skok II 137, Škaljić 1989: 413, BER II 578).

‘pieniądze’ (m. 49) – bałkańska pożyczka turecka **para* ‘pieniądze’ (z pers. *pārā* ‘sztuka, część’) znana jest w serbsko-chorwackim (*pāra*, *pāra*), bułgarskim (*napu*), rumuńskim (*pară*), arumuńskim (*pără*), albańskim (*para*, *pare*) i nowogreckim (*παράς*), por. Skok II 604, BER V 59–60. W języku serbsko-chorwackim i bułgarskim poświadczona jest od II poł. XVIII wieku (Stachowski 1967: 57, 1971: 74), w macedońskim też od XVIII wieku (Jašar–Nasteva 2001: 21, 75). W materiałach OLA zapisano postaci: *para* (w punktach macedońskich: 93, 106), ¹*pare* w punktach serbskich oraz w dwóch macedońskich (95, 108) i *pari* w punktach macedońskich. Małecki 1936: 80 ma z Wysokiej *pa'rb*, a z Suchego *pa'ri*. Turcyzm ten znany jest również w dialektach bułgarskich (*napu*) oraz na terenie Bośni i Hercegowiny, skąd nie mamy materiału z zapisów terenowych.

'krawiec' (m. 16). – Szeroki zasięg w językach południowosłowiańskich ma pożyczka turecka **terzija* (z tur. *terzi* 'krawiec', a to z pers. *derzi* 'ts.', por. Skok III 462), związana z krawiectwem orientalnym. Na terenie serbsko-chorwackim pojawia się już na początku XVI w. (por. najstarszy przykład z 1519 r., Stachowski 1967: 65–66, Mihajlović GRSR 629, RHSJ XVIII 233–234). Początkowo występuje w Bośni i Hercegowinie, na początku XVIII w. pojawia się też w Serbii, gdzie jednak jej używanie pod koniec XIX w. zostaje ograniczone do środowiska wiejskiego (Staničić–Burchards 1981: 208–211, 219). W Macedonii znana jest od XVIII w. (Jašar–Nasteva 2001: 21). Prawdopodobnie w tym czasie była ona znana też językowi bułgarskiemu. O jej dawnym rozpowszechnieniu w Bułgarii świadczą też nazwiska typu *Tepzuec*, *Tepzuicku* występujące w całej Bułgarii (por. Rusek 1996: 101). W materiałach OLA nazwa *terzija* poświadczona jest głównie z Macedonii (też Macedonii Egejskiej) oraz z południowej Serbii. Podobny zasięg (Macedonia i płd. Serbia) mają nazwy 'żony krawca' (m. 17), stanowiące derywaty od **terzija*: **terzijka* – *terzijka* (90), **terzivka* – *terzifka* (92) lub nazwy opisowe **terziina žena* – *terzijina že'na* (86), **terziję žena* – *te:r'zije žena* (80), **na terzija žena* <nu> (94, 96–97, 99–102, 106, 109, 111–113), **na terziję žena* (*na terziju že'na* – 86), *žena ot terzija* (97). Pomianowska 1970: 226 uzupełnia zasięg tej nazwy podając ją z Bośni i Hercegowiny oraz z Bułgarii. W naszych materiałach oraz u Pomianowskiej brak natomiast tej pożyczki z terenu Chorwacji i Słowenii. W dialektach macedońskich na oznaczenie 'krawcowej' występują feminativa od tej pożyczki: **terzijka* – *terzijka* (110–113), **terziica* – *terzica* (92, 99–100, 102) i **terzivka* – *terzifka* (96). Inna pożyczka turecka oznaczająca 'krawca' – **abadžija* z tur. *abacı* (szyjący ubrania z grubego sukna wełnianego domowej roboty) weszła do części języków południowosłowiańskich. Na obszarze serbsko-chorwackim *abadžija* pojawia się już pod koniec XVII w. (Stachowski 1967: 11); w XIX–XX w. występuje głównie w Bośni i Hercegowinie oraz w Serbii, sporadycznie również w Chorwacji (Staničić–Burchards 1981: 213, 214, 220). W języku bułgarskim nazwa *абаджия* znana jest od XVIII w. (Stachowski 1971: 13). W OLA **abadžija* zanotowano tylko w 4 punktach serbskich (68, 69, 86, 88). Może to być związane z tym, że chodzi o krawca szyjącego odzież specjalnego typu. Nazwy *abadžija*, *abadžijka* i inne pochodne z języka macedońskiego podaje Jašar–Nasteva 2001: 207, 208, 36, 161. Małecki 1936: 1 notował pożyczkę tę spod Sołunia w znaczeniu 'handlarz sukna'.

'szewc' (m. 13, 14, 15). – W OLA zanotowano kilka nazw pochodzenia tureckiego oznaczających szewca.

Pożyczka tur. *kunduracı* (por. Skok II 234, Škaljić 425, BER III 135; natomiast Popović 1953: 214–215 pewne postaci tej pożyczki wyprowadzał bezpośrednio z greckiego) poświadczona jest w językach słowiańskich od połowy XIX wieku: na terenie Bośni i Hercegowiny, w części Serbii,

w Macedonii i Bułgarii (por. Rusek 1996: 112 – z dalszą literaturą oraz Jašar-Nasteva 2001:73) w postaci *kunduradžija* i *konduradžija*. W materiałach OLA mamy poświadczenia dla tej pożyczki tylko z Macedonii: głównie w postaci *konduražija* (prawie na całym terenie) i wyjątkowo *kundur^lžija* w p. 103 (Radowisz) oraz na terenie Grecji *kundura^lžia* w p. 113a (Plewna). Podobnie tylko z dialektów macedońskich zanotowano w OLA tę pożyczkę turecką w nazwach opisowych ‘żony szewca’: *konduražieva žena* (93), **žena na kunduražija* (90, 92, 95–99, 101, 103, 113a) i **žena ot^l kunduražija* (94, 97) oraz ‘syna szewca’: *konduražiev sin* (93), **syn^l <mu> na kunduražija* (90, 95–96, 98, 103) i **syn^l ot^l kunduražija* (92, 94, 97, 113a). Znane z literatury bułg. gwarowe *kundur(a)džija* (BER II 588) potwierdzają materiały Pomianowskiej 1970: 225 oraz Tetovskiej-Troeviej 1992: 58, obejmujące niemal całą Bułgarię. U Pomianowskiej *kondurdžija* występuje jeszcze w dwóch punktach serbskich z Kosowa, wyraźnie nawiązujących do arealu macedońskiego oraz w p. P 44 (Zabuče) na pograniczu z Hercegowiną. Jako regionalizm serbski, ograniczony głównie do Bośni i części Serbii określa tę nazwę również Rusek l.c.

W dialektach macedońskich (w pld.-wsch. Macedonii i na terenie Grecji) występuje, nienotowana przez Ruska 1996, pożyczka tur. (stosm.) *papuç* + *çi* (*papuç* + *čy*, *pabuč* + *čy*) lub *papučcu*, *pabučcu* (por. Vachros 1959: 141–142), przybierająca różne postaci: *papu^lčia* (105), *papužija* (106), *papu^lčija* (112 – por. Małecki 1936: 79), *papu^lčia* (113) oraz *papuk^lčija* (104) z wtórnym *k*, polegającym na dotworzeniu formy sg. do pl. *papuci* ‘buty, kapcie’. Dużą różnorodność postaci w Macedonii potwierdza też Jašar–Nasteva 2001:21, 73: *nanykuuja*, *nanyčuja*, *nanyjuja*. Pożyczka ta ma również nawiązania na terenie Serbii (por. *nanyjuja* od XVI w. – Mihajlović GRSR 452, *papučija*, *papuğija*, sporadycznie też *papučar* – RHSJ IX 633, 634), Bułgarii (Tetovska–Troeva 1992: 58), w Rodopach też w postaci z sufiksem *-ar* (*papučér*), por. BER V 56. Również tylko z dialektów macedońskich zanotowano w OLA tę pożyczkę w nazwach opisowych ‘żony szewca’: **žena na papučija* (105–106, 112), **na papučija žena mu* (104, 113) i ‘syna szewca’: **syn^l na papučija mu* (104–106, 112–113). W języku rosyjskim w XVI w. pojawiają się podstawowe *nonyču* ‘pantofle’, przejęte z tureckiego chyba niezależnie ze względu na *-o-* wobec *-a-* w innych językach słowiańskich (Vachros 1959: 141–142).

Słow. wyraz *čizma* ‘rodzaj butów’ został zapożyczony z tur. *çizme* ‘trzewik, bucik’ (od podstawy czasownikowej *čiz* ‘wyciągać, ciągnąć’). Bezpośrednio z języka osmańsko-tureckiego najpierw dostał się do języków południowosłowiańskich, później do języków zachodniosłowiańskich (w polskim *czyżma*, *czyzma*, *ciżma* itp.), częściowo za pośrednictwem węg. *csizma*, *csizma* (MachES-2, 104–105, Skok I 331, Bezlaj I 83, Snoj 74). Vachros 1959: 193–195 dla języka ukraińskiego przyjmował pośrednictwo polskie. W języku rosyjskim jest to w zasadzie tylko termin etnograficzny. Stachowski (rec.)

przyjmuje szerszy bezpośredni wpływ osmańsko-turecki, jedynie może poza językiem czeskim i słowackim. Utworzona od tej podstawy nazwa 'szewca' *čizmarь została zanotowana w OLA w chorwackim p. 27 (Domagović) koło Zagrzebia: čizmoǵ:r (por. też čizmar i liczne derywaty u Mihajlovicia GRSR 755–757 i w RHSJ II 52 oraz literacki słwn. čizmar) oraz w kilku punktach ukraińskich na pograniczu węgierskim i rumuńskim (čizmar, č'yžmar, čezmar). W p. ukraińskim na terenie Rumunii (171) zanotowano też čizmar'ka 'żona szewca' i syn čizmar'u 'syn szewca'.

'cieśla' (m. 4). – Zanotowane w OLA dwa turcyzmy: dūnžer (68) i rozszerzony słowiańskim sufiksem -in – *dunžerinь (53, 86, 88) w Serbii oraz dogramadžija (90, 97, 101, 107–109, 112–113) w dialektach macedońskich są relikami dawnego wpływu tureckiego o szerszym zasięgu terytorialnym.

Pierwszy stanowi pożyczkę tur. *dülger*, *dürger* z pers. *durger*, *durüger*, będącą skrótem wcześniejszego *durūd-ger*, od *durūd* 'drewniany materiał budowlany' z sufiksem nomen agentis -ger (Škaljić 1989: 227, BER I 469). Pożyczka ta w języku bułgarskim pojawia się w XVII wieku w Damaskinie Tichonrawowa w postaci *dionzep* (Stachowski 1971: 34). W języku serbskim *дынћеп* (z dysymilacją *l-r* → *n-r*) poświadczony jest najpierw w Mostarze (1633) i w Banja Luce (XVII w.), później poza Bośnią i Hercegowiną znany jest również w Serbii. Nazwa ta występuje zarówno w znaczeniach specjalistycznych 'cieśla' i 'stolarz', jak też jako nazwa ogólna oznaczająca rzemieślnika wyrabiającego różne przedmioty z drewna, później określające 'budowniczego', stawiającego dom od fundamentów po dach, a więc także 'murarza' (por. Mihajlović GRSR 159, 160, RHSJ II 888, RSHJ V 24–25, Staničić–Burchards 1981: 113–114, 117–120). Z Bośni i Hercegowiny znana jest też postać *дынзеп* (RSHJ V 17). Dziś zarówno bułg. *dionzep(un)*, jak i serbski *дынћеп(un)* są w językach literackich przestarzałe. W gwarach południowosłowiańskich znany jest notowany w OLA serb. *дынћеп(un)* 'cieśla' oraz poświadczony na znacznym obszarze Bułgarii *dionzep(un)* 'ts.', występujący w pobliżu miejscowości Charmanli, Razgrad, Presław, Ruse, Płowdiw, Samokow (Rusek 1996: 82), a także sporadyczny macedoński *dulgerdžija*, *dulgerin* itp. 'cieśla' (Budżiszewska 1983: 46).

Drugi turcyzm jest pożyczką tur. *doğramacı*, nomen agentis od tur. *doğramak* 'ciosać, obrabiać' z przyrostkiem -ci [ži] lub od *doğrama* 'drewniane części domu, np. drzwi, okna' (Škaljić 1989: 222, BER I 406). Na terenie Bośni i Hercegowiny oraz Serbii jest to najdawniejsza nazwa 'stolarza', która później w XVIII–XIX w. cofnęła się przed nowymi nazwami, a jej występowanie ograniczyło się do Kosowa. Nazwa ta może się odnosić też do wszystkich innych rzemieślników wyrabiających przedmioty z drewna (Staničić–Burchards 1981: 178, 181–183). W Bułgarii jest to też zapewne pożyczka dawna. Częste poświadczenie znaczenia 'cieśla' w materiałach OLA z dialektów macedoń-

skich jest zaskakujące, ponieważ znaczenia tego nie ma ani literacki język macedoński, ani gwarowy słownik Budziszewskiej z Macedonii Egejskiej (Budziszewska 1983: 45: *dogramadžija*, a także *durmandžija* (s. 47) występuje tu tylko w znaczeniu ‘stolarz’). Jašar–Nasteva 2001: 73, 190, 207 znaczenia mac. *dozpamaŋuja* nie uściśla.

‘zdun’ (stawiający piec) (m. 7). – Zanotowano tu w OLA kilka przygodnych turcyzmów, które nie dają ściślejszej informacji o ich zasięgu w gwarach południowosłowiańskich. Są to: serb. *kubažija* (86) i mac. *k’umbežija* (94) od bałkańskiego turcyzmu *kuba*, *kube* ‘sklepienie, kopuła’ (bułg., mac., serb., rum., alb., ngrec.) z tur. *kubbe* (derywaty te powstały na gruncie słowiańskim, ewentualnie można przyjąć pożyczkę tur. **kubbeži*), por. Škaljić 1989: 421, Skok II 218, BER III 71, Jašar–Nasteva 2001: 21, 64, Stachowski, rec.), mac. *sobažija* (101, poza tym w p. 99 *sobar*) z tur. *sobaci* od bałkańskiego (bułg., mac., sch., alb., rum.) *soba* ‘pokój’, wywodzącego się ze stwniem. *stuba* przez stśł. *ist’ba* lub przez węg. *szoba* (tur. *soba* od 1603 r. ← sch. *soba* ← węg. *szoba*) (Mihajlović GRSR 589, Kniezsa MNSJ II 755–756, Skok III 299, Stachowski, rec.) oraz mac. *tenekežija* (90, 92–93, 95–113a) z tur. *tenekeci* ‘blacharz’ od *teneke* ‘blacha’ (Skok III 458). Są to nazwy o bardzo różnej motywacji semantycznej, mające nieraz szerokie nawiązania w językach południowosłowiańskich, por. bułg. *менекеджия* ‘blacharz’, ‘rzemieślnik wyrabiający przedmioty z blachy’, mac. *менекеџија* ‘ts.’, sch. *tenečedžija* ‘ts.’ (Skok III 458), sch. *söbar* ‘kamerdyner, lokaj’.

‘kołodziej’ (m. 9) – *arabadžija* (z tur. *arabaci* ‘ts.’, od *araba* ‘wóz’, por. Škaljić 1989: 96, BER I 13, Skok I 52) notowano w OLA tylko z Macedonii Egejskiej: *arbažia* (110), *arəbažia* (112–113). Pożyczka ta w postaci (a)*rabadžija* znana jest w języka bułgarskim w znaczeniu ‘woźnica’, ‘kołodziej’, a w macedońskim i serbsko-chorwackim głównie w znaczeniu ‘woźnica’. W znaczeniu ‘woźnica’ notował ją też Małecki 1936: 4 spod Sołunia. Jašar–Nasteva 2001: 73 znaczenia mac. *apabaŋuja* bliżej nie określa.

‘kował’ (m. 10) i pochodne. – W OLA zanotowano **demiržija* (*dimiržija* 112, *dimiržia* 105, 113) ‘kował’ tylko na terenie Macedonii Egejskiej, do czego nawiązuje też zapis tej nazwy spod Sołunia w znaczeniu ‘kował, blacharz’ (Małecki 1936: 21). Jašar–Nasteva 2001: 56 mac. *demupŋuja*, *đumupŋuja* ‘osoba wyrabiająca przedmioty z żelaza’ uważa za właściwe dialektom południowym. Jest to pożyczka tur. *demirci*, od *demir* ‘żelazo, gwoździe’ z tur. przyrostkiem agentywnym *-ci* [ži], por. Škaljić 1989: 211, BER I 340, Skok I 391. W OLA zapisano, również tylko z Macedonii Egejskiej, też nazwy pochodne: *ženata na dimiržjata* (112), *dimiržiuwəta žena* (113) ‘żona kowala’ oraz *sinut na dimiržijata* (112) ‘syn kowala’ i *dimiržiuwutu d’ati* ‘dziecko kowala’ (113). W znaczeniu ‘kował’ znany jest również bułg. *демурджия* (RBE III 703), przestarzały i gwarowy, a także serb. *demirdžija* z Kosowa (por.

Skok I 391). Pożyczka ta występuje szerzej we wschodniej części południowej Słowiańszczyzny w znaczeniu ‘handlarz żelazem’, ‘ślusarz’.

‘młynarz’ (m. 19) – sporadycznie zanotowane w Wysokiej koło Sołunia (112) *dirmin¹žija* ‘młynarz’ (notował ją tu Małecki 1936: 21) oraz *na dirmin¹žijata* ‘żona młynarza’ pochodzą od tur. *değirmenci* ‘młynarz’ (wymawianego *dejirmenži* lub *dijirmenži*, stąd ściągnięcie możliwe zarówno w dialektach tureckich, jak i słowiańskich – Stachowski, rec.), stanowiącego derywat od tur. *değirmen* ‘młyn’ z agentywnym sufiksem *-ci* [ʃi], por. Škaljić 1989: 209. Pożyczka ta ma poświadczenie w słowniku macedońskim – *деpmенџија* arch. ‘młynarz’ (RMJ I 134), w słownikach bułgarskich – dial. *деpmенџија* ‘młynarz’ z P. Deliradewa i L. Prodanowa wraz z licznymi pochodnymi (RRODD 101, RBE III 738) oraz w słowniku serbskim – *дезpmенџија* z Bośni i Hercegowiny (forma ta została przejęta, kiedy stosm. *ǵ* w sąsiedztwie samogłosek miękkich jeszcze nie przeszło w *j* – Stachowski, rec.) z powołaniem się na S. Škaljicia i *деpmенџија* z powołaniem na W. Radovanovicia (RSHJ IV 148). Tę ostatnią formę notuje też Jašar-Nasteva 2001: 184, 197 tłumacząc ją znacznym uproszczeniem fonetycznym: *değirmenci* → *дезpmенџија* → *деǎpmенџија* → *деpmенџија*.

‘myśliwy’ (m. 56). – Pożyczkę turecką *a:vžija* (z tur. *avcı* ‘myśliwy’, od *av* ‘polowanie, łowy’ z agentywnym sufiksem *-ci* [ʃi], por. Škaljić 1989: 105–106, BER I 2) zanotowano w OLA tylko w serbskim punkcie 78. Jako przestarzała znana jest ona również językowi bułgarskiemu (w RBE I 161 m.in. z J. Jowkova i P. R. Sławejkova, por. też Stachowski 1971: 18) i macedońskiemu (Rusek 1996: 52, Jašar-Nasteva 2001: 50, 221). Małecki 1936: 5 notował ją pod Sołuniem. Znacznie szerszy zasięg ma natomiast hybrydalna postać **lovžija* (od słowiańskiego *lov* ‘polowanie’, *loviti* ‘polować’ z tur. sufiksem *-ci* [ʃi], por. Škaljić 1989: 436, Skok II 320–321, BER III 449, Jašar-Nasteva 2001: 221), poświadczona w OLA z południowej Serbii (79, 80, 84–87) i powszechnie z dialektów macedońskich (90, 92–101, 103–105, 107–109, 113–113a). Nazwa *lovžija* ‘myśliwy’ występuje też, częściowo jako przestarzała lub pospolita, w języku bułgarskim (RBE VIII 715), macedońskim (RMJ I 389) i w serbsko-chorwackim (częściej jako ‘miłośnik polowania’).

‘rybak’ (m. 58) – w OLA zapisano *balakčija* (z tur. *balıkçı* od *balık* ‘ryba’, por. Škaljić 1989: 119) tylko w Macedonii Egejskiej w p. 113. Turcyzm ten notuje Małecki 1936: 6 z Suchego i Wysokiego koło Sołunia (*balakšija*), RBE I 401 jako przestarzały i dialektalny z twórczości W. Mutačijewej i C. Ginčeva oraz z pieśni ludowej (*балѣкчия*), a Petkov 1974: 17 z okolic miasta Elena (*бѣлѣкчійѣ*). O zasięgu serb. *balugdžija* ‘rybak’ (Škaljić l.c., Skok I 102) trudno powiedzieć. Znane są też nazwiska: bułg. *Балѣкчиев* i serb. *Balugdžić*. Por. Rusek 1996: 61.

‘lekarz’ (m. 28), ‘lekarka’ (m. 29). – Turczyzmy pochodne od tur. *hekim* ‘lekarz’ (z arab. *ḥakīm*, por. Škaljić 1989: 325, Skok I 663, BER I 485, Jašar-Nasteva 2001: 54, 184) zanotowano sporadycznie tylko w Czarnogórze: *e^lćim* (73) i w kilku punktach macedońskich: *ek'im* (99, 106), *ikim^lžija* (112, por. Małecki 1936: 39), *ekim^lžja* (113, 113a), *ekim^lžika* (112), *ekim^lžijka* (113). Stachowski 2003: 286 zakłada też hipotetyczną formację turecką **(h)ekimci*. Dla wyznaczenia aktualnego zasięgu tego turcyzmu w gwarach południowo-słowiańskich brak nam materiałów z Bułgarii oraz z Bośni i Hercegowiny, gdzie był on dobrze znany, choć dziś jest przestarzały. Słowniki bułgarskie notują dawne (x)екѹмин ‘lekarz’ np. z twórczości Wazowa i D. Nemirowa (RSBKE III 558), Stachowski 1971: 49 podał bułg. *ikimdžija* ‘lekarz’ z ewangelii z 1861 roku, słownik macedoński ma przestarzałe *ekum* ‘lekarz’ (RMJ I 168). Sch. *hèćim*, *hèkim* (RHSJ III 587), *èćim* (RSHJ V 257) ‘lekarz’ powszechnie występował w Bośni i Hercegowinie, poza tym w Kosowie i w Serbii, a także w pieśniach chorwackich (Škaljić l.c., Skok l.c.).

‘kucharka’ (m. 22) – w OLA zanotowano kilka turczyzmów wywodzących się od tur. *aşçı*, *ahçı* ‘kucharz’ (od arab. lub pers. *aş* ‘zupa’, ‘potrawa, posiłek’, ‘jedzenie’, z tur. sufiksem agentywnym *-çı*) oznaczającym ‘kucharkę’. Dziś w pisowni tureckiej, nie rozróżniającej dźwięcznego *h* i bezdźwięcznego *x* jest tu tylko *h*, ale etymologicznie było tu *x* bezdźwięczne (Stachowski, rec.). Zapisy pochodzą głównie z dialektów macedońskich: *aščija* (95), *akčiča* (100), *ajčica* (106), *aščika* (105), *aščijka* (110), *ax^lčika* (113a), wyjątkowo z punktu serbskiego w pobliżu granicy z Rumunią: *a:čiča* (88). Pożyczka tur. *aşçı*, *ahçı* ‘kucharz’ znana jest w języku bułgarskim od XVIII w.: *aščija* ‘kucharz’ w Damaskinie Tichonrawowa (Stachowski 1971: 71), w języku serbsko-chorwackim od początku XIX w.: *aščija*, *aštija* ‘kucharz’ (Mihajlović GRSR 44, Stachowski 1967: 18). Na gruncie serbsko-chorwackim powstały też liczne dalsze derywaty od tego turcyzmu (Škaljić 1989: 74, 102). W wymienionych językach turcyzm ten jest już w dużym stopniu przestarzały, por. bułg. *ахчѹя* ‘kucharz’, *ахчѹйка* ‘kucharka’ (RBE I 355), mac. *ахчѹја*, *аишчѹја* ‘kucharz’, *ахчѹица*, *ахчѹика*, *аишчѹица* ‘kucharka’ (RMJ I 8, 17), serb. *ахчѹја*, *аишчѹја* ‘kucharz’, *аишчѹйка*, *аишчѹинка*, *аишчѹиница* ‘kucharka’ (RSHJ I 66, 216–217), chorw. *а́кѹја*, *а́сѹја* ‘kucharz’, *а́сѹинка* ‘kucharka’ (RHSJ I 44, 117).

‘bogacz’ (m. 66) – zapisano turczyzmy z dialektów macedońskich: **čorbažija* (*čorbažija*, *čorbažija* – 90, 99–104, 112, 113), **zengin* tylko z terenu Albanii i Macedonii Egejskiej (*zengin* – 106, 109, *zin^lgin* 110, 111), poza tym – notowany też przez Jašar-Nastevą 2001: 225 – derywat od podstawy słowiańskiej (?) z tureckim przyrostkiem *-li-*: *imašlja* (**j^lmašlja* ?) (96). Małecki 1936: 133 notował pod Solunem *ziŋ^lginin* ‘bogacz’ i *ziŋ^lginika* ‘bogaczka’. Pożyczka *čorbadžija* (z tur. *çorbacı* ‘bogaty gospodarz’ od *čorba* ‘zupa’ (z pers. *šorba*, *šurba* ‘zupa’ od *šor* ‘sól’ z suf. *-ba*) z sufiksem

agentywnym *-ci* (*ži*), por. Škaljić 1989: 180, Jašar–Nasteva 2001: 177, 178) poświadczona jest w języku bułgarskim od XVII w. w znaczeniu ‘właściciel ziemski’, ‘gospodarz’ (Stachowski 1971: 28), a w serbsko-chorwackim od początku XVIII w. w znaczeniu ‘handlarz, kupiec’, ‘chlebowdawca, bogacz’ (Mihajlović GRSR 759–760, Stachowski 1967: 27). Jako wyraz historyczny utrzymuje się do dziś w języku bułgarskim (‘obszarnik, właściciel ziemski’, ‘bogacz, wyzyskiwacz’), macedońskim (‘gospodarz’, ‘bogacz’) i serbsko-chorwackim (‘gospodarz’, ‘chlebowdawca’). Był on znany też w staropolszczyźnie w znaczeniu ‘dowódca oddziału janczarskiego’, por. *ciorbadži* u Samuela Twardowskiego (Zajączkowski 1953: 39–40). Pożyczka *zengin*, *zengin*in ‘bogacz’ (z tur. *zengin* ‘ts.’ – Škaljić 1989: 651, Jašar–Nasteva 2001: 184) poświadczona jest w języku bułgarskim od XVIII w., w Damaskinie Tichonrawowa (por. Stachowski 1971: 95). Występuje, dziś jako przestarzała, w języku bułgarskim (RBE V 905 *зѣнѣн*, *зѣнѣнѣн* z licznymi derywatami), macedońskim (*зѣнѣн* RMJ I 260), serbsko-chorwackim (*zèngim*, *zèngin*, *zèndil* – RSHJ VII 11, RHSJ XXII 782), albańskim i arumuńskim (BER I 635, Skok III 650).

‘złodziej’ (m. 55) – turcyzm **(x)aramija* zanotowano w OLA powszechnie z dialektów macedońskich (90, 92–97, 99–113a). Pod Sołuniem notował go Małecki 1936: 35. Jest to pożyczka tur. *harami* ‘oszust, grabieżca, złodziej’ od *haram* ‘wszystko, co zabronione’, ‘przeklęty’ i arab.-pers. sufiksu przymiotnikowego *-ī* oraz dodanego na gruncie słowiańskim sufiksu *-ja* (Škaljić 1989: 312–313, Skok I 656, Jašar–Nasteva 2001: 107, 187, 220). W języku serbsko-chorwackim (*h)aramija* ‘złodziej’ poświadczony jest od XVI w. (RHSJ III 571), występuje też w znaczeniu ‘rozbójnik’ (Mihajlović GRSR 23, 713), w języku bułgarskim *xaramija* ‘złodziej’ od II poł. XIX w. (Stachowski 1971: 45). Znany jest on również językom literackim: bułg. *xapamija* ‘rozbójnik, rabuś, powstaniec’ (przest.), mac. *apamija* ‘rozbójnik, złodziej’ (i liczne formy pokrewne), sch. (*h)arāmija* ‘opryszek, rozbójnik, złodziej’ (RHSJ III 570–571, RSHJ I 152).

‘sędzia’ (m. 30) – sporadycznie zapisane obok *sudija* w serbskim punkcie 78 turczyzmy: *kadija* (z tur. *kadi* pochodzenia arabskiego, por. Škaljić 1989: 378, Skok II 13, BER II 131, Jašar–Nasteva 2001: 34) oraz *muftija* (z tur. *müftü* pochodzenia arabskiego, por. Škaljić 1989: 468, Skok II 476, BER IV 352, Jašar–Nasteva 2001: 34) zwykle w językach południowosłowiańskich odnoszą się do duchownych muzułmańskich. *Kadija* ‘sędzia turecki’ w języku serbsko-chorwackim pojawia się w XVI w. (w tekstach transkrybowanych), a w bułgarskim w XVII w. (Stachowski 1967: 45, 1971: 54). Od XVI w. znany jest również ros. *кадиѣ*, *кадыѣ* ‘sędzia turecki’ (SRJ XI–XVII, t. VII, 11, Vasmer II 156, Šipova STRJ 149). Występujący w języku rosyjskim od XVII w. *муфтуѣ*, *муфту* (SRJ XI–XVII, t. IX, 316) mógł być przejęty z arab. *mufti* zarówno za

pośrednictwem języka tureckiego, jak i języka niemieckiego (Vasmer ESRJ III 18, Šipova STRJ 240).

‘zeszyt’ (m. 35) – turcyzm *tefter* zanotowano tylko w Macedonii Egejskiej: *tefter* (108–110), *tefter*’ (112). Por. też Małecki 1936: 114. Jest to bałkański turcyzm greckiego pochodzenia (tur. *defter* ← arab. = pers. *dāftār* ← śrgrec. **διφτέρι* ← *διφθερι(ov)*), natomiast *διφτερι*, *τεφτερι* jest zwrotną pożyczką z tur. *defter*), występujący w języku bułgarskim, macedońskim, serbskim i chorwackim, albańskim, nowogreckim (*τεφτέρι*) oraz rumuńskim (Škaljić 1989: 606, Skok III 451, Jašar–Nasteva 2001: 37, Stachowski, rec.). W tekstach serbskich i chorwackich zapożyczenie to pojawia się z końcem XV wieku w znaczeniu ‘regestr, protokół’, ‘księga buchalteryjna’, ‘handlowy spis dłużników’ (Mihajlović GRSR 632, Stachowski 1967: 63), dziś w językach południowosłowiańskich oznacza ‘księgę rachunkową, rejestr’.

‘ołówek’ (m. 36) – **kalemъ* zapisany w kilku punktach macedońskich (92–93, 99) jest bałkańskim turcyzmem pochodzenia greckiego (tur. *kalem* ‘trzcina’, ‘pióro z trzciny’ i in. ← śrgrec. *καλάμι(ov)*), stanowiącego deminutivum od grec. *καλαμος* – Škaljić 1989: 387, Skok II 18, BER II 163–164, Jašar–Nasteva 2001: 37, 74.

‘atrament’ (m. 37) – w dialektach macedońskich zapisano kilka turcyzmów oznaczających ‘atrament’: *boja* (110), *murek’e* (92), *muruk’up* (93), *murak*’ (96). Jašar–Nasteva 2001: 74, 181 obok *муракен* (z Galičnika) i *мурекен* (ze Štipu) notuje też *мурыкен* (z Kratowa) i *мерекен* (Сборник от български народни умотворения V–VI, 351). Bałkański turcyzm *boja* (z tur. *boya* – BER I 71, Škaljić 1989: 146, Skok I 182) częściej występuje w znaczeniu ‘farba’, ‘barwa’, ‘kolor’, ale znane jest też znaczenie ‘atrament’ (Skok l.c.). Drugi turcyzm jest pochodzenia arabskiego: *murākkāb* → tur. *müreккеp* (Škaljić 1989: 475, Skok II 485, BER IV 331). W języku bułgarskim *муракен* pojawił się już w XVI w. (Stachowski 1971: 70, BER l.c.), w serbsko-chorwackim od połowy XVIII w. (Stachowski 1967: 52). Dziś w bułgarskim wyszedł z użycia, w macedońskim i serbsko-chorwackim jest przestarzały.

‘miasto’ (m. 45) – turcyzm pochodzenia arabskiego *kasaba* (← tur. *kasaba* ← arab. *qaṣaba* ‘ts.’ – Škaljić 1989: 398, Skok II 55, BER II 259–260) zapisano w punkcie serbskim (78 – *kasába*) oraz w punktach macedońskich na terenie Albanii (106 – *kasaba*) i Macedonii Egejskiej (*ka’saba* – 108, *kəsə’ba* – 110, *kasa’ba* – 112). Małecki 1936: 48 zanotował z Wysokiej (u nas p. 112) postać *kasa’bъ*, a z Suchego *kasa’ba*, pl. *kasa’bi*. Jašar–Nasteva 2001: 168 podaje stałe połączenie *zpad kacaба* z pieśni. W języku serbskim pożyczka ta pojawia się w XVII w. w znaczeniu ‘mała osada handlowa’ (Mihajlović GRSR 252, Stachowski 1967: 48), w bułgarskim od II poł. XVIII w. (Stachowski 1971: 58). W językach literackich (bułgarskim, macedońskim i serbskim) jest to wyraz przestarzały.

‘jarmark’ (m. 48) – w Chorwacji zanotowano sporadycznie pożyczkę turecką *der^hnek* (43), z tur. *dernek* m.in. ‘zabawa, wesele’ (por. Škaljić 1989: 213, Skok I 393, BER I 345). Według Skoka l.c. pożyczka ta była znana szerzej: w Chorwacji, m.in. w płn. Dalmacji, w Dubrowniku, w Bośni i Hercegowinie oraz w Kosowie.

‘wojna’ (m. 67) – w Macedonii Egejskiej zapisano dwa turcyzmy: *kavgə* (111) oraz *mura^hbe, mu^hara^hbe* (112, por. Małecki 1936: 69), *mo^ara^hbe* (113, 113a). Pierwszy stanowi pożyczkę tur. *kavga*, starszego *gavga* ‘kłótnia, sprzeczka’ (z arab. *gaugā*), szeroko znaną na Bałkanach, por. Mihajlović GRSR 221, Škaljić 1989: 402, Skok II 68, BER II 123–124. Zresztą w języku macedońskim *kavza* ma częściej właśnie znaczenie ‘kłótnia, sprzeczka’ (Jašar–Nasteva 2001: 80–81, 102, por. też mac. *kavzajuja* ‘człowiek kłótniwy’). W języku bułgarskim jest poświadczony od XVII w. (*kavza* Stachowski 1971: 59). W pieśniach ludowych występuje w znaczeniu ‘wojna’ (RBE VII 21). Drugi pochodzi z tur. *muharebe* ‘wojna’, co z arab. *muḥārābā* ‘ts.’ (Škaljić 1989: 469, BER IV 354, Jašar–Nasteva 2001: 81). W języku bułgarskim, poświadczony przynajmniej od XIX w., jest szeroko znany w gwarach w postaciach *mapa^hé, moapa^hé, mopa^hé, myapa^hé, mypa^hé, myxapa^hé, myxape^hé* (RBE IX 759, 773, BER III 660, IV 238, 298, 330, 354).

W materiałach *Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego* widać wyraźne różnice między turcyzmami w dialektach wschodniosłowiańskich i południowo-słowiańskich. Pierwsze wywodzą się z północnych dialektów tureckich (tatarskiego, czagatajskiego, czuwaskiego, kazachskiego i in.) i niektóre z nich upowszechniły się niemal na całym terytorium wschodniosłowiańskim, a nawet weszły do literackiego języka rosyjskiego. Pozostałe występują w rozproszeniu, głównie w dialektach rosyjskich. Drugie wywodzą się z tureckiego języka osmańskiego i wykazują znaczne różnice w zasięgach terytorialnych. Tylko nieliczne zajmują niemal całą Słowiańszczyznę południową, pozostałe najczęstsze są w dialektach macedońskich, zwłaszcza na terenie Macedonii Egejskiej, a coraz mniej liczne są im bardziej na północ i północny zachód. Zestawienia historyczne pokazują stałe zanikanie turcyzmów, przy czym widoczne są różnice między gwarami i językami literackimi. Na stałe zmniejszanie się pożyczek tureckich w językach południowsłowiańskich już pod koniec XIX wieku, a zwłaszcza po II wojnie światowej zwracano uwagę wielokrotnie, por. Mirčev 1952: 117–127, Jašar–Nasteva 2001: 23, 24. W dokładniejszym prześledzeniu tego procesu przeszkadza nam brak porównywalnych materiałów z Bułgarii (Bułgarzy wycofali się z prac nad *Atlasem*) oraz z terenu Bośni i Hercegowiny (losy materiałów OLA z tego terenu po ostatnich wydarzeniach wojennych nie są znane).

ZESTAWIENIE MATERIAŁOWE

- m. 2 'sąsiad': (*komš*)-*i-j-a* (chorw., serb., mac.) od *komšu*, *konšu*, stosm. *komši*, *konši*
- m. 3, 3M 'sąsiadka': (*komš*)-*i-j-a* (168), (*komš*)-*ik-a* (serb., mac.), (*komš*)-*ic-a* (33, 107), (*komš*)-*in-ic-a* (chorw., serb.), (*komš*)-*i-j-ek-a* (110–113), (*komš*)-*iv-ek-a* (mac.), (*komš*)-*in-ek-a* (serb.), (*komš*)-*in-ek-yn-j-a* (78) od *komšu*, *konšu*, stosm. *komši*, *konši*
- m. 4 'cieśla': (*dunžer*)-*o* (68), (*dunžer*)-*in-o* (serb.) z/od *dülger*, *dürger*, (*dogramaž*)-*j-a* (mac.) z *doğramacı*
- m. 6 'murarz': (*kirpič*)-*on-ik-o* (ros.) od tat. *kirpič*, *kirpiž* lub od tur. (osm.) *kerpiç*
- m. 7, 7M 'zdun': (*kirpič*)-*on-ik-o* (531, 544) od tat. *kirpič*, *kirpiž* lub od tur. (osm.) *kerpiç*, (*tenekež*)-*j-a* (mac., bułg.) z *tenekeci*, (*sobaž*)-*j-a* (101, 139) z *sobacı*, (*sob*)-*ar-o* (99) od *soba* ← węg. *szoba* ← stwniem. *stuba*, (*kuba*)-(*ž*)-*j-a* (86), (*kumbe*)-(*ž*)-*j-a* (94) od *kubbe* (?)
- m. 9 'kołodziej': (*telež*)-*on-ik-o* (ros.), (*telež*)-*on-o* (*master*)-*o* (555) od mong. *telege(n)*, (*arabaž*)-*j-a* (mac.) z *arabacı*
- m. 10 'kował': (*demirž*)-*j-a* (mac.) z *demirci*
- m. 11 'żona kowala': *žen-a na* (*demirž*)-*j-a* (112), (*demirž*)-*ov-at-A žen-a* (113) od *demirci*, *ku-zn-ec-a* (*χοζία*)-*j-ek-a* (ros.) od tur.-tat., czuw. *χοζα*, *χουζα*
- m. 12, 12M 'syn kowala': *syn-o na* (*demirž*)-*j-a* (112), (*demirž*)-*ev-O dět-e* (113) od *demirci*
- m. 13, 13M 'szewc': (*sapož*)-*on-ik-o* (brus., ukr., ros.), (*sapož*)-*on-o=ak-o* (782, 783), (*sapož*)-*on-o šv-o-c-o* (555, 593) od sttur. **sapaγ-*, **sapuy-* lub od protobułg. **saBaG-/saBuG-*, (*čobot*)-*ar-o* (brus., ukr., ros.), (*čobot*)-*on-o* (641) od tat. *čabata*, (*bašm*)-*ar-o*, (*bašmač*)-*on-ik-o* (719) od czagat. *bašmak*, (*papuči*)-*j-a* (mac., bułg.) od *papuç* + *çı* (*papuç* + *čy*) lub *papuççu*, *pabuççu*, (*kunduraž*)-*j-a* (mac., bułg.) od *kunduracı*, (*čičm*)-*ar-o* (chorw., ukr.) od *çizme*, (*postol*)-*J-ar-o* (chorw., ukr.) od *postal*
- m. 14 'żona szewca': (*sapož*)-*on-ic-a* (ros.), (*sapož*)-*on-ič-ek-a* (ukr.), (*sapož*)-*on-ič-ič-a* (ukr., ros.), (*sapož*)-*on-ik-ov-A* (494, 516), (*sapož*)-*on-ik-ov-A žen-a* <*žen-ek-a*, *bab-a*, *druž-in-a*>, *žen-a* <*žen-ek-a*, *bab-a*, *druž-in-a*, (*χοζία*)-*j-ek-a*> (*sapož*)-*on-ik-a* (brus., ukr., ros.) od sttur. **sapaγ-*, **sapuy-* lub od protobułg. **saBaG-/saBuG-*, (*čobot*)-*ar-ič-a* (ukr., ros.), (*čobot*)-*ar-ek-a* (524), (*čobot*)-*ar-j-ev-A* (494), (*čobot*)-*ar-j-ev-A žen-ek-a* (847), (*čobot*)-*ar-j-a žen-a* (ros.) od tat. *čabata*, *na* (*papuči*)-*j-a žen-a* <*mu*> (mac.) od *papuç* + *çı* (*papuç* + *čy*) lub *papuççu*, *pabuççu*, (*kunduraž*)-*j-ev-A žen-a* (93), *žen-a na* (*kunduraž*)-*j-a* (mac.), *žen-a ot'o* (*kunduraž*)-*j-a* (94,

- 97) od *kunduracı*, (*čičm*)-*ar-ɤk-a* (171) od *çizme*, (*postol*)-*J-ar-ɤk-a* (524), *žen-a* (*postol*)-*J-ar-j-a* (37, 44), *žen-a u* (*postol*)-*J-ar-j-a* (37) od *postal*
- m. 15 'syn szewca': (*sapož*)-*ɤn-ič-en-ɤk-o* (502), (*sapož*)-*ɤn-ik-ov-ɤ* *syn-ɤ* (brus., ukr., ros.), *syn-ɤ* (*sapož*)-*ɤn-ik-a* (brus., ukr., ros.) od sttur. **sapay-*, **sapuy-* lub od protobułg. **saBaG-/saBuG-*, (*čobot*)-*ar-ɤ=uk-ɤ* (494), (*čobot*)-*ar-ɤč-ɤ=uk-ɤ* (524), (*čobot*)-*ar-en-ɤk-o* (512), (*čobot*)-*ar-J-ov-ɤ* *syn-ɤ* (ukr., ros.), (*čobot*)-*ar-j-a* *syn-ɤ* (673) od tat. *čabata*, *syn-ɤ na* (*papuči*)-*j-a* <*mu*> (mac.) od *papuç* + *çı* (*papuč* + *čy*) lub *papuççu*, *pabuççu*, (*kunduraž*)-*j-ev-ɤ* *syn-ɤ* (93), *syn-ɤ* <*mu*> *na* (*kunduraž*)-*j-a* (mac.), *syn-ɤ otɤ* (*kunduraž*)-*j-a* (mac.) od *kunduracı*, *syn-ɤ* (*čičm*)-*ar-j-u* (171) od *çizme*, (*postol*)-*J-ar-j-a* *syn-ɤ* (44), (*postol*)-*J-ar-ov-ɤ* *syn-ɤ* (524) od *postal*
- m. 16 'krawiec': (*terzi*)-*j-a* (serb., mac.) od *terzi*, (*abaž*)-*j-a* (serb.) od *abacı*
- m. 17 'żona krawca': (*terzi*)-*j-ɤk-a* (90), (*terzi*)-*v-ɤk-a* (92), (*terzi*)-*in-A* *žen-a* (86), (*terzi*)-*j-ɛ* *žen-a* (80), *na* (*terzi*)-*j-a* *žen-a* <*mu*> (mac.), *na* (*terzi*)-*j-q* *žen-a* (86), *žen-a otɤ* (*terzi*)-*j-a* (97) od *terzi*
- m. 18 'krawcowa': (*terzi*)-*j-ɤk-a* (110-113), (*terzi*)-*v-ɤk-a* (96), (*terzi*)-*ic-a* (mac.) od *terzi*
- m. 19M 'młynarz': (*dirminž*)-*j-a* (112) z *değirmenci*
- m. 20 'żona młynarza': *na* (*dirminž*)-*j-a* *žen-a* (112) od *değirmenci*
- m. 22 'kucharka': (*xožja*)-*j-ɤk-a* (brus., ros.) z czuw. *xoža*, *xuža*, (*ašči*)-*j-a* (95), (*ašči*)-*ic-a* (100, 106), (*aχči*)-*ic-a* (100), (*ašči*)-*ik-a* (105, 110), (*aχči*)-*ik-a* (113a) od *aşçı*, *ahçı*
- m. 23 'pasterz, pastuch': (*čoban*)-*ɤ* (chorw., serb., mac.) z *çoban*, (*čoban*)-*in-ɤ* (chorw., serb., mac., ros.) od *çoban*, krym.-tat. *çoban*
- m. 24 'pasterka': (*čoban*)-*ic-a* (chorw., serb.), (*čoban*)-*ɤk-a* (serb., mac.), (*čoban*)-*in-ɤ* (79, 81) od *çoban*
- m. 25a 'owczarz': (*čoban*)-*ɤ* (chorw., serb., mac., brus., ukr., ros.), (*čoban*)-*in-ɤ* (chorw., serb., mac.) z/od tur. (osm.), krym.-tat. *çoban*, (*vataž*)-*ɤn-ik-ɤ* (500) od stczuw. **vātaγ*, **uotaγ*
- m. 25g 'pastuch koni': (*laš*)-*ad-ɤn-ik-ɤ* (653), (*laš*)-*ad-in-ɤ* *pas-t-uχ-ɤ* (700) od czuw. *laša* 'koń', (*tabun*)-*ɤšč-ik-ɤ* (ukr., ros.) od czagat. tat. *tabun*
- m. 26aM 'pasterka owiec': (*čoban*)-*ɤ* (ukr., ros.) z tur. (osm.), krym.-tat. *çoban*, (*čoban*)-*ic-a* (chorw., serb.), (*čoban*)-*ɤk-a* (serb., mac., ukr.), (*čoban*)-*iχ-a* (ukr., ros.), (*čoban*)-*in-ɤ* (81) od tur. (osm.), krym.-tat. *çoban*
- m. 28 'lekarz, doktor': (*ekim*)-*ɤ* (73, 99, 106) z *hekim* ← arab. *ḥaqīm*, (*ekimž*)-*j-a* (112-113a) z *hekim* + *ci*
- m. 29 'lekarka': (*ekimž*)-*j-ɤk-a* (112-113) od *hekim* + *ci*
- m. 30M 'sędzia': (*kadi*)-*j-a* (78) z *kadı* ← arab. *kādī*, (*mufti*)-*j-a* (78) z *müftü* ← arab. *muftī*
- m. 31M 'nuczyciel': (*tovar*)-*yš-ɤ* (18) od czagat. *tavar*

- m. 32M 'nauczycielka': (*tovar*)-yš-ic-a (11, 18) od czagat. *tavar*
- m. 35 'zeszyt': (*bělēž*)-bn-ic-a (chorw.) od protobułg. *beleg*, (*tefter*)-b (mac.) z *defter* ← grec. διφθέρι, διφθέρι(ον)
- m. 36 'ołówek': (*karandaš*)-b (brus., ukr., ros.) z **qalam-taš*, **kalam-daš*, **kalamdaš*, (*kalem*)-b (99) z *kalem* ← arab. *qalām* ← grec. κάλαμος
- m. 37, 37M 'atrament': (*boj*)-a (110) z *boya*, (*murekep*)-b (mac.) z *müreккеp* ← arab. *murākkab*
- m. 45 'miasto': (*kasab*)-a (serb., mac.) z *kasaba* ← arab. *qaṣaba*
- m. 47, 47M 'rynek, targowisko': (*bazar*)-b (brus., ukr., ros.) z tat. *bazar*, (*pazar*)-b (serb., mac.) z *pazar* ← pers. *bāzār*, (*pazar*)-išč-e (104) od *pazar*
- m. 48, 48M 'jarmark': (*bazar*)-b (brus., ukr., ros.), *kras-bn-b* (*bazar*)-b z tat. *bazar*, (*pazar*)-b (serb.) z *pazar* ← pers. *bāzār*, (*dernek*)-b (43) z *dernek*
- m. 49 'pieniądze': (*denbg*)-y (brus., ukr., ros.), (*denbg*)-a (710), (*denbž*)-bk-y pl (710) z/od tat., czagat. *tāṅkā*, czuw. *tāngə*, kazach. *teṅgä*, mong. *tenge*, (*par*)-ę pl (serb., mac.), (*par*)-i (mac.), (*par*)-a (93, 106) z *para* ← arab. *parā*
- m. 55 'złodziej': (*ḡaram*)-i-j-a (mac.) z *harami* ← *haram*
- m. 56M 'myśliwy': (*avž*)-j-a (78) z *avci*, *lov-(ž)*-j-a (serb., mac.) z tur. sufiksem -ci (-žī)
- m. 58M 'rybak': (*balak*)-(či)-j-a (113) z *balıkçı* od *balık* 'ryba'
- m. 59, 59M 'żebrak': (*torb*)-ar-b (82), (*torb*)-bš-bn-ik-b (ukr.), (*torb*)-o-tręs-b (524) od tur. (osm.) lub krym.-tat. *torba*, (*ḡanž*)-a (ros.) z *ḡadžy*, (*kalik*)-a (552) z tat., kazach. *kalyk*
- m. 60, 60M 'żebraczka': (*torb*)-ar-a (82), (*torb*)-bš-bn-ic-a (ukr.) od tur. (osm.) lub krym.-tat. *torba*, (*ḡanž*)-a (ros.) od *ḡadžy*, (*kalik*)-a (551, 552) z tat., kazach. *kalyk*
- m. 61 'żebrze': *id-e-tb sb* (*torb*)-oj-q (352) od tur. (osm.) lub krym.-tat. *torba*
- m. 64 'biedak': (*batrak*)-b (337) z tat. *batrak*
- m. 65 'biedaczka': (*batrač*)-bk-a (337) od tat. *batrak*
- m. 66 'bogacz': (*kulak*)-b (542, 818) z *kulak*, (*čorbaž*)-j-a (mac.) z *çorbacı*, (*zengin*)-b (mac.) z *zengin*, *jbm-aš-(li)*-j-a (96) z tur. sufiksem -li
- m. 67, 67M 'wojna': (*kavg*)-a (111) z *kavga*, *gavga* ← arab. *ḡauḡā*, (*muxarab*)-e (112–113a) z *muharebe* ← arab. *muhārābā*

WPLYWY GRECKIE

Uwzględniam tu tylko bezpośrednie pożyczki greckie. Zapożyczenia wywodzące się z języka greckiego, ale przejęte do dialektów słowiańskich za pośrednictwem innych języków nie są przedmiotem tego opracowania, wspominać o nich nieraz dla przeciwstawienia formom przejętym bezpośrednio z greckiego.

Materiał pochodzi z trzech początkowych tomów *Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego* (OLA) oraz z tomu ósmego, wydawanego przez zespół polski. Daję tu też dwie mapy zbiorcze: z materiałem z 1–3 i 8 tomu oraz z materiałem tylko 8 tomu.

W uwzględnionych tu materiałach OLA pożyczki greckie nie są zbyt liczne, zresztą ich liczebność w poszczególnych tomach jest bardzo różna. W tomach dotyczących świata zwierzęcego i roślinnego oraz hodowli zwierząt są one zupełnie rzadkie, nieco częściej występują dopiero w tomie dotyczącym życia społecznego.

Pożyczki greckie w OLA grupują się w dwóch arealach: na południu i na wschodzie Słowiańszczyzny. Na południu są to pożyczki przejmowane bezpośrednio z języka i gwar greckich. Wykazują one różne zasięgi terytorialne, z wyraźnym nasileniem w gwarach macedońskich, zwłaszcza na terenie Grecji. Na wschodzie są to pożyczki książkowe, nieraz przejmowane za pośrednictwem języka starosłowiańskiego. Występują w gwarach w rozproszeniu, wyjątkowo szeroki zasięg ma nazwa **tetradb* ‘zeszyt’.

Grecyzmy występujące na południu i na wschodzie Słowiańszczyzny są zazwyczaj różne. Wyjątkowo **tetradb* ‘zeszyt’ (m. 35) i pochodne pojawiły się w obu arealach. Jest to pożyczka śrgrec. *τετράδι(ov)* ‘zeszyt’ od *τετρα* ‘czwarta część arkusza’, poświadczona już w tekstach cerkiewnosłowiańskich zarówno na Rusi, por. *tetradb* – od XI w., *tatradb*, *totradb* (SrezMat III 926, 954, 982), jak i na południu Słowiańszczyzny, por. *tetradb*, *totradi*, *totradb* (podawane przez Skoka III 464).

We wschodniej Słowiańszczyźnie nazwa **tetrab* uległa znacznemu upowszechnieniu, poza ros. *mempadъ*, *mempadka* znana jest też ukr. nazwa *mempadъ* od XV w. (SSUM II 430). W materiałach OLA nazwy **tetrab*, **tetrabka* notowano powszechnie w dialektach rosyjskich (np. *t'et¹rat'*, *t'et¹ratka*) i białoruskich (np. *c'it¹rac'*, *c'et¹rac'*, *c'it¹ratka*), a na Ukrainie głównie na północy (np. *t'it¹rad'*, *te¹rad'*, *te¹rad'ka*). Na Białorusi jednak dosyć rozpowszechniony jest słowiański **sъšitъkъ* (¹š:bitak, ¹šbitak itp.), a na Ukrainie dominuje słowiański **sъšitъ* (¹zošyt, ¹zošit, ¹zošet itp.) nawiązujący do dialektów polskich (*zešyt*) i czeskich (*sešit*, *zešit*). Nazwy te ustaliły się również w językach literackich, por. brus. *сшымак* i ukr. *зошум*.

Na południu Słowiańszczyzny znana była sch. *tetrab*, poświadczona wielokrotnie z tekstów dubrownickich XV wieku (RHSJ XVIII 255). Vasmer 1944: 141 dla tych zapisów (podaje też przykłady wcześniejsze i późniejsze, z XIV i XVII wieku) rekonstruuje postać **tetrād*. Dubrownicki *tetrab*/*tetrab* w języku serbskim ani chorwackim się nie utrzymał. Znana jest natomiast bułg. *mempadka* i mac. *mempamka* (Argirovski GMJ 270). W OLA greczyzm ten notowano na południu tylko z dialektów macedońskich: *ti¹rat* sporadycznie w Macedonii Egejskiej (111) i dosyć powszechnie **tetrabka* (90, 93–94, 96–107, 113–113a), np. *tetratka*, *te¹ratka*, *ti¹ratka*, *tē¹ratka*. Ciekawe, że na terenie Macedonii Wardarskiej zapisano dosyć często, nową najpewniej, nazwę **pisanъka* – *pisanka* (92, 95 oraz obocznie w p. 90, 96). Neologizm ten spotyka się sporadycznie też w dialektach słoweńskich (6, 13), chorwackich (25, 33, 148a), serbskich (84, 87, 168) oraz częściej w czeskich i słowackich.

Szczególne miejsce zajmują nazwy 'ucznia' (m. 33) i 'ucznennicy' (m. 34). Oprócz rodzimych derywatów od **učiti sę* 'uczyć się', pożyczek niemieckich, łacińskich i węgierskich występują w OLA dwie niezależne pożyczki greckie, wywodzące się z grec. *διάκός*. Jedna z nich – **djakъ* pochodzi bezpośrednio z grec. *διάκός* ← *διάκονος*. Ma ona historycznie szerokie poświadczenia w południowej i wschodniej Słowiańszczyźnie. Należą tu bułg. *дяк* 'średniowieczny pisarz', 'uczeń', dziś przestarzałe i dialektalne (por. RBE IV 597 – *дяк*, IV 600 – *дяче*), mac. *řak* 'kleryk', 'śpiewak cerkiewny' (RMJ I 161, por. też w RBE III 518 dial. *řak* i *řаче*), sch. *ďak* m. in. 'uczeń, student' (Popović 1953: 229), słwn. *diják* 'uczeń szkoły średniej' (SSKJ I 403), stsl. *дѣякъ* 'diakon', wschłów. *дыяк* 'diakon', 'śpiewak kościelny', 'pisarz książęcy', później 'wyższy urzędnik' (SDRJ II 472–473, SRJ XI–XVII, t. IV 398). Jak widać, w językach słowiańskich ta pożyczka grecka wykazuje znaczne zróżnicowanie znaczeniowe. W OLA, gdzie gromadzono tylko nazwy 'ucznia' i 'ucznennicy', wystąpiła ona głównie w dialektach chorwackich (obok derywatów od *škola* 'szkoła' i *učiti sę* 'uczyć się') i serbskich (obok derywatów od *učiti sę*), por. chorwackie *ž'a:k* (26), *žà:k* (39) itd., które dominują w Slawonii, jak i z zachowaniem *di*, *dj*, *d'*, np. *dja:k* (24), *dijgk* (32), *djà:k* (36), *d'â:k* (43), które

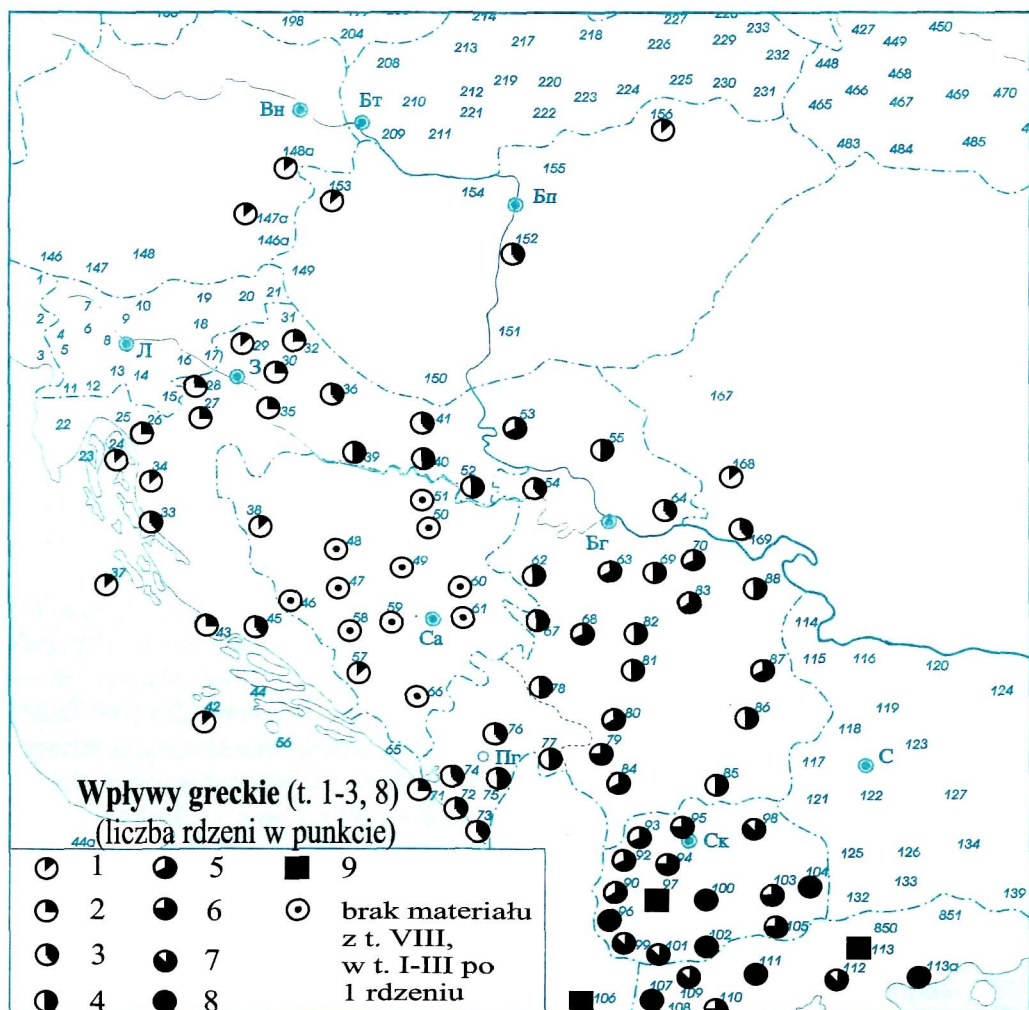
dominują w płn.-zach. Chorwacji oraz serbskie z regularnym przejściem *dj* w *ž*: *žà:k*, *žà:k*, *žak*. Według RHSJ II 956 formy te różniły się chronologicznie: najpierw było *dijak*, potem *djak* (od XV wieku), wreszcie *ž*. Formy *d'à:k* w punkcie serbskim na Węgrzech (152) oraz *diak* w punkcie słowackim na Węgrzech (156) są najpewniej wynikiem wpływu węgierskiego. Ciekawe, że we wszystkich punktach macedońskich (także na terenie Grecji!) notowano tu nazwę słowiańską **učeníkъ* (*učeník*, *učēnik*, *učīnik* itp.), właściwą również macedońskiemu językowi literackiemu (RMJ III 454). Podobnie wygląda zapewne sytuacja w gwarach bułgarskich (por. bułg. literacki *ученик*).

Do Słowiańszczyzny grecka nazwa *διάκος* dostała się także w postaci z nagłosowym *ž*. Postać ta pochodzi z dialektów retoromańskich płn. Włoch, gdzie dokonało się przejście *dj* → *ž*, por. sch. *žākan*, gen. *-kna* (Skok III 670). Upowszechniła się ona w języku czeskim i słowackim, a do języka polskiego przeszła za pośrednictwem czeskim, por. Siatkowski SFPS XIX (1980), s. 6 (z dalszą literaturą). Z polskiego *žak* dostał się częściowo także na Ruś, por. Vasmer ESRJ II 34. W OLA tak przejęty grecyzm **žakъ* notowano w dialektach czeskich: *žà:k* obok częstego derywatu **školakъ* i sporadycznego **školbnikъ* (207) – od *škola* ‘szkoła’ oraz słowackich: *žà:k* i *žjak* obok **školakъ*, **školJarъ* i sporadycznego **školbnikъ* (w p. 233). Podobny zasięg mają nazwy ‘uczennicy’ czes. **žakynja* oraz czes. i śl. **žačska*. W dialektach polskich archaiczny *žak* się nie pojawił, powszechnie notowano rodzimą formację **učēnъ* (*uczeń*).

Do właściwych pożyczek greckich w OLA należy tylko południowo-słowiański **djakъ* (i pochodne).

POŻYCZKI POŁUDNIOWOSŁOWIAŃSKIE

W południowej Słowiańszczyźnie szeroko rozpowszechnione są pożyczki greckie o rdzeniu *miris-*: występują one w języku bułgarskim, macedońskim, serbskim i chorwackim – poza gwarami zachodniochorwackimi, gdzie znane jest słowiańskie **dišitъ* oraz gwarami nad Adriatykiem, gdzie pojawia się słowiańskie **vonjajetъ*, nawiązujące do języka słowackiego, czeskiego, łużyckiego i częściowo polskiego. Formy oznaczające ‘wacha’ (OLA III 15) i ‘pachnie’ (OLA III 16) w zasadzie się pokrywają, tylko sporadycznie notowano je w jednym ze znaczeń, wyjątkowo też występują drobne różnice w zależności od znaczenia. Punktem wyjścia była tu forma greckiego aorystu *εμρισα* od *μριζω* ‘wachać’, ‘pachnieć’. Końcowe *-s* zachowało się np. w formach aorystu, w języku serbskim i chorwackim też w bezokoliczniku *mirisati*, por. Vasmer 1944: 99, Popović 1953: 231, Skok II 428–429, Filipova-Bajrova 1969, 126, BER IV 116–117, Argirovski GMJ 185–186.

Zapisywane w OLA formy 3 osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego wykazują zróżnicowanie morfologiczne:

**mirisajetb* (w OLA III 15 i 16 zapisano błędnie *mirušajetb*, zresztą też błędnie twardy jor zamiast jeru w końcówce wszystkich podawanych formach 3sg) występuje powszechnie na terenie Macedonii Wardarskiej (poza punktami 95, 98 i 105), a także w zachodniej części Macedonii Egejskiej, np. *mirisat*, *mirisa*, itp. W języku macedońskim jest to forma literacka (RMJ I 415). Do areału tego nawiązuje bułg. **mirisajetb* (*mirisa*), podawane przez BER IV 116–117 z okolic m. Smoljan (Smoljan, Madan, Ardino, Asenowgrad, Dewin), a także po greckiej stronie granicy. Formy z wtórnym *l* notuje słownik czakawski *mirlisät* ‘pachnieć’ i *mīrlis* ‘zapach’ z m. Brusje na wyspie Hvar (ČDL 547).

mirišetb – forma ta występuje powszechnie w Serbii i Czarnogórze, na terenie Bośni i Hercegowiny, a także w wielu punktach chorwackich oraz w dwóch punktach na północy Macedonii (95, 98), np. *mīrše*, *mīriše* (33), *miriše*: itd. Należy przypuszczać, że jest to też forma panująca w dialektach bułgarskich (por. *mupuuu* w RBE IX 499). Na szczególną uwagę zasługują: *mīrise* (105 – z końcowym *e*, ale z *s* w rdzeniu – zapewne pod wpływem greckim) oraz forma z wtórnym *l*: *mīrliše*: w Dalmacji (45, 57), sygnalizowana jako niejasna już przez Vasmera l.c.

mirišeitb pojawia się na peryferiach: w trzech punktach macedońskich we wschodniej części Macedonii Egejskiej (106 – w Albanii, 107, 108), w Wojwodinie (53, 54, 55), w zach. Chorwacji (34, 37), w północnej Chorwacji (36), w punkcie na terenie Bośni i Hercegowiny (48), a także na terenie Węgier (150, 152) i pld. Włoch (44a), np. *miriši*:, *miriši*:, *me^lriši*. Na szczególną uwagę zasługują zapisy z wtórnym *l*: *m^lluši* (37) i *me^lluši* (44a). Zwraca tutaj uwagę także samogłoska *-u-*, zanotowana również w p. 47, zresztą w postaci z dwoma różnymi przyrostkami tematycznymi: *mīrúša* ‘wacha’ i *mīrú:ši* ‘pachnie’.

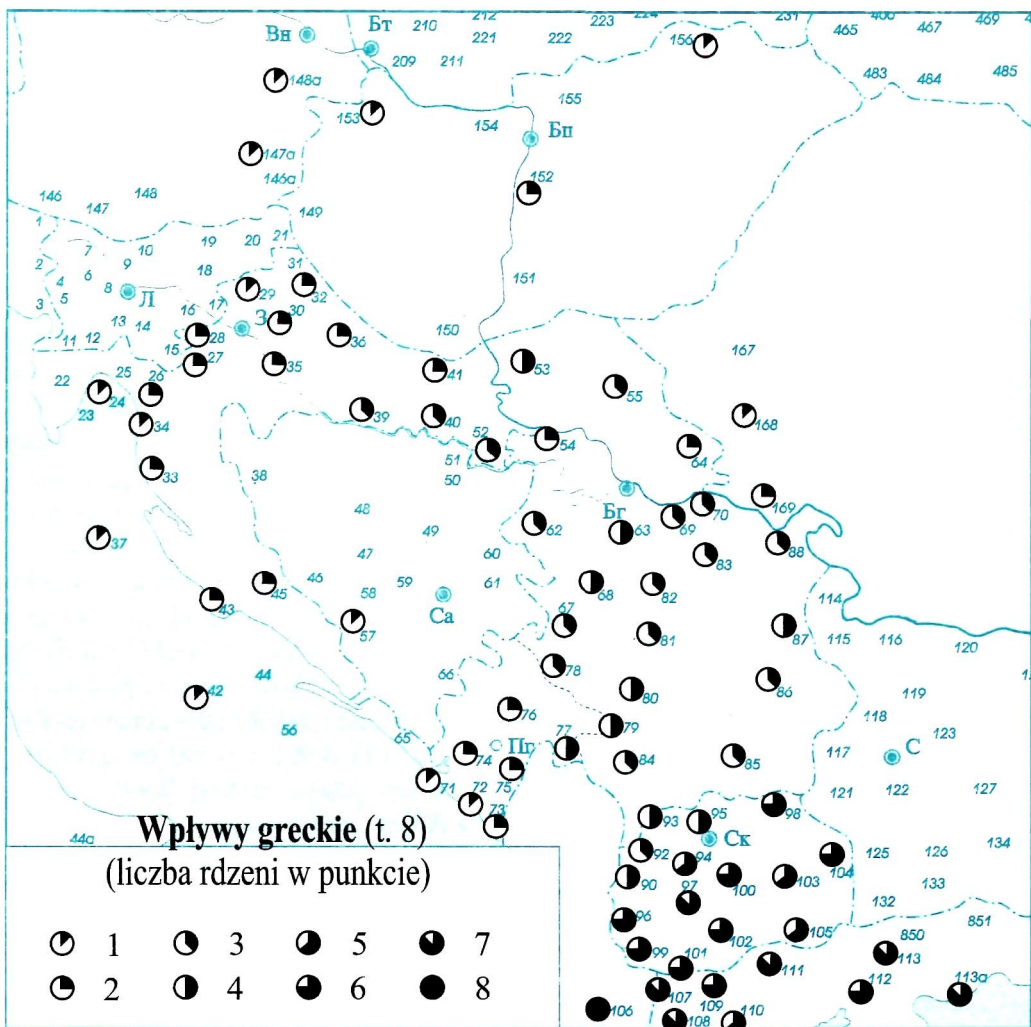
mir=itb – tę skróconą formę zanotowano tylko w dwóch punktach na terenie Bośni i Hercegowiny: *mi:rì*: (49, 50).

Rzeczownik *miris*, zanotowany w OLA w znaczeniu ‘węch’ (psa) (OLA II 50), ze względu na to zawężone znaczenie niewiele wnosi do zasięgu terytorialnego tego grecyzmu w południowej Słowiańszczyźnie. W OLA *miris* ‘węch’ (psa) notowano powszechnie w dialektach macedońskich, poza tym sporadycznie w Serbii (p. 62, 69–70). Jak się powszechnie przyjmuje, jest to rzeczownik dewerbalny (od czasownika *mirisam*). W p. 105 zanotowano dalszy derywat ^l*mirizma*.

Pożyczka ngrec. εἶθνος (też φτηνός) ‘tani’ (m. 54) występuje dosyć szeroko na Bałkanach, por. bułg. *евмун*, mac. *евмун*, sch. *jěftin*, *jěvtin*, rum. *efțin*, *efțin*, arum. *efținie* (Mihajlović GRSR 214, Popović 1953: 228, Skok I 498–499, BER I 476, Vasmer 1944: 71, Filipova–Bajrova 1969: 88). Zdaniem

Skoka l.c. grecyzm ten roznieśli po Bałkanach „Cyncarzy” (pasterze arumuńscy). W materiałach OLA pożyczka ta występuje powszechnie w dialektach macedońskich w postaci *ʼleftin*, a w Macedonii Egejskiej w kilku punktach notowano jedną formę dla rodzaju męskiego i nijakiego *ʼleftino* (110), *ʼleftinu* (112, 113a). Do areału macedońskiego nawiązuje bułg. *евтин* (RBE IV 614–615). Powszechnie notowano tę pożyczkę też w dialektach serbskich, np. *jévtin*, *jèvtin*, *jèftin*, *jè:ftin*, sporadycznie *jéptin* (53), też w p. 152 na terenie Węgier i w p. 169 na terenie Rumunii, a także chorwackich, np. *ʼjaftin*, *ʼjeftin*, *ʼjèftin*, sporadycznie też *jèvti:n*, *jèpti:n* (45). Stosunkowo rzadko na terenie serbsko-chorwackim pojawiały się nazwy pochodzenia słowiańskiego, jak **cěn-ьn-ъ* i adv. **cěn-ьn-ě* lub związane z przym. **lěgъkъ* ‘lekki’ (w p. 146a, 147a, 148a, 153). W pozostałych dialektach słowiańskich występują głównie nazwy pochodzenia słowiańskiego, które tu pomijam.

Pożyczka ngrec. *παναγύρι* ‘święto’, ‘jarmark’ ← *πανηγύρι* ze śrgrec. *πανηγύριον*, ze stgrec. *παν-ἡγύρος* z *πᾶν* ‘wszystko’, ‘zawszą’ i *ἄγρος* ‘zebranie’ znana jest dosyć szeroko na Bałkanach. Występuje w języku bułgarskim, macedońskim, serbskim, chorwackim, rumuńskim, arumuńskim, albańskim i tureckim, często w różnych postaciach fonetycznych. W języku bułgarskim oprócz literackiej formy *nanaup* w gwarach występują jeszcze *nanažup* i *panažup* (BER V 37, 38–39), w macedońskim RMJ II 128 notuje literacki *panaŋyp* oraz dialektalne *nanažup* i *nanaup*. W serbskim i chorwackim oprócz *pānađur* (od XIV w. – RHSJ IX 611–612) znane są jeszcze *panagjuri*, *panajur*, *panagir* (w RHSJ IX 62 z XIV w.), *panajir*, *panair* (Popović 1953: 218), *panigir* (Skok II 597). Podobnie w innych językach bałkańskich, por. rum. *panaghir*, *panaghuri*, arumuńskim *pānāgir(e)*, *panayiru*, albańskim *panigír*, *panajír*, *panajir*, tureckim *panair*, *panayır*, *panajur*, por. Vasmer 1944: 107, Skok II 597, Filipova-Bajrova 1969, 134, BER V 37, 38–39. W OLA (m. 48) pożyczka ta została zanotowana z dialektów macedońskich, serbskich i chorwackich. Uderza znaczne ich zróżnicowanie fonetyczne: w punktach chorwackich: *panžò:r* (42) i *panžā:r* (43) – formy takiej RHSJ nie notuje (ale podobną *panžbr* ma ČDL 774 z m. Brusje na wyspie Hvar), w serbskich: *pānažu:r* (68) i *ʼpanažur* (87). Duże zróżnicowanie wykazują formy macedońskie: postać literacką *panaŋur* notowano w całej Macedonii północno-zachodniej (90, 92–101), *panaʼir*, *paʼnair* głównie w zachodniej części Macedonii Egejskiej (106 na terenie Albanii oraz p. 107–109), ale też w p. 103 (Radoviš koło Štipu), a *panaʼgir* na samej peryferii południowo-wschodniej Macedonii Wardarskiej i we wschodniej części Macedonii Egejskiej (podobne formy macedońskie podaje też Argirovski GMJ 203). Do kompleksu tego nawiązuje *panagir* w południowej Bułgarii aż po Strandżę, a także po greckiej stronie granicy państwowej (BER V 37). Forma *panagir* stanowi pożyczkę starą lub nawiązuje do dialektów greckich, gdzie *v* brzmi jak *ü*.

Właściwie wszystkie nazwy papieru (m. 39) w dialektach słowiańskich są pochodzenia obcego. Również niejasna etymologicznie **kǫniga* najpewniej wywodzi się gdzieś ze wschodu (z tureckiego, chińskiego?). Niektóre z nich przeszły przez język grecki, jak np. **papir* (z egipskiego przez grec. *πάπυρος*, łac. *papyrus* i może niem. *Papier*), wschodniosłowiańska *bumaga* (przez grec. *παμβάκιον*, łac. *bombacium* i wł. *bambàgia* – ESUM I 294–295). Na południu Słowiańszczyzny występują pożyczki grec. *χάρτης* przejęte bezpośrednio z greckiego lub za pośrednictwem łaciny i języka włoskiego. Bezpośrednio z greckiego wywodzi się **chartija*, pochodząca z ngrec. *χάρτι*, biz. *χαρτίον*, por. Mihajlović GRSR 249, 715, Vasmer 1944: 63, Popović 1953: 230, Skok I 658, Filipova–Bajrova 1969: 170, Argirovski GMJ 284. W materiałach OLA zanotowano ją w punkcie chorwackim (*artija* – 39, literackie *hàrtija*), powszechnie w Serbii (np. *artija*, *á:rtija*, *ártija*, *ar^ltija* itp., literackie *xapmuja*), w punktach serbskich w Rumunii (*ar^ltija* 168–169) oraz w kilku punktach macedońskich (*artija* 93, 97, 98, 101 – w języku literackim *xapmuja*). Ciekawe, że w dialektach macedońskich dominuje jednak **kǫniga* – *kniga*, znana już w języku starosłowiańskim, zapisana w punktach 90, 92–96, 98–105, 107–113a (a więc również na terenie Grecji). W języku bułgarskim panuje bezpośrednia pożyczka grecka *χαρμυя* (np. RSBKE III 552), ale jako przestarzała i dialektalna znana jest w języku bułgarskim też dawna *кнѹга* (BER II 496, RBE VII 531 – J. Jowkow, A. Konstantinow, Elin Pelin, D. Mutew). Warto dodać, że sporadycznie *кнѹга* w znaczeniu ‘papier’ zanotowano też w ros. p. 700 (*kn’igə*), co komisja rosyjska uznała za pomyłkę.

Pożyczka grecka *χάρτης*, jak już wspomniałem, do dialektów południowo-słowiańskich przeszła też za pośrednictwem innych języków. Pośrednictwo łac. *charta* trzeba przyjąć dla zapisów: *ʰχa:rtā* (12 – w Słowenii), *χà:rtā* (22) i *ʰχa:rtā* (24) – w Chorwacji (por. też RHSJ II 578). Z kolei pośrednictwo wł. *càrta* wchodzi w grę w wypadku zapisów grupujących się nad Adriatykiem – słoweńskich: *kà:rtā* (2, 4), *ʰkarta* (3), *ʰka:rtā* (5, 11), chorwackich: *kà:rtā* (25), *ʰkq:rtā*, *ʰkya:rtā* (37), *kò:rtā* (42), *kà:rtā* (43, 45), *kò:rtā* (44) i czarnogórskich: *ʰka:rtā* (71, 74–75), *ʰkq:rtā* (72–73), *kà:rtā* (76). Pod hasłem *karta* znaczenie ‘papier’ notuje też RHSJ IV 871–872 oraz RSHJ IX 303–304. Wreszcie zapis *ʰčjarta* w słoweńskim punkcie (1) na terenie Włoch wywodzi się z wł. dial. *ciàrte*, por. s. 107. Materiały OLA nie dają oczywiście informacji o zasięgu formy *karta* w innych znaczeniach niż ‘papier’.

Do właściwych pożyczek greckich w OLA wśród nazw ‘papieru’ należy tylko forma **chartija*.

Grecyzm *daskal* ‘nauczyciel’ (m. 31) z ngrec. *δάσκαλος* (← *διδάσκαλος*) stanowił pożyczkę szeroko znaną na Bałkanach, por. mac. pot. *ðackal* ‘nauczyciel’ (RMJ I 128), bułg. przestarz. i pot. *ðackal* ‘nauczyciel’, ‘lichy nauczyciel’, też ‘uczeń’ (RBE III 572), sch. *däskal* ‘nauczyciel’, przest. i regio-

nalne, głównie z pieśni ludowych (Popović 1953: 229, RHSJ II 286, 217, RSHJ IV 65, Skok I 381), alb. *dhaskâl*, rum. *dascâl* ‘nauczyciel’, *dăscăliță* ‘nauczycielka’, arum. *dăscal* ‘nauczyciel’, *dăscălă* ‘nauczycielka’, por. Vasmer 1944: 51, Skok I 381, BER I 322, Filipova-Bajrova 1969: 84, Budziszewska 1983: 41, Argirovski GMJ 96.

W materiałach OLA grecyzm ten notowano tylko w punktach macedońskich, z wyraźną różnicą co do jego wyłączności między Macedonią Wardarską i Egejską. Na terenie Macedonii Wardarskiej (a także w p. 111) **daskalb* (*daskał*, *daskau*) notowano zazwyczaj obocznie z nazwą słowiańską **učitelb* (*učitel*, *učitel*, *učitel*), a nawet w p. 92–93, 103, 105 tylko nazwę słowiańską. Jako nazwę wyłączną notowano pożyczkę **daskalb* tylko na terenie Grecji i Albanii (p. 106–110, 112–113a). Podobnie się układa zasięg nazwy rodzimej i zapożyczonej w nazwach ‘nauczycielki’ (m. 32): **daskalica* (w p. 94–96, 98–102) oraz **daskalbka* – *daskałka* (w p. 90) zawsze obocznie z nazwą słowiańską **učitelbka*, a w p. 92–93, 103–105 tylko nazwę słowiańską. Jako wyłączny notowano grecyzm ten tylko w Macedonii Egejskiej: **daskalica* w p. 106–111, 113–113a i **daskala* – *das^lkała* w p. 112. Natomiast zdaniem Argirovskiego l.c. grecyzm ten występuje we wszystkich dialektach macedońskich. RBE III 572–573 jako przestarzałe notuje femininativa: *δασκαλιца* i *δασκαλκα*. W języku nowogreckim też występują femininativa: *δασκάλισσα* i *δασκάλα* (RBE III 573, Budziszewska l.c.).

Wśród słowiańskich nazw ołówka (m. 36) występuje wiele pożyczek obcych (tureckie, niemieckie, węgierskie, romańskie). W dialektach macedońskich (i bułgarskich) znane są natomiast pożyczki greckie: **molivb* i **kondilb*. Pierwsza, wywodząca się z ngrec. *μολίβι*, *μολόβι* ‘ołówek’ i ‘ołów’ (z dawnego dem. *μολόβιον* od *μόλυβος* ‘ołów’), właściwa jest językowi bułgarskiemu, macedońskiemu, arumuńskiemu (*mulív*) i albańskiemu (*molívé*), por. Filipova-Bajrova 1969: 127, BER IV 215–216. W OLA notowano z gwar macedońskich postaci *^lmolif*, *mo^llif* (96–104, 107), *mu^llif* (105, 112–113a), *mul^luf* (110), *molivo* (106), *mo^llivo* (108–109), *mu^llivu* (111). Natomiast Argirovski GMJ 187, 188 stwierdza zróżnicowanie znaczeniowe tych form: *^lmoliv* ‘ołówek’ i *^lmolivo*, *mo^llivo* (na terenie Grecji) ‘cyna’. W języku bułgarskim występuje *молив* (RBE IX 634). Poza tym na terenie Albanii i Grecji zanotowano obocznie inną pożyczkę grecką: *kondil* (106), *^lkondil* (107). Według Argirovskiego GMJ 154 ma ona szerszy zasięg. Notuje ją mianowicie w Grecji koło miejscowości Lerin i Kukuś, a ponadto *κονδυλο* ‘ts.’ z Maleszewa koło Berowa przy granicy z Bułgarią. Jako archaiczna poświadczona jest ona w macedońskim języku literackim (RMJ I 347). Nazwa ta ma szerokie nawiązania w dialektach bułgarskich, por. *kóndil*, *kondíl* w BER II 586, RBE VII 705–706. W XVII w. *kondilb* w znaczeniu ‘pióro do pisania’ znany był

również językowi serbskiemu (Vasmer 1944: 81). Jest to pożyczka grec. *κονδύλι(ov)* ‘ts.’

W OLA I 33 występują w południowej Słowiańszczyźnie metaforycznie użyte nazwy ‘zakonnika’ i ‘zakonnicy’ na oznaczenie ‘kijanki (larwy żaby)’. Są to zanotowane w Czarnogórze: **kalugerъ* (*ka|łužer* – 75) i **kalugerica* (*ka|łužerica* – 71–72) oraz w dialektach macedońskich: **kalugerъ* (*ka|łužer* – 104, 108), **kalugerica* (*ka|łužerica* – 92, *ka|łužerica* – 97, *ku|łužerica* – 102) i **kalugerъka* (*ka|łužerka* 95–96, 100, 104, *ka|łužerka* – 109). Pożyczkę tę i liczne utworzone od niej derywaty w znaczeniu ‘kijanka’ notuje też Argirovski GMJ 132 z różnych dialektów macedońskich: *калыѣр* koło m. Lerin w Grecji, *калыѣрка* koło miejscowości Bitola, Resen, Struga i Skopje, *калыѣрница* bez lokalizacji i *калыѣрче* spod Skopja. Tego typu metaforyczne nazwy ‘kijanki’ znane są także z języka bułgarskiego, por. *калыѣрница* przest. i dial. ‘kijanka’ (Gerov), *калыѣрничка* ‘kijanka’ w okolicy m. Smoljan (Široka Łyka – BER II 176). Zasięg grecyzmu **kalugerъ* (z grec. *καλόγερος* ‘zakonnik’) w znaczeniu podstawowym ‘zakonnik’ i wspomnianych derywatów w znaczeniu ‘zakonnica’ jest oczywiście w południowej Słowiańszczyźnie szerszy, niż to pokazuje nazwa ‘kijanki’. Na Bałkanach znany jest on także w języku rumuńskim, albańskim i arumuńskim (Vasmer 1944: 72, Skok II 129, Filipova–Bajrova 1969: 98, BER II 176). Dostał się on także do języka rosyjskiego już w XI w. jako *калогер*, później *калыгер*, najpewniej za pośrednictwem języka starosłowiańskiego (Vasmer 1909: 74, ESRJ II 170). Pochodzenia greckiego są także sporadyczne nazwy ‘kijanki (larwy żaby)’: *tigà:nčič* (79) od *tigan* ‘rondelek’ (sch. *tigan*, *tiganj*, bułg., mac. *тузан*) z grec. *τήρανον*, ngrec. *τηράνι* ‘ts.’ (por. Vasmer 1944: 142, Popović 1953: 223, Skok II 467, Filipova–Bajrova 1969: 162–163, Argirovski GMJ 270) oraz zapewne *skordoko|pan*, *skurdu|kopan* (113), por. grec. *κόπανος* ‘kijanka do prania’ (w języku polskim *kijanka* to też ‘rodzaj drewnianej łopatkii do prania’ i ‘larwa żaby’).

Sporadycznie zapisany w OLA II 51 z Serbii derywat **lipsotina* (*lip|cotina* 70, 83, *l’ip|cotina* – 84) ‘padlina’ (por. RHSJ XI 466) należy do bardziej rozpowszechnionej na Bałkanach rodziny *lipsati* ‘zdychać, padać’, ‘brakować’, wywodzącej się z grec. aorystu *έλειψα* od *λειπω* (Vasmer 1944: 90, Skok II 306, BER III 416–417, Argirovski GMJ 171–172). Zapis ten nie wnosi wiele do poznania geografii tej pożyczki, por. też sch. *lipsánica* ‘zdechłak’.

Pożyczka grecka **melanъ* ‘atrament’ (m. 37), z grec. *μελάνιον* od przym. *μελανός* ‘ciemny, czarny’ (Filipova–Bajrova 1969: 125, BER III 725), została zanotowana w OLA tylko na terenie Macedonii Egejskiej: *mi|tan* (111), *me|tan*’, *mi|tan*’ (112), *mi|tan* (113) i *mi|tan*’ (113a). Również Argirovski GMJ 183 podaje *мѣлан* ‘atrament’ z terenu Grecji koło m. Lerin i Kostur. Według Argirovskiego l.c. i Filipovej–Bajrovej l.c. grecyzm ten znany jest również w okolicy Bitoli. Trudny do wyjaśnienia jest zanotowany w p. 108–109 **kala-*

marb – *kała'mar* w znaczeniu 'atrament'. Można tu przyjąć pożyczkę ngrec. *καλαμαρι* (ze śrgrec. *καλαμάριον* i łac. *calamarium*) 'kałamarz, naczynie na atrament' od łac. *calamus* 'trzcina', co z grec. *κάλαμος* 'ts.' (Skok II 18, Filipova-Bajrova 1969: 97, BER II 159). Wprawdzie pożyczka ta wykazuje różne znaczenia, por. sch. *kalàmar* 'kałamarz', 'podkrążenie pod okiem', 'mą-twa, sepia, atramentnica (mięczak)' (RHSJ IV 764, RSHJ IX 102, Skok l.c.), ale zmiana znaczeniowa od 'kałamarz' do 'atrament' znana jest chyba tylko w Macedonii Egejskiej (por. też Argirowski GMJ 127). W dialektach macedoń-skich na oznaczenie 'atramentu' notowano też pożyczki tureckie, najczęściej zaś słowiańskie **mastidlo* – *mastiło* (90, 94–95, 97–107).

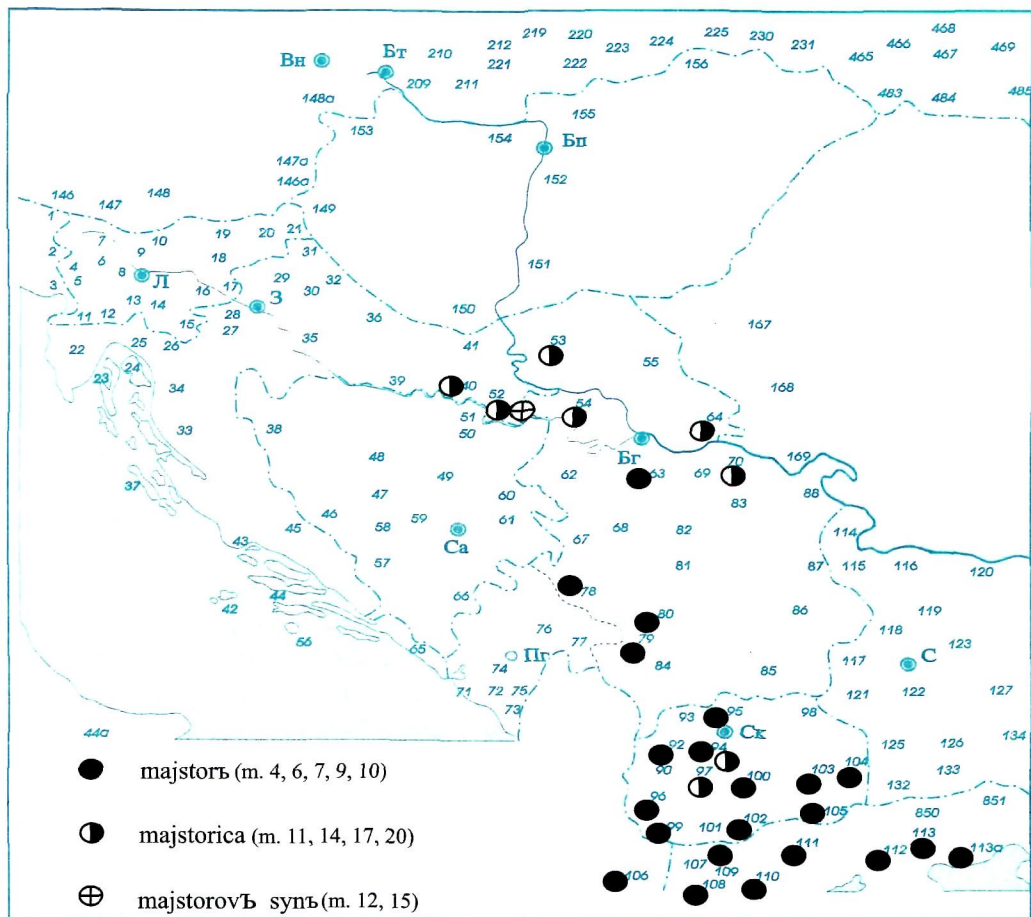
Na terenie Macedonii Egejskiej zanotowano jeszcze kilka zupełnie spora-dycznych pożyczek greckich. Są to: *frəngo'raftin* 'krawiec' (m. 16) w p. 107, który zespół macedoński wywodzi z grec. *φραγγορραπτης* (i arum. *frangu-araftu*). W punkcie tym zanotowano też pochodne: *lženata na frəngo'raftino* 'żona krawca' (m. 17) i *frəngo'rafka* 'krawcowa' (m. 18), następnie *dekas'tis* 'sędzia' (m. 30) w p. 108 z grec. *δικαστής* – poza tym we wszystkich punktach macedońskich notowano słowiańską nazwę **sǫdǫja* (*sudija*, *sudia*, *sudja*), następnie *filadha* 'papier' (m. 39) w p. 106 (na terenie Albanii), por. mac. przest. *φύλαδα* 'elementarz' (RMJ III 471), wywodzące się z ngrec. *φύλλαδα* (Argirowski GMJ 280).

Wpływ grecki można ewentualnie przyjmować dla nazwy **ciganinǫ* 'złodziej' (m. 55) z *Zingari* ← *ἀθίγγανοι*, Skok I 126, zanotowanej w punktach chorwackich w Austrii (147a, 148a) i na Węgrzech (153). Zresztą jest to przykład mało istotny dla geografii pożyczek greckich.

W wypadku dwóch nazw południowosłowiańskich zakładany w opubliko-wanych tomach OLA wpływ grecki wydaje się wątpliwy.

Zanotowaną w dialektach macedońskich nazwę **mucǫka* – *mucka* 'ryj świni' (99, 103–109, 113–113a) zaliczyliśmy do pożyczek greckich (OLA II 49), wywodząc z grec. *μουτσοῦνα*. Wpływ grecki dotyczy formy *mucuna*, nato-miast w wypadku formy *mucka* możliwe jest jednak również dźwiękona-śladowcze pochodzenie rodzime, por. *μυυαμ* 'ssać' (BER IV 358, 359 – z dal-szą literaturą).

Mac. **dǫrma* (*lǫrma* 102–103), **dǫrmǫka* (*d'rəmka* 105, *lǫrmka* 111) 'krzew' w OLA III 9 przypisano wpływowi greckiemu (może należy tu włączyć i sporadyczny zapis *drǫmuda* – 113). Według Jagicia AslPh IV 528 i Skoka I 441 należy tu przyjąć pożyczkę ngrec. (bizantyjskiego) *δρυμόν* 'las dębowy' (w OLA l.c. błędnie podano jako źródło grec. *δρόμος* 'droga'). Ze względu na nawiązania mac. *δρμα*, *δρμκα* 'zarośla, krzaki' i bułg. dial. (z południa Buł-garii) *дрѣм*, *дрѣма*, *дѣрма* 'ts.' (BER I 436) również na północy Słowiań-szczyzny (por. ros. *дром* 'gęsty las', czes. *drmek* 'rodzaj wierzby') chyba

bardziej prawdopodobne jest dawne prapokrewieństwo wyrazów słowiańskich i greckiego (BER I.c.).

Z drugiej strony wpływowi greckiemu może należy przypisać postaci **majstorъ*, **majstorica*, które w OLA VIII zaliczyliśmy łącznie z **majsterъ* do pożyczek niemieckich. Nazwę **majstorъ* notowano na oznaczenie ‘cieśli’ (m. 4: 63, 79–80, 92, 94–96, 99–100, 102–106, 110–111), ‘murarza’ (m. 6: 108–113a), ‘zduna’ (m. 7: 80), ‘kołodzieja’ (m. 9: 78) i ‘kowala’ (m. 10: 63), a **majstorica* w znaczeniu ‘żona kowala’ (m. 11: 53–54, 64, 70, 94, 97), ‘żona szewca’ (m. 14: 40, 52, 54, 64, 70), ‘żona krawca’ (m. 17: 40, 53) i ‘żona młynarza’ (m. 20: 52–53), ponadto sporadycznie zapisano **majstorovъ synъ* w znaczeniu ‘syn kowala’ i ‘syn szewca’ (m. 15) w punkcie 52. Formy te występują głównie w dialektach macedońskich, poza tym też w Serbii i Sławonii. Pełny zestaw zapisanych form prezentuje mapka zbiorcza. Znanе są one na tym terenie niewątpliwie szerzej, a sporadyczność ich zapisów może wynikać z charakteru pytań kwestionariusza, koncentrujących się na nazwach bardziej specjalistycznych niż **majstorъ*, **majstorica*.

Zanotowane w ten sposób w OLA przykłady nie dają też dobrego obrazu zróżnicowania geograficznego postaci tego wyrazu na terenie serbsko-chorwackim. Mihajlović GRSR notował formy *majcmep* i *majcmop* oraz kilkadziesiąt złożeń z tymi wyrazami w drugim członie (nieraz też *-mejcmep*) bez podania ich zasięgów geograficznych. Wszystkie wywodzi z niemieckiego *Meister* (s. 356–357, 423, 478, 492 itd.). Jedynie dla formy *npotomejcmep* jako źródło przyjmuje grec. *πρωτομαίστωρ* (s. 520), poza tym dla *majcmepицик* ‘majster’ pożyczkę ros. *мастеруику* (s. 356). Forma *majstor* na te tereny dostała się jednak za pośrednictwem ngrec. *μαίστωρ*, *μάστωρ* (z zamianą łac. *-ter* w *magister* przez grecki sufiks *-τωρ*, *-τορ*, jak ustalili Popović 1953: 227, Skok II 350–351, BER III 617, Argirovski GMJ 177. Poza tym w języku serbskim występują formy *meumap*, *meumep*, dla których należy przyjąć pośrednictwo węg. *mester*, por. Mihajlović GRSR 383–384, 590, 601.

POŻYCZKI WSCHODNIOŚLOWIAŃSKIE

Poza podaną na początku pożyczką grecką **tetradbъ*, **tetradbъka* ‘zeszyt’, która się upowszechniła w dialektach rosyjskich, a także w większości dialektów białoruskich oraz na północy Ukrainy, pozostałe greckie wschodniosłowiańskie w rozpatrywanych materiałach OLA są zdecydowanie rzadkie i występują tylko w rozproszeniu.

Pożyczka grecka **ladanъ* ‘żywica’ (OLA III 3) z grec. *λάδανον* ‘ts.’ (Vasmer ESRJ II 447) została zapisana w dwóch punktach południowo-

rosyjskich: *ladan* (835) i *ladunom* (848, instr. sg.), gdzie dostała się z języka literackiego. W języku rosyjskim jest to stara pożyczka, poświadczona od XII w. w znaczeniu ‘pachnąca żywica używana jako kadzidło’ (SRJ XI–XVII, t. VIII 160). Znana jest ona też językowi ukraińskiemu (ESUM III 181) i białoruskiemu (ESBM V 198). Z rosyjskiego pochodzi też pol. nowsze *ladan* ‘żywica’, wcześniej zaś były poświadczone postaci *laudan*, *laudanum* ‘żywica używana jako kadzidło’, przejęte za pośrednictwem łac. *lādanum* (SłSE IV 77).

Na Ukrainie zapisano sporadycznie *kydra* (427), *kedra* (432) w znaczeniu ‘modrzew’ (OLA III 33). Do języka rosyjskiego grecyzm ten (κεδρ z grec. κέδρος) dostał się za pośrednictwem starosłowiańskim już w 1076 r. (SDRJ IV 208, SRJ XI–XVII, t. VII 108), por. Vasmer 1909: 84, ESRJ II 221, ESUM II 420, ESBM V 17). W językach wschodniosłowiańskich nazwa *кедр* oznacza różne drzewa iglaste.

Być może od grec. *καμάρα* ‘sklepienie’ (por. Vasmer ESRJ II 305) wywodzą się sporadyczne rosyjskie nazwy młynarza (m. 19), zanotowane nad Wołgą, jak **komora* – *ko|mora* (p. 745 – Komarowo na płn. od Gorkiego) i **komor’ka* – *ko|morka* (p. 706 – Antonino, na wsch. od m. Kostroma). Występowanie nazwy *ko|morka* w znaczeniu ‘młynarz’ spod Kostromy potwierdza też SRNG XLIII 28. Poza tym SRNG l.c. notuje też derywat *коморник* w znaczeniu ‘młynarz’ spod Wołogdy.

Grecyzmami są sporadycznie zanotowane w dialektach rosyjskich nazwy ‘papieru’ (m. 39): **gramota* i **gramot’ka*: 809 – *γραμѣта* (stare) || *bu|maga*, 724: *g’ramotka* || *bu|maga*, 756: *na g’ramatk’i* | *p’išet*; 770: *bu|maga* (nazwa ogólna), *g’ramotka* ‘papier zapisany’. Wschodniosłowiańskie **gramota* stanowi dawną pożyczkę grec. *γραμματα* pl., przejętą za pośrednictwem starosłowiańskiego *гѣмѣта*, *гѣмѣта* (Vasmer ESRJ I 451), poświadczoną w języku rosyjskim od XIII w. (SDRJ II 381–384, SRJ XI–XVII t. IV 119–120) w różnych znaczeniach, m. in. ‘pismo’, ‘piśmiennictwo’, ‘tekst’, ‘umiejętność czytania i pisania’, ‘dokument’. Znaczenie ‘papier’ ma bogate poświadczenia w gwarach rosyjskich, por. Dal I 390, SRNG VII 111 (*зѣмѣта*, znaczenie 5), 111–112 (*зѣмѣтка*, znaczenie 5).

Przedstawiona geografia wpływów greckich w *Ogólnosłowiańskim atlasie językowym* wskazuje, że szczególnie istotne są wpływy greckie na południu Słowiańszczyzny. Wykazują one wyraźne nasilenie w dialektach macedońskich, a zwłaszcza na terenie Grecji. Jest to zupełnie zrozumiałe. Ilustruje to dobrze załączona mapa zbiorcza. Zaskakujące jest natomiast występowanie w dialektach macedońskich (też na terenie Grecji), i to nieraz w przewodzie, ekwiwalentów słowiańskich, por. np. **učenikъ* ‘uczeń’ – we wszystkich punktach macedońskich (nie **djakъ*, jak w Serbii i Chorwacji), **učiteljъ* ‘nauczyciel’, **učitel’ska* ‘nauczycielka’ (obok **daskaľъ*, **daskalica*, **daskala*), **mastidlo* – *mastilo* ‘atrament’ (obok pożyczek greckich i tureckich), **pisan’ka* ‘zeszyt’

(obok grec. **tetradb*, **tetradbka*) lub stara pożyczka słowiańska **kъniga* ‘papier’ (obok greckiego **χartija*).

ZESTAWIENIE MATERIAŁOWE

- m. 4 ‘cieśla’: (*majstor*)-**ъ** (63, 79, 80; 92, 94–96, 99–100, 102–106, 110–111)
z *μαίστωρ*
- m. 6 ‘murarz’: (*majstor*)-**ъ** (108–113a) z *μαίστωρ*
- m. 7M ‘zdun’: (*majstor*)-**ъ** (80) z *μαίστωρ*
- m. 9M ‘kołodziej’: (*majstor*)-**ъ** (78) z *μαίστωρ*
- m. 10M ‘kowal’: (*majstor*)-**ъ** (63) z *μαίστωρ*
- m. 11 ‘żona kowala’: (*majstor*)-**ic-a** (53, 54, 64, 70; 94, 97) od *μαίστωρ*
- m. 12M ‘syn kowala’: (*majstor*)-**ov-ъ syn-ъ** (52) od *μαίστωρ*
- m. 14 ‘żona szewca’: (*majstor*)-**ic-a** (40, 52; 54, 64, 70) od *μαίστωρ*
- m. 15M ‘syn szewca’: (*majstor*)-**ov-ъ syn-ъ** (52) od *μαίστωρ*
- m. 16M ‘krawiec’: (*frangorast*)-**in-ъ** (107) od *φραγγορραπτης* ← arum. *frangu-arastu*
- m. 17, 17M ‘żona krawca’: (*majstor*)-**ic-a** (40, 53) od *μαίστωρ*, *žen-a na* (*frangorast*)-**in-ъ** (107) od *φραγγορραπτης* ← arum. *frangu-arastu*
- m. 18M ‘krawcowa’: (*frangorast*)-**ъk-a** (107) od *φραγγορραπτης* ← arum. *frangu-arastu*
- m. 19M ‘młynarz’: (*komor*)-**a** (745), (*komor*)-**ъk-a** (706) od *καμάρα*
- m. 20 ‘żona młynarza’: (*majstor*)-**ic-a** (52, 53) od *μαίντωρ*
- m. 30M ‘sędzia’: (*dekastis*)-**ъ** (108) z *δικαστής*
- m. 31 ‘nauczyciel’: (*daskal*)-**ъ** (mac.) z *δάσκαλος*
- m. 32, 32M ‘nauczycielka’: (*daskal*)-**ic-a** (mac.), (*daskal*)-**ъk-a** (90), (*daskal*)-**a** (112) od *δάσκαλος*
- m. 33 ‘uczeń’: (*djak*)-**ъ** (chorw., serb., 156) z *διάκος*, (*žak*)-**ъ** (czes., słc.) za pośrednictwem dialektów retoromańskich i południowosłowiańskich
- m. 34 ‘uczennica’: (*djak*)-**ъ** (chorw., serb.), (*djač*)-**ic-a** (36) z/od *διάκος*, (*žak*)-**yn-j-a** (czes., słc.), (*žač*)-**ъk-a** (czes., słc.) za pośrednictwem dialektów retoromańskich i południowosłowiańskich
- m. 35 ‘zeszyt’: (*tetrad*)-**ъ** (111, wschłów.), (*tetrad*)-**ъk-a** (mac., wschłów.), (*tetrad*)-**ъj-a** (396, 522) z/od śrgrec. *τετράδι(ov)*
- m. 36 ‘ołówek’: (*moliv*)-**ъ** (mac.) z *μολίβι*, *μολύβι*, (*kondil*)-**ъ** (106–107) z *κονδυλι*, *κοντυλι*
- m. 37 ‘atrament’: (*melan*)-**ъ** (111–113a) z *μελανι(ov)*, (*kalamar*)-**ъ** (108–109) z *καλαμάρι(ov)*

- m. 39, 39M** ‘papier’: (*charti*)-*j-a* (chorw., serb., mac.) z *χαρτι*, (*filadh*)-*a* (106) od *φυλλάδα* (?), (*gramot*)-*a* (809), (*gramot*)-*ьk-a* (724, 756, 770) z/od *γραμματα*
- m. 48** ‘jarmark’: (*panžar*)-*ь* (chorw.), (*panadjur*)-*ь*, (*panagir*)-*ь*, (*panair*)-*ь* (serb., mac.) z *παναγύρι*
- m. 54** ‘tani’: (*jeftin*)-*ь* (chorw., serb., mac. – poza zach. Chorwacja) z *εθηνος*, *φθηνος*
- m. 55** ‘złodziej’: (*cigan*)-*ь* (147a, 148a, 153) z *Zingari* ← *ἀθίγγανοι*
- m. 61** ‘żebrze’: *pros-i-tь* (*Xrist*)-*a radi...* (443; 537, 551, 570, 574, 579, 640, 647, 665, 670), (*xrist*)-*o-rad-ьstv-u-j-e-tь* (527), (*xrist*)-*o-rad-ьn-ič-a-j-e-tь* (748) od *Χριστος*

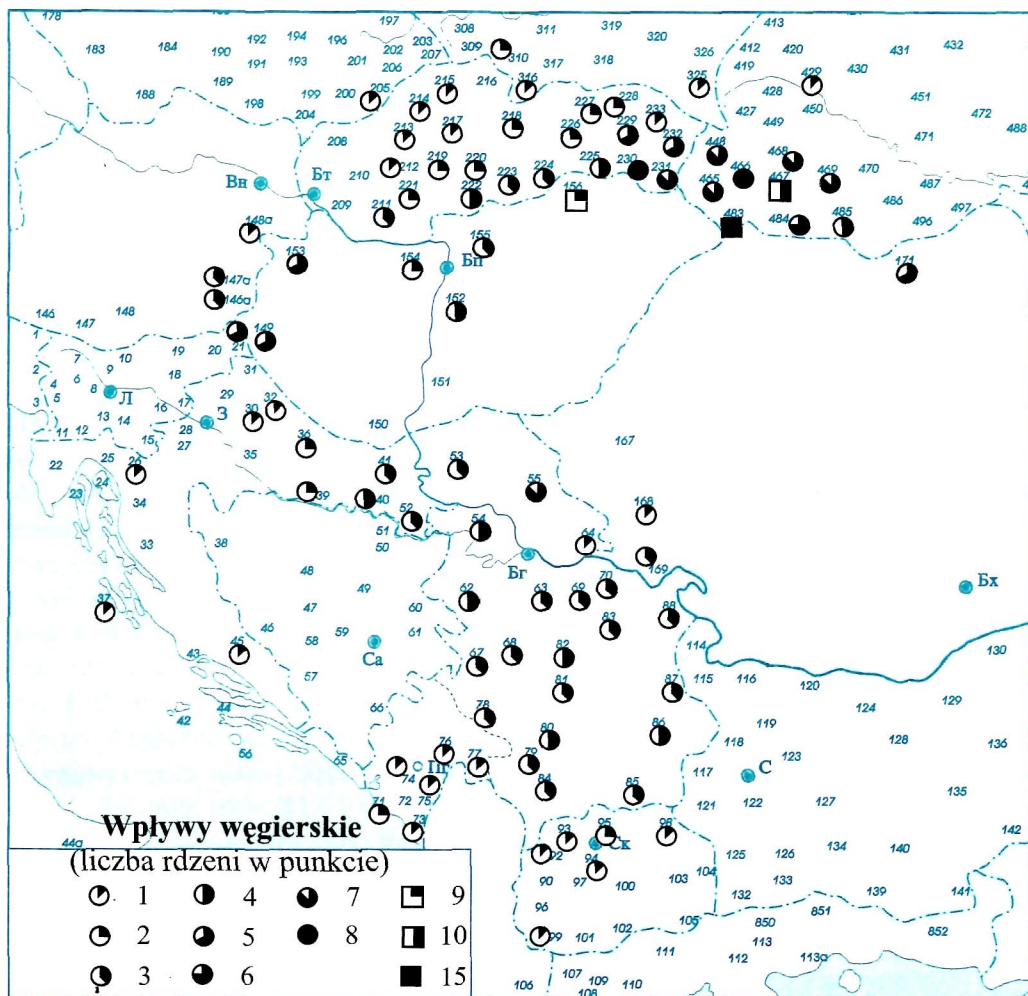
WPLYWY WĘGIERSKIE

Hungaryzmy w 8 tomie leksykalnym OLA grupują się przede wszystkim na Ukrainie Zakarpackiej i w punkcie ukraińskim (171) w Rumunii, w południowej Słowacji, a zwłaszcza w jej części wschodniej, w punktach słowiańskich na terenie Węgier (słoweńskim – 149 Felsőszölnök, serbskim – 152 Lórév, chorwackim – 153 Fertőhomok, słowackich – 154 Vértesszőlös, – 155 Galgaguta, – 156 Ohuta), w słoweńskim p. 21 (Gomolice w Prekmurju), w kilku punktach serbskich w Wojwodinie i chorwackich we wschodniej Sławonii. Rzadziej pojawiają się jednak w całej Serbii i Czarnogórze, w płn.-zach. Macedonii, w Chorwacji południowej, w punktach chorwackich na terenie Austrii (146a – Stinatz, 147a – Schandorf, 148a – Baumgarten), w całej Słowacji, na wschodnich Morawach i w południowej Polsce. Nie mamy materiałów z Bułgarii, a po ostatnich wydarzeniach w byłej Jugosławii również z Bośni i Hercegowiny.

Zgromadzone w OLA pożyczki węgierskie wykazują dużą różnorodność zarówno pod względem zasięgów terytorialnych, jak i wielości zapożyczanych wyrazów dla poszczególnych realiów.

Omawiany materiał grupuję tematycznie. Zaczynam zaś od pożyczek bardziej rozpowszechnionych, obejmujących zarówno języki południowo-słowiańskie, jak i północnosłowiańskie, następnie przychodzę do pożyczek lokalnych i sporadycznych. Materiał gwarowy OLA zestawiam z opracowaniami wpływów węgierskich na tych terenach.

‘miasto’ (m. 45) – na znacznym obszarze zanotowano węgierską pożyczkę **varoš*: w Chorwacji (*vá:roš*, *và:roš*), w punktach chorwackich w Austrii (*va:ruòš* – 146a, *ˈva:roš* – 147a, *và:ruòš* – 148a) i na terenie Węgier (*vȃ:roš*), w Serbii i Czarnogórze (*vá:roš*, *và:roš*, *ˈva:roš*), w punktach serbskich na Węgrzech (*vá:roš* – 152) i w Rumunii (*ˈvaroš* – 168, 169), w punktach słoweńskich (21: *va:rȁš* i na Węgrzech 149: *ˈva:raš*), w pld.-wsch. Słowacji (*varoš*) i w słowackim punkcie 156 na Węgrzech, na Ukrainie Zakarpackiej (*varyš*) oraz w punkcie ukraińskim (171: *ˈvaruš*) w Rumunii. Jest to dawna

pożyczka węg. *város*, *váras* ‘miasto’ od *vár* ‘gród’, poświadczona na terenie serbsko-chorwackim od XV w. (w Bośni), skąd przeszła do Bułgarii w XVIII w. i do Albanii (Mihajlović GRSR 93–94, Hadrovics 1985: 529–531, Skok III 566–567, BER I 121), w języku ukraińskim od XVIII w. (ESUM I 333), zapewne dawno w słowackim, por. *varoška krčma* z XVIII w. (Blaňár 1961: 187). Bezpośrednio z węgierskiego zapożyczono w XV w. rum. *orăș* (dawniej też *varoš*, *varaș*, por. Tamás 1966: 579).

‘jarmark’ (m. 48), rzadziej ‘rynek’ (m. 47) ma węgierską nazwę **vašar* w Chorwacji i Serbii (*vá:šar*, *vá:ša:r*, *vá:šer*, *vá:šir*), w punktach serbskich na Węgrzech (*vá:šar* – 152) i w Rumunii (*vašar* 169) oraz na Ukrainie Zakarpackiej (*vasar*). Jest to pożyczka węg. *vásár* (z perskiego) ‘targowisko’, ‘jarmark’, przejęta na terenie serbsko-chorwackim w XVIII w. (Mihajlović GRSR 95–96, Hadrovics 1985: 531–532). Rdzeń ten był zapożyczany w wielu derywatach, por. też w OLA złożenie *vasar¹tyr* ‘rynek’ na Ukrainie Zakarpackiej (483) z węg. *vásártér*. Do rumuńskiego zapożyczono czasownik *vășări* ‘kupować’ (Tamás 1966: 846).

‘sędzia’ (m. 30) – węgierską pożyczkę *birov* zanotowano w punkcie słoweńskim (21: *bi¹rouf*) oraz w kilku punktach słowiańskich na terenie Węgier: słoweńskim (149: *bi¹ro:uf*), serbskim (152: *bi:rov*), chorwackim (153: *birov*, *birof*) i słowackim (156: *birou* i złożenie *jaražbirou*). Jest to pożyczka węg. *bíró* ‘sędzia’ od *bir* ‘być silnym, mieć władzę, panować, posiadać co’. Była ona znana dosyć szeroko na terenach sąsiadujących z Węgrami: sch. *birov* ‘sędzia’ od XV w. z derywatami (Mihajlović GRSR 71–72, Hadrovics 1985: 147), we wsch. Słowacji *bíró* ‘sędzia’ z XVIII w. (a jako nazwisko już z XVI w.) oraz czasownik *birovat* ‘władać’ (HSSJ I 133). Czasownik ten w Gemerze i we wsch. Słowacji znany jest zresztą do dziś (SSN I 121). Na Ukrainie Zakarpackiej oraz w dialektach ukraińskich we wsch. Słowacji występuje *birou*, *bi¹rou* w znaczeniu ‘sołtys’ (AGB IV 209). Wyraz ten w XV w. został zapożyczony też do języka rumuńskiego jako *birău* ‘sołtys’ (Tamás 1966: 117).

‘złodziej’ (m. 55) – Wśród nazw złodzieja zanotowano kilka pożyczek węgierskich. W Chorwacji i Serbii oraz w punktach serbskich na Węgrzech (152) i w Rumunii (169) występuje **lopovъ* (*ló:pov*, *lo:pò:v* itp.). W serbsko-chorwackim jest to pożyczka węg. *lopó* od *lop* ‘kraść’, przejęta na przełomie XVIII i XIX wieku, por. Mihajlović GRSR 343, Hadrovics 1985: 343. Sporadycznie pojawiła się w Serbii też postać *lopuža* (63, 81), powstała zapewne w wyniku kontaminacji pożyczki węgierskiej z rodzimym *lu:pež*. Na północy węg. wyraz *lopó* został przejęty w znaczeniu ‘rurka do ściągania wina z beczki’, por. sł. *lopov*, *lopovček* od XVIII w. (HSSJ II 231, MachES-1, 275) oraz ukr. dial. *lopóvka* ‘ts.’ (ESUM III 288). Na pograniczu słoweńsko-austriacko-węgierskim w znaczeniu ‘złodziej’ zapisano pożyczkę węg. *tolvaj* ‘rozbójnik’: słwn. *to¹uvaj* (21) i *to¹vaj* (149 na Węgrzech) oraz chorw. *tolovà:i*

(146a w Austrii). Na obszarze serbsko-chorwackim była ona przejęta już w XV w. (Hadrovics 1985: 509–511). W południowej Serbii oraz w płn.-zach. Macedonii notowano nazwę **hajdukъ* ‘złodziej’ (*hajdù:k, ajdù:k, ajduk*), stanowiącą pożyczkę węg. *hajdú* ‘pastuch’, ‘rozbójnik’, ‘piechur’ itp. od *hajt* ‘pędzić’. Na obszarze serbsko-chorwackim była ona przejęta w XVII w. W językach bałkańskich nabrała ona później znaczenia ‘bojownik za wolność’, por. Mihajlović GRSR 9, 708, Hadrovics 1985: 250, MachES-2, 156, ESUM I 453. W pld.-wsch. Słowacji (i w punkcie słowackim 156 na terenie Węgier) oraz w p. 465 na Ukrainie Zakarpackiej w znaczeniu ‘złodziej’ notowano *živan, živaň*. Jest to przejęcie węg. *zsivány* ‘złodziej’ (Habovštiaková 1987: 91, MachES-1 595), który sporadycznie pojawia się też w języku rumuńskim jako *jiván* (Tamás 1966: 481).

‘zebrak’ (m. 59) – występuje tu pożyczka węgierska **kolduś* i pochodne, poświadczona w dwóch punktach słoweńskich (21, 149), w punkcie chorwackim (153) na Węgrzech oraz powszechniej na Ukrainie Zakarpackiej. Notowano w znaczeniu ‘zebrak’ słwn. *ko:ɥdiš* (149), chorw. *kʰolduś* (153) oraz ukr. *ʰkɔɥdoš* (467, 483, 484), *ʰkɔɥduś* (469) i *ʰgɔɥdoš* (468), w znaczeniu ‘zebraczka’ (m. 60) chorw. *ʰkʰolduška* (153), ukr. *ʰkɔɥduška* (467, 469, 483–484) i słwn. *ʰko:ɥdišica, ʰko:ɥdiškiňa* (149), ponadto ukr. *ʰgɔɥduška* w znaczeniu ‘biedaczka’ (m. 65), a poza tym w znaczeniu ‘zebrze’ (m. 61): słwn. *ʰko:ɥdiva* (149), ukr. *kɔɥduje, kɔɥdue* (467), *kɔɥdɔvaty* inf. (483), *ʰkɔɥdat* (469) i rzeczownik odczasownikowy *pu ʰkɔɥdovǎni ʰodi* ‘chodzi po zebrach’ (21). Są to pożyczki węg. *koldus* ‘zebrak’ i *koldul* ‘zebrać’ o dalszej niejasnej etymologii. *Kolduś* ‘zebrak’ i liczne derywaty oraz *kolduvati* ‘zebrać’ były znane też na terenie serbsko-chorwackim już od XVI wieku, por. Hadrovics 1985: 317–318. Notuje je również słowacki słownik gwarowy na południu dialektów środkowo-słowackich, por. *koldoš* ‘włóczęga’, ekspr. na Spiszu ‘złodziej’ i odpowiednio *koldovat* ‘włóczyć się’, ekspr. ‘kraść’. Pożyczka ta weszła też do języka rumuńskiego jako *coldúș* ‘zebrak’, od czego zostały utworzone liczne derywaty (por. Tamás 1966: 250–251).

Szeroki, choć rozproszony, zasięg ma pożyczka zwrotna *gazda* ‘bogacz’ (m. 66) notowana na terenie Serbii, płn.-zach. Macedonii i na Ukrainie Zakarpackiej oraz pochodne w znaczeniu ‘kucharka’ (m. 22) chorw. *ʰgazdarica* (26) i pol. *gazdyńo* (325). Jest to znana wielu językom słowiańskim pożyczka węg. *gazda* ‘gospodarz’, ‘bogaty gospodarz’ itp., wywodzącego się zapewne ze słow. *gospoda* ‘panowie’ (por. SISE I 264, MachES-2, 150, Mihajlović GRSR 107–108, Hadrovics 1985: 241–242, ESUM I 450–451).

Pożyczka węg. *szabó* (m. 16) ‘krawiec; i jej derywaty (m. 17, 18) w materiałach OLA poświadczone są z dwóch punktów słoweńskich (21 i na Węgrzech 149), z punktów chorwackich na terenie Austrii (146a, 147a) i Węgier (153), ze wschodniej Słowacji (230, 232), z punktu słowackiego (156)

na Węgrzech oraz na Ukrainie Zakarpackiej i w punkcie węgierskim (171) w płn. Rumunii. Węg. *szabó* zostało przejęte jako *sa'bu* w punktach ukraińskich (171, 466–467), a za pośrednictwem węgierskiej postaci mówionej *sáboŭ* jako *sabol* (230, 232) lub jako **sabovъ* (*sabu'ɔ:f* – 146a, *sa:bof* – 147a, *sa'bɔ:ɥ* – 149, *sgbov* || *sgbof* – 153, *saboŭ* – 156), w punktach ukraińskich *sa'buŭ* (448, 465, 469, 483–484) lub *sa'b'iu* (468). Na terenie występowania nazwy męskiej *sabo*, *sabol*, *sabov* notowano też na oznaczenie ‘krawcowej’ feminativa typu *sabolka* (230, 232), **sabovъka* (*sa'buŭka* – 448, 466, 484), *sabo'lica* (149), *sabo'vica* (147a), **sabovъkynja* (*sa'buŭkyn'a* – 467), a w p. 171 hybrydę z rumuńskim sufiksem *-uc*: *sa'buc'a*. Poza tym w znaczeniu ‘żona krawca’ zapisano formy typu *sabolka* (230, 232), *sa'buŭka* (448, 465, 483), *sa'buca* (171) oraz *sabova žena* (156), *sa'bova žo'na* (469, 484), *sg'boŭluva l'zena* (21), *žo'na sa'bovova* (466), *sa'bovova žo'na* (467), *l'zena <ut> sg'boŭla* (21), *sa'bɔ:ɥla l'zena* (149). Notowane nazwy wykazują znaczne zróżnicowanie formalne. Można tu podać takie uogólnione formy, jak **sabo*, **sabolb*, **sabovъ*, **sabolbka*, **sabovъka*, **sabolica*, **sabovica*, **sabovъkynja*, **sabuca*, **sabova* <**sabolova*> *żena*, **żena sabolja* <*otъ sabolja*>. W przeszłości zasięg tej pożyczki był szerszy: w XVII–XVIII w. *sabol* występował w Chorwacji, a w Serbii od początku XVIII w. *sabov* (Mihajlović GRSR 561), używany w ograniczonym zakresie do dziś (Hadrovics 1985: 442–443, Staničić-Burchards 1981: 212, 216, 219).

Dla ‘myśliwego’ (m. 56) i ‘polowania’ (m. 57) zapisano w OLA kilka nazw węgierskich. Najbardziej rozpowszechniony jest **vadasъ* ‘myśliwy’ i pochodne: nazwę *vadas* notowano na Ukrainie Zakarpackiej (*va'das*) oraz w punkcie chorwackim (153: *vadà:s*) na Węgrzech, sporadycznie zapisano ukr. derywat *va'dasnyk* (466). Zbliżony areal ma ukr. **vadasъka* – *va'daska* ‘polowanie’, występująca jednak nieco szerzej niż *va'das* na Ukrainie Zakarpackiej, poza tym w ukraińskim punkcie 171 w Rumunii, słowackim (156 – *vadaska*) na Węgrzech. Ponadto zapisano czasownik *vadąsa* ‘poluje’ w chorwackim punkcie 153 na Węgrzech. Jest to pożyczka węg. *vadász* ‘myśliwy’ od *vad* ‘dziczyzna’ (ESUM I 318). Hadrovics 1985: 521 notował też sporadyczne sch. *vadasenje* lub *vadašenje* ‘polowanie’ z XVIII wieku. Poza tym wpływowi węgierskiemu można przypisać takie sporadyczne nazwy ‘myśliwego’, jak ukr. *rapc'ic* (429), *rapsic* (466), przejęty zapewne za pośrednictwem węg. *rabsic* ‘kłusownik’, stanowiącego pożyczkę niem. *Raubschütze* ‘ts.’ (MNTES III 325) oraz sł. *kerul* (156), znany gwarom słowackim również w znaczeniu ‘gajowy’ (*kerúl* – SSN I 765), a wywodzący się z węg. *kerülő* ‘gajowy’.

Przestarzała nazwa niemiecka *Raubschütze*, dialektalnie na Śląsku *Raabschetze* (Mitzka) ‘kłusownik’ (dziś *Wilddieb*) stała się źródłem bezpośrednich lokalnych pożyczek słowiańskich, których jednak w OLA nie zanotowano. Na pograniczu czesko-polskim znany jest *raubszyz* (*raupšyc*) –

pod Opawą i Bohuminem oraz *rabszyc* (*ropšic*) – koło Oświęcimia, poza tym na znacznym obszarze Śląska występują przekształcenia słowotwórcze *raubczyk*, *raubszyk*, *raubsznik*, *rabczyk*, *rabszyk*, sięgające na północy aż po Krotoszyn i Ostrów Wielkopolski, a na południu na czeski Śląsk i Morawy, por. Zaręba AJŚ II 208, Kellner II 269, Lamprecht 113, Bartoš 353 (*raubšik* ‘klusownik’ i *raubšičiř* ‘uprawiać kłusownictwo’ z Valašska). Pożyczka ta sporadycznie weszła też do obu języków literackich, por. pol. *raubszyk* ‘klusownik’ u Tetmajera i *raubszycować* ‘zajmować się kłusownictwem’ (SW V 481) oraz czes. *raubčik* ‘klusownik’ i *raubčikovat* ‘zajmować się kłusownictwem’ u A. Dohnala (PS IV/2, 629), *raubčik* ‘klusownik’ u J. Herbena i ‘rozbójnik’ u B. Četyny (SSJČ III 24). Menzel, Hentschel 2003: 261 przyjmują tu pożyczkę z urzędowego języka niemieckiego w Austrii. Zaręba l.c. notuje poza tym z porównawczego punktu na Łużycach pod Mużakowem dłuż. postać *ro^upšica* m., która stanowi dalszą niezależną pożyczkę wspomnianej nazwy niemieckiej.

Halas ‘rybak’ (m. 58) notowano w rozproszeniu, ale zarówno na południu: w Chorwacji (41: *ala:s*), Serbii (55: *ala:s*), w punkcie chorwackim (153: *χalà:s*) na Węgrzech, jak i na północy – w kilku punktach Ukrainy Zakarpackiej (*ha^hlas*). Jest to pożyczka węg. *halász* ‘rybak’ od *hal* ‘ryba’, znana na terenie serbsko-chorwackim od początku XIX wieku (Mihajlović GRSR 709, Hadrovics 1985: 252) oraz w południowo-zachodnich dialektach ukraińskich (ESUM I 458).

‘Cieśla’ (m. 4) ma kilka sporadycznych nazw pochodzenia węgierskiego. *Jalč*, *jal’č* ze wsch. Słowacji (230–232) i *jal’č* na Ukrainie Zakarpackiej (448, 465) wywodzi się z węg. *álcs* ‘ts.’, a *ač* ze słowackiego punktu 156 na Węgrzech z późniejszego węg. *ács*. Pożyczka ta była znana dawniej w pñ. Chorwacji na obszarze dialektów kajkawskich (por. Hadrovics 1985: 112–113). Poza tym na Ukrainie Zakarpackiej zanotowano sporadycznie nazwę *osto^loš* (483) przejętą z węg. *asztalos* od *asztal* ‘stół’ ze słow. **stolb*. Pożyczka ta została przejęta również do języka rumuńskiego jako *astăluș*, por. Hadrovics 1985: 120–121, Tamás 1966: 83.

Znane są wpływy węgierskie w zakresie słownictwa związanego z pasterstwem. W OLA reprezentuje je kilka nazw pastuchów, które nie były jednak zbierane systematycznie, w związku z czym ich zasięgi są niedokładne. Wymienię je w porządku alfabetycznym:

bača ‘pastuch owiec’ (m. 25a), zapisany sporadycznie we wsch. Morawach i w południowej Polsce, w znaczeniu ‘starszy pastuch owiec’ znany jest wielu językom na terenie Karpat. Jest to pożyczka zwrotna węg. *bacsa*, *bacsó*, wywodząca się z sch. *bača* (← **batja*) ‘starszy brat’, por. SłSE I 24.

bojta:r ‘pastuch krów’ (m. 25b), zapisany sporadycznie na południu Słowacji (211), znany jest głównie na południu Słowacji środkowej, ale rzadziej też zachodniej i wschodniej (SSN I 141). Poświadczony w słowackim od

XVIII w. (HSSJ I 144) stanowi pożyczkę węg. *bojtár* (zapewne ze śrwniem. *wahtaere* ‘Wächter’), znaną też na terenie serbsko-chorwackim (por. Hadrovics 1985: 151). W nowszych czasach został przejęty do rumuńskiego jako *boitár* (Tamás 1966: 134).

čikoš ‘pastuch koni’ (m. 25d), zapisany sporadycznie w Wojwodinie (*čikoš* 54, *čikoš* 55), w serbskim punkcie 152 (*čikoš* i feminativum *čikoška*) na Węgrzech oraz na Ukrainie Zakarpackiej (483: *č'ikouš*), stanowi pożyczkę węg. *csikós* ‘ts.’ od *csikó* ‘zrebię’, znaną na terenie serbsko-chorwackim od XVIII w. (Hadrovics 1985: 178–179). Do rumuńskiego przejęta jako *cicăuș* (Tamás 1966: 215).

čordaš ‘pastuch krów’ (m. 25b) z płn.-zach. Chorwacji (40–41: *č'òrdaš*, *č'òrdaš*, feminativum *č'òrdašica*) stanowi pożyczkę węg. *csordás* ‘pastuch wołów’ od *csorda* ‘trzoda’, znaną na terenie serbsko-chorwackim od XVIII w., wraz z zapożyczoną podstawą *csorda* ‘trzoda’ (Mihajlović GRSR 760, Hadrovics 1985: 181–182).

gul'aš ‘pastuch (krów)’ (m. 25b) został zanotowany w słowackim punkcie 156 (i feminativum *gul'aška*) na Węgrzech, na Ukrainie Zakarpackiej (*gul'aš* 469, 485, a w 465 i feminativum *gul'aška*) oraz w znaczeniu ‘pastuch świń’ w słoweńskim punkcie 149 (*gul'la:š*) na Węgrzech. SSN I 521 notuje *guliaš* ‘pastuch świń’ sporadycznie spod Trebiszowa i Trenczyna, ale powszechniej w znaczeniu ‘człowiek opiekujący się krowami w majątku’. Jako gwarowe ukraińskie ESUM I 617 podaje *gúljaš* i *gúljaška*. Jest to pożyczka węg. *gulyás*, *gulás* ‘pastuch krów’ od *gulya*, *gula* ‘bydło’, ‘stado bydła’, poświadczona na terenie serbsko-chorwackim z XVIII–XIX wieku (Mihajlović GRSR 130, Hadrovics 1985: 247), znana też w języku rumuńskim jako *guléș* (Tamás 1966: 393).

juhas ‘pastuch owiec’ (m. 25a), notowany w OLA głównie na Słowacji i sporadycznie w Polsce, stanowi pożyczkę węg. *juhász* ‘pasterz owiec’ od *juh* ‘owca’, znaną powszechnie w Karpatach: w słowackim od XVII w. (HSSJ I 534), powszechną w gwarach (SSN I 727), w polskim od XIX w., w gwarach ukraińskich (Stieber AJDL 116, AGB IV 205), por. SłSE I 588.

kana:s ‘pastuch świń’ (25c), zanotowany w pld.-wsch. Słowacji, stanowi pożyczkę węg. *kanász* ‘ts.’ od *kan* ‘knur’, znaną w XVIII w. również na terenie serbsko-chorwackim, por. Hadrovics 1985: 290.

kondaš ‘pastuch świń’ (m. 25c) zapisano w punktach słowackich na terenie Węgier (155: *konda:š* i feminativum *konda:ška*, 156: *kondaš* i feminativum *kondaška*), w Słowacji w postaci *gonda:š* (220, 223–225) i *kondaš* (227, 229–233) oraz na Ukrainie Zakarpackiej *kon'daš* (448, 466, 483) i feminativum *kon'daška* (483). W języku słowackim *gondáš*, *kondáš* pojawia się w XVIII w. (HSSJ I 381), dziś *gondáš* (*kondáš*) słowacki słownik gwarowy notuje ze środkowej i wschodniej Słowacji oraz spod Trenczyna (SSN I 502). Jest to

pożyczka węg. *kondás* ‘pastuch świń’ od *konda* ‘samiec świni’, ‘stado świń’. Notowana jest też z dialektów ukraińskich (ESUM II 549) oraz w języku rumuńskim jako *condás* (Tamás 1966: 257).

Kilka pożyczek węgierskich łączy się z nauką szkolną. Są to:

**irka* ‘zeszyt’ (m. 35), zapisana na terenie Węgier w punkcie słoweńskim (149 – *li:rka*), chorwackim (153 – *li:rka*), w dwóch słowackich (154 – *i:rka*, 155 – *irka*) oraz w południowej Słowacji (jako przestarzałe, podobnie traktuje ten wyraz SSN I 705) i na Ukrainie Zakarpackiej, stanowi pożyczkę węg. *irka* ‘zeszyt’ od *ir* ‘pisać’. Lokalnie została ona przejęta i do języka rumuńskiego (Tamás 1966: 462).

ceruza (i *ce:ruza*) oraz *ceruska* (i *ce:ruska*) ‘ołówek’ (m. 36) obejmuje środkową Słowację oraz część zachodniej (por. też SSN I 203), punkt słowacki (154) na Węgrzech oraz – nie wykazując łączności terytorialnej – Ukrainę Zakarpacką (*ce|ruza*, *cy|ruza*, *ce|ruzka*). Jest to pożyczka węg. *ceruza* (łac. *cerussa*), która dostała się do języka słowackiego w XVII w. (HSSJ I 180), do gwar ukraińskich oraz w XVIII w. do rumuńskiego jako *țerúza* (Tamás 1966: 814, MNTES I 423–424).

Na terenie Ukrainy Zakarpackiej oraz w p. 171 na terenie Rumunii zanotowano kilka nazw ‘ucznia’ (m. 33) i ‘uczennicy’ (m. 34) stanowiących zapożyczenie dawnego węg. *oskolás* (dziś *iskolás*) ‘uczeń’ lub nawiązujących do węg. *iskola* ‘szkoła’ (dawniej też z *e* i *a* w nagłosie, por. MNTES II 237): *oško|laś* – *oško|laška* (467); *oško|lar* (467) – *oško|lar|ka* (171, 467); *woško|l|ar|nyk* – *woško|l|arnyčka* (484); *oško|laryk* (171); *oško|l|nyk* – *oško|l|nyc|a* (469); *woško|l|a|nyk* (484). Możliwa jest też kontaminacja z nazwami ukr. *ško|l|ar*, *ško|l|nyk*. Węgierska nazwa ‘ucznia’ została przejęta do rumuńskiego jako *îșcolás* (Tamás 1966: 463–464).

Zapisano też kilka sporadycznych pożyczek węgierskich: we wschodniej Słowacji (228–232, znany też u Łemków na Słowacji – por. Stieber AJDŁ 213) *valal* ‘wieś’ (m. 1) z węg. *valál* (por. MNTES III 1076–1077 w znaczeniu 4), w p. 483 na Ukrainie Zakarpackiej *kereg|artou* ‘kołodziej’ (m. 9) z węg. *kerék* ‘koło’ i *gyartó* ‘wykonawca’, *myj|hyjs*, *myj|hyjs* ‘pszczelarz’ (m. 27) z węg. *méhész* ‘ts.’, *orvoš* ‘lekarz’ (m. 28) z węg. *orvos* ‘ts.’.

Z zestawienia materiałów OLA z danymi z literatury poświęconej wpływom węgierskim na terenach sąsiadujących z Węgrami wyraźnie wynika, że zasięg tych wpływów ostatnio się skurczył. Oczywiście, lokalizacja nazw ‘pastuchów’ w materiałach OLA jest niepełna.

ZESTAWIENIE MATERIAŁOWE

- m. 1 ‘wieś, wioska’: (*valal*)-**ъ** (156, 228–233) z *valál*
- m. 4, 4M ‘cieśla’: (*jalč*)-**ъ** (słc., ukr.) z *álcs*, (*ač*)-**ъ** (156) z *ács*, (*ostološ*)-**ъ** (483) z *asztalos* ← słc.
- m. 7M ‘zdun’: (*sob*)-**ar-ъ** od *szoba* ‘pokój’ ← stwniem. *stuba*
- m. 9M ‘kołodziej’: (*keregartov*)-**ъ** (483) z *kerék* ‘koło’ i *gyartó* ‘wykonawca’
- m. 16 ‘krawiec’: (*sab*)-**o**, (*sabol*)-**ъ**, (*sabov*)-**ъ** (słwn., chorw., słc., ukr.) z *szabó*
- m. 17 ‘żona krawca’: (*sabol*)-**ъk-a** (230, 232), (*sabov*)-**ъk-a** (448, 465, 483) od *szabó*, (*sab*)-(*uc*)-**a** (171) od *szabó* z rumuńskim sufiksem *-uc*, (*sab*)-**ov-A** *žen-a* (156, 469, 484), (*sabol*)-**ov-A** *žen-a* (21, 466–467), *žen-a* (*sabol*)-**j-a** <*otъ* (*sabol*)-**j-a**> (21, 149) od *szabó*
- m. 18 ‘krawcowa’: (*sabol*)-**ъk-a** (230, 232), (*sabov*)-**ъk-a** (448, 466, 484), (*sabol*)-**ic-a** (149), (*sabov*)-**ic-a** (147a), (*sabov*)-**ъk-yn-j-a** (467) od *szabó*, (*sab*)-(*uc*)-**a** (171) od *szabó* z rumuńskim sufiksem *-uc*
- m. 22, 22M ‘kucharka’: (*gazd*)-**ar-ic-a** (26), (*gazd*)-**yn-j-a** (325) od *gazda* ← słow. *gospoda* ‘panowie’, (*sokač*)-**ic-a** (147a), (*sokač*)-**ъk-a** (448, 467, 483) z *szakácsnő*, *szakácsné*
- m. 23, 23M ‘pastuch’: (*guljaš*)-**ъ** (465, 469) z *gulyás*, (*kanas*)-**ъ** (32) z *kanász*
- m. 24M ‘pastuch (kobieta)’: (*guljaš*)-**ъk-a** (465) od *gulyás*, (*kanas*)-**ic-a** (32) od *kanász*
- m. 25a ‘owczarz’: (*bač*)-**a** (205, 310) z *bacsa* ← słow. **batja*, (*juhas*)-**ъ** (słc., 310) z *juhász*
- m. 25b, 25bM ‘pastuch krów’: (*bojtár*)-**ъ** (211) z *bojtár*, (*čordaš*)-**ъ** (40–41) z *csordás* od *csorda* ‘stado, trzoda’, (*guljaš*)-**ъ** (156, ukr.) z *gulyás*
- m. 25c, 25cM ‘pastuch świń’: (*guljaš*)-**ъ** (149) z *gulyás*, (*kanas*)-**ъ** (słc.) z *kanász*, (*kondaš*)-**ъ** (słc., ukr.) z *kondás*
- m. 25d ‘pastuch koni’: (*čikoš*)-**ъ** (serb., 483) z *csikós*
- m. 25M ‘pastuch gęsi’: (*libapastor*)-**ъ** (483) od *libapástor*
- m. 26M ‘gęsiarka’: (*libapastor*)-**ъk-a** (483) od *libapástor*
- m. 26aM ‘kobieta pasąca owce’: (*juhas*)-**ъk-a** (154–156, 316) od *juhász*
- m. 26bM ‘kobieta pasąca krowy’: (*čordaš*)-**ic-a** (40–41) od *csordás*, (*guljaš*)-**ъk-a** (156, 465) od *gulyás*
- m. 26cM ‘kobieta pasąca świnię’: (*kondaš*)-**ъ** (448) z *kondás*, (*kondaš*)-**ъk-a** (155–156, 483) od *kondás*
- m. 26M ‘kobieta pasąca konie’: (*čikoš*)-**ъk-a** (152) od *csikós*
- m. 27M ‘pszczelarz’: (*mehes*)-**ъ** (483) z *méhész*
- m. 28M ‘lekarz’: (*orvoš*)-**ъ** (483) z *orvos*
- m. 30, 30M ‘sędzia’: (*birov*)-**ъ** (21, 149, 152–153, 156) z *bíró*, (*jaražbirov*)-**ъ** (156) z *járás* ‘okręg’ i *bíró* ‘sędzia’

- m. 33M 'uczeń': (*oškolaš*)-**ь** (467) z daw. *oskolás* (dziś *iskolás*), (*oškol*)=*ar-ь* (467), (*oškol*)=*ar-ьn-ik-ь* (484), (*oškol*)=*ar-ik-ь* (171), (*oškol*)=*ьn-ik-ь* (469), (*oškol*)=*an-ik-ь* (484) od *iskola* 'szkoła' (dawniej też *e-* oraz *a-* w nagłosie)
- m. 34M 'uczennica': (*oškolaš*)-**ьk-a** (467) od dawnego *oskolás* (dziś *iskolás*), (*oškol*)=*ar-ьk-a* (171, 467), (*oškol*)=*ar-ьn-ič-ьk-a* (484), (*oškol*)-*ьn-ic-a* (469) od *iskola* 'szkoła'
- m. 35 'zeszyt': (*irk*)-**a** (149, 153, śl., ukr.) z *irka*, może (*škript*)-**a** (śl., 310) ze *skripta* ← łac. *scripta*
- m. 36 'ołówek': (*ceruz*)-**a** (śl., ukr.) z *ceruza* ← łac. *cerussa*, (*ceruz*)-**ьk-a** (śl., ukr.), (*ceruz*)-**ь** (225) od *ceruza*
- m. 45 'miasto': (*varoš*)-**ь** (ślwn., chorw., serb., śl., ukr.) z *város*
- m. 47, 47M 'rynek': (*vašar*)-**ь** (53, 467) z *vásár*, (*vašarter*)-**ь** (483) z *vásártér*
- m. 48, 48M 'jarmark': (*vašar*)-**ь** (chorw., serb., ukr.) z *vásár*, (*bučev*)-**o** (53) z *búcsú*
- m. 55 'złodziej': (*lop*)-**ov-ь** (chorw., serb.) z *lopó*, (*lop*)-**už-a** (63, 81) od *lopó*, (*tolvaj*)-**ь** (21, 146a, 149) z *tolvaj*, (*hajduk*)-**ь** (serb., mac.) z *hajdúk* pl od *hajdú*, (*živan*)-**ь** (śl., 465) z *zsvány*
- m. 56M 'myśliwy': (*vadas*)-**ь** (153, ukr.) z *vadász* ← *vad-ász*, (*vadas*)-*ьn-ik-ь* (466) od *vadász*, (*kerul*)-**ь** (156) z *kerülő*, (*rabšic*)-**ь** (429, 460) z *rabsic* 'kłusownik' ← niem. *Raubschütze*
- m. 57 'polowanie': (*vadas*)-**ьk-a** (156, ukr.), por. też (*vadas*)-*a-j-e-tb* (*vadąsą*) 'poluje' (153) z *vadászat*
- m. 58 'rybak': (*halas*)-**ь** (41, 55, 153, ukr.) z *halász*
- m. 59 'żebrak': (*kolduš*)-**ь** (149, 153, ukr.) z *koldus*
- m. 60 'żebraczka': (*kolduš*)-**ьk-a** (153, ukr.), (*kolduš*)-*ic-a* (149), (*kolduš*)-*ьk-yn-j-a* (149) od *koldus*
- m. 61 'żebrze': (*kold*)-*u-j-e-tb* (467, 483), (*kold*)-*ov-a-j-e-tb* (149), (*kold*)-*a-j-e-tb* (469), po (*kold*)-*ov-an-ьj-u xod-i-tb* (21) od *koldul*
- m. 65 'biedaczka': (*golduš*)-**ьk-a** (485) od *koldus*
- m. 66 'bogacz': (*gazd*)-**a** (serb., mac., ukr.) z *gazda* ← słow. *gospoda* 'panowie'

WPLYWY ŁACIŃSKIE

Pożyczki łacińskie w VIII tomie *Atlasu ogólnosłowiańskiego* mają bardzo różne zasięgi, co nie pozwala na sporządzenie przejrzystej mapy zbiorczej. Cechą charakterystyczną tych pożyczek jest to, że często są przejmowane bezpośrednio z łaciny tylko przez niektóre języki słowiańskie, i dopiero potem dalsze ich szerzenie dokonuje się drogą wpływów wewnętrznych.

Omówienie pożyczek łacińskich zaczynam od najbardziej rozpowszechnionych, przechodząc do coraz rzadszych i kończąc zupełnie sporadycznymi.

Wśród nazw 'lekarza' (m. 28) i 'lekarki' (m. 29) występuje kilka pożyczek łacińskich.

Łacińska nazwa *doctor* była notowana w całej Słowiańszczyźnie, często obocznie z innymi nazwami rodzimymi i obcymi. Zapisy terenowe pozwalają na wyodrębnienie kilku postaci sufiksalnych tej pożyczki: najczęściej notowano w zakończeniu *-orъ* i *-urъ*. Form tych ściśle rozróżnić się jednak nie da. Sufiks *-urъ* można przyjmować w pewnych punktach serbskich i chorwackich (por. Mihajlović GRSR 153, 154, Skok I 423), ale w wielu innych dialektach słowiańskich zakończenie na *-ur* może być rezultatem późniejszych zmian fonetycznych w pierwotnym sufiksie *-orъ*. W dialektach słoweńskich najczęściej występuje wtórny sufiks *-arъ* (por. *dóhtar*, *-rja* – Plet I 148, SSKJ I 142 oraz Snoj 96–97), podobnie w dłuż. punkcie 234 (*duxtar* – por. też Muka I 214, Starosta 125 oraz Schuster-Šewc I 158). Sporadycznie pojawia się też wtórny sufiks *-erъ*, np. słwn. ¹*duoxter* (10), ¹*du:χter* (17), serb. ¹*dokter* (168–169), łuż. *dokter* (235), *duxter* (236), *doχter* (237) i może ukr. ¹*doχter* (411).

Oprócz bezpośredniego wpływu łacińskiego może tu wchodzić w grę różnego typu pośrednictwo: do języków wschodniosłowiańskich pożyczka ta mogła się dostać za pośrednictwem polskim (lub niemieckim), por. Vasmer ESRJ I 523, ESBM III 141 (inaczej ESUM II 104–105), do języka łużyckiego przez język niemiecki (Schuster-Šewc I 158), podobnie w wypadku ludowej formy słwn. *dohtar* (Snoj 96–97), do języka bułgarskiego przez język rosyjski, niemiecki lub polski (BER I 408).

W dialektach rosyjskich w 9 punktach zanotowano w znaczeniu 'lekarz' pożyczkę łacińską **medikъ* z łac. *medicus*. Nie oddaje to zapewne rzeczywistego jej zasięgu w dialektach słowiańskich. Potocznie w wielu językach słowiańskich **medikъ* oznacza 'lekarza', por. np. serb. *меди́к* 'lekarz' z XVIII w. (Mihajlović GRSR 375–376). Zresztą do wschodniej Słowiańszczyzny dostała się ona za pośrednictwem polskim (Vasmer ESRJ II 590, ESUM III 428, ESBM VII 5): w języku białoruskim pojawia się na początku XVII w. (HSBM XVII 300), w rosyjskim po raz pierwszy w 1705 właśnie w znaczeniu 'cyrulik – fryzjer, spełniający też pewne funkcje lekarskie' (SRJ XI–XVII, t. IX 59).

Dalszą pożyczkę łacińską **cyrulikъ* (*цѣл'рул'икъ*) zapisano jako dawną (obok *лѣдохтаръ*) tylko na Białorusi w p. 376. Dostała się ona do wschodnich Słowian też za pośrednictwem polskim (z łac. *chirurgus* (*cirurgus*) – BrSE 70, Vasmer ESRJ IV 307).

Zapis *в'ѣт'инаръ* 'lekarz' w ros. punkcie 819 z *ветерина́ръ* (por. podobne uproszczenia w dialektach białoruskich – *вѣцѣна́ръ*, *вѣцѣна́ръ* – ESBM II 108) polega chyba na nieporozumieniu. Pożyczka ta (z łac. *veterinarius*) we wsch. Słowiańszczyźnie, przejęta za pośrednictwem niemieckim (Vasmer ESRJ I 306, ESUM I 365, ESBM II 108), oznacza zazwyczaj 'weterynarza' (lekarza zwierząt).

Dla 'lekarki' (m. 29) notowano różnego typu derywaty od pożyczek łac. *doctor* i *medicus*, a mianowicie: **doktorica* i **dokturica*, **dortorъka* i **dokturъka*, w dialektach wschodniosłowiańskich **doktorъša*, w dialektach rosyjskich też **doktorina* i sporadycznie **doktorynja* (771), rzadko **doktorixa* (446, 807, 833), w dialektach słoweńskich **doktarica*, rzadziej **dokterica* (10, 17), w łuz. punkcie 234 **doktarъka*, a także formy męskie **doktorъ* i **dokturъ*. Od **medikъ* notowano derywaty tylko w dialektach rosyjskich: częściej **medičьka* oraz sporadycznie **medicinъka* (830). Odosobniony zapis *fiškar* w serb. punkcie 168 od łac. *fiscalis* 'adwokat' polega chyba na nieporozumieniu.

W znaczeniu 'młynarz' (m. 19) w dialektach zachodniosłowiańskich (poza Łużycami) oraz w zachodniej części dialektów południowosłowiańskich notowano **mъlinarъ*, stanowiący dawną pożyczkę łac. *molīnārius* 'młynarz', przejętą ewentualnie za pośrednictwem stwniem. *mulināri* 'ts.' Na Łużycach znane są inne derywaty (**mъlynikъ* i **mъlynikarъ*) od **mъlinъ*, będącego dawną pożyczką łac. *molīnum* 'młyn', przejętą też ewentualnie za pośrednictwem niemieckim (stwniem. *mulīn* 'ts.').

Nazwy te są prapokrewne z psł. rodzimym **melti* 'mleć', ale w wypadku nazw **mъlinarъ* i **mъlinъ* przyjmuje się powszechnie pożyczkę w związku z tym, że Słowianie pierwotnie nie znali ani młynów wodnych, ani młynów na wiatr, tylko żarna (por. BrSE 341, Vasmer ESRJ II 632, MachES-2, 369, Skok II 362–363, Bezlaj II 189, Snoj 348, ESSJ XIX 67–68). W **mъlinarъ* i **mъlinъ* pod wpływem form od **melti* wcześniej zaszło uproszczenie na **mlinarъ*

i **mlin*, a w językach zachodniosłowiańskich trudne do wyjaśnienia przejście -i- w -y- (ESSJ l.c.). Zależnie od geografii używam niżej uogólnień: **mьlin*-, **mlin*- i **mlyn*-.

W północnej Słowiańszczyźnie wschodnia granica zasięgu nazwy **mlynarь* wobec wschłów. rodzimej nazwy **melьnikъ* niemal ściśle pokrywa się ze wschodnią granicą państwową Polski i Słowacji. Na pograniczu ukraińsko-polsko-słowackim odstępstwa obustronne są niewielkie, zaskakujący jest jedynie zapisany obocznie *młynar* w p. 524 (Pojana) na terenie Mołdawii. Nieco szerzej występuje **mlinarь*, **mlynarь* na Białorusi: koło Grodna oraz na pograniczu litewskim na płn.-wsch. od Wilna i pld.-zach. od Mińska. W języku białoruskim i ukraińskim są to najpewniej pożyczki przejęte za pośrednictwem polskim, poświadczane sporadycznie od XV w. (SSUM I 603, HSBM XVIII 80–81, ESBM VII 58). W południowej Słowiańszczyźnie **m(ь)linarь* występuje głównie w części zachodniej – w dialektach słoweńskich (w postaci *ma:linar* i *mlinar*) i chorwackich (w postaci *mlinar*, sporadycznie *malinar*), w Serbii i Czarnogórze obok dominującego rodzimego **vodeničarь*. Według Pomianowskiej 1970: 218 obie nazwy **mlinarь* (część) i **vodeničarь* występują też na terenie Bośni i Hercegowiny. Podobny zasięg mają dalsze derywaty w nazwach ‘żony młynarza’ (m. 20) i ‘syna młynarza’ (m. 21). Por. dalsze szczegóły J. Siatkowski (2002b: 429–440).

Liczniesze wpływy łacińskie występują wśród nazw ‘ucznia’ (m. 33) i ‘uczennicy’ (m. 34) oraz ‘nauczyciela’ (m. 31) i ‘nauczycielki’ (m. 32).

Najpowszechniejsze są derywaty od pożyczki łacińskiej **škola* ‘szkoła’ (z łac. *schola*, ze średniowiecznej postaci *scola*), występującej w całej niemal Słowiańszczyźnie (MachES-2, 612), jedynie w Słowenii dominuje **šola* ze śrwniem. *schuole*, a na Łużycach nwniem. *Schule*. Do wschodniej Słowiańszczyzny **škola* dostała się za pośrednictwem polskim (por. Vasmer ESRJ IV 449), a na obszarze chorwacko-serbskim występuje też *škila*, stanowiąca dalmatyńsko-romański relikł łac. *schola* (Skok III 272).

W OLA w znaczeniu ‘uczeń’ i ‘uczennica’ notowano derywaty od **škola* (poza Serbią i Macedonią, gdzie występują inne pożyczki lub wyrazy rodzime): **školьnikъ* i **školьnica* w Rosji, na Białorusi, rzadziej też **školьničьbka* na Ukrainie i w Polsce, sporadycznie **školьnikъ* i **školьničьbka* na Słowacji (233) i w Czechach (207), **školjarь* i **školjarьbka* na Ukrainie, rzadziej w Polsce, we wsch. Słowacji, w kilku punktach chorwackich, sporadycznie na Białorusi (374) i w kilku punktach słoweńskich (1, 21), **školjakъ* i **školjačьbka* głównie w Czechach i na Słowacji, sporadycznie w Polsce (241, 316), sporadycznie **školarьсь* (29, 52), **školjarica* (37, 42, 146a, 147a), **školarьskica* (1), **školьсь* i **školica* (35), **školьnъ=akъ* (36), **školjaričъ* (486), **školanъ* w zach. Chorwacji (22, 24, 25), **školanьbka* (22, 25), **školьnъ ѱолпакъ* (251, 256, 261), **školьnA děvьčina* (251), **školoвO děvьčę* (242), **skolarusъ* i **skolarusьbka* (310).

Derywaty te jeszcze bardziej były rozpowszechnione, zwłaszcza dawniej, w literackich językach słowiańskich. Sporadycznie w znaczeniu 'uczeń' i 'uczennica' zanotowano inną pożyczkę łacińską: **studentъ* (148a, 322) i **studentъka*, **studentъkynja* (322) – od łac. *studens*, -ntis, częściej odnoszącą się do 'słuchacza'/'słuchaczki' wyższej uczelni.

Dla 'nauczyciela' (m. 31) i 'nauczycielki' (m. 32) zanotowano kilka pożyczek łacińskich. Wystąpiły tu też derywaty od **škola*, a mianowicie w dialektach polskich na północy i sporadycznie na Śląsku substantywizowane przymiotniki **školъnъ* i **školъnъa* oraz sporadycznie **školъnikъ* w chorwackich punktach w Austrii (146a, 147a) i w Polsce (242, 272) oraz **školъnikovica* w chorwackim punkcie w Austrii (147a).

Tylko w Czechach zapisano, zresztą dosyć często, **kantorъ* 'nauczyciel' i kilkakrotnie **kantorъka* 'nauczycielka' – z łac. *cantor*. W słowiańskich językach pożyczka ta występowała w znaczeniu 'śpiewak kościelny', 'śpiewak w żydowskich synagogach', 'organista', a także w znaczeniu 'nauczyciel' – w języku czeskim (Kott I 666–667, PS II 47, SSJČ I 831), słowackim (HSSJ II 23, SSJ I 672), na Łużycach (Schuster-Šewc I 492), 'nauczyciel śpiewu kościelnego' – we wschodniej Słowiańszczyźnie (ESUM II 36).

Sporadycznie w dialektach czeskich, słowackich i polskich notowano w znaczeniu 'nauczyciel' i 'nauczycielka' nazwę **rextorъ* i (rzadziej) **rextorъka* od łac. *rector*. W przeszłości *rektor* również w języku ogólnym czeskim (Jg III 813, Kott III 48, VII 48, VII 568, PS IV/2, 669–670, SSJČ III 43) i słowackim (HSSJ V 41–42, SSJ III 718, 720) oznaczał 'nauczyciela' w szkole, który zazwyczaj jednocześnie był organistą i kierował chórem kościelnym.

Zapisane sporadycznie w kilku punktach ukraińskich w znaczeniu 'nauczyciel' i 'nauczycielka' nazwy **profesorъ* (też w pol. p. 302) i **profesorъka* – od łac. *professor* w języku potocznym znane są szerzej w Słowiańszczyźnie.

Zanotowane tylko w punkcie słowackim na Węgrzech (156) nazwy *precektor* 'nauczyciel' i *precektorka* 'nauczycielka' (z łac. *praeceptor*) były znane w przeszłości szerzej w językach słowiańskich, por. dawne pol. *preceptor* 'nauczyciel, wychowawca' (MączLex 56a, L IV 467, SJPD VI 1449), czes. *preceptor*, *precektorka* 'ts.' (Jg III 457, Kott II 916, PS IV/1, 1036, SSJČ II 880), śl. *preceptor* 'ts.' (HSSJ IV 295 – od XVI w., SSJ III 436), sch. *Prezeptor* 'nauczyciel domowy' dostała się również do gwar dolnołużyckich na północ i północny wschód od Chociebuża w postaci *ceptař* (SSA VIII 46).

Ze szkołą wiąże się kilka dalszych pożyczek łacińskich. Są to przede wszystkim dwie nazwy 'atramentu': **atramentъ* i **inkoustъ*.

Pożyczka **atramentъ* (z łac. *atramentum*) występuje w dialektach polskich i słowackich (też na terenie Węgier), poza wschodnią Słowacją, gdzie panuje niem. *tinta*. Do kompleksu tego nawiązuje skrawek północno-zachodniej Biało-

rusi i południowo-zachodniej Ukrainy. W języku polskim pożyczka ta poświadczona jest od XV w. (SStp I 43), w słowackim od XVII w. (HSSJ I 100). Do języka białoruskiego (od 1699 r. – HSBM I 161) i ukraińskiego dostała się ona zapewne za pośrednictwem polskim (ESBM I 200–201, ESUM I 97). Sporadycznie nazwa ta wystąpiła też w języku czeskim na oznaczenie składnika, z którego robi się atrament (Jg I 28).

Nazwa **inkoust* (ze śląc. *incaustum*, dawniej *encaustum*) była notowana w OLA powszechnie z dialektów czeskich (*ingoust*, *inkoust*, *ingust* itp.), ale też dosyć często z zachodniej Polski (*inkust*, *inkost*, *ijkost*, *inkast*, *inkoust*, *jinjoust*). Pożyczka ta była znana dawniej nie tylko językowi polskiemu (*inkaust* – od ok. 1500 r. – SStp III 32) i czeskiemu (od XVI w. – Jg I 849), lecz także słowackiemu (*inkaust*, *ingaust*, *ingúst* – od XVIII w. – HSSJ I 498), białoruskiemu (*инкауст*, *инкавст* od XVI w. – HSBM XIV 117), lokalnie ukraińskiemu (*inkávst* – Sławski SE I 460) a także serbsko-chorwackiemu (*ingvast*, *ingvost* od XVI w. – Skok I 724–725).

Zupełnie odosobnione są takie łacińskie pożyczki „szkolne”, jak *skriptura* ‘zeszyt’ z łac. *scriptura* zapisana w Polsce (269, 311) i **papirusb* ‘papier’ z łac. *papȳrus* w chorwackim punkcie w Austrii (147a). Pierwsza z nich ma nawiązanie w bardziej rozpowszechnionej współrdennej nazwie ‘nożyka do temperowania piór’: pol. *skryptural* (MączLex 370b, L V 300), czes. *skriptorál*, *šskriptorál*, *šskryptorál* ‘ts.’ (Jg IV 474, Kott III 897, VII 693, SSJČ III 358), śl. *šskripturalik* (HSSJ V 638).

Kilka pożyczek łacińskich oznacza ‘pieniądze’ (m. 49). Na Białorusi i na Ukrainie notowano powszechnie **groši* (brus. *grošy*, ukr. *hroši*, *hroši*, *hrošy*). Z kompleksem tym łączy się kilka punktów w pld. Rosji (*grošy*). Ponadto zapisano sporadycznie *grošy* w polskim punkcie na Pomorzu Zachodnim (240 – przeniesione przez osadników zza Buga) oraz w Czechach przestarzałe *groše* (206). Jest to pożyczka łacińskiej nazwy monety (*denarius*) *grossus* ‘gruby denar’, czyli *grosz praski*, który zaczęto bić w 1300 r. w Kutnej Górze. Nazwa tej jednostki monetarnej z czeskiego przy ewentualnym pośrednictwie stniem. *Grosch*, *Groschen* szybko się upowszechniła w całej Słowiańszczyźnie. Do wschodniej Słowiańszczyzny przeszła zapewne za pośrednictwem języka polskiego (Sławski SE I 352, ESBM III 107, ESUM I 599). Lokalnie przybrała znaczenie ‘pieniądze’.

W dialektach słoweńskich w znaczeniu ‘pieniądze’ została przejęta inna pożyczka łacińska **dnar* z łac. *denarius*. W OLA zapisywano postaci: *dna:r*, *gna:r*, *dená:r* oraz plł *nó:ri* (148), które ze względu na *e* → *o* wskazują na jakieś źródło romańskie poprzedzające wł. *denaro* (Bezłaj I 97, Snoj 85). Jako nazwa jednostki monetarnej pożyczka ta ma szerszy zasięg w językach słowiańskich (Skok I 405–406).

W kilku punktach słoweńskich notowano pożyczkę łac. *soldus*: **soldb* (sg. w p. 2: *sù:t*, *sut*) oraz **soldi* (pl.: *sá:ud* – 4, *so:udi* – 5 oraz w punkcie chorwackim *sō:ldi* – 25). Forma liczby mnogiej może jednak pochodzić z włoskiego *soldo*, pl. *soldi*. Arbitralne rozdzielenie na włoskie **šoldi* i łacińskie **soldi* może być błędne. Por. s. 109–110.

Sporadycznie w znaczeniu ‘pieniądze’ zapisano w Czechach *koruny* (202) wywodzące się od łac. *corona*.

Ogólnoczeski zasięg ma **kamnarb* ‘zdun’ (m. 7), derywat od tylko czeskiego *kamna* ‘piec’ z **kamin*, stanowiącego pożyczkę łac. *caminus* ‘komin’ (MachES-2, 238).

W kilku punktach nadadriatyckich w Chorwacji zachował się dalmatyńsko-romański relikw **gustajetb* ‘kosztuje’ (m. 51), charakteryzujący się przejściem *k* → *g* oraz *o* → *a*: *gušta*: (24), *guštā*: (25), *guštā*, *guštua* (37), który wywodzi się z łac. *con-stare*.

Pozostałe pożyczki łacińskie w OLA są zupełnie sporadyczne. Z ‘zebraniem’ (m. 59–61) związane są nazwy zanotowane w polskim p. 259: **kvestb=arb* (*χvešćoš*, *χveχćoš*) ‘zebrak’ z łac. *quaestarius* i **kvestujetb* (*χvexťuje*) ‘zebrze’ od śrlac. *quaestare* (por. Sławski SE III 475–476) oraz w rosyjskim punkcie 747 derywaty od łac. *calendae* (por. psł. pożyczkę **kolēda* – Sławski SE II 353–354, Vasmer ESRJ II 299–300, ESSJ X 134–135): **kolēdovbšćikb* (*kəl'a'doušćyk*, *kəl'a'douš:ɣik*) ‘zebrak’, **kolēdovbšćica* (*kəl'a'doušćica*) ‘zebraczka’ i **kolēdovati* (*kəl'əda'vat*) ‘zebrać’. Dalsze są zupełnie odosobnione i zapewne przygodne: **kolonja* (*kəl'on'ija*) ‘mała wieś’ (m. 1) z łac. *colonia* w ukr. p. 407; **fiškaľb* (*fiška:l*) ‘sędzia’ (m. 30) z łac. *fiscalis* ‘skarbowy’ w p. chorwackim 36 – pożyczka ta w językach słowiańskich ma częściej znaczenie ‘adwokat’, rozwinięte z pierwotnego ‘urzędnik skarbowy reprezentujący skarb państwa przed sądem’ (por. Mihajlović GRSR 688–690, MachES-2, 143, Skok I 519, RMJ III 473); **placa* ‘miasto’ (m. 45) w Czarnogórze (73 – *p'l'aca*) jako dalmatyńsko-romański relikw łac. *platea*, znanego w Dalmacji częściej w znaczeniu ‘rynek, targowisko’ (Skok II 672); **mizerakb* (*m'izerok*) ‘biedak’ (m. 64) w polskim p. 270 od łac. *miser* ‘biedny’, poświadczony w języku polskim od XVI w. (SP XVI, t. XIV, 326–327, L III 129, SJPD IV 747).

ZESTAWIENIE MATERIAŁOWE

m. 1M ‘wieś, wioska’: (*kolon*)-j-a (407) z *colōnia*

m. 7 ‘zdun’: (*kamn*)-ar-b (czes.) od *caminus*

- m. 19, 19M 'młynarz': (*młinar*)-*ь* (słwń., chorw., serb., ślc., pol., brus., ukr.) z *molinārius* (przez stwniem. *mulināri*), (*młlin*)-*ik-ь* (łuż.), (*młlin*)-*ik-ar-ь* (236) od *molinum* (przez stwniem. *mulin*)
- m. 20, 20M 'żona młynarza': (*młinar*)-*ic-a* (słwń., chorw., serb.), (*młinar*)-*iχ-a* (332, 346), (*młinar*)-*j-ev-A* (pol.), (*młinar*)-*j-ev-A kob-ět-a* (pol.), (*młinar*)-*j-ev-A žen-a* (słwń., serb., pol.), (*młinar*)-*ov-A žen-a* (21), (*młinar*)-*ov-A žen-ьka* (357, 419, 524), *žen-a <ot>* (*młinar*)-*j-a* (słwń., chorw., pol.), (*młinar*)-*ьk-a* (serb., czes., ślc., pol., brus., ukr.), (*młinar*)-*ьč-ьk-a* (321) od *molinārius* (przez stwniem. *mulināri*), (*młlin*)-*ic-a* (25, 234), (*młlin*)-*ik-ar-ьk-a* (236), (*młlin*)-*ik-ov-A* (237), *togo* (*młlin*)-*ik-a žen-a* (235) od *molinum* (przez stwniem. *mulin*)
- m. 21, 21M 'syn młynarza': (*młinar*)-*ik-ь* (214), (*młinar*)-*j-ev-itj-ь* *χoφ-ьc-ь <kɛjk>* (czes.), (*młinar*)-*j-ev-ь* *χoφ-ak-ь <(kavaler)-ь, (kozak)-ь>* (pol.), (*młinar*)-*j-ev-ь* *χoφ-ьc-ь* (226), (*młinar*)-*j-ev-ь* *syn-ь* (słwń., chorw., serb., czes., ślc., pol., brus., ukr.), *mołd-ь* (*młinar*)-*ь* (221, 254), *syn-ь* (*młinar*)-*j-a* (słwń., chorw., czes., pol., brus.), *syn-ь <syn-ьk-ь> ot* (*młinar*)-*j-a* (słwń., czes., pol.), (*młinar*)-*ь=-ak-ь*, (*młinar*)-*ьč-ь=-ak-ь*, (*młinar*)-*ьč-ik-ь*, (*młinar*)-*ьč-ь=-uk-ь* (pol.), (*młinar*)-*ьč-ь=-uχ-ь* (465), (*młinar*)-*ьsk-ь* *syn-ь* (244-245), (*młinar*)-*ь=-uk-ь* (266, 285) od *molinārius* (przez stwniem. *mulināri*), (*młlin*)-*ik-ar-j-a syn-ь* (236), (*młlin*)-*ik-ov-itj-ь* *gol-ьc-ь* (234), (*młlin*)-*ik-ov-ь* *syn-ь* (237), *togo* (*młlin*)-*ik-a gol-ьc-ь* (235) od *molinum* (przez stwniem. *mulin*)
- m. 28, 28M 'lekarz, doktor': (*doktor*)-*ь*, (*dokt*)-*ur-ь* (słwń., chorw., serb., mac., czes., ślc., pol., brus., ukr., ros.), (*dokt*)-*er-ь* (słwń., serb., łuż., ukr.), (*dokt*)-*ar-ь* (słwń., 234) z *doctor*, (*medik*)-*ь* (ros.) z *medicus*, (*cyrul*)-*ik-ь* (376) z *chirurgus* (*cirurgus*), *?(veterinar)- ь* (819) z (*medicus*) *veterinarius*
- m. 29, 29M 'lekarka': (*doktor*)-*ь*, (*dokt*)-*ur-ь* (pol., brus., ukr., ros.) z *doctor*, (*doktor*)-*ic-a*, (*dokt*)-*ur-ic-a* (słwń., chorw., serb., brus., ukr., ros.), (*doktor*)-*ič-ьka* (818), (*doktor*)-*ьk-a*, (*dokt*)-*ur-ьk-a* (serb., mac., czes., ślc., pol., brus., ukr., ros.), (*doktor*)-*ьš-a*, (*dokt*)-*ur-ьš-a* (brus., ukr., ros.), (*doktor*)-*in-a* (ros.), (*doktor*)-*yn-j-a* (771), (*doktor*)-*iχ-a* (446, 804, 833), (*doktor*)-*ov-A* (279), (*dokt*)-*ar-ic-a* (słwń.), (*dokt*)-*er-ic-a* (słwń.), (*dokt*)-*er-ьk-a* (łuż.), (*dokt*)-*ar-ьk-a* (234) od *doctor*, (*medič*)-*ьk-a* (ros.), (*medic*)-*in-ьk-a* (830) od *medicus*, *?(fiškar)-ь* (168) od adi *fiscalis*
- m. 30M 'sędzia': (*fiškał*)-*ь* (36) od adi *fiscalis*
- m. 31, 31M 'nauczyciel': (*škol*)-*ьn-ь* (pol.), (*škol*)-*ьn-ik-ь* (chorw., pol.) od *schola* (średniowieczne *scola*), (*kantor*)-*ь* (czes.) z *cantor*, (*rektor*)-*ь* (czes., ślc., pol.) z *rector*, (*profesor*)-*ь* (302, ukr.) z *professor*, (*prektor*)-*ь* (156) z *praeceptor*
- m. 32, 32M 'nuczycielka': (*škol*)-*ьn-A* (pol.), (*škol*)-*ьn-ik-ov-ic-a* (147a) od *schola* (średniowieczne *scola*), (*kantor*)-*ьk-a* (czes.) od *cantor*, (*rektor*)-

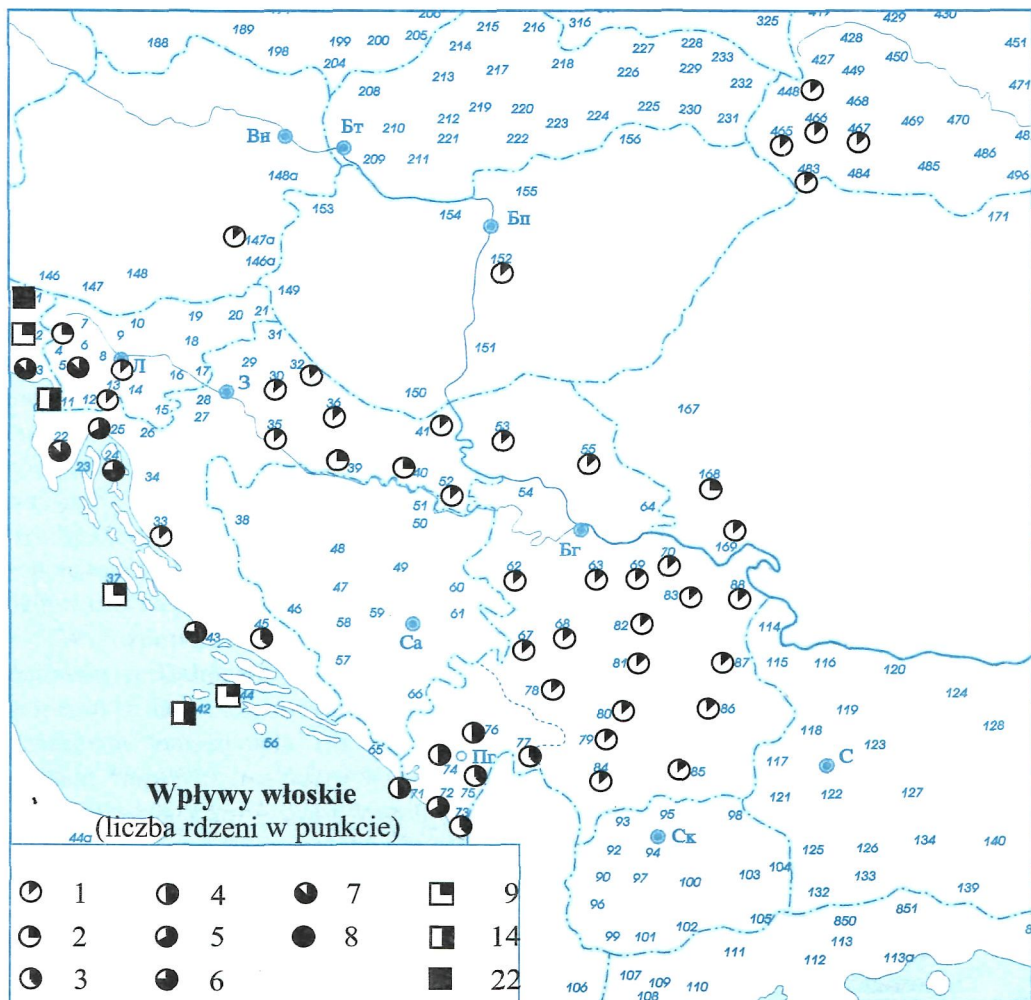
- rk-a** (czes., ślc., pol.) od *rector*, (**profesor**)-**rk-a** (ukr.) od *professor*, (**precektor**)-**rk-a** (156) od *praeceptor*
- m. 33, 33M 'uczeń': (**škol**)-**bn-ik-č** (207, 233, pol., brus., ukr., ros.), (**škol**)-**J-ar-č** (słwn., chorw., ślc., pol., brus., ukr.), (**škol**)-**j-ar-č-č** (29, 52), (**škol**)-**J-ak-č** (czes., ślc., pol.), (**škol**)-**č-č** (35), (**škol**)-**bn-č=ak-č** (316), (**škol**)-(**ant**)-**č** (22, 24, 25), (**škol**)-**bn-č** **χolp-ak-č** (pol.), (**skolarus**)-**č** (310) od *schola* (średniowieczne *scola*), (**student**)-**č** (148a, 322) ze *studens*, -*ntis*
- m. 34, 34M 'uczennica': (**škol**)-**bn-ic-a** (pol., brus., ukr., ros.), (**škol**)-**bn-ič-rk-a** (czes., ślc., pol., ukr.), (**škol**)-**J-ar-rk-a** (21, chorw., ślc., pol., ukr.), (**škol**)-**j-ar-ic-a** (chorw.), (**škol**)-**j-ar-ič-a** (486), (**škol**)-**ar-čsk-ic-a** (1), (**škol**)-**j-ač-rk-a** (czes., ślc., pol.), (**škol**)-**ic-a** (35), (**škol**)-**an-rk-a** (22, 25), (**škol**)-**bn-A dčv-čč-in-a** (251), (**škol**)-**ov-O dčv-čč-č** (242), (**skolarus**)-**rk-a** (310) od *schola* (średniowieczne *scola*), (**student**)-**rk-a** (322), (**student**)-**rk-yn-j-a** (322) od *studens*, -*ntis*
- m. 35 'zeszyt': (**skriptur**)-**a** (269, 311) ze *scriptura*
- m. 37 'atrament': (**atrament**)-**č** (ślc., pol., brus., ukr.) z *atramentum*, (**inkoust**)-**č** (czes., pol.) z *incaustum* ← *encaustum*
- m. 39 'papier': (**papirus**)-**č** (147a) z *papȳrus*
- m. 45M 'miasto': (**plac**)-**a** (73) z *platea*
- m. 49, 49M 'pieniądze': (**groš**)-**i** (240, brus., ukr., ros.), (**groš**)-**e** (206) z (*dēnārius*) *grossus*, (**dčnar**)-**č** (słwn.), (**dčnar**)-**čj-e** (148), (**denar**)-**č** (15, 16) z *dēnārius*, (**sold**)-**č** (2) z *soldus*, (**sold**)-**i** (4, 5, 25) z *soldus* lub z wł. *soldo*, pl. *soldi*, (**korun**)-**y** (202) z *corona*
- m. 51 'kosztuje': (**gust**)-**a-j-e-tč** (24, 25, 37) z *gustare* ← *constare*
- m. 59M 'żebrak': (**kvest**)-**č=ar-č** (259) z *quaestarius*, (**kołęd**)-**ov-čšč-ik-č** (747) od *calendae*
- m. 60M 'żebraczka': (**kołęd**)-**ov-čšč-ic-a** (747) od *calendae*
- m. 61M 'żebrze': (**kvest**)-**u-j-e-tč** (259) z *quaestare*, (**kołęd**)-**u-j-e-tč** (747) od *calendae*
- m. 64M 'biedak': (**mizer**)-**ak-č** (270) od *adi miser*

WPLYWY WŁOSKIE

Wśród wpływów włoskich w OLA osobne miejsce zajmuje **bumaga* 'papier' (m. 39), znana niemal powszechnie na wschodzie Słowiańszczyzny (poza płd.-zach. Ukrainą i częściowo poza płn.-zach. Białorusią). Jest to przejęcie wł. *bambàgia*, z łac. *bombacium*, co z grec. *παμβάκιον* (Vasmer ESRJ I 240–241, ESUM I 294–295 – z dalszą literaturą). Nazwa ta do języka rosyjskiego dostała się na przełomie XIII/XIV w., por. z tego okresu strus. *бѣлѣмажыникъ* 'materac z bawełny' (SDRJ I 324). Ros. wyraz *бумага* został utworzony później od *бумажник* i przym. *бумажный* przez analogię do derywatów wykazujących oboczność *g* : *ž*. W znaczeniu 'papier' jest on notowany od początku XV wieku (SRJ XI–XVII, t. I, 353–354). W języku ukraińskim i białoruskim jest on poświadczony później, por. ukr. *бумага* 'papier' z XVII w. (SUM XVI–XVII, zes. 3, s. 95), brus. *бумага* 'bawełna' w Biblii Skaryny, 'papier' od XVIII w. (HSBM II 247–248). Z języka rosyjskiego *bumaga* w znaczeniu 'oficjalny papier' dostała się również do języka polskiego, czeskiego i słowackiego (*bumažka*), por. ESUM l.c. W materiałach OLA *bumaga* 'papier' występuje w dialektach wschodniosłowiańskich niemal powszechnie. Na północy Rosji notowano w OLA postać *gu^lmaga*, polegającą na asymilacji sylaby pierwszej do ostatniej (a w punktach 542–543 *gu^lnaga*). W gwarach rosyjskich forma *gu^lmaga* ma bardzo szeroki zasięg, zwłaszcza na terenach pozaatlasowych (Dal I 407, SRNG VII 226–227).

Ewentualnie wpływowi włoskiemu można też przypisać sporadycznie zapisaną w Polsce (249, 255, 259) nazwę **bakalarb* 'nauczyciel' (m. 33) z wł. *baccalliere*, co pochodzi z łaciny ludowej *bacellāris* (o nauczycielu), por. Bańkowski SE I 26.

Poza tym pożyczki włoskie w OLA koncentrują się w punktach słoweńskich na pograniczu słoweńsko-włoskim – na terenie Włoch (1, 2, 3) i w zachodniej Słowenii (5, 11, 13), a także na Wybrzeżu Adriatyckim od Istrii po Czarnogórę. Dla pełniejszego przedstawienia wpływów włoskich w OLA szczególnie dotkliwy jest brak materiałów z nadadriatyckich punktów 23, 56

i 65 oraz z terenu Bośni i Hercegowiny. Poszczególne pożyczki włoskie mają różne zasięgi. Przedstawię je zaczynając od bardziej rozpowszechnionych, a kończąc na zupełnie sporadycznych, które grupują się na Wybrzeżu Adriatyckim, a zwłaszcza na pograniczu włosko-słoweńskim.

Szeroki zasięg w południowej Słowiańszczyźnie, dochodzący aż do Ukrainy Zakarpackiej mają pożyczki włoskie **placa*, **pijaca*, **pijacь* oznaczające 'rynek' (m. 47). Pochodzenie formy **placa* budziło różne wątpliwości. Skok II 672 przyjmował tu dalmatyńsko-romański relikw łac. *platea* ← grec. *πλατεῖα* 'szeroka ulica' (DELI 1211), co ze względu na -c- budzi zastrzeżenia. Źródłem nie może też być wł. *piazza* (ze względu na -l-, por. RHSJ IX 933). Okazuje się jednak, że w dialektach włoskich występuje forma *plàzze*, notowana np. w słowniku friulijskim (NPVF 778–779), wywodząca się ze śrlac. *placea*, która stała się również źródłem niem. *Platz* (Kluge EW²³ 636). W OLA **placa* 'rynek' została zanotowana w kilku punktach czakawskich (24, 25, 33) oraz czarnogórskich (75, 77). Nazwa *placa* 'rynek' ma liczne poświadczenia wcześniejsze: w słowniku z XVII w. (Mikalja), z Istrii, z wyspy Rab, z regionu Lika, z Dubrownika (RHSJ IX 933, Skok l.c.), występuje też w słowniku czakawskim (ČDL I 812). W naszych materiałach jest to zasięg reliktowy.

Formę **pijaca* (*pi'jaca*, *pjā:ca*, *p'jaca* itp.) wywodzi się z wł. *piazza* (Skok II 673, co z łac. *platea*(m), por. DELI 1186–1187). Ma ona dobre poświadczenia już u Mihajlovicia GRSS 477–478, w RHSJ IX 835 (por. też Skok l.c.), m.in. u Vuka, z Serbii, Wojwodiny, Bośni. Postać *pjaca* notuje Mihajlović GRSS 482 z 1804 roku. W OLA **pijaca* zapisano w Chorwacji południowej (37, 42–45) i północnej (39), w Wojwodinie (53, 54), Serbii (62–63, 69–70), Czarnogórze (71–74, 76) oraz w punkcie serbskim na Węgrzech (152).

Forma **pijacь* m. powstała na gruncie słowiańskim pod wpływem wyrazu *plāc*, przejętego z języka niemieckiego (Skok l.c.). Ma ona dawne poświadczenia na gruncie chorwacko-serbskim od XVI wieku, m.in. u słownikarzy chorwackich (I. Bjelostjenac, zm. 1679, A. Jambrešić) i serbskich (Đ. Popović), por. RHSJ IX 835. Zasięg formy **pijacь* w OLA jest szeroki (*pijac*, *pjīac*, *pī:jac*, na Ukrainie przeważnie *pjac*). Notowano ją w Chorwacji północnej (też w Sławonii), w Serbii, w serbskich punktach w Rumunii (168, 169), a także na Ukrainie Zakarpackiej (448, 465, 466, 467). Kilkakrotnie zapisano też **pijacь* w znaczeniu 'jarmark' (32, 35; 79, 84; 483).

Pożyczka sztucznego wł. *lāpis* 'ołówek' (z łac. *lapis* 'kamień', por. DELI 848) wykazuje w OLA (m. 36) na terenie słoweńsko-chorwacko-włoskim różnicowanie w zakresie form fonetycznych. W punktach zachodnio-słoweńskich występuje forma **lapešb* (*lapəš* – 1, *lā:peš* – 2, *lāpš* – 3, *lā:peš* – 11), do czego nawiązuje chorwacki punkt w Istrii (*lapeš* – 22). Dalej na południe na wybrzeżu chorwackim występuje **lapišb* (*lāpiš* – 24, *lā:piš* – 25, *lā:piš* || *lūa:-* || *-pyš* – 37, *lō:piš* – 42, *lā:piš* – 43, *lā:piš* – 45), wreszcie we

wszystkich punktach czarnogórskich **lapis* (^lla:pis, ^{la}pis itp.). Podobne zróżnicowanie na terenie chorwackim wykazuje Skok II 269–270: *lāpeš* ‘ołówek’ na Istrii, *lāpiš* na wyspie Rab, w m. Božava na wyspie Dugi otok oraz na Korčuli, *lāpis* w okolicy Dubrownika (Potomje, Dubrownik, Cavtat). My z okolic Dubrownika nie mamy materiału, natomiast o występowaniu formy **lapis* w Czarnogórze Skok nie wspomina. RHSJ V 902 ma *lāpeš* ‘ołówek’ z Istrii oraz *lāpis* z Dalmacji, RSHJ XI 226–228 *lāpeš* z Istrii, *lāpiš* i *lāpiš* z regionu Poljice (koło Splitu) i z kilku publikacji, które trudno zlokalizować, *lāpis* i *lāpis* jako przestarzały z różnych publikacji serbskich, m.in. z odnoszących się do Szumadii.

Nazwa **karta* w znaczeniu ‘papier’ w południowej Słowiańszczyźnie została przejęta za pośrednictwem wł. *cārta* (z łac. acc. sg. *charta(m)*, co z grec. *χάρτης* – DELI 304–306), por. Skok I 658, Snoj 220–221 (Bezłaj II 21 o pośrednictwie włoskim z łac. *carta*, *charta* nie wspomina). Ma ona w tym znaczeniu bogate poświadczenia w języku słoweńskim (SSKJ II 290), chorwackim i serbskim (RHSJ IV 871–872 – nazwa poświadczona od XV wieku, RSHJ IX 303–304). W materiałach OLA *karta* w znaczeniu ‘papier’ ma zasięg ograniczony do pogranicza słoweńsko-włoskiego (punkty 2–5, 11) oraz do terenów nad Adriatykiem: chorwackich (25, 37, 42–45) i czarnogórskich (71–76). W punkcie słoweńskim Solbica (1) na terenie Włoch zapisano postać ^č*čarta*, stanowiącą pożyczkę włoskiej formy dialektałnej (friulijskiej) *ciarte* (NPVF 138). Natomiast **karta* w znaczeniu ‘list’ (m. 38), zanotowana sporadycznie w Polsce (243) i na Ukrainie (427), dostała się najpewniej za pośrednictwem niemieckim.

W rozproszeniu w dialektach słoweńskich i chorwackich (zarówno na południu w Dalmacji, jak i na północy w Slawonii) notowano pożyczki wł. *maestro*, z łac. *magistru(m)* i *maestra*, z łac. *magistra(m)* (DELI 907) na oznaczenie ‘nauczyciela’ (m. 31) i ‘nauczycielki’ (m. 32). Notowano tu różne postaci: **maeštro* (^{ma}ještro – 1, ^{ma}e:štro – 11), **maještra* (^{ma}ještra – 1), **maeštar* (^{ma}eštar – 37) i **maeštrovica* (^{ma}eštrovica, -vyca – 37), **meštar* (^{me}štor – 22, ^{me}što:r – 24, ^{me}šta:r – 25, ^{me}štar – 39, i podobnie 40, 42, 44) i **meštra* (^{me}:štra – 2, ^{mi}:štra – 25), **meštrica* (24), **meštrovica* (22, 42, 44), **meštronja* (^{me}šte'roña – 168), **meštri* (^{me}:štri – 2). W p. 44 zanotowano sporadycznie **meštrija* w znaczeniu ‘krawcowa’, co potwierdza właśnie z Hvaru ČDL 541 i Skok II 351. *Meštar* i pochodne zarówno w znaczeniu ‘nauczyciel’, jak i w znaczeniu ‘mistrz rzemieślniczy’, stanowi dawną, już XIV-wieczną pożyczkę, dobrze poświadczoną w całej Chorwacji, zarówno na południu, jak i na północy. Licznie notowane są również pochodne formy żeńskie. Por. Skok II 351, RHSJ VI 360, 615–619, RSHJ XI 753, XII 500–502, ČDL 540–541. Źródłem były tu oprócz form literackich *maestro*, *maestra*

również włoskie formy gwarowe *maestri*, *mèstri* m. i *maestre*, *mestre* f. (por. np. NPVF 547, 595).

Wiele pożyczek włoskich ma w materiałach OLA zasięgi ograniczone tylko do pogranicza włosko-słoweńskiego oraz do Wybrzeża Adriatyckiego, głównie w części chorwackiej, ale nieraz też i w czarnogórskiej.

Do takich pożyczek należy **marangon* 'cieśla' (m. 4). Nazwę tę notowano na pograniczu słoweńsko-włoskim: na terenie Włoch (*maran^lgun* – 1, *marinhò:n* – 2) i w Słowenii (*məran^lgò:n*, *məran^lgo:n* – 11 – tu też w znaczeniu 'bednarz' – m. 8) oraz nad Adriatykiem: w Chorwacji (*maranguò:n* – 22, *marangù:n* – 42, *marangū:n* – 43, 44) i w Czarnogórze (*maran^lgu:n* – 71, *marā^lgu:n* – 72, 74, *maragù:n* – 77). Jest to dawne zapożyczenie wł. *marangone*, *maragone* 'stolarz', w dialekcie friulijskim *marangòn* 'rzemieślnik wyrabiający różne przedmioty z drewna', głównie 'stolarz' (NPVF 566). Pojawia się ono w Dalmacji w XV wieku (RHSJ VI 469, RSHJ XII 119) w postaciach *marangun*, *marangon* w odniesieniu do rzemieślników robiących różne przedmioty z drewna, ale też w ogóle pozyskujących drewno, głównie do 'stolarza' i 'drwala'. Używane jest ono regionalnie w Dalmacji i w odniesieniu do Dalmacji: do Dubrownika i pobliskiej miejscowości Cavtat, a także w odniesieniu do wysp Cres i Rab, położonych bardziej na północ (Skok III 684). Znane jest również nazwisko *Marangonić*, może z wł. *Marangoni* (RHSJ VI 469). Postać *marangun* jako nazwisko poświadczane jest z Chorwacji z początku XVI w. (RHSJ VI 468 – *Maràgûn*), później notowana jest jako rzeczownik pospolity z Czarnogóry w znaczeniu 'stolarz', 'drwal', a także 'specjalista jakiegoś rzemiosła związanego z wyrabianiem przedmiotów z drewna' (RSHJ XII 117). Zdaniem Staničić-Burchards 1981: 176–177, 181–183 *marangun* i *marangon* były jeszcze na początku XX wieku używane w Dubrowniku i w niektórych miejscowościach na Wybrzeżu Dalmatyńskim, później jednak stały się rzadkie. Autorka cytuje użycie nazwy *marangun* z czasopisma zagrzebskiego (*Svijet* z 28.05.1976, s. 89), z artykułu o małej miejscowości Klis koło Splitu. Nazwę *marangun* w znaczeniu 'stolarz' oraz pochodne w szerokim zasięgu na Wybrzeżu Dalmatyńskim notuje ČDL 526. Materiały OLA jeszcze dobrze uchwyciły występowanie tej archaicznej pożyczki włoskiej. Warto dodać, że za pośrednictwem ngrec. *μαραγκός* i tur. *marangoz* pożyczka ta dostała się również do języka bułgarskiego (*μαραγκός*, *μαραγκόзин* 'snycerz' 'rzemieślnik wyrabiający przedmioty z drewna'), rumuńskiego (*marangoz* 'stolarz') i albańskiego (*marangoz*), por. BER III 662.

W punktach słoweńskich i chorwackich zapisano w OLA (m. 8) kilka form wywodzących się z wł. friul. *botâr* (NPVF 68), odpowiadającego wł. literackiemu *bottaiò* 'bednarz' od *bótte* 'beczka' (DELI 238). Są to: **botarē* w punkcie Solbica na terenie Włoch (*bo^ltar* – 1) oraz **boterē* w Słowenii (*bo^lte:r* – 11) i w dwóch chorwackich punktach wyspowych na południe od

Splitu: *butè:r* – 42 i *butē:r* – 44. Form tych w pozaatlasowych materiałach słoweńskich i chorwackich nie znalazłem.

W kilku punktach słoweńskich oraz w jednym czarnogórskim zapisano w znaczeniu 'lekarz, doktor' (m. 28) nazwy, które mogą pochodzić z dialektalnej, weneckiej formy *medego* (wł. *médico*), por. Skok II 397, DELI 953. Są to zapisy: *ˈmidə* – 1, *ˈmiedix* – 2, *ˈmiedəx* – 3, *ˈme:dex* – 11 oraz *ˈmedig* – 71. Postać *mēdig* 'lekarz' znana była na obszarze chorwacko-serbskim szerzej – na Istrii, w zatoce Boka (m.in. w m. Perast), por. Skok I.c., poza tym w Czarnogórze, w Słowniku Vuka (RHSJ VI 560, RSHJ XII 285). Na terenie Chorwacji pojawia się też oczywiście *medik*, wywodzący się z łac. *medicus* (Skok I.c.).

Na pograniczu słoweńsko-włoskim oraz na wyspach koło Splitu zanotowano w OLA kilka nazw pochodzenia włoskiego oznaczających 'myśliwego' (m. 56) i 'polowanie' (m. 57). Ze względu na pewne różnice fonetyczne występujące w tych nazwach w obu tych arealach są to najpewniej pożyczki częściowo niezależne, wywodzące się z różnych postaci dialektalnych nazw włoskich. Na pograniczu słoweńsko-włoskim w punkcie Solbica (1) zapisano *keč* (**kačb*) 'polowanie' z wł. *caccia* oraz *čačaˈdɔr* (**čačadorb*) 'myśliwy' z friul. *ciazzadôr* (NPVF 147). Poza tym w p. 2 (Sv. Križ) zanotowano *ča:čar* (**čačarb*) 'myśliwy', co stanowi rodzimy derywat będący przekształceniem wspomnianej wyżej pożyczki **čačadorb*, polegającym na zastąpieniu włoskiego zakończenia *-ador* przez sufiks *-arb* lub na utworzeniu za pomocą tego sufiksu formacji nomen agentis od dial. friul. *ciàzze* 'polowanie' (NPVF 146). Wcześniej w Rezji notowano *čač*, *čeč* i *čača* 'polowanie' (Štrekelj) z friul. *ciàzze*, a także *čačadôr* 'myśliwy' (J. Baudouin de Courtenay), por. Bezłaj I 71. Z okolic Splitu zanotowano w OLA *kacadù:r* (**kacadurb*) 'myśliwy' (42 – Komiža na wyspie Vis) oraz **kača* 'polowanie': *kā:ca* (42 – Komiža) i *kā:č'a* 'ts.' (44 – Vrbanj na wyspie Hvar). Postaci z *-c-* mogą wskazywać na dialektalne źródło weneckie (Skok I 10–11). Formy te notuje również ČDL 390: *kačadūr* 'myśliwy' z Hvaru oraz *kača* 'polowanie' z Hvaru i z Boki Kotorskiej. Pożyczka *kača* 'polowanie' miała zresztą na Wybrzeżu Adriatyckim szerszy zasięg (por. Skok II 10 oraz RHSJ IV 712). Pierwsza nazwa stanowi pożyczkę wł. *cacciatore* 'myśliwy' (z dialektalnym udźwięcznieniem *t* w pozycji interwokalicznej na gruncie włoskim), druga pożyczkę wł. *caccia* 'polowanie'. W języku włoskim formę wyjściową stanowił czasownik *cacciare* 'polować' z łaciny ludowej **captiāre* 'chwycić', od którego urobiono rzeczownik odśłowny *caccia* 'polowanie' (z sufiksem zerowym) oraz nomen agentis *cacciatore* 'myśliwy' (DELI 268).

Nazwę **soldi*, **šoldi* 'pieniądze' (m. 49) zanotowano w OLA w punktach słoweńskich na pograniczu włoskim oraz w nadadriatyckich punktach chorwackich. Występują tu formy liczby mnogiej uogólnione przez nas jako **soldi*: w Słowenii *sá:ud* (4), *ˈso:udi* (5) i w zachodniej Chorwacji: *sō:ldi* (25)

oraz jako **šoldi*: w punktach słoweńskich: *šoldi* (3), *šò:ldę* (11) i chorwackich: *šùò:ldi* (22), *šò:ldi* (24), *šò:ldi* || *šùò:ldi* (37) i *šò:ldi* (42). Jak widać, postaci z nagłosowym *s-*, jak i *š-*, występują w dialektach obu języków. Natomiast w słownikach słoweńskich (Plet II 532, SSKJ IV 797) notowana jest tylko postać z nagłosowym *s-*, podobnie Bezłaj III 287 i Snoj 591 jako słoweńską podają tylko postać *sôld* ‘drobna moneta austriacka’, *sôldi* pl. ‘pieniądze’. Słowniki serbskie i chorwackie dają jako powszechniejsze formy *sòlad*, *sòld*, *soldin*, też *sòlda* f. (RHSJ XV 899–901), natomiast formy z nagłosowym *š-* notują głównie z Chorwacji nadadriatyckiej (*šòlad*, *šold* – RHSJ l.c. oraz XVII 712–713), a także z Bośni i Hercegowiny (RHSJ XV 902 s.v. *solda* (2) oraz XVII 713). Formy *šold* i *šòlad* notuje też słownik czakawski (ČDL 1202, 1203). Postać *šold* jako czakawską określa także Bezłaj l.c.

Źródłem tej pożyczki jest łac. ludowe *sôldus* (*nūmmus*), wywodzące się z klasycznego *sôlidus* (*nūmmus*) ‘pieniądz twardy’, ‘pieniądz o dużej wartości’. Bezłaj III 287 i Snoj 591 przyjmują, jak się zdaje, zapożyczenie bezpośrednio z łaciny (a Bezłaj l.c. formę czakawską z nagłosowym *š* uważa za pożyczkę młodszą). Za bezpośrednie źródło należy jednak uznać raczej wł. *soldo* ‘jednostka monetarna’, pl. *soldi* ‘pieniądze’, por. Skok III 304. Wł. *soldo* oczywiście wywodzi się z łac. *sôl(i)du(m nūmmum)* ‘złota moneta’ (DELI 1552, por. też NPVF 1065). Por. s. 102.

Zapisana w OLA w kilku punktach słoweńskich i chorwackich **mizerija* ‘bieda’ (m. 62) stanowi najpewniej pożyczkę wł. *miseria* ‘ts.’ (z łac. *miseria* – DELI 987), wtórnego abstraktum od przym. *miser* (wł. *miserò*) ‘biedny’, por. Skok II 419, Snoj 346. Zapisy w OLA mają w większości śródgłosowe *-ž-* (p. 11, 12; 22, 24, 37), podobnie w sporadycznie zanotowanym w p. 24 przym. *mīžero:n* (**mižerò:n*) ‘biedny’ (m. 63). W OLA tylko w 2 punktach zapisano formy z rdzennym *-z-*: *mīžerija* (1) oraz – w formie wskazującej zapewne na inną włoską postać dialektalną – *maže:rja* (5). Formy ze śródgłosowym *-ž-* notuje też słownik czakawski: *mižeran* ‘biedny’ i *mižerija* ‘bieda’ (ČDL 552). Jak się zdaje, pożyczka ta ma zapewne szerszy zasięg i występuje także w Serbii, jak na to wskazują poświadczenia rzeczownika *mižerija* ‘bieda’ i przymiotnika *mižeran* ‘biedny’ w RHSJ XII 511.

Nazwa **gvera* ‘wojna’ (m. 67) została zanotowana w punkcie słoweńskim (1 – Solbica) na terenie Włoch oraz na wyspach chorwackich (Krk, Dugi otok, Vis) na Adriatyku. Jest to pożyczka wł. *guèrra* ‘wojna’ (Skok I 642), wywodzącego się z germ. *werra*, które na zachodzie wyparło pierwotne łac. *bellum* (DELI 703–704). W punkcie słoweńskim (1) zapisano postać *gvera*, stanowiącą przejęcie lokalnej formy friulijskiej *uère* (= wł. *guèrra*, por. NPVF 1241), w punktach chorwackich notowano natomiast: *g^lve:ra* (24), *g^lvę:ra* || *g^lvie:ra* (37), *g^lvera* (42). Wcześniejsze zapisy pokazują szerszy zasięg tej pożyczki na wybrzeżu chorwackim, obejmujący półwysep Istria, wyspy Rab,

Vrgada, Hvar, okolice Boki Kotorskiej oraz Czarnogórę (RHSJ III 521, RSHJ III 219, ČDL 264, Skok l.c.).

Kilka pożyczek włoskich zanotowano w OLA tylko nad Adriatykiem, głównie z dialektów czakawskich, wyjątkowo też na terenie Czarnogóry. Są to pewne nazwy 'krawca' (i pochodne), 'szewca', 'pracy' i 'zeszytu'.

Pożyczkę **šalturь* 'krawiec' (m. 16) notowano w Dalmacji koło Zadaru – *šaltu:r* (37 – Sali na wyspie Dugi otok) oraz koło Splitu – *šaltù:r* (42 – Komiža na wyspie Vis), *šaltũ:r* (43 – Trogir na wybrzeżu na zachód od Splitu) i *šaltũ:r* (44 – Vrbanj na wyspie Hvar). W tych samych punktach notowano pochodne oznaczające 'żonę krawca' (m. 17): *že¹na o šaltura* || *šaltu:ra* (**žena <ot>* > *šaltura* – 37) oraz 'krawcową' (m. 18): *šaltò:ra* (**šaltora* – 44), **šalturica: šaltu¹rica* || *šaltu¹ryca* (37) i *šaltu¹rica* (42, 43). Jest to zasięg nieco ograniczony w stosunku do podawanego wcześniej dla tych włoskich nazw 'krawca' i 'krawcowej' przez Skoka: wyspa Rab, Božava na wyspie Dugi otok (*sartùr*, *sarturica*), wyspa Cres (*saltùr*), Milna na wyspie Brač (*šartòra*), Šibenik (*šarta*, *šarturica*, *sartorela*, *sartùrica*, *šalturica*) oraz Dubrownik i pobliski Cavtat (*sarta*). Z wyspy Rab nazwy *sartùr* 'krawiec' i *sarturica* 'krawcowa' podaje także RHSJ XIV 651 (z pracy M. Kušara o dialekcie wyspy Rab). Słownik czakawski też daje częściowo szerszy zasięg tego archaizmu. Mamy tu *šaltur* 'krawiec' i *šalturica* 'krawcowa' z wyspy Brač, Vrgada i Vis (Komiža) oraz *šaltora* 'krawcowa' z wyspy Brač, poza tym dalsze derywaty (ČDL 1176). Według Staničić-Burchards 1981: 207, 215 pożyczka ta pojawia się w Dalmacji w XV w. i utrzymuje się jeszcze w XVI w., głównie w Dubrowniku (ale w wykresie na s. 219 podaje, że pożyczka ta była używana w Dalmacji w XIV–XVI w.). Z tego, co podałem wyżej, wynika, że archaizm ten częściowo utrzymuje się do dzisiaj. Jest to pożyczka wł. *sartore*, wywodzącego się z formy acc. sg. *sartore(m)*, przeniesionej też do nominativu jako *sartor*, od pierwotnego *sarto* (DELI 1440). Dialektalnie, np. w dialekcie friulijskim poświadczone są formy *sartôr* 'krawiec' i *sartorâ* m.in. 'krawcowa' (NPVF 929). W dialektach chorwackich widoczna jest wielka różnorodność form fonetycznych tej pożyczki, tłumacząca się dysymilacjami. Występuje też postać *sârta* 'krawcowa', stanowiąca pożyczkę wł. *sarta* 'krawcowa' (Skok l.c., por. także Rusek 1996: 103). W znaczeniu 'żona krawca' oraz 'krawcowa' notowano też pożyczkę włoską **makinjača* w Czarnogórze (76), która zapewne stanowi derywat od serb. *машина, макиња* 'maszyna (do szycia)', z wł. *macchina* m.in. 'maszyna (do szycia)', a w znaczeniu 'krawcowa' **meštrija* (*mešt¹rija* – 44) od wł. *mestre*, *mèstri*.

Pożyczkę **kaligarь*, **kaligerь* 'szewc' (m. 13) zanotowano w OLA w kilku punktach czakawskich oraz w jednym punkcie czarnogórskim: *kaligã:r* (22 – z wtórnym -ar), *kaligē:r* (37), *kaligē:r* (43), *kalligijer* (72). Jest to pożyczka pñwł. *calagaio*, -aro 'szewc' (od łac. *caliga* 'sandał żołnierzy

rzymskich'), według Skoka II 21 przejęta z weneckiego *caleghèr*. Słownik friulijski notuje postać *calighère* (NPVF 93). Zapożyczony *kaligar*, *kaliger* był używany w miastach Dalmacji od XV do połowy XVI wieku i zdaniem Staničić-Burchards (1981: 227, 231, 234), został wyparty tam przez nazwy *postolar* i *crevljar*. Jako archaizm pożyczka ta zachowała się do dziś. Z terenów czakawskich notuje ją RSHJ IX 121 – *kaligār* 'szewc' (z powołaniem się na studia czakawskie D. Nemanicia, Wiedeń 1893) oraz Słownik czakawski – *kaligēr* z wysp Brač i Vis oraz *kaligīr* z wysp Hvar i Vrgada, z cytatami z m. Vis na wyspie Vis: „U Višū šu trī *kaligēra*” i „*Kaligēr* šīje i poprōvjo poštolē” oraz z m. Brusje na wyspie Hvar: „*Kaligīr* mi je učinī dōbre zīnske poštolē” (ČDL 395). Skok l.c. dla postaci *kaligēr* jako lokalizację podaje m. Milna na wyspie Brač, a dla *kaligēr* wyspę Molat. Z Chorwacji znane są też nazwiska *Kaligar*, *Kaligarić* (RSHJ l.c.), *Kaliger*, *Kaligari* (Rusek 1996: 112–113). Materiały OLA rozszerzają zasięg występowania tej pożyczki na Czarnogórę. Podstawa *kaliga* 'rodzaj obuwia' znana była nie tylko w południowej Słowiańszczyźnie. Za pośrednictwem grec. *καλίγιον*, pl. *kalíγια* dostała się też do języka rosyjskiego, por. *калуги* 'rodzaj obuwia noszonego przez pielgrzymów, przez dzieci, nakładanego zmarłym' (od XV w.), *калигия* 'ts.' (z XVI w.), *калижски* 'ts.' (z XVII w.), a także *калижник* 'szewc robiący takie obuwie' (z XVI w.), por. SRJ XI–XVII, t. VII, s. 35–36 oraz Vachros 1959: 93–98.

Na wyspach Vis i Hvar zanotowano w OLA archaiczne pożyczki włoskie oznaczające 'pracować' (m. 42) i 'praca' (m. 43). W m. Komiža (p. 42) na wyspie Vis zapisano: *lavurò*: (**lavurajetb*) 'pracuje' i *lavù:r* (**lavur̥*) 'praca', a w m. Vrbanj (p. 44) na wyspie Hvar: *lavù:r* 'praca'. Są to pożyczki włoskich form dialektalnych *lavorâ* (*lavorare* 'pracować') i *lavor* (= *lavoro* 'praca'), które w tej postaci zapisane są np. w dialekcie friulijskim (NPVF 510, por. też DELI 856–857). Źródłem mógł być tu dialekt wenecki. Zapożyczenia te były w dialektach czakawskich nad Adriatykiem znane szerzej. Skok II 277 podaje *lavûr* 'praca' z wysp Rab i Hvar, czasownik *lavûrat*, *-am* 'pracować' z m. Račišće na wyspie Korčula, *lavurât* z wyspy Rab i z m. Božava na wyspie Dugi otok, *lavurôt* z wyspy Hvar, a słownik czakawski ma *lavûr* 'praca' oraz *lavurât* (i *laburât*) 'pracować' znad Adriatyku od wyspy Rab na północy, aż po Zatokę Boka na południu. Występuje tu też sporadycznie *lavurēnt* 'robotnik' (ČDL 488).

Pochodzenie włoskie ma zanotowana sporadycznie w punkcie chorwackim 42 (Komiža na wyspie Vis) nazwa **libritj̆* (*librit̥*) 'zeszyt' (m. 35). Jest to deminutivum od pożyczki *libro* 'książka', używanej w okolicy Dubrownika lub od *libar* 'ts.', znanej w północnej części nadadriatyckiej Chorwacji (RHSJ VI 37–40, RSHJ XI 403, 410), która wywodzi się z wł. *libro* 'książka' (z łac. acc. sg. *libru(m)* od *liber*, por. DELI 871–872 oraz Skok II 311 lub bezpośrednio z łaciny). Deminutywne *librić* według RHSJ VI 39 współcześnie używane jest

w Istrii (z cytatem z pisma wydawanego w Trieście), a według RSHJ XI 409 nieco szerzej (też w Bośni?). *Librić* w znaczeniu ‘mała książka’ notuje też ČDL 495 z wysp Vrgada i Brač.

Dosyć liczną grupę stanowią pożyczki włoskie zanotowane w OLA tylko z punktów słoweńskich. Z materiałów pozaatlasowych wiadomo, że niektóre z nich mają/miały nawiązania szersze, przynajmniej w czakawskich dialektach chorwackich. Pożyczki te przedstawię zaczynając od przykładów zanotowanych w OLA z kilku punktów słoweńskich, przechodząc do coraz rzadziej notowanych i kończąc przykładami zapisanymi w pojedynczych punktach.

W kilku punktach słoweńskich zanotowano nazwy ‘sędziego’ (m. 30), jak *l̥judeč* (1), *ž̥u:diχ* (2), *l̥ju:dece* (11). Nawiązują one do łac. *iudex*, *iudicis* ‘ts.’ Bezpośrednim źródłem były tu zapewne dialektalne formy włoskiego wyrazu *giùdice*, wywodzącego się z łac. formy acc. sg. *iudice(m)* (DELI 667–668). Znane są mianowicie friulijskie postaci fonetyczne: *zùdic*, *zùdis*, *zudich* (?), *judis* odpowiadające wł. *giùdice* (NPVF 490, 1323). Zanotowane w OLA nazwy nawiązują do chorw. formy *žudiḥ* ‘sędzia’, którą Nemanić podawał z Istrii (RHSJ XXIII 484).

Nazwa **letera* ‘list’ (m. 38) została zanotowana na pograniczu słoweńsko-włoskim w dwóch podstawowych postaciach: *lè:tera* (2), *l̥e:tera* (11) oraz *l̥etira* (1). Jest to pożyczka wł. *lettera* z łac. *littera(m)*, najpierw ‘litera (alfabetu)’, potem m.in. ‘list (epistola)’, ‘dokument’ itp. (DELI 866). Postać *l̥etira* stanowi przejście dial. friul. *lètira*, poświadczonego w Cividale już w r. 1380 (NPVF 518; w dialekcie tym w znaczeniu ‘list’ występuje też forma *lètare*). Innych poświadczeń tej pożyczki w południowej Słowiańszczyźnie nie znalazłem.

Na pograniczu słoweńsko-włoskim zanotowano (m. 58) pożyczkę wł. *pescatore* ‘rybak’ (por. DELI 1176–1178) – we wszystkich punktach z udźwięcznieniem interwokalicznego -t-. Można tu przyjąć dwie podstawowe postaci: **peškador̥* w p. 3 (*p̥ška|dur*) i w p. 11 (*p̥čk̥e|du:r*) oraz **peščador̥* w p. 1 (*pešča|dor*). Ta druga stanowi przejście dial. friul. *pes’ciadôr* (NPVF 736).

Zanotowana w dwóch punktach słoweńskich na terenie Włoch nazwa ‘atramentu’ (m. 37) **ingjustri*: *in|gjuštr̥ə* (1) i *in|ž̥u:štri* (2) stanowi pożyczkę włoskiej lokalnej (friulijskiej) formy *ingiùstri*, *ingiòstri* (NPVF 451), będącej przekształceniem wł. *inchiostro* ‘atrament’. Nazwa włoska *inchiostro* bywa wyprowadzana z łac. *encāustum* (z przejściem -st- → -str-), z którego to źródła pochodzi też czes. *inkoust* i pol. dial. *inkaust* (por. o wpływach łacińskich s. 101) – BrSE 192, MachES-2, 213, DELI 750, do czego jednak Bańkowski SE I 548 ma pewne zastrzeżenia.

Kilka pożyczek włoskich zanotowano tylko w miejscowości Pomjan (11) koło Kopru. Należy tu *karto|li:na* ‘list’, stanowiąca lokalną pożyczkę pier-

wotnego deminutivum *cartolina*, w dialekcie friulijskim *cartoline*, *cartuline*, *ciartuline* (NPVF 106, 107) ‘kartka’, m.in. *cartolina postale* ‘karta pocztowa’, ‘pocztówka’ od *càrta* m.in. ‘karta, kartka’ (DELI 305–306). Chyba niezależnie została zapożyczona z włoskiego *kartulina* ‘widokówka’, występująca na chorwackich wyspach Hvar i Vis koło Splitu (ČDL 411).

Sporadycznie w tym punkcie została zapisana w OLA nazwa **mištro* (^l*mi:štro*) w znaczeniu ‘mistrz (rzemieślnik)’ w odniesieniu do ‘murarza’ (m. 6) i ‘zduna’ (m. 7). Źródłem była tutaj jej postać gwarowa (friulijska) *mistro* ‘mistrz (rzemieślnik)’, zanotowana w NPVF 606. *Mištro*, a także feminativum *mištra*, mają szersze nawiązania w dialektach chorwackich: notowano je m.in. na Istrii oraz w Vrbniku na wyspie Krk nie tylko w znaczeniu ‘mistrz’, ‘mistrzyni’ w zakresie jakiegoś rzemiosła, lecz także w znaczeniu ‘nauczyciel’, ‘nauczycielka’ (RHSJ VI 775, RSHJ XII 674, Skok II 351). O innych postaciach tej pożyczki włoskiej w znaczeniu ‘nauczyciel’, ‘nauczycielka’ por. wyżej (s. 107–108).

W miejscowości Pomjan zanotowano sporadycznie wywodzące się z włoskiego nazwy ‘lekarza’ (m. 28): *do^ltō:r* (**dotorō*) z *dottore* ‘ts.’, w dialekcie friulijskim *dotôr* (NPVF 267) i ‘lekarki’ (m. 29): *doto^lrę:ša* (**dodoreša*) z *dottoressa*. Pożyczka ta na południu Słowiańszczyzny ma nawiązania w zachodniej Chorwacji i w Bośni, por. *dōtor* ‘lekarz’ w odniesieniu do miasta Karlovac oraz z pisma *Босанска Бина* wychodzącego w Sarajewie, z r. 1891 (RSHJ IV 612).

W słoweńskim punkcie Babno polje (13) zapisano osobne pożyczki włoskie: **žernadarb* (*žer^lng:dar*) ‘robotnik’ (m. 40) i **žernadarica* (*žer^lng:-darca*) ‘robotnica’ (m. 41). Pochodzą one od dialektalnego (friulijskiego) ‘*zornadir* ‘robotnik dniówkowy’ (NPVF 1330), odpowiadającego wł. literackiemu *giornaliero* ‘ts.’ (w dialekcie friulskim zanotowano też bliższy odpowiednik ‘*zornalir* – NPVF l.c.), utworzonego od friul. ‘*zornàde* (wł. *giornata*) ‘dniówka’. W języku słoweńskim znane były pożyczki współrzeczne, jak *žernada* ‘dniówka’, *žernaditi* ‘pracować na dniówki’, *žernâdnik* ‘robotnik dniówkowy’, *žernâdnica* ‘robotnica zatrudniona na dniówkę’ (Plet II 959; w SSKJ II 993 tylko *žernada* ‘dniówka’).

W punkcie słoweńskim Sv. Križ koło Triestu na terenie Włoch (3) zanotowano osobną pożyczkę włoską **karpentirb* (*kərpen^ltier*) ‘cieśla’ (m. 4). Jest to przejęcie włoskiego dialektalnego (friulijskiego) *carpentîr*, *ciarpentîr* (NPVF 106). Wł. *carpentiere* ‘cieśla’ wywodzi się z późnego łac. *carpen-tāriu(m)* od *carpēntum* ‘wóz dwukołowy’ (DELI 209). Pożyczka ta ma nawiązanie w dawnym krótkotrwałym (z XV w.) zapożyczeniu *karpentar* ‘stolarz’, ‘rzemieślnik wyrabiający przedmioty z drewna’, zanotowanym w Dubrowniku (Staničić-Burchards 1981: 177, 180).

W punkcie tym zanotowano też osobną pożyczkę włoską **boškajolb* (*boška¹jol*) ‘drwal’ (m. 5) z wł. *boscaiòlo* ‘ts.’, stanowiącego derywat od wł. *bòsco* ‘bór, las’ (DELI 237). W sąsiednim punkcie Solbica (1) występuje postać **boškadorb* (*boška¹dor*), stanowiąca przejście dialektalnej formy friulijskiej *boscadôr*, *bos¹ciadôr* (NPVF 67).

Najwięcej osobnych pożyczek włoskich zanotowano w słoweńskim punkcie Solbica (1), leżącym we Włoszech w Rezji.

Nazwa **bečovi* (*bęčavə*) pl. ‘pieniądze’ (m. 49) stanowi relikat dawnej pożyczki wł. *bezzo* ‘dawna drobna moneta wenecka’, pl. *bezzi* ‘pieniądze’, która dawniej była szerzej znana w języku słoweńskim, m.in. też z Rezji (Plet I 15, Bezljaj I 14), oraz w języku chorwackim (od XV w.), m.in. na Istrii, wyspie Rab, w m. Vodice koło Rijeki, z regionu Lika, z dawnych słowników (RHSJ I 218–219, RSHJ I 528, Skok I 130 – *běč* i *beci*). Bezpośrednim źródłem mogła być gwarowa forma włoska *bêz*, *bêc*’, notowana np. w słowniku friulijskim (NPVF 53). Nazwa włoska z kolei stanowi pożyczkę, znanego do dziś w niemieckojęzycznej szwajcarskiej *Bätze*, *Batze* ‘drobna moneta’, gdzie dostała się zapewne z Salzburga. Dokładną dokumentację nazwy niemieckiej daje regionalny słownik bawarsko-austriacki (WBÖ II 518–519 s.v. *Patzen* III, por. też Kluge EW²³ 85 s.v. *Batzen* oraz DELI 208).

Nazwa **paizb* (*pa¹is*) ‘wieś’ (m. 1) stanowi pożyczkę dialektalnej friulijskiej formy *païs* ‘ts.’ (NPVF 683), odpowiadającej wł. *paése* ‘ts.’, co wywodzi się z potocznego łac. acc. **pagense(m)* od *pāgus* ‘wieś’ (DELI 1110). Postać *pàiz* znana była również z nadadriatyckiej Chorwacji, m.in. koło Splitu (region Poljice) aż po Dubrownik na południowym wschodzie, a także z Bośni (? Norini), por. RHSJ IX 561, Skok II 385 oraz ČDL 770–771. Inne postaci tej pożyczki w języku chorwackim to *paez* (RHSJ IX 557) i *pajez* (RHSJ IX 562).

Nazwa **muradorb* (*mu¹rador*) ‘murarz’ (m. 6) stanowi pożyczkę wł. friul. *muradôr* (NPVF 631 oraz s.v. *manoâl* – s. 565) ‘ts.’. Włoska forma literacka *muratore* (od *muro* ‘mur’ – DELI 1018–1019) stała się źródłem używanej w XVI w. w Dubrowniku pożyczki *murator* (Staničić-Burchards 1981: 99, 101, 107).

Forma **mulinarb* ‘młynarz’ (m. 19) (*mulin¹ar*) stanowi pożyczkę dialektalnej postaci friulijskiej *mulinâr* ‘ts.’ (NPVF 629) od *mulino* (w dialekcie friulijskim *mulîn*) ‘młyn’ (DELI 1016). Zanotowano tu także derywat **mulinarbškica* (*mulinârškica*) ‘żona młynarza’ (m. 20). Potwierdzenia tych pożyczek w innych źródłach nie znalazłem.

Nazwa **kvaderno* (*kwa¹derno*) ‘zeszyt’ (m. 35) stanowi pożyczkę wł. *quaderno* ‘zeszyt’, ‘książeczka kasowa’ (dialektalnie też *quadèrne*, *quaderna* – NPVF 834), utworzonego od łac. *quaternus* ‘zeszyt składający się z czterech kart’ (DELI 1291). Pożyczka ta znana jest w Chorwacji w nadadriatyckiej części północnej od XIII w. (*Zakon vinodolski* z 1280 r.) w postaci *kvadërna* f.,

rzadziej *kvàdêrno* n., dem. *kvàdêrnica* f. (RHSJ V 846, RSHJ IX 385, Skok II 250). Jako wyraz historyczny *kvàdêrno* został użyty w piśmie Republika z 1946 r. w odniesieniu do zapisków ze Splitu z XIV wieku (RSHJ l.c.).

Sporadycznie zapisana nazwa **pošt* (*pōšt*) w znaczeniu ‘miejsce’ (m. 46) stanowi pożyczkę wł. *posto* (lub dial. friul. *poste* – NPVF 800) ‘miejsce’, wywodzącego się z łac. part. pass. *positu(m)* od *pōnere* ‘kłaść, stawiać’ (DELI 1239). Ma ona nawiązanie w nazwie *pošt* ‘miejsce, na którym ktoś (żołnierz, strażnik) stoi z obowiązku’, występującej u poety chorwackiego M. Kuhačevicia z XVIII w. (RHSJ XI 85).

Nazwa *l̥arə* (**lari*, **lare*) ‘złodziej’ (m. 55) stanowi pożyczkę dial. friul. *l̥ari*, *lare* ‘ts.’, odpowiadającego wł. *ladro* (NPVF 502). Nawiązań w źródłach pozaatlasowych dla tej pożyczki nie znalazłem.

Szczegółowe zestawienie pożyczek włoskich w OLA z materiałami pozaatlasowymi pokazuje, że wpływy włoskie w południowej Słowiańszczyźnie wyraźnie się cofają. Jednocześnie należy stwierdzić, że nasze materiały jeszcze dosyć dobrze uchwyciły występowanie archaicznych reliktyw włoskich na tym terenie.

*

Wyrazy pochodzenia greckiego **žakъ* ‘uczeń’ (m. 33) oraz **žakynja* i **žačbka* ‘uczennica’ (m. 34) weszły do języków słowiańskich z dialektów retoromańskich (por. s. 75). Najpierw dostały się do języków południowo-słowiańskich, skąd przeszły do języka czeskiego i słowackiego, a za pośrednictwem czeskim do polskiego, a następnie na Ruś. W OLA poświadczone są tylko z terenu Czech i Słowacji. Jako rezultat wewnętrznych wpływów językowych w Słowiańszczyźnie nazwy te nie mogą być zaliczone ani do bezpośrednich wpływów romańskich (włoskich), ani łacińskich, ani greckich.

Sporadycznie zapisaną w punkcie chorwackim (42) nazwę **knostarъ* (*k'ñoštar*) ‘atrament’ (m. 37) zestawiliśmy z wł. *cinabro* ‘cynober’, pochodzącym z grec. *κιννάβρι* ‘ts.’ Raczej wchodzi tu w grę bezpośredni wpływ grecki. Por. Skok I 267, RHSJ I 797, Bezlaj I 65.

ZĘSTAWIENIE MATERIAŁOWE

m. 1 ‘wieś, wioska’: (*paiz*)-*ъ* (1) z friul. *païs*

m. 4, 4M ‘cieśla’: (*marangon*)-*ъ* (słwń., chorw., serb.) z friul. *marangòn(e)*, (*karpentir*)-*ъ* (3) z friul. *carpentir*

m. 5 ‘drwal’: (*boškador*)-*ъ* (1) z friul. *boscadôr*, (*boškajol*)-*ъ* (3) z friul. *boscaiòlo*

m. 6M ‘murarz’: (*murador*)-*ъ* (1) z friul. *muradôr*, (*mištr*)-*o* (11) z friul. *mìstro*

m. 7M ‘zdun’: (*mištr*)-*o* (11) z friul. *mìstro*

- m. 8, 8M 'bednarz': (*boter*)-**ɔ** (11, 42, 44) z dial. *botèr*, (*bot*)-*ar*-**ɔ** (1) z friul. *botâr*, (*marangon*)-**ɔ** (11) z friul. *marangòn(e)*
- m. 13 'szewc': (*kaliger*)-**ɔ**, (*kalig*)-*ar*-**ɔ** (chorw., serb.) z/od *calegher*
- m. 16 'krawiec': (*šaltur*)-**ɔ** (chorw.) z *sartore*
- m. 17 'żona krawca': *žen-a otɔ* (*šaltur*)-*a* (37) od *sartore*, (*makin*)-*j-ač-a* (76): ? od *macchina* 'maszyna (do szycia)'
- m. 18 'krawcowa': (*šaltur*)-*ic-a* (chorw.), (*šaltor*)-*a* (44) od *sartore*, (*meštr*)-*i-ja* (44) od *mestre*, *mèstri*, (*makin*)-*j-ač-a* (76): ? od *macchina* 'maszyna (do szycia)'
- m. 19M 'młynarz': (*mulinar*)-**ɔ** (1) z friul. *mulinâr*
- m. 20M 'żona młynarza': (*mulinar*)-*ɔsk-ic-a* (1) od friul. *mulinâr*
- m. 28M 'lekarz, doktor': (*dotor*)-**ɔ** (11) z dial. *dottore*, (*mëdig*)-**ɔ** (słwn., serb.) z dial. *medego* (*medico*)
- m. 29M 'lekarka': (*dotores*)-*a* od *dottorèssa*
- m. 30M 'sędzia': (*judeč*)-**ɔ** (1), (*judic*)-*e* (11), (*žudig*)-**ɔ** (2) z *giüdice*, friul. *zùdic*, *zùdis*
- m. 31, 31M 'nauczyciel': (*meštar*)-**ɔ** (chorw.), (*maeštar*)-**ɔ** (37), (*maeštr*)-*o* (1, 11) z *maestro*, (*meštr*)-*i* (2) z dial. *mèstri*, (*bakalar*)-**ɔ** (249, 255, 259) z *baccalliere* ← *bacellâris*
- m. 32, 32M 'nauczycielka': (*meštr*)-*a* (2, 25) z *mèstre*, (*meštr*)-*ov-ic-a* (chorw.), (*meštr*)-*ic-a* (24), (*meštr*)-*on-j-a* (168) od *mèstre*, (*maeštr*)-*ov-ic-a* (37), (*maještr*)-*a* (1) od *maestra*
- m. 35M 'zeszyt': (*kvadern*)-*o* (1) z dial. *quaderno*, (*libr*)-*itj*-**ɔ** (42) od *libro* ← łac. *liber*
- m. 36 'ołówek': (*lapeš*)-**ɔ**, (*lapiš*)-**ɔ**, (*lapis*)-**ɔ** (słwn., chorw., serb.) ze sztucznego *lâpis* 'ołówek' ← łac. *lapis*, -*idis* 'kamień'
- m. 37, 37M 'atrament': (*ingjustr*)-*i* (1, 2) z dial. *ingiüstri*, *inchiöstro*, (*knostar*)-**ɔ** (42) od ? *cinober* ← grec. *κιννάβαρι*
- m. 38 'list': (*leter*)-*a* (słwn.) z *lètera*, *lètira*, (*kartolin*)-*a* (11) z *cartoline*, (*kart*)-*a* (243, 427) z wł. *cârta* lub niem. *Karte*
- m. 39 'papier': (*kart*)-*a* (słwn., chorw., serb.) z *cârta* ← łac. *c(h)arta*, (*čjart*)-*a* (1) z dial. *ciârte*, (*bumag*)-*a* (wschłów.) z *bambàgia* ← łac. *bombacium* ← grec. *παμβάκιον*, (*bumaž*)-*ɔk-a* od *bambàgia*
- m. 40M 'robotnik': (*žernad*)-*ar*-**ɔ** (13) od friul. 'zornàde', 'zornadîr
- m. 41M 'robotnica': (*žernad*)-*ar-ic-a* (13) od friul. 'zornàde', 'zornadîr
- m. 42M 'pracuje': (*lavur*)-*a-j-e-tɔ* (42) z *lavorâ*, *lavorare*
- m. 43 'praca': (*lavur*)-**ɔ** (42, 44) z *lavoro* ← łac. *labor*
- m. 46M 'miejsce': (*pošt*)-**ɔ** (1) z dial. *poste*
- m. 47 'rynek, targowisko': (*plac*)-*a* (chorw., serb.) z dial. *plâzze* ← łac. *platea*, (*pijac*)-*a* (chorw., serb.), (*pijac*)-**ɔ** (chorw., serb., ukr.) z *piazza*
- m. 48 'jarmark': (*pijac*)-**ɔ** (chorw., serb., ukr.) z *piazza*

- m. 49M 'pieniądze': (*beč*)-*ov-i* pl. z *bêz*, (*šold*)-*i* (3, 11, 22, 24, 37, 42), a może i (*sold*)-*i* (4, 5, 25) z *soldo*, pl. *soldi*
- m. 55M 'złodziej': (*lar*)-*i* (1) z dial. *làri*
- m. 56, 56M 'myśliwy': (*čač*)-*ar-ɐ* (2) od dial. *ciazzare* 'polować', (*čačador*)-*ɐ* (1) z friul. *ciazzadôr* 'myśliwy', (*kacadur*)-*ɐ* (42) z wł. *cacciatore*
- m. 57, 57M 'polowanie': (*kač*)-*a* (42, 44), (*kač*)-*ɐ* (1) z dial. *càccia*
- m. 58 'rybak': (*peščador*)-*ɐ* (słwn., chorw.) z friul. *pescadôr*, *pes'ciadôr*
- m. 62 'bieda': (*mižer*)-*i-j-a* (słwn., chorw.) z *miseria* i dial. *maseria*
- m. 63M 'biedny' (*mižer*)-*ɐn-ɐ* (24) od *miseria*
- m. 67 'wojna': (*gver*)-*a* (słwn., chorw.) z *guèrra*

WPLYWY RUMUŃSKIE

Występujące w 8. tomie OLA wpływy rumuńskie są związane przede wszystkim z pasterstwem górskim (wołoskim). Występują one w 9 punktach ukraińskich graniczących z rumuńskim obszarem językowym. Zanotowano tu przede wszystkim nazwy związane z dwoma rdzeniami pochodzenia rumuńskiego:

**vakarb* ‘pastuch (nazwa ogólna)’ (m. 23) i ‘pastuch krów’ (m. 25b), a także ‘pastuch krów (kobieta)’ oraz derywat **vakarbka* w tym znaczeniu (m. 26M). Zapisano je w punktach: 487 – **vakarb*, 496 – **vakarb*, **vakarbka*, 497 – **vakarb*, 498 – **vakarb*, 522 – **vakarb*, 523 – **vakarb*, 524 – **vakarb*, **vakarbka*. W języku ukraińskim jest to gwarowa pożyczka rum. *văcăr* ‘pastuch’, wywodząca się z łac. **vaccarius* ‘ts.’ od *vacca* ‘krowa’ (ESUM I 321 z dalszą literaturą).

**boukarb* ‘pastuch (nazwa ogólna)’ (m. 23M) oraz **bouharb* ‘pastuch krów’ (m. 25b) i derywat **boukarbka* ‘pastuch krów (kobieta)’ (m. 26M). Zapisano je w punktach: 171 – **bouharb*, **bouharbka* oraz 485 – **boukarb*, **bouharb*. Do języka ukraińskiego *бобідь* został zapożyczony już w XVII wieku z rum. *bouâr* (tak w Mołdawii), *boâr*, pochodzącego z łac. *bovārius* ‘wołowy’ od łac. *bōs* (*bovis*) ‘byk’. Jest to wyraz prapokrewny ze słow. *govědo* ‘bydlę’ (ESUM I 218 – z dalszą literaturą). Podawanej przez ESUM l.c. pol. dial. formy *bouhar* ‘pastuch’ w SGPA nie ma.

Rumuńskie pochodzenie ma także **butynarb* ‘drwal’ (m. 5), zanotowany w dwóch punktach ukraińskich: 171 (na terenie Rumunii) i 496 (na Ukrainie Zakarpackiej) i *butynb=arušb* ‘ts.’ w p. 468. Derywaty te zostały utworzone od dial. ukr. *bútyn* ‘pień drzewa oczyszczony z kory’, stanowiącego pożyczkę rum. *bușteân* (pl. *buśténí*) ‘kłoda, pień’ (ESUM I 309). Może z rumuńskiego pochodzi zapisana w ukr. p. 171 (na terenie Rumunii) nazwa *žu¹rat* ‘sędzia’, łącząca się zapewne z łac. *juratus* ‘zaprzysiężony’ ‘zobowiązany przysięgą’.

Pozostałe nazwy pochodzenia rumuńskiego, łączące się zresztą z pasterstwem górskim, są rozproszone i dla geografii zapożyczeń rumuńskich w OLA

są mało miarodajne. Są to: ros. *košarʹnikъ* (824) ‘owczarz’ (m. 25aM) od rum. *coșár, coșára* i pol. **brinza* (269) ‘bieda’ (m. 62M) z rum. *brînză* ‘bryndza, miękki ser z mleka owczego’, przen. ‘bieda, nędza’. Dostały się one do gwar z języków literackich. Zresztą są niewątpliwie szerzej znane.

ZESTAWIENIE MATERIAŁOWE

- m. 5 ‘drwal’: (*butyn*)-*ar-b* (171, 496), (*butyn*)-*b=ar-uš-b* (468) z/od *busteán*
- m. 23, 23M ‘pastuch’: (*vakar*)-*b* (496, 497, 522, 523) z *văcár, (boukar)-b* (485) z *bouár (boár)* ← łac. *bovārius*
- m. 25a, 25aM ‘owczarz’: (*košar*)-*bn-ik-b* (824) od *coșár, coșára*
- m. 25b ‘pastuch krów’: (*vakar*)-*b* (487, 496, 498, 522-524) z *văcár, (bouhar)-b* (171, 485) z *bouár (boár)*
- m. 26M ‘pastuch krów’ (kobieta): (*vakar*)-*b* (498) z *văcár, (vakar)-bk-a* (496, 524) od *văcár, (bouhar)-bk-a* (171) od *bouár (boár)*
- m. 39M ‘sędzia’: (*žu^hrat*)-*b* (171) z *jurát* ← łac. *juratus*
- m. 58 ‘rybak’: (*paskar*)-*b* (487) z *pescar*
- m. 62M ‘bieda’: (*brinʒ*)-*a* (269) z *brînză*

WPLYWY FRANCUSKIE I POZOSTAŁE

Sporadyczne u nas formy **kušera*, **kušerŭka* ‘lekarka’ (m. 29M) – od franc. *accoucher* – mają szersze nawiązania w znaczeniu ‘akuszerka’ w gwarach rosyjskich, por. *кушѣрка* pod Woroneżem i Penzą, *кушѣра* pod Tobolskiem i Orłem, *кушѣрка* pod Tobolskiem, Tomskiem, Archangielskiem, Władimirem, Smoleńskiem i Orłem (SRNG XVI 194, 195), a także w ukr. dial. *кушѣрка* (ESUM I 59). Postać **prokurorŭ* (z franc. *procureur*) dawniej była szeroko znana we wschodniej, a także w południowej Słowiańszczyźnie (ESUM IV 595, BTR⁴ 774, RMJ II 558). Pożyczka **kajetŭ* ‘zeszyt’ z franc. *cahier* ma wtórne *-t* dodane na gruncie polskim, jak w *muszkiet*, *parkiet*, *portret* (SISE II 24). Znana u nas od XIX w., przeszła już dosyć dawno za pośrednictwem polskim do języka białoruskiego (ESBM IV 34–35): Pożyczka *forsa* w znaczeniu ‘pieniądze’ jest właściwa tylko językowi polskiemu. Szerzej znane są znaczenia ‘siła, wysiłek, przemoc’, dawniej właściwe również polszczyźnie (SISE I 235, Bańkowski SE I 381).

ZESTAWIENIE MATERIAŁOWE

m. 29M ‘lekarka’: (*kušer*)-*a* (822), (*kušer*)-*ŭk-a* (634) od *accoucher*

m. 30M ‘sędzia’: (*prokuror*)-*ŭ* (710) z *procureur*

m. 35 ‘zeszyt’: (*kaje*)-*t-ŭ* (pol., brus.), (*kaje*)-*t-a* (374) z *cahier*

m. 49M ‘pieniądze’: (*fors*)-*a* (295) z *force*

Pozostałe pożyczki obce w 8. tomie OLA są zupełnie sporadyczne. Są to:

pożyczka cygańska: **m. 9** ‘kołodziej’: (*šaban*)-*ŭ*;

europelizm: **m. 18**: ‘krawcowa’: (*mod*)-*ist-ŭk-a* (ukr., ros.) od międzynarodowego rzeczownika *moda*;

pożyczka litewska: m. 25M ‘pastuch krów’: (*šerik*)-*ь* (525 – rosyjski punkt na terenie Litwy) z litew. *šėrikas*;

pożyczka albańska: m. 67M ‘wojna’: (*luft*)-*ь* (106) z alb. *luftë* ← łac. *lucta* (Skok I 542 s.v. *gvëra*);

? pożyczka szwedzka: m. 64M ‘biedak’: (*bobyl*)-*ь* – może ze szwedz. *boaböle*, *boabye* (Vasmer ESRJ I 181). Zresztą etymologia ta nie jest pewna. W ogóle ros. *бобыль* ‘biedak’ ma jednak dawne (od 1498 r.) poświadczenie w języku rosyjskim (SRJ XI–XVII, t. I 255), a także w gwarach w znaczeniach ‘człowiek biedny’, ‘człowiek nie mający ziemi, bezdomny, mieszkający u kogoś’, ‘człowiek samotny’ (Dal I 101, SRNG III 39–40);

pożyczka z języka komi: m. 13M ‘szewc’: (*pim*)-*o-kat-ь* (671). Jest to złożenie hybrydalne z pierwszym członem od *нумы* ‘buty z cholewami ze skóry jelenia’ z sierścią na zewnątrz (SRJ XI–XVII, t. XV 46, Dal III 280) z języków samojedzkich: komi *pim*, *pimi* lub z nienieckiego *pīwa* ‘but’, *pimie*, *pime* ‘spodnie’ i z drugim członem rodzimym od *kamamь* ‘folować, foluszować’ (Vasmer ESRJ III 262; Vachros 1959: 143–147);

od nazwy osobowej *Nimrod*, będącej imieniem znanego myśliwego, mitologicznego założyciela Babilonu (por. SSJČ II 206): m. 56 ‘myśliwy’: (*nimrod*)-*ь* (czes.).

Na koniec podaję kilka nazw niejasnych, które można posądzać o pochodzenie obce:

m. 7M ‘zdun’: (*kolaž*)-*j-a* (104), (*pampurž*)-*j-a* (102)

m. 55M ‘złodziej’: (*špan*)-*a* (689) związane z ros. przym. *ишпанский* ‘hiszpański’ (? por. Vasmer ESRJ IV 470)

m. 59M ‘żebrak’: (*frent*)-*ar-ь* (30)

m. 60M ‘żebraczka’: (*frent*)-*ar-ic-a* (30)

LITERATURA

- AGB – *Atlas gwar bojkowskich*, oprac. głównie na podstawie zapisów S. Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod kier. J. Riegera, I–VII, Wrocław 1980–1991.
- Argirovski – M. Аргировски, *Грицизмите во македонскиот јазик*, Скопје 1998.
- AslPh – Archiv für slavische Philologie, założone przez V. Jagicia, I–XLIII, Berlin 1876–1929.
- Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000 i n.
- Bartoš F., *Dialektický slovník moravský*, Praha 1906.
- Basara TBW – J. Basara, *Terminologia budownictwa wiejskiego w dialektach polskich*, 1–2, Wrocław 1964–1965.
- BER – *Български етимологичен речник*, ред. Вл. Георгиев, Ив. Дуриданов, София 1971 i n.
- BER – *Български етимологичен речник*. Съставили: Вл. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев, София 1962 i n.
- Bezlej F., *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–III, Ljubljana 1977–1995.
- Bielfeldt DLO – H. H. Bielfeldt, *Die deutschen Lehnwörter im Obersorbischen*, Leipzig 1933.
- Blanár V., *Zo slovenskej historickej lexikologie*, Bratislava 1961.
- BrSe – A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1957.
- Budziszewska W., *Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej*, Warszawa 1983.
- Czarnecki T., *Najstarsze polskie słownictwo religijne pochodzenia niemieckiego*, [w:] *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, red. B. Kreja, Gdańsk 1999, s. 13–33.
- ČDL – *Čakavisch-deutsches Lexikon*, Teil I: von M. Hraste, P. Šimunović unter Mitarbeit und Redaktion von R. Olesch, Köln–Wien 1979.
- Dal – Вл. Даль, *Толковый словарь великорусского языка*, I–IV, Москва 1955–1956.
- Daničić Đ., *Rječnik iz književnih starina srpskih*, Graz 1962. Przedruk wydania 1863–1864.
- DELI – Cortelazzo M., Zolli P., *Il novo etimologico Deli-Dizionario Etimologico della Lingua Italiana*, Bologna 1999.
- ESBM – *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, ред. В. У. Мартынаў, Мінск 1978 i n.
- ESSJ – *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, ред. О. Н. Трубачев, Москва 1974 i n.
- ESUM – *Етимологічний словник української мови*, ред. О. С. Мельничук, Київ 1982 i n.
- Filipova-Bajrova – M. Филипова-Байрова, *Гръци заемки в съвременния български език*, София 1969.
- FlajšKlar – V. Flajšhans, *Klaret a jeho družina*, I–II, Praha 1926–1928.
- Fonološki opisi – *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, red. P. Ivić, Sarajevo 1981.
- GbSl – J. Gebauer, *Slovník staročeský*, I–II, Praha 1903–1916.

- Gerov – H. Геров, *Речник на българския език с тълкувание речите на български и на руски*, I–V, София, 1975–1978.
- GórnaMalb – H. Górnowicz, *Dialekt malborski*, t. II: *Słownik*, zes. 1–2, Gdańsk 1973–1974.
- Habovštiaková K., *Slovní zásoba spisovnej slovenčiny z vývinového hľadiska*, Nitra 1987.
- Hadrovics L., *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest 1985.
- Hinze DLK – F. Hinze, *Wörterbuch und Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Pomoranischen (Kaschubischen)*, Berlin 1965.
- Hrabec S., *Nazwy geograficzne Huculszczyzny*, Kraków 1950.
- Hrinč – Б. Гринченко, *Словарь української мови*, I–IV, Київ 1907–1909.
- HSBM – *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*, ред. А. Жураўскі, Мінск 1982 і п.
- HSSJ – *Historický slovník slovenského jazyka*, red. M. Majtán, Bratislava 1991 і п.
- Jakubaš F., *Hornjoserbsko-němski słownik*, Budyšin 1954.
- Jašar-Nasteva – О. Јашар-Настева, *Турските лексички елементи во македонскиот јазик*, Скопје 2001.
- Jg – J. Jungmann, *Slovník česko-německý*, I–V, Praha 1835–1839.
- Kellner A., *Východoláská nářečí*, I–II, Brno 1946–1949.
- Kluge EW²³ – F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 23. Aufl., bearb. von E. Seebold, Berlin – New York 1995.
- Kniezsa MNSJ – I. Kniezsa, *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*, 1–2, Budapest 1955.
- Kolesnikov – Н. П. Колесников, *К этимологии слова карандаш*, Лексикологический сборник, вып. V (1962), с. 169–172.
- Kott – F. Š. Kott, *Česko-německý slovník, zvláště gramaticko-frazeologický*, I–VII, Praha 1878–1893.
- Kral J., *Serbsko-němski słownik hornjolužiskeje serbskeje řeče. Sorbisch-deutsches Wörterbuch der Oberlausitzer sorbischen Sprache*, Bautzen 1986.
- KSSJ³ – *Krátký slovník slovenského jazyka*, red. J. Kačala, M. Pisárčiková, Bratislava 1997.
- Lamprecht A., *Slovník středoopavského nářečí*, Ostrava 1963.
- L(inde) – M. S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Wydanie trzecie fotooffsetowe, I–VI, Warszawa 1951.
- Lorentz PW – F. Lorentz, *Pomoranisches Wörterbuch*, fortgeführt von F. Hinze, I–V, Berlin 1958–1983.
- MachES-1 – V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha 1957.
- MachES-2 – V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968.
- MAGP – *Mały atlas gwar polskich*, opr. przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie pod kier. K. Nitscha, od t. III pod kier. M. Karasia i Z. Stamirowskiej, od t. IX pod kier. M. Karasia, I–XIII, Wrocław 1957–1970.
- Małecki M., *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w Soluńskim)*, cz. II: *Słownik*, Kraków 1936.
- MaczLex – I. Maczyński, *Lexicon latino-polonicum*, Regiomonti Borussiae 1564.
- Meninski F., *Thesaurus linguarum Orientalium – Turicae, Arabicae, Persicae... Quorum quae Turcis usitatae aut communis usus sunt*, Latinè, Germanicè, Italicè, Gallicè, Polonicè..., Viennae M.DC.LXXX. Przedruk Istambul 2000, red. M. Ölmeza, S. Stachowski.
- Menzel Th., Hentschel G., *Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Teschener Dialekt des Polnischen unter Mitarbeit von P. Jančák und J. Balhar*, Oldenburg 2003.
- Mihajlović GRSR – В. Михајловић, *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду*, I–II, Нови Сад 1972–1974.
- Mirčev – К. Мирчев, *За съдбата на турцизмите в българския език*, Известия на Института за български език 1952, кн. 2, с. 117–127.

- Mitzka W., *Schlesisches Wörterbuch*, I–III, Berlin 1963–1965.
- MNTES – *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, red. L. Benkő, I–IV, Budapest 1967–1984.
- Moszyński GZN – L. Moszyński, *Geografia niektórych zapożyczeń niemieckich w staropolszczyźnie*, Poznań 1954.
- Muka A., *Słownik dolnosorbiskeje rěcy a jeje narěcow. Wörterbuch der niedersorbischen Sprache und ihren Dialekte*, I–III, Petrograd–Praha 1911–1928.
- Németh J., *Происхождение русского слова карандаш*, Тюркологический сборник к шестидесятилетию Андрея Николаевича Кононова, Москва 1966, с. 105–114.
- Németh J., *Das russische Wort карандаш 'Bleistift'*, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungariae, t. 17 (1967), s. 211–221.
- NPVF – Pirona G. A., Carletti E., Corgnali G. B., *Il nuovo Pirona Vocabulario Friulano*, Udine 1992. 2ª ristampa della seconda edizione, Udine 2001.
- OLA – *Общеславянский лингвистический атлас*: Серия лексикословообразовательная, т. 1: *Животный мир*, ред. Р. И. Аванесов, В. В. Иванов, Москва 1988; т. 2: *Животноводство. Ogólnosłowiański atlas językowy. Seria leksykalno-słowotwórcza*, т. 2: *Hodowla zwierząt*, ред. В. Falińska, J. Siatkowski, A. Kowalska, Warszawa 2000; т. 3: *Растительный мир*, ред. А. И. Падлужны, А.А. Кривицкі, Минск 2000; т. 8: *Профессии и общественная жизнь, Zawody i życie społeczne*, ред. J. Basara, J. Siatkowski, A. Basara, Warszawa 2003.
- Petkov – П. Ив. Петков, *Еленски речник*, Българска диалектология, Проучвания и материали, кн. VII, София 1974.
- Pful – K. B. Pful – Ch. T. Pfuhl, *Łužiski serbski słownik. Lausitzisch Wendisches Wörterbuch*, Budyšin 1866, przedruk: Bautzen 1968.
- Plet – M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, I–II, Ljubljana 1894–1895.
- Pomianowska W., *Zróżnicowanie gwar południowosłowiańskich w świetle faktów słowotwórczych*, Wrocław 1970.
- Porović – И. Поповић, *Новозгрчке и средњегрчке позајмице у савременом српскохрватском језику*, Зборник радова С.А.Н. XXXVI – Византинолошки институт С.А.Н., књ. 2, Београд 1953, с. 199–237.
- PrWb – *Preussisches Wörterbuch*, begr. von Erhard Riemann, hrsg. von E. Riemann (Ulrich Tolksdorf, Reinhard Goltz), Neumünster 1974 i n.
- PS – *Příruční slovník jazyka českého*, I–VIII, Praha 1933–1957.
- RBE – *Речник на българския език*, ред. К. Чолакова, София 1977 i n.
- RHSJ – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
- Richhardt PLU – Richhardt R., *Polnische Lehnwörter im Ukrainischen*, Berlin 1957.
- RMJ – *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*, Скопје 1961–1966.
- RRODD – *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX век*, ред. С. Илчев, София 1974.
- RSBKE – *Речник на български книжовен език*, ред. Ст. Романски, I–III, София 1955–1959.
- RSBKE – *Речник на съвременния български книжовен език*, ред. Ст. Романски, I–III, София 1955–1959.
- RSNJ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Српска академија наука, Београд 1959 i n.
- Rusek J. – *Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich*, Warszawa 1996.
- Schuster-Šewc H., *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, I–V, Bautzen 1978–1996.
- SDRJ – *Словарь древнерусского языка XI–XIV вв.*, ред. Р. И. Аванесов, Москва 1988 i n.

- SEK – W. Boryś, H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, Warszawa 1994 i n.
- SFPS – *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, Warszawa 1955 i n.
- SGPA – *Słownik gwar polskich*, opracowany przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia, t. II–V pod kierunkiem J. Reichana, od t. VI pod kier. J. Okoniowej, Wrocław–Kraków 1977 i n.
- Siatkowski J., *Odróżnianie warstwy morfologicznej od fonetycznej w Atlasie ogólnosłowiańskim*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, ser. IX: Językoznawstwo, Warszawa 1998, s. 273–276.
- Siatkowski J., *Słowiańskie nazwy zawodów w świetle materiałów Atlasu ogólnosłowiańskiego*, III. *Nazwy szewca*, [w:] *Зборник Материјалне спиеке за филологију и лингвистику*, XLIII, 2000, c. 531–539.
- Siatkowski J., *Językowe wpływy węgierskie w Atlasie ogólnosłowiańskim*, [w:] *Hungaro-Slavica* 2001. *Studia in honorem Iani Bańcerowski*, red. István Nyomárkay, Budapest 2001, s. 231–236.
- Siatkowski J., *Pożyczki obce w materiałach Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego*, *Z polskich studiów slawistycznych*, Seria X. Językoznawstwo, Warszawa 2002, s. 237–243.
- Siatkowski, J. *Słowiańskie nazwy 'młynarza' w świetle materiałów gwarowych i historycznych*, *Славистички студии*, т. 10, посветено на Проф. Зузана Тополињска, Скопје 2002, c. 429–439.
- Siatkowski J., *Językowe wpływy tureckie w Atlasie ogólnosłowiańskim*, *Studia Slavica Hungarica* 48/4, Budapest 2003, s. 379–392.
- Siatkowski J., *Językowe wpływy niemieckie w VIII tomie Atlasu ogólnosłowiańskiego*, *Prace Filologiczne*, t. 48 (2003), s. 435–472.
- Siatkowski, J. (w druku) – *Грчките лингвистички влијанија во Општословенскиот лингвистички атлас*, [во:] *Теорији и методи во ареалната лингвистика*, Скопје.
- SJPD – *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, I–XI, Warszawa 1958–1969.
- SIS – *Słownik jazyka staroslověnského*, red. J. Kurz, Z. Hauptová, I–IV, Praha 1966–1997.
- Skok P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb 1971–1974.
- Śląski F., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, I–V: A–Ł, Kraków 1952–1982.
- SISE – F. Śląski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, I–V, Kraków 1952–1982.
- Snoj M., *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana 1997.
- SOWM – *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, opr. przez Pracownię SGOWM Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie, pod red. Z. Stamirowskiej i H. Perzowej, Wrocław 1987 i n.
- SP – *Słownik prastłowiański*, opr. Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, red. F. Śląski, Wrocław 1974 i n.
- SPXVI – *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M. R. Mayenowa (F. Pełowski), Wrocław 1966 i n.
- SrezMat – И. И. Срезневский, *Материалы для Словаря древнерусского языка*, Санкт-петербург 1893–1912.
- SRJ XI–XVII – *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, ред. С. Г. Бархударов, Г. А. Богатова, Москва 1975 i n.
- SRNG – *Словарь русских народных говоров*. Составил (с П т. гл. ред.) Ф. П. Филин, Москва–Ленинград 1965 i n.
- SSA – *‘Sorbischer Sprachatlas*, oprac. I–X: H. Faßke, H. Jentsch, S. Michalk, XI–XV: H. Faßke, Bautzen 1965–1996.
- SSJ – *Slovník slovenského jazyka*, red. Š. Peciar, I–VI, Bratislava 1959–1968.

- SSJČ – *Slovník spisovného jazyka českého*, red. B. Havránek, I–IV, Praha 1960–1971.
- SSKJ – *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, I–V, Ljubljana 1970–1991.
- SSN – *Slovník slovenských nářečí*, red. I. Ripka, Bratislava 1994 i n.
- SSNO – *Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. W. Taszycki, I–VII, Wrocław 1950–1965.
- SSiČ – *Slovník staročeský*, red. B. Havránek, Praha 1077 i n.
- SStp – *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, I–XI, Warszawa–Kraków 1953–2003.
- SSUM – *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, ред. Л. Л. Гумецька, I–II, Київ 1977–1978.
- Stachowski S., *Studia na chronologię turcyzmów w języku serbsko-chorwackim*, Kraków 1967.
- Stachowski S., *Studia na chronologię turcyzmów w języku bułgarskim*, Kraków 1971.
- Stachowski S., *Turcyzmy w gwarze macedońskich wsi Suche i Wysoka w Soluńskiem*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCCLXI –2003, Prace Językoznawcze z. 121, s. 271–305
- Stachowski, rec. – uwagi w recenzji
- Staničić-Burchards V., *Konkurrenzkampf der Ausdrücke für Handwerker im Serbokroatischen*, Hamburg 1981.
- Starosta M., *Dolnoserbsko-nimski słownik. Niedersorbisch-deutsches Wörterbuch*, Bautzen 1999.
- Stieber AJDŁ – Z. Stieber, *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, I–VIII, Łódź 1956–1964.
- Striedter-Temps DLSkr – H. Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Berlin 1958.
- Striedter-Temps DLSl – H. Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Berlin 1963.
- SUM – *Словник української мови*, I–XI, ред. І. К. Білодід, Київ 1970–1980.
- SUM XVI–XVII – *Словник української мови XVI – першій половині XVII ст.*, ред. Д. Гринчишин, Львів 1994 i n.
- SW – *Słownik języka polskiego*, ułożony pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego i W. Niedźwiedzkiego, I–VIII, Warszawa 1900–1927.
- SWM V – *Studia warmińsko-mazurskie t. V: E. Jurkowski, I. Łapiński, M. Szymczak, Słownictwo Warmii i Mazur. Stopnie pokrewieństwa, życie społeczne i zawody*, Wrocław 1959.
- SychKoc – B. Sychta, *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej*, I–III, Wrocław 1980–1985.
- SychSłow – B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, I–VII, Wrocław 1967–1976.
- Šipova STRJ – E. H. Шипова, *Словарь тюркизмов в русском языке*, Алма-Ата 1976.
- Škaljić A., *Turcizmi u sprskohrvatskom jeziku. Šesto izdanje*, Sarajevo 1989.
- Tamás L., *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapest 1966.
- Tetovska-Troeva – M. Тетовска-Троева, *Отглаголни имена за лица в българските говори. Nomina agentis*, София 1988.
- Tetovska-Troeva – M. Тетовска-Троева, *Десубстантивни деятелни имена в българските говори. Nomina actoris*, София 1992.
- TSBM – *Глумацальны слоўнік беларускай мовы*, I–IV, ред. К. К. Атраховіч (К. Крапіва), Мінск 1977–1984.
- Vachros – И. С. Вахрос, *Наименования обуви в русском языке. I. Древнейшие наименования, до петровской эпохи*, Хельсинки 1959.
- Vasmer M., *Греко-славянские этюды. Греческие заимствования в русском языке*, Сборник Отделения русского языка и словесности имп. Академии наук, LXXXVI, 1909, стр. 1–236.
- Vasmer M., *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*, Berlin 1944.

- Vasmer M., ESRJ – *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с нем. и дополнения О. Н. Трубачева, Москва 1964–1973.
- WBÖ – *Bayerisch-Österreichisches Wörterbuch*. I. Österreich. *Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich*, hrsg. von der Kommission für Mundartkunde und Namenforschung, bearb. von V. Dolmayr und E. Kranzmayer (E. Kranzmayer, M. Hornung, W. Bauer), Wien 1963 i n.
- Zajączkowski A., *Studia orientalistyczne z dziejów słownictwa polskiego*, Wrocław 1953.
- Zaręba AJŚ – A. Zaręba, *Atlas językowy Śląska*, I–VIII, Kraków 1969 – Warszawa 1996.

WYKAZ SKRÓTÓW

acc.	accusativus	łac.	łaciński
adi	adiectivum	łuż.	łużycki
afg.	afgański	m.	masculinum; mapa; miejscowość
arab.	arabski	M	materiał
arum.	arumuński	mac.	macedoński
austr.	austriacki	mong.	mongolski
austr.-baw.	austriacko-bawarski	n.	neutrum
baw.	bawarski	ngrec.	nowogrecki
baw.-austr.	bawarsko-austriacki	niem.	niemiecki
BRD	Bundesrepublik Deutschland	niem.-austr.	niemiecko-austriacki, niemiecki w Austrii
brus.	białoruski	nwniem.	nowo-wysoko-niemiecki
bułg.	bułgarski	ob.	občina (gmina)
ca.	circa	ogśłow.	ogólnosłowiański
chorw.	chorwacki	op.	općina, opština (gmina)
czagat.	czagatajski	osm.	osmański
czes.	czeski	p.	punkt
czuw.	czuwaski	part.	participium
ČR	Česká republika	pass.	passivum
dem.	deminutivum	pers.	perski
dial.	dialekt, dialektałny	pl.	pluralis
dłuż.	dolnołużycki	płd.	południowy
dniem.	dolnoniemiecki	płdbaw.	południowobawarski
f.	femininum	płdsłow.	południowosłowiański
friul.	friulijski	płd.-wsch.	południowo-wschodni
germ.	germański	płd.-zach.	południowo-zachodni
głuż.	górnolużycki	płnwl.	północnowłoski
goc.	gocki	płn.-wsch.	północno-wschodni
grec.	grecki	płn.-zach.	północno-zachodni
gsaks.¹	górnosaksoński	pol.	polski
kazach.	kazachski	por.	porównaj
Kr.	Kreis	protobułg.	protobułgarski
krym.	krymski	przest.	przestarzały
krym.-tat.	krymsko-tatarski		

przym.	przymiotnik	zm.	zmarły
psł.	prasłowiański	żup.	żupanija (województwo)
RBiH	Republika Bosna i Hercegovina		
RH	Republika Hrvatska	вобл.	вобласть (obwód)
ros.	rosyjski	обл.	область (obwód)
RP	Rzeczpospolita Polska	оп.	општина (gmina)
RS	Republika Slovenija	РБ	Рэспубліка Беларусь
rum.	rumuński	РБХ	Република Босна и Херцеговина
rzecz.	rzeczownik	PM	Република Македонија
s.	strona	р-н	район (okreg)
serb.	serbski	PC	Република Србија
sg.	singularis	РФ	Российская Федерация
ślc.	słowacki	PCГ	Република Црна Гора
ślwn.	słoweński	с.	страница
SR	Slovenská republika	CPI	Савезна Република
stczuw.	staroczuwaski		Југославија
stfrank.	starofrankoński	СЦГ	Србија и Црна Гора
stniem.	staroniemiecki		
stosm.	staroosmański	ahd.	althochdeutsch
strus.	staroruski	asäch.	altsächsisch
stsaks.	starosaksoński	bair.	bairisch
sttur.	staroturecki	bair.-österr.	bairisch-österreichisch
stwniem.	staro-wysoko-niemiecki	bzw.	beziehungsweise
s.v.	sub voce – pod hasłem	dass.	dasselbe
śrdniem.	średnio-dolno-niemiecki	dial.	dialektisch
śrgrec.	średniogrecki	dt.	deutsch
śrlac.	średniołaciński	griech.	griechisch
śrniem.	średkowoniemiecki	it.	italienisch
śrwniem.	średnio-wysoko-niemiecki	krim.-tat.	krimtatarisch
t.	tom	lat.	lateinisch
tat.	tatarski	mhd.	mittelhochdeutsch
ts.	to samo	mittelalt.	mittelalteinisch
tur.	turecki	nhd.	neuhochdeutsch
ukr.	ukraiński	osm.-türk.	osmanisch-türkisch
w.	wiek	ostdt.	ostdeutsch
wł.	włoski	russ.	russisch
wokrj.	wokrjes (powiat)	türk.	türkisch
wsch.	wschodni	u. ä.	und ähnliches
wschniem.	wschodnioniemiecki	u. a. m.	und andere(s) mehr
wschśłow.	wschodniosłowiański	urslaw.	urslawisch
zachśłow.	zachodniosłowiański	z. B.	zum Beispiel
zesz.	zeszyt		

WYKAZ MAP

Wpływy niemieckie	po s. 12
Wpływy tureckie.....	po s. 58
Wpływy greckie (t. 1–3, 8)	po s. 76
Wpływy greckie (t. 8)	po s. 78
Nazwa <i>majstor</i> i pochodne	po s. 82
Wpływy węgierskie	po s. 88
Wpływy włoskie	po s. 106

ZUSAMMENFASSUNG

Studien zu fremden Einflüssen im *Gemeinslawischen Sprachatlas*

Diese Veröffentlichung hängt eng mit dem Band VIII. des *Gemeinslawischen Sprachatlasses* zusammen (weiter im Text wird die Abkürzung OLA verwendet, in Anknüpfung an den russischen Titel *Общеславянский лингвистический атлас*). Im OLA wird die fremde Herkunft direkt in der Legende zu den Karten kenntlich gemacht, indem die fremden Wortstämme in runde Klammern gesetzt und die fremden Quellen angegeben werden, z.B. (žnid)-ar-ъ, (žnider)-ъ, (šnajder)-ъ 'Schneider' aus/von mhd. *snîder* und nhd. *Schneider*. Die Bezeichnung *aus* betrifft Entlehnungen, die grundsätzlich ohne morphologischen Wandel übernommen wurden, *von* bezieht sich auf in gewissem Maße morphologisch umgewandelte Entlehnungen. Im Falle sporadisch auftretender Wörter, die auf der Karte mit einem Asteriskus markiert werden, steht die Information über die Entlehnungsquelle an der linken Seite der Karte in der Aufstellung der Aufzeichnungen in den Erhebungsorten. Außerdem habe ich im Band VIII. des OLA eine synthetische Studie zu den fremden Einflüsse vorgelegt. Sie enthält (synthetische) Gesamtkarten zur Darstellung der Intensität bestimmter fremder Einflüsse in einigen slawischen Gebieten, Materialzusammenstellungen zu den Einflüssen in der Anordnung der Einzelkarten nach den einzelnen Designaten sowie eine kurze Besprechung dieser Einflüsse. Aus Platzmangel musste auf eine detailliertere Präsentation dieser Einflüsse in diesem Band des OLA verzichtet werden.

Die vorliegende Veröffentlichung enthält synthetische Karten und Materialzusammenstellungen in der Anordnung der Einzelkarten dieses Bandes. Diese Karten und Verzeichnisse stimmen mit den im Band VIII. des OLA enthaltenen völlig überein. Nur die russischen Namen der Sprachen in den Verzeichnissen und die Erläuterungen zu den Karten wurden durch polnische ersetzt. Beibehalten wurden indessen die runden Klammern zur Kennzeichnung der ent-

lehnten Wortstämme und die morphologische Gliederung, z. B. (*žnid*)-*ar*-*ъ*, (*žnider*)-*ъ*, (*šnajder*)-*ъ* 'Schneider', (*sapož*)-*bn-ik-ъ* 'Schuster' u. ä.

Die grundlegende Aufgabe dieser Veröffentlichung besteht in einer umfangreichen Darstellung der im Band VIII. des OLA auftretenden fremdsprachigen Einflüsse unter Berücksichtigung der reichhaltigen einschlägigen Literatur – sowohl zur Dialektologie als auch zur Etymologie sowie Untersuchungen zur Wortgeschichte der besprochenen Lexeme. Berücksichtigt wurden weiterhin Materialien aus lexikographischen Bearbeitungen sowie historischen und modernen Wörterbüchern slawischer Sprachen. Mein Augenmerk gilt auch insbesondere der Chronologie der behandelten Entlehnungen, deren Verbreitungswegen im slawischen Sprachraum sowie dem Fortbestehen oder dem Schwinden von Reliktformen in bestimmten Gebieten.

Im vorliegenden Buch verwende ich die verallgemeinernde Schreibung ohne Klammern für die entlehnten Wortstämme und ohne Kennzeichnung der inneren morphologischen Gliederung. Die so aufgezeichneten Formen sind mit einem Asteriskus versehen, z. B. **žnidarъ*, **žniderъ*, **šnajderъ*, **sapožbnikъ*.

Entlehnungen aus Fremdsprachen treten in den Materialien des OLA in beträchtlicher Zahl auf. In den einzelnen Bänden fällt deren Intensität unterschiedlich aus. Manche Wörter sind wegen ihrer Polysemie mehrfach belegt, außerdem wurden öfter mehrere Ableitungen von demselben Stamm notiert. Am besten ist die Intensität der fremdsprachigen Einflüsse an der Zahl der übernommenen Wortstämme zu erkennen. Im Band VIII. treten ca. 800 Bezeichnungen auf, die von ca. 300 entlehnten Wortstämmen gebildet sind.

Deutsche Einflüsse

Von allen fremdsprachigen Einflüssen ist im Band VIII. des OLA der deutsche am stärksten: ca. 300 Bezeichnungen, die von ca. 100 Wortstämmen deutscher Herkunft gebildet sind. Ihre Intensität an den einzelnen Erhebungsorten veranschaulicht die Gesamtkarte (von einem bis 23 deutschen Wortstämme an einem Erhebungsort). Am häufigsten sind die deutschen Einflüsse selbstverständlich im Westen: im südlichen Teil in slowenischen Dialekten, außerdem in Kroatien und der Wojwodina; im nördlichen Teil in den westslawischen Dialekten und zwar besonders in der Lausitz und in der Slowakei sowie im Gebiet Polens in Pommern und Schlesien. Auffallend ist deren etwas geringere Intensität im tschechischen Gebiet. Im ostslawischen Raum sind sie in der Westukraine und in Westen Weißrusslands am häufigsten, entschieden seltener hingegen im Osten der Ukraine, im Osten Weißrusslands und in ganz Russland. Ähnlich selten sind sie in Makedonien und fast die ganze Adriaküste entlang sowie im slowenisch-italienischen Grenzgebiet.

Hinsichtlich des in die slawischen Dialekte aufgenommenen deutschen Lehnwortschatzes lässt sich das gesamte slawische Sprachgebiet in einige Großräume gliedern, denen diese Entlehnungen wie folgt zugeordnet werden können:

1. Deutsche Entlehnungen, die in allen drei slawischen Sprachgruppen: der westslawischen, der südslawischen und der ostslawischen auftreten.

Zu den meistverbreiteten gehören: die urslawische Entlehnung **pěnezi*, **pěneze* 'Geld' (Karte 49) aus ahd. *pfenning*, asächs. *penning*; Namen für die 'Köchin' (Karte 22) mit Wortstamm **kuχ-*, die auf slawischen Sprachboden vom Verb **kuχati* 'kochen' aus ahd. *kochōn* abgeleitet wurden; **papirъ* 'Papier' (Karte 39) und dessen Ableitungen aus mhd. *papier*, dies wiederum vom lat. *papȳrus*; **koštajetъ*, **koštujetъ* 'kostet' (Karte 51) von mhd. *kosten*; ferner zwar in Verstreuung notiert, aber in allen drei Sprachgruppen vorhanden, wie **jagerъ*, **jegerъ*, **jagarъ* 'Jäger' (Karte 56) aus mhd. (bair.) *jagaere*; Namen für den 'Arbeiter' (Karte 40) und die 'Arbeiterin' (Karte 41) eines Industriebetriebes, die auf das Wort *Fabrik* zurückzuführen sind, und andere mehr (S. 18–21).

2. Für west- und südslawische Sprachen gemeinsame deutsche Entlehnungen.

Es gibt davon nicht viele: **tinta* 'Tinte' (Karte 37) aus dt. *Tinte* und phonetisch stark differenzierte Entlehnungen des mhd. (bair.-österr.) *bl̥wīz* (*Bleiweiß*) 'Bleistift' (Karte 36), z. B. **plajbezъ*, **plajvazъ*, **blajvasъ*.

3. Unterschiedliche deutsche Entlehnungen für dasselbe Designat, die den gesamtslawischen Sprachraum in einen südlichen und einen nördlichen Teil gliedern.

Deutlich sichtbar ist dies im Falle der Bezeichnungen für 'Böttcher' (Karte 8): im Norden **bъdnarъ*, mit zahlreichen phonetischen Varianten, wie **bedъnarъ*, **bodnarъ*, **debъnarъ*, **bondarъ* aus dt. *büttner* (mhd. *bütenaere* ← **butināri*), dagegen im Süden **pintarъ*, **pinterъ*, **pintorъ* von/aus bair. *pinter* ← (*Faß*)*binde*; ebenso für 'Bettler' (Karte 59), 'Bettlerin' (Karte 60) und das Verb 'bettelt' (Karte 61): im Norden sind es **žebraкъ*, **žebračъka*, **žebraгъka* und umschreibende Formen mit dem Wortstamm **žebr-* in Adjektiven sowie mit diesem Stamm gebildete Verbformen von mhd. *seff(e)r*, im Süden aber **petljarъ*, **petljačъ*, **petlerъ* und **petljarica*, **petljačъka*, **petlerica* sowie Verbformen mit demselben Wortstamm von dt. *Pettler* ← *Bettler* und *petteln* ← *betteln*; ferner auch – obwohl nicht mehr so deutlich – in deutschen Lehnwörtern für 'Heft' (Karte 35), 'Stellmacher, Wagner' (Karte 9) und noch weniger deutlich in Bezeichnungen für 'Schüler' (Karte 33) und 'Schülerin' (Karte 34) sowie 'Lehrer' (Karte 31) und 'Lehrerin' (Karte 32).

4. Deutsche Entlehnungen, die dem südlichen Teil der slawischen Dialekte eigen sind.

Zu den oben (bei binärer Gliederung) präsentierten lassen sich weitere hinzufügen in Bezeichnungen für den 'Zimmermann' (Karte 4): **cimperman* aus dt. bair. *zimparman*, **cimerman* aus dt. *Zimmermann*; für 'Schuster' (Karte 13), 'Schustersfrau' (Karte 14) und 'Schusterssohn' (Karte 15): **šostar*, **šoštār*, **šustar*, **šuštār*, **šuster* und deren Ableitungen von mhd. *schuoster* (alt) und nhd. *Schuster* (neuer); für 'Schneider' (Karte 16), 'Schneiderfrau' (Karte 17) und 'Schneiderin' (Karte 18): **žnidar*, **žnider* aus/von mhd. *snider* und **šnajder* aus nhd. *Schneider* sowie deren Ableitungen. Die Reichweite der südlichen Entlehnungen weist große Unterschiede auf. Manche treten nur in slowenischen Dialekten und sporadisch in einigen kroatischen Erhebungsorten auf (S. 37). Viele erscheinen ausschließlich in slowenischen Dialekten, wobei einige slowenische dialektale Formen völlig sporadisch notiert wurden (S. 37–38). Sporadische deutsche Entlehnungen, die nur in kroatischen und serbischen Dialekten vorkommen, sind nicht zahlreich und wenig charakteristisch. – Es wurden auch einige sporadische deutsche Entlehnungen in slowakischen Dialekten notiert: unter den Bezeichnungen für 'Holzfäller' (Karte 5): **šlogar* von dt. *Schlag*, *schlagen*, **šihtar* von dt. *Schicht*, **šajtar* von dt. *scheiten*, ferner auch der in der Südslowakei weiter verbreitete **kmin* 'Dieb' (Karte 55) aus mhd. *gemein(e)* 'gemein, gemeinsam'.

5. Deutsche Entlehnungen, die dem nördlichen Teil der slawischen Dialekte eigen sind.

Zu den oben (bei binärer Gliederung) präsentierten lassen sich weitere, nur im Norden auftretende hinzufügen in Bezeichnungen für 'Jahrmarkt' (Karte 48): aus mhd. *jârmarket* (*Jahrmarkt*) in zwei morphologischen Grundformen: der männlichen **jarmark*, **jarmark* und weiblichen **jarmarka*, die verschiedenen phonetischen Wandlungsprozessen unterliegen; für 'Markt, Marktplatz' (Karte 47): **rink*, **rin* aus dt. *Ring*; für 'Maurer' (Karte 6) und 'Ofensetzer' (Karte 7): **murar*, **muljar*, **muljer* aus mhd. *mûrer*, *mûraere* und Ableitungen von *mur* aus mhd. *mûr*; für die Bedeutung 'rechnet' (Karte 50): **raχujet* von mhd. *rēchenen*, ostdt. *rechen*. Zu den Entlehnungen im Norden gehören auch die wenig spezifizierten Namen verschiedener Handwerker (in mehreren Karten), die auf den deutschen *Meister* zurückzuführen sind: **majster*, **majstra*, **master* und auch slowenisch *mojškra* ← *mojštra* 'Schneiderin' (Karte 18) von mhd. (bair.) *moister* 'Meister'. – Unter den deutschen Entlehnungen der nördlichen Gruppe sind manche auf kleinere Gebiete beschränkt. Für den westslawischen Sprachraum sind vor allem sorbische (S. 44–45) und nordpolnische Belege (S. 45) zu nennen.

Deutsche Entlehnungen, die nur für ostslawische Dialekte charakteristisch wären, kommen im Band VIII. des OLA nicht vor.

Durch die Gegenüberstellung der im OLA belegten deutschen Entlehnungen und anderer, im OLA nicht berücksichtigter Materialien, wird ihre

vollständigere Interpretation möglich. Anschaulich werden dadurch die Langlebigkeit bestimmter regionaler Entlehnungen (z. B. in slowenischen Dialekten), die Verbreitungswege, vor allem im ostslawischen Sprachraum, sowie das Schwinden mancher deutscher Entlehnungen in den südwestlichen Gebieten Russlands.

Besonders interessant sind diejenigen Entlehnungen aus dem Deutschen, deren Verbreitung den gesamtslawischen Sprachraum in einen nördlichen und einen südlichen Teil gliedern. Die Trennlinie dieser Nord-Süd-Differenzierung verläuft sehr unterschiedlich. Sie deckt sich nicht mit der slawischen dialektalen Raumgliederung, sondern ergibt sich aus der Differenzierung der sie beeinflussenden deutschen Mundarten. Im Süden handelt es sich vorwiegend um bairisch-österreichische und im Norden Polens um niederdeutsche Entlehnungen. Entlehnungen in tschechischen und slowakischen Dialekten schließen sich in dieser Hinsicht zum Teil der südlichen und zum Teil der nördlichen Gruppe an. Es wurden auch bestimmte deutsche Entlehnungen ausschließlich in slowakischen Dialekten aufgezeichnet.

Turksprachliche Einflüsse

In den Materialien des OLA gruppieren sich die turksprachlichen Entlehnungen im Osten und im Süden des slawischen Sprachraumes. In diesen beiden Arealen sind es gewöhnlich jeweils verschiedene Entlehnungen.

Nur in einigen Fällen treten ähnliche Turzismen sowohl im ostslawischen als auch im südslawischen Sprachraum auf. Gewisse Unterschiede der phonetischen Gestalt und/oder Bedeutung weisen darauf hin, dass sie voneinander unabhängig entlehnt worden sind, manche wiederum können durch Vermittlung der Literatursprachen übertragen worden sein. Hierzu gehören: Namen für 'Markt' (Karte 47) und 'Jahrmarkt' (Karte 48): im Osten **bazarъ*, im Süden **pazarъ*; Namen des 'Hirten' (Karte 23) und 'Schafhirten, Schäfers' (Karte 25a): im Osten gewöhnlich **čabanъ* 'Schäfer', im Süden **čobanъ* 'Hirt', manchmal 'Schäfer'; **kirpičъnikъ* 'Maurer' (Karte 6) und 'Ofensetzer' (Karte 7) im OLA nur im Osten; 'Schuster' (Karte 13): **postolJarъ* im südslawischen Sprachraum und in der Ukraine; 'Bettler' (Karte 59) und 'Bettlerin' (Karte 60): Ableitungen von türk., krim.-tatar. *torba*.

Im ostslawischen Sprachraum sind es Entlehnungen, die auf Dialekte von Turksprachen (Tatarisch, Tschagataisch, Tschuwaschisch, Kasachisch u.a.) zurückzuführen sind, manche davon verbreiteten sich allgemein fast im gesamten ostslawischen Sprachraum und gingen sogar in die russische Literatursprache ein. Zu den meistverbreiteten gehören: **karandašъ* 'Bleistift' (Karte 36) – allgemein in ostslawischen Dialekten außer im Südwesten der

Ukraine; **denɔgy* ‘Geld’ (Karte 49) – allgemein in russischen Dialekten, sporadisch in Nordosten Weißrusslands und im Nordosten der Ukraine; zwei Namen für den ‘Schuster’ (Karte 13): **sapožɔnikɔ* und zahlreiche Ableitungen – in Russland und im Osten Weißrusslands und im Osten der Ukraine sowie **čobotarɔ*, **čebotarɔ* und deren Ableitungen – inselhaft auftretende Formen im oberen Zuflußgebiet der Nördlichen Dwina und in benachbarten Gebieten an der Wolga sowie verstreut in Südrussland, in der Ukraine und ausnahmsweise in Weißrussland. Die übrigen turksprachlichen Entlehnungen im ostslawischen Sprachraum sind sporadisch belegt (manchmal sind das vereinzelte Aufzeichnungen, die kein Bild über deren tatsächliche Verbreitung vermitteln). Es sind folgende Namen: **χozjajbka* ‘Köchin’ (Karte 22); ‘Bettler’ (Karte 59) und ‘Bettlerin’ (Karte 60): **χanža* und **kalika*; ‘reicher Mann’ (Karte 66): **kulakɔ*; ‘Stellmacher, Wagner’ (Karte 9) in Zusammenhang mit russ. *telega*; ‘Pferdehirt’ (Karte 25d): **lašadɔnikɔ* und **tabunɔščikɔ* sowie ‘Schafhirt, Schäfer’ (Karte 25a): **vatažɔnikɔ*.

Im südslawischen Sprachraum konzentrieren sich osmanische Turzismen. Ihre Intensität in diesen Gebieten veranschaulicht die beigelegte Karte (S. 58). Nur wenige sind im gesamten südslawischen Sprachraum verbreitet, die übrigen treten am häufigsten in makedonischen Dialekten auf, und zwar besonders im Gebiet von Ägäisch-Makedonien, und je weiter nach Norden und Nordwesten umso seltener werden sie. Aus der Zusammenstellung der Daten mit sprachhistorischen Materialien wird ein ständiges Schwinden der Turzismen ersichtlich, wobei Unterschiede in dieser Hinsicht zwischen Mundarten und Literatursprachen sichtbar werden. In den Mundarten bleiben sie länger erhalten. Zu den weiter verbreiteten gehören folgende Bezeichnungen: ‘Nachbar’ (Karte 2) und ‘Nachbarin’ (Karte 3): **komšija* und Ableitungen von türk. *konşu*, *komşu*, türk.-osm. *komşı*, *konşı*; ‘Geld’ (Karte 49): **parɛ* Plur., **pari* Plur., **para*; ‘Schneider’ (Karte 16): **terzija* und Ableitungen (sporadisch auch **abažija*); ‘Schuster’ (Karte 13): **kunduražija* und Ableitungen, **papučija* und Ableitungen (sporadisch auch **čižmarɔ*). Mit beschränkter Verbreitung oder ganz sporadisch treten folgende türkische Bezeichnungen auf: ‘Zimmermann’ (Karte 4): **dunžerɔ*, **dunžerinɔ* und **dogramažija*; ‘Ofensetzer’ (Karte 7): **tenekežija*, **sobažija*, **sobarɔ*, **kubažija*; ‘Stellmacher, Wagner’ (Karte 9): **arabažija*; ‘Schmied’ (Karte 10): **demiržija* und Ableitungen; ‘Müller’ (Karte 19): **dirminžija* und Ableitungen; ‘Jäger’ (Karte 56): **avžija*, **lovžija* (mit bodenständigen Wortstamm und türkischem Suffix); ‘Fischer’ (Karte 58): **balakčija*; ‘Arzt’ (Karte 28): **ekimɔ*, **ekimžija* und Ableitungen; ‘Köchin’ (Karte 22): **aščija* und Ableitungen; ‘reicher Mann’ (Karte 66): **čorbažija* und **zenginɔ*; ‘Dieb’ (Karte 55): **χaramija*; ‘Richter’ (Karte 30): **kadija* und **muftija*; ‘Heft’ (Karte 35): **tefterɔ*; ‘Bleistift’ (Karte 36): **kalemɔ*; ‘Tinte’ (Karte 37): **boja* und **murekepɔ*; ‘Stadt’ (Karte 45):

**kasaba*; ‘Jahrmarkt’ (Karte 48): **dernekъ*; ‘Krieg’ (Karte 67): **kavga* und **muxarabe*.

Griechische Einflüsse

Die im südslawischen und im ostslawischen Sprachraum auftretenden Gräzismen sind jeweils unterschiedlich. Zu den Ausnahmen gehört **tetrabъ* ‘Heft’ (Karte 35) und die Ableitungen **tetrabъka*, **tetrabъja*, die allgemein in den ostslawischen Dialekten und im Süden in makedonischen Dialekten auftreten. Die übrigen Gräzismen wurden hauptsächlich im Süden notiert. Ihre Verbreitung ist unterschiedlich. Zu den meistverbreiteten gehören: **djakъ* ‘Schüler’ (Karte 33) und Ableitungen, **jeftinъ* ‘billig’ (Karte 54), **panadjurъ*, **panagirъ*, **panairъ*, **panžarъ* ‘Markt’ (Karte 48), **χartija* ‘Papier’ (Karte 39), **daskalъ* ‘Lehrer’ (Karte 31) und Ableitungen. Manche Gräzismen wurden nur in makedonischen Dialekten notiert, besonders im Gebiet Griechenlands, was auch völlig verständlich ist. Überraschend ist indessen, dass in den makedonischen Dialekten (auch im Gebiet Griechenlands), und zwar manchmal überwiegend, slawische Entsprechungen fungieren, wie **učenikъ* ‘Schüler’ (Karte 33) – an allen makedonischen Erhebungsorten (nicht **djakъ*, wie in Serbien und Kroatien), **učitelъ* ‘Lehrer’ (Karte 31), **učitelъka* ‘Lehrerin’ (Karte 32) – neben **daskalъ*, **daskalica*, **daskala*; **mastidlo* ‘Tinte’ (Karte 37) – neben griechischen und türkischen Lehnwörtern; **pisanъka* ‘Heft’ (Karte 35) – neben dem griechischen Lehnwort **tetrabъ*, **tetrabъka* oder die alte slawische Entlehnung aus dem Osten **kъniga* ‘Papier’ (Karte 39) – neben dem griech. **χartija*. Die Namen **žakъ*, **žakynja* und **žačъka*, als nicht direkt aus dem Griechischem übernommen, sind in der Gesamtkarte der Gräzismen nicht eingetragen. Im ostslawischen Sprachraum sind – außer den erwähnten **tetrabъ*, **tetrabъka* – die übrigen Gräzismen selten und treten verstreut auf.

Ungarische Einflüsse

Die ungarischen Entlehnungen konzentrieren sich vor allem in der Karpato-Ukraine, am ukrainischen Erhebungsort (171) in Rumänien, in der Südslowakei, besonders in deren östlichem Teil, an slawischen Erhebungsorten im Gebiet Ungarns (149, 152–156), am slowenischen Ort (21), an einigen serbischen Orten in der Wojwodina und kroatischen in Slawonien, seltener erscheinen sie aber auch in ganz Serbien und Montenegro, im Nordwesten Makedoniens, in Südkroatien, an kroatischen Erhebungsorten im Gebiet Österreichs (146a, 147a, 148a), in der ganzen Slowakei, in Ostmähren und in Südpolen. Zu den weiter

verbreiteten gehören: **varošb* 'Stadt' (Karte 45), **vašarь* 'Jahrmarkt' (Karte 48), **irka* 'Heft' (Karte 35), **ceruza*, **ceruzьka* 'Bleistift' (Karte 36) sowie zahlreiche Bezeichnungen für 'Dieb' (Karte 55), 'Jäger' (Karte 56), 'Jagd' (Karte 57), 'Schneider' (Karte 16) und deren Ableitungen. Aus der Zusammenstellung der Materialien des OLA mit Daten aus der Literatur zum Thema der ungarischen Einflüsse in den Nachbargebieten Ungarns geht klar hervor, dass der Umfang dieser Einflüsse in letzter Zeit geschrumpft ist. Es ist schwierig, diese Tendenz auch auf die Bezeichnungen für 'Hirten' zu beziehen, weil deren Lokalisierung in den Materialien des OLA unvollständig ist.

Lateinische Einflüsse

Die lateinischen Entlehnungen haben eine sehr unterschiedliche Verbreitung, was nicht erlaubt, eine Gesamtkarte anzufertigen. Charakteristisch ist oft die Übernahme von Wörtern unmittelbar aus dem Latein nur durch einige slawische Sprachen und erst später eine Weiterverbreitung auf dem Wege der innerslawischen Einflüsse.

Die lateinische Entlehnung *doctor* (Karte 28) ist im gesamten slawischen Sprachraum belegt, allerdings oft als Nebenform zu anderen bodenständigen und fremden Namen. Sie tritt in einigen Suffixalformen auf: **doktorь*, **dokturь* (beide Formen sind nicht strikt auseinanderzuhalten) sowie **doktarь* und **dokterь*. Seltener wurden auch **medikь* aus lat. *medicus* und andere Namen lateinischer Herkunft notiert. Zahlreiche Ableitungen von den genannten lateinischen Substantiven treten auch unter den Bezeichnungen für 'Ärztin' (Karte 29) auf.

In der Bedeutung 'Müller' (Karte 19) wurde die Entlehnung **mьlinarь* (aus lat. *molinārius*, vielleicht über ahd. *mulināri*) in den westslawischen Dialekten (ohne die sorbischen) und im westlichen Teil der südslawischen Dialekte notiert. In der Lausitz treten andere Ableitungen auf: **mьlinikь* und **mьlinikarь* von **mьlinь* (aus lat. *molinum*, vielleicht durch Vermittlung des ahd. *mulīn*). Diese Substantive sind urverwandt mit urslaw. **melti* 'mahlen', durch dessen Einfluss diese Entlehnungen zu **mlinarь* und **mlinь* vereinfacht wurden. Ähnlichen Umfang weist die Verbreitung der Ableitungen von diesen Entlehnungen auf in den Bezeichnungen für 'Müllersfrau' (Karte 20) und 'Müllerssohn' (Karte 21).

Zahlreiche Substantive lateinischer Herkunft notierte man unter den Bezeichnungen für 'Schüler' (Karte 33), 'Schülerin' (Karte 34) sowie 'Lehrer' (Karte 31) und 'Lehrerin' (Karte 32). Die weiteste Verbreitung weisen hier die Ableitungen von der Entlehnungen **škola* 'Schule' aus lat. *schola* (mittelalt. *scola*) auf, die fast im gesamten slawischen Sprachraum auftreten; nur in

Slowenien dominiert *šola aus mhd. *schuole*, und in der Lausitz *šula aus nhd. *Schule*. Sporadisch erscheinen unter der Bezeichnungen für 'Lehrer' und 'Lehrerin' andere Entlehnungen von lat. *cantor*, *rector* u. ä. m. Mit der Schule hängen einige weitere lateinische Entlehnungen zusammen, wie die Bezeichnungen für 'Tinte': *atramentъ aus lat. *atramentum* tritt in polnischen und slowakischen Dialekten sowie im Nordwesten Weißrusslands und im Südwesten der Ukraine auf, indessen ist *inkoustъ aus lat. *incaustum* den tschechischen und den westpolnischen Dialekten eigen.

Einige Entlehnungen aus dem Latein betreffen das 'Geld' (Karte 49). In Weißrussland und in der Ukraine sowie an einigen Erhebungsorten in Südrussland notierte man *groši (*γ¹roši*, *h¹roši*) aus lat. (*denarius*) *grossus* 'dicker Denar', 'Prager Groschen', in slowenischen Dialekten *dēnarъ (*dna:r*, *gna:r*, *dená:r*) aus lat. *denarius*, an einigen slowenischen Erhebungsorten *soldъ aus lat. *soldus*. Mit der letztgenannten Entlehnung kreuzt sich die Übernahme des italienischen *soldo*, Plur. *soldi*. Diese Substantive sind in den slawischen Sprachen in der Bedeutung von Währungseinheiten weiter verbreitet.

Gesamttschechisch ist *kamnarъ 'Ofensetzer' (Karte 7) – eine Ableitung von dem nur tschechischen *kamna* 'Ofen' von *kamin aus lat. *caminus*. An einigen Erhebungsorten an der Adriaküste in Kroatien blieb die dalmatinisch-romanische Reliktform *gustajetъ 'kostet' (Karte 51) von lat. *constare* erhalten.

Die übrigen lateinischen Entlehnungen sind im OLA ganz sporadisch.

Italienische Einflüsse

Unter den italienischen Entlehnungen im Band VIII. des OLA nimmt das Wort *bumaga 'Papier' (Karte 39) einen besonderen Platz ein. Im ostslawischen Sprachraum ist es fast allgemein bekannt. Es verbreitete sich dort durch Vermittlung der russischen Literatursprache, in die es um die Wende des 13. und 14. Jahrhunderts entlehnt worden war.

Die übrigen italienischen Entlehnungen treten im südslawischen Sprachraum auf. Darunter weisen nur einige eine etwas weitere Verbreitung auf, so die Bezeichnungen für 'Markt' (Karte 47) und teilweise 'Jahrmarkt' (Karte 48): *placa aus dial. it. *plàzze* – in Westkroatien und in Montenegro sowie *pijaca, *pijacъ aus it. *piazza* – in Kroatien, Montenegro und Serbien, weiter nördlich verstreut bis in die Karpato-Ukraine, ferner auch – bereits mit geringerer Intensität – Bezeichnungen für 'Bleistift' (Karte 36), die auf it. *lapis* zurückzuführen sind; für 'Papier' (Karte 39) *karta von it. *càrta*; für 'Lehrer' (Karte 31) und 'Lehrerin' (Karte 32), die mit it. *maestro*, *maestra* zusammenhängen.

Von den italienischen Entlehnungen sind viele auf das italienisch-slowenische Grenzland sowie auf die Adriaküste – vor allem im kroatischen, manchmal aber auch im montenegrinischen Teil – beschränkt, so z. B. **marangonʼ* ‘Zimmermann’ (Karte 4), *mědigʼ* ‘Arzt, Doktor’ (Karte 28), Bezeichnungen für ‘Jäger’ (Karte 56) und ‘Jagd’ (Karte 57), die mit it. *cacciare* ‘jagen’ zusammenhängen, **šoldi*, **soldi* ‘Geld’ (Karte 49). Einige italienische Entlehnungen wurden im OLA nur an der Adria notiert, vor allem aus čakavischen Dialekten, ausnahmsweise auch im Gebiet Montenegros, darunter **šalturʼ* ‘Schneider’ (Karte 16), **kaligarʼ*, **kaligerʼ* ‘Schuster’ (Karte 13).

Die zahlenmäßig größte Gruppe bilden die italienischen Entlehnungen, die nur im slowenisch-italienischen Grenzland registriert wurden. Aus den im OLA berücksichtigten Materialien ist bekannt, dass manche von ihnen weiter reichende Anknüpfungen haben bzw. hatten, zumindest in den kroatischen čakavischen Dialekten. Notiert wurden dort auch viele völlig sporadische Entlehnungen mit Belegen nur an einem Erhebungsort. Aus detaillierteren Zusammenstellungen mit Materialien, die im OLA nicht berücksichtigt wurden, wird ersichtlich, dass die italienischen Einflüsse im südslawischen Sprachraum deutlich im Rückgang begriffen sind.

Die aus den rätoromanischen Dialekten in Norditalien stammenden Substantive **žakʼ* ‘Schüler’ (Karte 33) und **žakynja*, **žačʼka* ‘Schülerin’ (Karte 33) gelangten in das slowakische und tschechische Gebiet durch südslawische Vermittlung. In die Gesamtkarte der italienischen Einflüsse wurden sie nicht eingetragen.

Sonstige Einflüsse

Die mit dem Leben der Berglandhirten verbundenen rumänischen Einflüsse treten an neun ukrainischen Erhebungsorten an der Grenze zum rumänischen Sprachgebiet auf. Es wurden dort Substantive mit zwei Wortstämmen rumänischer Herkunft registriert: **vakarʼ* ‘Hirt’ und **bouharʼ* (*boukarʼ*) ‘ds.’ (Karten 23, 25b, 26). Rumänischer Herkunft ist auch **butynarʼ* ‘Holzfäller’ (Karte 5) in den Erhebungsorten 171 und 496 und *butynʼ=arušʼ* ‘ds.’ (468). Die übrigen Substantive rumänischer Herkunft treten verstreut auf und sind für die Entlehnungsgeographie im OLA wenig maßgebend. Unter den französischen Entlehnungen ist nur **kajetʼ* ‘Heft’ (Karte 35) etwas weiter verbreitet (in Polen und Weißrussland). Weitere französische Entlehnungen wurden ganz sporadisch aufgezeichnet, obwohl sie in den Literatursprachen früher bekannter waren.

Die Entlehnungen aus anderen Sprachen treten im Band VIII. des OLA ganz sporadisch auf.

SPIS MIEJSCOWOŚCI

1. Solbica (Stolvizza). Italija, ob. Ravenca (Prato di Resia).
2. Ošne pri Sv. Lenartu (Osgnetto). Italija, ob. Sv. Lenart (S. Leonardo).
3. Sv. Križ (S. Croce). Italija, ob. Trst (Trieste).
4. Šmartno v Brdih. RS, ob. Brda.
5. Komen. RS, ob. Komen.
6. Cerkno. RS, ob. Cerkno.
7. Srednja vas v Bohinju. RS, ob. Bohinj.
8. Horjul. RS, ob. Dobrova – Horjul – Polhov Gradec.
9. Valburga. RS, ob. Medvode.
10. Luče. RS, ob. Luče.
11. Pomjan. RS, ob. Koper.
12. Hrušica. RS, ob. Ilirska Bistrica.
13. Babno Polje. RS, ob. Loška dolina.
14. Ribnica. RS, ob. Ribnica.
15. Dragatuš. RS, ob. Črnomelj.
16. Bučka. RS, ob. Škocjan.
17. Mostec. RS, ob. Brežice.
18. Šmarje pri Jelšah. RS, ob. Šmarje pri Jelšah.
19. Spodnja Ložnica. RS, ob. Slovenska Bistrica.
20. Videm ob Ščavnici. RS, ob. Sveti Jurij.
21. Gomilica. RS, ob. Turnišče.
22. Žminj. RH, op. Pula.
23. Cres. RH, op. Mali Lošinj.
24. Dobrinj. RH, op. Krk.
25. Rukavac. RH, op. Matulji.
26. Močila. RH, op. Karlovac.
27. Domagović. RH, op. Jastrebarsko.
28. Domaslovac. RH, op. Samobor.
29. Začretje. RH, op. Zagreb.
30. Cubinec. RH, op. Križevci.
31. Prelog. RH, op. Čakovec.
32. Virje. RH, op. Durđevac.
33. Tmovac. RH, op. Gospić.
34. Brinje. RH, op. Otočac.
35. Trebarjevo Desno. RH, op. Sisak.
36. Mala Peratovica. RH, op. Bjelovar.
37. Sali. RH, op. Zadar.
38. Lohovo (Lò:vo). RBiH, op. Bihać.
Лохово. РБиХ, оп. Бихаћ.
39. Magića Mala. RH, op. Nova Gradiška.
40. Strizivojna. RH, op. Dakovo.
41. Valpovo. RH, op. Valpovo.
42. Komiža. RH, op. Vis.
43. Trogir. RH, op. Trogir.
44. Vrbanj. RH, op. Hvar.
- 44a. Kruč. (Acquaviva Collecroce). Italija, pr. Molise, reg. Abruzzi.
45. Otok. RH, op. Sinj.
46. Guber. RBiH, op. Livno. Губер.
РБиХ, оп. Ливно.
47. Drvetine. RBiH, op. Bugojno.
Дрветине. РБиХ, оп. Бугојно.
48. Dobretići. RBiH, op. Jajce.
Добретићи. РБиХ, оп. Јајце.
49. Vijaka. RBiH, op. Vareš. Вијака.
РБиХ, оп. Вареш.
50. Špionica. RBiH, op. Srebrenik.
Шпионица. РБиХ, оп. Сребреник.
51. Tramošnica. RBiH, op. Gradačac.
Трамошница. РБиХ, оп. Градачац.
52. Gradište. RH, op. Županja.

53. Сивац (Стари и Нови). CPJ – PC, оп. Кула.
54. Јазак. CPJ – PC, оп. Ирит.
55. Башаид. CPJ – PC, оп. Кикинда.
56. Lastovo. RH, оп. Lastovo.
57. Grude. RBiH, оп. Ljubuški. Груде. РБиХ, оп. Љубушки.
58. Lug. RBiH, оп. Jablanica. Луг. РБиХ, оп. Јабланица.
59. Kreševo. RBiH, оп. Kreševo. Крешево. РБиХ, оп. Крешево.
60. Milići. RBiH, оп. Vlasenica. Милићи. РБиХ, оп. Власеница.
61. Žera. RBiH, оп. Rogatica. Жера. РБиХ, оп. Рогатица.
62. Осладић. CPJ – PC, оп. Осечина.
63. Неменикуће. CPJ – PC, оп. Сопот.
64. Уљма. CPJ – PC, оп. Вршац.
65. Savtat. RH, оп. Dubrovnik.
66. Jasenik. RBiH, оп. Gacko. Јасеник. РБиХ, оп. Гацко.
67. Крива Ријека. CPJ – PC, оп. Чајетина.
68. Паковраће. CPJ – PC, оп. Чачак.
69. Глибовац. CPJ – PC, оп. Смедеревска Паланка.
70. Кула. CPJ – PC, оп. Пожаревац.
71. Радовићи (Кртоли). CPJ – PC, оп. Тиват.
72. Режевићи. CPJ – PC, оп. Будва.
73. Горана (Мрковићи). CPJ – PC, оп. Бар.
74. Његуши. CPJ – PC, оп. Цетиње.
75. Голубовци. CPJ – PC, оп. Титоград.
76. Требањево. CPJ – PC, оп. Колашин.
77. Анцелат. CPJ – PC, оп. Иванград.
78. Тријебине. CPJ – PC, оп. Сјеница.
79. Тучеп // Тучепо. CPJ – PC, оп. Ракош.
80. Србовац // Бугариће. CPJ – PC, оп. Титова Митровица.
81. Дренча. CPJ – PC, оп. Александровац.
82. Велика Крушевица. CPJ – PC, оп. Рековац.
83. Буковац. CPJ – PC, оп. Деспотовац.
84. Ораховац (Ravac // Raovac). CPJ – PC, оп. Ораховац.
85. Пљачковица. CPJ – PC, оп. Врање.
86. Доњи Душник. CPJ – PC, оп. Гаџин Хан.
87. Кална. CPJ – PC, оп. Књажевац.
88. Јасеница. CPJ – PC, оп. Неготин.
90. Лазарополе. РМ, оп. Дебар.
92. Вруток. РМ, оп. Гостивар.
93. Теарце. РМ, оп. Тетово.
94. Ракотинци. РМ, оп. Скопје.
95. Љубанце. РМ, оп. Скопје.
96. Радожда. РМ, оп. Струга.
97. Звечан. РМ, оп. Македонски Брод.
98. Шлегово. РМ, оп. Кратово.
99. Пештани. РМ, оп. Охрид.
100. Извор. РМ, оп. Титов Велес.
101. Дихово. РМ, оп. Битола.
102. Витолиште. РМ, оп. Битола.
103. Радовиш. РМ, оп. Радовиш.
104. Берово. РМ, оп. Берово.
105. Фура. РМ, оп. Гевгелија.
106. Бобошчица (алб. Boboshtica). Албанија, обл. Корча.
107. Вамбел (грч. Μοσχοχώριον). Грција, р-н Костур.
108. Нестрам (грч. Νεστοριον). Грција, р-н Костур.
109. Тиолишча (грч. Τοιχιον). Грција, р-н Костур.
110. Тремно (грч. Καρδια). Грција, р-н Кајлар.
111. Кронцелово (грч. Κερασσεν). Грција, р-н Воден.
112. Висока (грч. Οσσα). Грција, р-н Солун.
113. Секавец (грч. Λιβαδοχώριον). Грција, р-н Серез.
- 113а. Плевна (грч. Πετρουσσα). Грција, р-н Драма.
- 114-145. Република Болгария.
146. Potoče (Potschach). Австрија, об. Hermagor, ок. Beljak (Villach).
- 146а. Stinjaki (Stinatz). Австрија, Gradišče.
147. Breznica pri Št. Jakobu v Rožu (Friessnitz). Австрија, об. Št. Jakob (St. Jakob), ок. Beljak (Villach).

- 147a. Čemba (Schandorf). Austrija, Gradišće.
148. Kneža (Grafenbach). Avstrija, ob. Djekše (Diex) in ob. Grebinj (Griffen), ok. Velikovec (Völkermarkt).
- 148a. Pajngrt (Baumgarten). Austrija, Gradišće.
149. Gornji Senik (Felsoszőlnök). Maďarsko, ok. Körmend, ob. Felsoszőlnök.
150. Pogan (Pogány). Maďarsko, žup. Baranja.
151. Dušnok (Dusnok). Maďarsko, žup. Bač-Kiskun (Bács-Kiskun).
152. Lovra (Lórév). Maďarsko, žup. Pešta.
153. Homok (Fertőhomok). Maďarsko, žup. Győr-Sopron.
154. Vértesszőlő. Maďarsko, žup. Komárom.
155. Galgaguta. Maďarsko, žup. Nógrad.
156. Ohuta. Maďarsko, žup. Borsod.
167. Республѣка Румынѣя.
168. Klokotič (Clototici). Romania, op. Lupak (Lupac).
169. Svinica (Svinița). Romania, žup. Mehedinți (Mehedinți).
171. Русь Поляна (Poienile de sub Munte Jedețul Maramureș). Romania.
175. Újezd u Manětína. ČR, okr. Plzeň-sever.
176. Chrástřany. ČR, okr. Litoměřice.
177. Světlá pod Ještědem. ČR, okr. Liberec.
178. Poštěkov. ČR, okr. Domažlice.
179. Čičov. ČR, okr. Plzeň-jih.
180. Semice. ČR, okr. Nymburk.
181. Poniklá. ČR, okr. Semily.
182. Hvězda (p. Hlavňov). ČR, okr. Náchod.
183. Stachy. ČR, okr. Prachatice.
184. Borkovice. ČR, okr. Tábor.
185. Křečovice. ČR, okr. Benešov.
186. Rejčkov. ČR, okr. Havlíčkův Brod.
187. Jenišovice. ČR, okr. Chrudim.
188. Soběnov. ČR, okr. Český Krumlov.
189. Slavikovice. ČR, okr. Třebíč.
190. Hodice. ČR, okr. Jihlava.
191. Hodov. ČR, okr. Třebíč.
192. Jámy. ČR, okr. Žďár nad Sázavou.
193. Lažany. ČR, okr. Blansko.
194. Roubanina. ČR, okr. Blansko.
195. Jedlí. ČR, okr. Šumperk.
196. Příkazy. ČR, okr. Olomouc.
197. Mokré Lazce. ČR, okr. Opava.
198. Plaveč. ČR, okr. Znojmo.
199. Bošovice. ČR, okr. Vyškov.
200. Polešovice. ČR, okr. Uherské Hradiště.
201. Záříčí. ČR, okr. Kroměříž.
202. Rybí. ČR, okr. Nový Jičín.
203. Janovice. ČR, okr. Frýdek-Místek.
204. Lanžhot. ČR, okr. Břeclav.
205. Újezd. ČR, okr. Zlín.
206. Halenkov. ČR, okr. Vsetín.
207. Horní Lomná. ČR, okr. Frýdek-Místek.
208. Čáry. SR, okr. Senica.
209. Ivánka pri Dunaji. SR, okr. Bratislava.
210. Bučany. SR, okr. Trnava.
211. Trnovec nad Váhom. SR, okr. Galanta.
212. Nedanovce. SR, okr. Topoľčany.
213. Kubrica. SR, okr. Trenčín.
214. Vrtižer (Vlčizer). SR, okr. Púchov.
215. Klubina. SR, okr. Čadca.
216. Krivá. SR, okr. Dolný Kubín.
217. Slovany. SR, okr. Martin.
218. Liptovský Ján. SR, okr. Liptovský Mikuláš.
219. Horná Žďaňa. SR, okr. Žiar nad Hronom.
220. Zvolenská Slatina. SR, okr. Zvolen.
221. Vieska nad Žitavou. SR, okr. Nitra.
222. Hontianske Moravce. SR, okr. Zvolen.
223. Horné Strháre. SR, okr. Veľký Krtíš.
224. Turičky. SR, okr. Lučenec.
225. Sirk. SR, okr. Rožňava.
226. Spišské Tomášovce. SR, okr. Spišská Nová Ves.
227. Plavnica. SR, okr. Stará Ľubovňa.
228. Dlhá Lúka. SR, okr. Bardejov.
229. Sedlice. SR, okr. Prešov.
230. Trstená pri Hornáde. SR, okr. Košice.
231. Bánovce nad Ondavou. SR, okr. Michalovce.
232. Žalobín. SR, okr. Vranov nad Topľou.
233. Čabalovce. SR, okr. Humenné.
234. Dissen // Dešno. BRD, Kr. Cottbus // wokrj. Chošebuz.

235. Bergen // Hory. BRD, Kr. Kamenz // wokry. Kamjenc.
236. Halbendorf // Brėzowka. BRD, Kr. Weisswasser // wokry. Bėła Woda.
237. Radibor // Radwor. BRD, Kr. Bautzen // wokry. Budyšin.
238. Sławėcin. RP, woj. Szczecin, pow. Choszczno.
239. Rąbino. RP, woj. Koszalin, pow. Świdwin.
240. Gwiazdowo. RP, woj. Koszalin, pow. Sławno.
241. Wierzechucino. RP, woj. Gdańsk, pow. Puck.
242. Wielka Wieś. RP, woj. Gdańsk, pow. Puck.
243. Brzeźno. RP, woj. Gdańsk, pow. Lębork.
244. Mirachowo. RP, woj. Gdańsk, pow. Kartuzy.
245. Karsin. RP, woj. Bydgoszcz, pow. Chojnice.
246. Pączewo. RP, woj. Gdańsk, pow. Starogard Gdański.
247. Deszczno. RP, woj. Zielona Góra, pow. Gorzów Wielkopolski.
248. Drawsko. RP, woj. Poznań, pow. Czarnków.
249. Podróżna. RP, woj. Koszalin, pow. Złotów.
250. Krzywogoniec. RP, woj. Bydgoszcz, pow. Tuchola.
251. Trzciano. RP, woj. Gdańsk, pow. Sztum.
252. Wola Młynarska. RP, woj. Olsztyn, pow. Pasłėk.
253. Garbno. RP, woj. Olsztyn, pow. Kėtrzyn.
254. Dąbrówka Wielkopolska. RP, woj. Poznań, pow. Międzyrzecz.
255. Smolniki. RP, woj. Bydgoszcz, pow. Szubin.
256. Wabcz. RP, woj. Bydgoszcz, pow. Chełmno.
257. Żaganiec. RP, woj. Zielona Góra, pow. Żagań.
258. Kramsko. RP, woj. Poznań, pow. Babimost.
259. Promno. RP, woj. Poznań, pow. Poznań.
260. Sėdzin. RP, woj. Bydgoszcz, pow. Aleksandrów Kujawski.
261. Kiełpiny. RP, woj. Bydgoszcz, pow. Rypin.
262. Samplawa. RP, woj. Olsztyn, pow. Nowe Miasto Lubawskie.
263. Dywity. RP, woj. Olsztyn, pow. Olsztyn.
264. Dąbrówka. RP, woj. Olsztyn, pow. Pisz.
265. Szwałk. RP, woj. Olsztyn, pow. Olecko.
266. Radziszki. RP, woj. Białystok, pow. Suwałki.
267. Mała Kamienica. RP, woj. Wrocław, pow. Jelenia Góra.
268. Ligota Piękna. RP, woj. Wrocław, pow. Trzebnica.
269. Szelejewo. RP, woj. Poznań, pow. Gostyń.
270. Kramsk. RP, woj. Poznań, pow. Konin.
271. Rościszewo. RP, woj. Warszawa, pow. Sierpc.
272. Zarėby Kościelne. RP, woj. Warszawa, pow. Przasnysz.
273. Łyse. RP, woj. Warszawa, pow. Kolno.
274. Flesze. RP, woj. Białystok, pow. Grajewo.
275. Pomiany. RP, woj. Białystok, pow. Augustów.
276. Wojbórz. RP, woj. Wrocław, pow. Nowa Ruda.
277. Lubsza. RP, woj. Opole, pow. Brzeg.
278. Dziadowa Kłoda. RP, woj. Wrocław, pow. Syców.
279. Michałów. RP, woj. Poznań, pow. Kalisz.
280. Pątnów. RP, woj. Łódź, pow. Wieluń.
281. Domaniewek. RP, woj. Łódź, pow. Łęczycza.
282. Skaratki. RP, woj. Skierniewice, pow. Łowicz.
283. Gorzewo. RP, woj. Warszawa, pow. Gostynin.

284. Sońsk. RP, woj. Warszawa, pow. Ciechanów.
285. Wysocze. RP, woj. Warszawa, pow. Ostrów Mazowiecka.
286. Tykocin. RP, woj. Białystok, pow. Białystok.
287. Słomianka. RP, woj. Białystok, pow. Mońki.
288. Śmiesz. RP, woj. Opole, pow. Prudnik.
289. Rudziniec. RP, woj. Katowice, pow. Gliwice.
290. Wędrzynia. RP, woj. Opole, pow. Olesno.
291. Konopiska. RP, Katowice, pow. Częstochowa.
292. Kocierzowy. RP, woj. Łódź, pow. Radomsko.
293. Ruski Bród. RP, woj. Kielce, pow. Przysucha.
294. Jastrzębia. RP, woj. Kielce, pow. Radom.
295. Słomczyn. RP, woj. Warszawa, pow. Grójec.
296. Człkówka. RP, woj. Warszawa, pow. Otwock.
297. Rozbity Kamień. RP, woj. Warszawa, pow. Sokołów Podlaski.
298. Woronie. RP, woj. Białystok, pow. Bielsk Podlaski.
299. Krzanowice. RP, woj. Opole, pow. Racibórz.
300. Golczowice. RP, woj. Kraków, pow. Olkusz.
301. Książnice Wielkie. RP, woj. Kielce, pow. Kazimierza Wielka.
302. Bolmin. RP, woj. Kielce, pow. Kielce.
303. Radkowice. RP, woj. Kielce, pow. Ilża.
304. Dęba. RP, woj. Lublin, pow. Puławy.
305. Trzebieszów. RP, woj. Lublin, pow. Łuków.
306. Horoszki Małe. RP, woj. Warszawa, pow. Łosice.
307. Choroszczynka. RP, woj. Lublin, pow. Biała Podlaska.
308. Wiślica. RP, woj. Katowice, pow. Cieszyn.
309. Żabnica. RP, woj. Kraków, pow. Żywiec.
310. Jabłonka. RP, woj. Kraków, pow. Nowy Targ.
311. Więciórka. RP, woj. Kraków, pow. Myślenice.
312. Gliny Małe. RP, woj. Rzeszów, pow. Mielec.
313. Grębów. RP, woj. Rzeszów, pow. Tarnobrzeg.
314. Zakrzew. RP, woj. Lublin, pow. Krasnystaw.
315. Osowa. RP, woj. Lublin, pow. Włodawa.
316. Nowe Bystre. RP, woj. Kraków, pow. Nowy Targ.
317. Sromowce Wyżne. RP, woj. Kraków, pow. Nowy Targ.
318. Podegrodzie. RP, woj. Kraków, pow. Nowy Sącz.
319. Jodłówka. RP, woj. Kraków, pow. Tarnów.
320. Łęki Strzyżowskie. RP, woj. Rzeszów, pow. Krosno.
321. Łąka. RP, woj. Rzeszów, pow. Rzeszów.
322. Łukawa. RP, woj. Lublin, pow. Biłgoraj.
323. Gielczew. RP, woj. Lublin, pow. Krasnystaw.
324. Wiszniów. RP, woj. Lublin, pow. Chrubieszów.
325. Niebieszczany. RP, woj. Rzeszów, pow. Sanok.
326. Paclaw. RP, woj. Rzeszów, pow. Przemyśl.
327. Лукшы. РБ, Віцебская вобл., Браслаўскі р-н.
328. Пялікі. РБ, Віцебская вобл., Шаркаўчыцкі р-н.
329. Казлы. РБ, Віцебская вобл., Міёрскі р-н.
330. Якубава. РБ, Віцебская вобл., Расонскі р-н.
331. Ністанішкі. РБ, Гродзенская вобл., Смагонскі р-н.
332. Груздава. РБ, Віцебская вобл., Пастаўскі р-н.

333. Лабуюншчына. РБ, Віцебская вобл., Полацкі р-н.
334. Бабовікі. РБ, Віцебская вобл., Полацкі р-н.
335. Паташня. РБ, Віцебская вобл., Гарадоцкі р-н.
336. Привалкі. РБ, Гродзенская вобл., Гродзенскі р-н.
337. Паляцкішкі. РБ, Гродзенская вобл., Воранаўскі р-н.
338. Лоск. РБ, Мінская вобл., Валожынскі р-н.
339. Асавец. РБ, Мінская вобл., Вілейскі р-н.
340. Адрубак. РБ, Віцебская вобл., Докшыцкі р-н.
341. Чарніца. РБ, Віцебская вобл., Лепельскі р-н.
342. Дворышча. РБ, Віцебская вобл., Бешанковіцкі р-н.
343. Гостраў. РБ, Гродзенская вобл., Мастоўскі р-н.
344. Вялікія Бяры. РБ, Гродзенская вобл., Шчучынскі р-н.
345. Альхоўка. РБ, Гродзенская вобл., Навагрудскі р-н.
346. Пруды. РБ, Мінская вобл., Івянецкі р-н.
347. Валодзькі. РБ, Мінская вобл., Маладзечанскі р-н.
348. Рудня. РБ, Мінская вобл., Плешчаніцкі р-н.
349. Стайкі. РБ, Мінская вобл., Барысаўскі р-н.
350. Абчуга. РБ, Мінская вобл., Крупскі р-н.
351. Лядзінкі. РБ, Віцебская вобл., Віцебскі р-н.
352. Загараднае. РБ, Віцебская вобл., Лёзненскі р-н.
353. Навасёлкі. РБ, Гродзенская вобл., Свіслацкі р-н.
354. Старое Сяло. РБ, Гродзенская вобл., Зэльвенскі р-н.
355. Мірацічы. РБ, Гродзенская вобл., Карэліцкі р-н.
356. Стары Сверхань. РБ, Мінская вобл., Стаўбцоўскі р-н.
357. Дудзічы. РБ, Мінская вобл., Пухавіцкі р-н.
358. Дзяхань. РБ, Мінская вобл., Смалявіцкі р-н.
359. Слабодка. РБ, Магілёўская вобл., Шклоўскі р-н.
360. Слатаўшчына. РБ, Віцебская вобл., Дубровенскі р-н.
361. Сечы. РБ, Брэсцкая вобл., Брэсцкі р-н.
362. Дзімітравічы. РБ, Брэсцкая вобл., Камянецкі р-н.
363. Горск. РБ, Брэсцкая вобл., Бярозаўскі р-н.
364. Любішчыцы. РБ, Брэсцкая вобл., Івацэвіцкі р-н.
365. Альхоўцы. РБ, Брэсцкая вобл., Ляхавіцкі р-н.
366. Ванелевічы. РБ, Мінская вобл., Капыльскі р-н.
367. Гарэлец. РБ, Мінская вобл., Пухавіцкі р-н.
368. Багушэвічы. РБ, Мінская вобл., Бярэзінскі р-н.
369. Асавец. РБ, Магілёўская вобл., Бялыніцкі р-н.
370. Стайкі. РБ, Магілёўская вобл., Магілёўскі р-н.
371. Старакожаўка. РБ, Магілёўская вобл., Горацкі р-н.
372. Вялікія Радванічы. РБ, Брэсцкая вобл., Брэсцкі р-н.
373. Пяскі. РБ, Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н.
374. Ляжыткавічы. РБ, Брэсцкая вобл., Драгічынскі р-н.
375. Азарычы. РБ, Брэсцкая вобл., Лагішынскі р-н.
376. Дзяніскавічы. РБ, Брэсцкая вобл., Ганцавіцкі р-н.
377. Карытнае. РБ, Магілёўская вобл., Асіповіцкі р-н.
378. Рубеж. РБ, Магілёўская вобл., Клічаўскі р-н.
379. Завад-Віравая. РБ, Магілёўская вобл., Слаўгарадскі р-н.
380. Беражыстае. РБ, Магілёўская вобл., Крычаўскі р-н.

381. Пралетарскае. РБ, Магілёўская вобл., Касцюковіцкі р-н.
382. Месяцічы. РБ, Брэсцкая вобл., Пінскі р-н.
383. Рэчыца. РБ, Брэсцкая вобл., Столінскі р-н.
384. Вулька. РБ, Брэсцкая вобл., Лунінецкі р-н.
385. Яскавічы. РБ, Мінская вобл., Салігорскі р-н.
386. Пасека. РБ, Мінская вобл., Старадарожскі р-н.
387. Бутчын. РБ, Магілёўская вобл., Бабруйскі р-н.
388. Ніжняя Тошчыца. РБ, Магілёўская вобл., Быхаўскі р-н.
389. Заясочча. РБ, Гомельская вобл., Жыткавіцкі р-н.
390. Бобрыкі. РБ, Гомельская вобл., Капаткевіцкі р-н.
391. Смыковічы. РБ, Гомельская вобл., Акцябрскі р-н.
392. Шыхаў. РБ, Гомельская вобл., Жлобінскі р-н.
393. Бяляеўка. РБ, Гомельская вобл., Чачэрскі р-н.
394. Новае Палессе. РБ, Гомельская вобл., Лельчыцкі р-н.
395. Жахавічы. РБ, Гомельская вобл., Мазырскі р-н.
396. Вязавіца. РБ, Гомельская вобл., Калінкавіцкі р-н.
397. Заспа. РБ, Гомельская вобл., Рэчыцкі р-н.
398. Шарсцін. РБ, Гомельская вобл., Веткаўскі р-н.
399. Тульгавічы. РБ, Гомельская вобл., Хойніцкі р-н.
400. Шкураты. РБ, Гомельская вобл., Брагінскі р-н.
401. Пульмо. Украіна, Волинська обл., Любомльський р-н.
402. Тур. Украіна, Волинська обл., Ратнівський р-н.
403. Залаззя. Украіна, Волинська обл., Любешівський р-н.
404. Доротище. Украіна, Волинська обл., Ковельський р-н.
405. Кутин. Украіна, Рівненська обл., Зарічненський р-н.
406. Залужжя. Украіна, Волинська обл., Володимир-Волинський р-н.
407. Крухиничі. Украіна, Волинська обл., Докачинський р-н.
408. Мильськ. Украіна, Волинська обл., Рожищенський р-н.
409. Велика Ведмежка. Украіна, Волинська обл., Маневийський р-н.
410. Берестя. Украіна, Рівненська обл., Дубровицький р-н.
411. Дроздинь. Украіна, Рівненська обл., Рокитнівський р-н.
412. Поповичі. Украіна, Львівська обл., Мостиський р-н.
413. Завадів. Украіна, Львівська обл., Яворівський р-н.
414. Туринка. Украіна, Львівська обл., Нестерівський р-н.
415. Пирятин. Украіна, Львівська обл., Радеківський р-н.
416. Бокійма. Украіна, Рівненська обл., Млинівський р-н.
417. Поляни. Украіна, Рівненська обл., Березнівський р-н.
418. Хочине. Украіна, Житомирська обл., Олевський р-н.
419. Велика Сушиця. Украіна, Львівська обл., Старосамбірський р-н.
420. Мавковичі. Украіна, Львівська обл., Городоцький р-н.
421. Петричі. Украіна, Львівська обл., Золочівський р-н.
422. Сапанів. Украіна, Тернопільська обл., Кременецький р-н.
423. Річиця. Украіна, Рівненська обл., Гошанський р-н.
424. Підлуби. Украіна, Житомирська обл., Емільчинський р-н.
425. Норинськ. Украіна, Житомирська обл., Овруцький р-н.
426. Гладковичі. Украіна, Житомирська обл., Овруцький р-н.
427. Верхня Яблунька. Украіна, Львівська обл., Турківський р-н.
428. Ясениця-Сільна. Украіна, Львівська обл., Дрогобицький р-н.

429. Стільське. Україна, Львівська обл., Миколаївський р-н.
430. Свистільники. Україна, Івано-Франківська обл., Рогатинський р-н.
431. Осташівці. Україна, Тернопільська обл., Зборівський р-н.
432. Білозірка. Україна, Тернопільська обл., Лановецький р-н.
433. Стригани. Україна, Хмельницька обл., Славутський р-н.
434. Гульськ. Україна, Житомирська обл., Новоград-Волинський р-н.
435. Устя. Україна, Рівненська обл., Корецький р-н.
436. Поліське. Україна, Київська обл., Поліський р-н.
437. Карпилівка. Україна, Київська обл., Іванківський р-н.
438. Жеведь. Україна, Чернігівська обл., Чернігівський р-н.
439. Задеріївка. Україна, Чернігівська обл., Ріпкинський р-н.
440. Салтикова-Дивиця. Україна, Чернігівська обл., Куликівський р-н.
441. Гірськ. Україна, Чернігівська обл., Щорський р-н.
442. Савинки. Україна, Чернігівська обл., Корюківський р-н.
443. Пальчики. Україна, Чернігівська обл., Бахмацький р-н.
444. Іванівка. Україна, Чернігівська обл., Семенівський р-н.
445. Мефедівка. Україна, Сумська обл., Середино-Будський р-н.
446. Чуйківка. Україна, Сумська обл., Ямпільський р-н.
447. Сваркове. Україна, Сумська обл., Глухівський р-н.
448. Малий Березний. Україна, Закарпатська обл., Великоберезнянський р-н.
449. Коростів. Україна, Львівська обл., Сколівський р-н.
450. Збора. Україна, Івано-Франківська обл., Калуський р-н.
451. Ласківці. Україна, Тернопільська обл., Теребовлянський р-н.
452. Веснянка. Україна, Хмельницька обл., Старокостянтинівський р-н.
453. Конотоп. Україна, Хмельницька обл., Шепетівський р-н.
454. Велика П'ятигірка. Україна, Житомирська обл., Бердичівський р-н.
455. Кам'янка. Україна, Житомирська обл., Житомирський р-н.
456. Борщів. Україна, Житомирська обл., Радомишльський р-н.
457. Мирча. Україна, Київська обл., Бородянський р-н.
458. Дідівщина. Україна, Київська обл., Фастівський р-н.
459. Блоставиця. Україна, Київська обл., Бородянський р-н.
460. Пухівка. Україна, Київська обл., Броварський р-н.
461. Козари. Україна, Чернігівська обл., Носівський р-н.
462. Галиця. Україна, Чернігівська обл., Ніжинський р-н.
463. Красилівка. Україна, Чернігівська обл., Бахмацький р-н.
464. Сім'янівка. Україна, Сумська обл., Конотопський р-н.
465. Баранинці. Україна, Закарпатська обл., Ужгородський р-н.
466. Поляна. Україна, Закарпатська обл., Свалявський р-н.
467. Довге. Україна, Закарпатська обл., Іршавський р-н.
468. Торунь. Україна, Закарпатська обл., Міжгірський р-н.
469. Дубове. Україна, Закарпатська обл., Тячівський р-н.
470. Стримба. Україна, Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н.
471. Золотий Потік. Україна, Тернопільська обл., Бучацький р-н.
472. Іванківці. Україна, Хмельницька обл., Городоцький р-н.
473. Давидківці. Україна, Хмельницька обл., Хмельницький р-н.
474. Стрижавка. Україна, Вінницька обл., Вінницький р-н.
475. Горобіївка. Україна, Київська обл., Сквирський р-н.

476. Іванівка. Україна, Київська обл., Білоцерківський р-н.
477. Вороньків. Україна, Київська обл., Бориспільський р-н.
478. Богдани. Україна, Черкаська обл., Золотоніський р-н.
479. Озеряни. Україна, Чернігівська обл., Варвинський р-н.
480. Коровинці. Україна, Сумська обл., Недригайлівський р-н.
481. Новоіванівка. Україна, Сумська обл., Білопільський р-н.
482. Пінянка. Україна, Сумська обл., Краснопільський р-н.
483. Затисівка. Україна, Закарпатська обл., Виноградівський р-н.
484. Буштина. Україна, Закарпатська обл., Тячівський р-н.
485. Богдан. Україна, Закарпатська обл., Рахівський р-н.
486. Бабинопілля. Україна, Івано-Франківська обл., Косівський р-н.
487. Южинець. Україна, Чернівецька обл., Кіцманський р-н.
488. Балин. Україна, Хмельницька обл., Дунаєвецький р-н.
489. Морозівка. Україна, Вінницька обл., Мурованокуриловецький р-н.
490. Підвисоке. Україна, Вінницька обл., Іллінецький р-н.
491. Велика Березянка. Україна, Київська обл., Таращанський р-н.
492. Копіювате. Україна, Черкаська обл., Канівський р-н.
493. Ісківці. Україна, Полтавська обл., Лубенський р-н.
494. Зуївці. Україна, Полтавська обл., Миргородський р-н.
495. Боромля. Україна, Сумська обл., Тростянецький р-н.
496. Шепіт. Україна, Чернівецька обл., Путилівський р-н.
497. Турятка. Україна, Чернівецька обл., Глибоцький р-н.
498. Іванівці. Україна, Чернівецька обл., Кельменецький р-н.
499. Горишківка. Україна, Вінницька обл., Томашпільський р-н.
500. Краснопілка. Україна, Черкаська обл., Уманський р-н.
501. Сингаївка. Україна, Черкаська обл., Шполянський р-н.
502. Лем'янівка. Україна, Полтавська обл., Семенівський р-н.
503. Запсялля. Україна, Полтавська обл., Великобагачанський р-н.
504. Котельва. Україна, Полтавська обл., Котелевський р-н.
505. Дементіївка. Україна, Харківська обл., Дергачівський р-н.
506. Бронниця. Україна, Вінницька обл., Могилів-Подільський р-н.
507. Маньківка. Україна, Вінницька обл., Бершадський р-н.
508. Левківка. Україна, Кіровоградська обл., Новоархангельський р-н.
509. Веселий Кут. Україна, Кіровоградська обл., Знам'янський р-н.
510. Мар'ївка. Україна, Кіровоградська обл., Онуфріївський р-н.
511. Запсілля. Україна, Полтавська обл., Кременчуцький р-н.
512. Котівка. Україна, Дніпропетровська обл., Магдалинівський р-н.
513. Білухівка. Україна, Полтавська обл., Карлівський р-н.
514. Кегичівка. Україна, Харківська обл., Кегичівський р-н.
515. Хатне. Україна, Харківська обл., Великобурлуцький р-н.
516. Концеба. Україна, Одеська обл., Савранський р-н.
517. Піщаний Брід. Україна, Кіровоградська обл., Добровеличківський р-н.
518. Козирівка. Україна, Кіровоградська обл., Новогородківський р-н.
519. Новомихайлівка. Україна, Дніпропетровська обл., Софіївський р-н.
520. Вільне. Україна, Дніпропетровська обл., Новомосковський р-н.
521. Танюшівка. Україна, Луганська обл., Новопсковський р-н.
522. Тецкани. РМ, Бричанський р-н.
523. Данул. РМ, Ришканський р-н.
524. Пояна. РМ, Кам'янський р-н.
525. Тумалини. Литва, Ігналинський р-н.

526. Вышки. Латвия, Даугавпилсский р-н.
527. О. Пийрисаар. Эстония, Тартуский р-н.
528. Койда. РФ, Архангельская обл., Мезенский р-н.
529. Ручьи. РФ, Архангельская обл., Мезенский р-н.
530. Долгощелье. РФ, Архангельская обл., Мезенский р-н.
531. Верхняя Золотица (Зимняя Золотица). РФ, Архангельская обл., Приморский р-н.
532. Куя. РФ, Архангельская обл., Приморский р-н.
533. Дорогорское. РФ, Архангельская обл., Мезенский р-н.
534. Тамица. РФ, Архангельская обл., Онежский р-н.
535. Часовенская. РФ, Архангельская обл., Приморский р-н.
536. Азаполье. РФ, Архангельская обл., Мезенский р-н.
537. Пылема. РФ, Архангельская обл., Лешуконский р-н.
538. Кысса. РФ, Архангельская обл., Лешуконский р-н.
539. Усть-Кожа. РФ, Архангельская обл., Онежский р-н.
540. Ломоносово. РФ, Архангельская обл., Холмогорский р-н.
541. Кузомень. РФ, Архангельская обл., Холмогорский р-н.
542. Валдокурье. РФ, Архангельская обл., Пинежский р-н.
543. Вальтево. РФ, Архангельская обл., Пинежский р-н.
544. Олема. РФ, Архангельская обл., Лешуконский р-н.
545. Турчасово. РФ, Архангельская обл., Онежский р-н.
546. Плёсо-Мякурьё. РФ, Архангельская обл., Холмогорский р-н.
547. Кеврола. РФ, Архангельская обл., Пинежский р-н.
548. Сура. РФ, Архангельская обл., Пинежский р-н.
549. Нюхча. РФ, Архангельская обл., Пинежский р-н.
550. Усланка. РФ, Ленинградская обл., Подпорожский р-н.
551. Плотишно. РФ, Ленинградская обл., Подпорожский р-н.
552. Ладва. РФ, Карелия, Прионежский р-н.
553. Першлахта. РФ, Архангельская обл., Плесецкий р-н.
554. Ступино. РФ, Архангельская обл., Нямдомский р-н.
555. Сторожевское. РФ, Архангельская обл., Шенкурский р-н.
556. Родионовское. РФ, Архангельская обл., Виноградовский р-н.
557. Терентьевское. РФ, Архангельская обл., Виноградовский р-н.
558. Окуловская. РФ, Архангельская обл., Верхнетоемский р-н.
560. Копорье. РФ, Ленинградская обл., Ломоносовский р-н.
562. Староселье. РФ, Ленинградская обл., Тосненский р-н.
563. Княщина. РФ, Ленинградская обл., Волховский р-н.
564. Новинка. РФ, Ленинградская обл., Тихвинский р-н.
565. Бор. РФ, Ленинградская обл., Лодейнопольский р-н.
566. Верхнее Тойсино. РФ, Ленинградская обл., Лодейнопольский р-н.
567. Верховье. РФ, Вологодская обл., Вытегорский р-н.
568. Замошье. РФ, Вологодская обл., Вытегорский р-н.
569. Гавриловское. РФ, Архангельская обл., Каргопольский р-н.
570. Ковжа. РФ, Архангельская обл., Каргопольский р-н.
571. Броневская. РФ, Архангельская обл., Каргопольский р-н.
572. Никишинская. РФ, Архангельская обл., Нямдомский р-н.
573. Верхопаденьга. РФ, Архангельская обл., Шенкурский р-н.

574. Павловское. РФ, Архангельская обл., Вельский р-н.
575. Акичкин Починок. РФ, Архангельская обл., Устьянский р-н.
576. Чаплинская. РФ, Архангельская обл., Верхнетоемский р-н.
577. Шеломя. РФ, Архангельская обл., Красноборский р-н.
578. Верхняя Уфтюга. РФ, Архангельская обл., Красноборский р-н.
579. Кленно. РФ, Ленинградская обл., Кингисеппский р-н.
580. Черное. РФ, Ленинградская обл., Волосовский р-н.
581. Большие Слудицы. РФ, Ленинградская обл., Гатчинский р-н.
582. Оскуй. РФ, Новгородская обл., Чудовский р-н.
583. Дубняги. РФ, Ленинградская обл., Киришский р-н.
584. Щибенец. РФ, Ленинградская обл., Тихвинский р-н.
585. Михалево. РФ, Ленинградская обл., Ефимовский р-н.
586. Пашозеро. РФ, Ленинградская обл., Тихвинский р-н.
587. Плоское. РФ, Вологодская обл., Бабаевский р-н.
588. Старина. РФ, Вологодская обл., Бабаевский р-н.
589. Семеновская. РФ, Вологодская обл., Вытегорский р-н.
590. Михалево. РФ, Вологодская обл., Белозерский р-н.
591. Мосеева. РФ, Вологодская обл., Вашкинский р-н.
592. Чистый Дор. РФ, Вологодская обл., Кирилловский р-н.
593. Бархатово. РФ, Вологодская обл., Чарозерский р-н.
596. Елинская. РФ, Архангельская обл., Вельский р-н.
597. Боровское. РФ, Вологодская обл., Верховажский р-н.
598. Нечаевское. РФ, Архангельская обл., Коношский р-н.
600. Королевская. РФ, Вологодская обл., Нюксенский р-н.
601. Орлово. РФ, Архангельская обл., Устьянский р-н.
602. Верхне-Ерогодский Починок. РФ, Вологодская обл., Великоустюгский р-н.
603. Горка. РФ, Вологодская обл., Великоустюгский р-н.
604. Песчанка. РФ, Архангельская обл., Котласский р-н.
605. Кануновщина. РФ, Псковская обл., Гдовский р-н.
606. Заполье. РФ, Псковская обл., Плюсский р-н.
607. Жеребут. РФ, Ленинградская обл., Лужский р-н.
608. Долгово. РФ, Новгородская обл., Новгородский р-н.
609. Нижнее Станино. РФ, Новгородская обл., Любытинский р-н.
610. Осташово. РФ, Новгородская обл., Любытинский р-н.
611. Игнашино. РФ, Вологодская обл., Чагодощенский р-н.
612. Сиуч. РФ, Вологодская обл., Бабаевский р-н.
613. Рыконец. РФ, Вологодская обл., Кадуйский р-н.
614. Акинхово. РФ, Вологодская обл., Верховажский р-н.
615. Чукша. РФ, Вологодская обл., Череповецкий р-н.
616. Колышкино. РФ, Вологодская обл., Вологодский р-н.
617. Митиха. РФ, Вологодская обл., Харовский р-н.
618. Богтюгское. РФ, Вологодская обл., Сокольский р-н.
619. Коростелево. РФ, Вологодская обл., Сямженский р-н.
620. Папинская. РФ, Вологодская обл., Верховажский р-н.
621. Зыков Конец. РФ, Вологодская обл., Тотемский р-н.
622. Кононовская (Алферовская). РФ, Вологодская обл., Тарногский р-н.
623. Харино. РФ, Вологодская обл., Бабушкинский р-н.

624. Кряж. РФ, Вологодская обл.,
Кичменгско-Городецкий р-н.
625. Андреевское. РФ, Вологодская обл.,
Великоустюгский р-н.
626. Лыченица. РФ, Вологодская обл.,
Городокский р-н.
627. Томашево. РФ, Вологодская обл.,
Великоустюгский р-н.
628. Подборовье. РФ, Псковская обл.,
Гдовский р-н.
629. Княжицы. РФ, Псковская обл.,
Стругокрасненский р-н.
630. Слезово. РФ, Псковская обл.,
Стругокрасненский р-н.
631. Теребутицы. РФ, Новгородская
обл., Солецкий р-н.
632. Лъзень. РФ, Новгородская обл.,
Новгородский р-н.
633. Медведь. РФ, Новгородская обл.,
Маловишерский р-н.
634. Еваничи. РФ, Новгородская обл.,
Крестецкий р-н.
635. Токарёво. РФ, Новгородская обл.,
Любытинский р-н.
636. Слизениха. РФ, Новгородская обл.,
Мошенский р-н.
637. Горбухино. РФ, Новгородская обл.,
Пестовский р-н.
638. Раменье. РФ, Вологодская обл.,
Устюженский р-н.
639. Еврасово. РФ, Вологодская обл.,
Череповецкий р-н.
640. Голодаяка. РФ, Ярославская обл.,
Пошехонский р-н.
641. Озерки. РФ, Вологодская обл.,
Вологодский р-н.
642. Осиновицы. РФ, Вологодская обл.,
Грязовецкий р-н.
643. Лаврентьево. РФ, Вологодская обл.,
Междуреченский р-н.
644. Волково. РФ, Вологодская обл.,
Междуреченский р-н.
645. Боярское. РФ, Вологодская обл.,
Сокольский р-н.
646. Топориха. РФ, Вологодская обл.,
Тотемский р-н.
647. Трофимово. РФ, Костромская обл.,
Солигаличский р-н.
648. Сысоево. РФ, Вологодская обл.,
Бабушкинский р-н.
651. Малы. РФ, Псковская обл.,
Печорский р-н.
652. Немоево. РФ, Псковская обл.,
Островский р-н.
653. Рыдалы. РФ, Псковская обл.,
Псковский р-н.
654. Стёпаново. РФ, Псковская обл.,
Порховский р-н.
655. Чертёны. РФ, Псковская обл.,
Дновский р-н.
656. Шушелово. РФ, Новгородская обл.,
Поддорский р-н.
657. Великое Село. РФ, Новгородская
обл., Старорусский р-н.
658. Березка. РФ, Новгородская обл.,
Старорусский р-н.
659. Клевичи. РФ, Тверская обл.,
Демянский р-н.
660. Градобить. РФ, Тверская обл.,
Фировский р-н.
661. Кемцы. РФ, Тверская обл.,
Бологовский р-н.
662. Дворищи. РФ, Тверская обл.,
Лесной р-н.
663. Бикалово. РФ, Тверская обл.,
Молоковский р-н.
664. Лискино. РФ, Ярославская обл.,
Фрейтовский р-н.
665. Офремово. РФ, Ярославская обл.,
Рыбинский р-н.
666. Вахромейка. РФ, Ярославская обл.,
Любимский р-н.
667. Борок. РФ, Костромская обл.,
Буйский р-н.
668. Родниково. РФ, Вологодская обл.,
Грязовецкий р-н.
669. Николо-Залесье. РФ, Костромская
обл., Буйский р-н.
670. Головинское. РФ, Костромская обл.,
Чухломский р-н.
671. Борисово. РФ, Костромская обл.,
Кадынский р-н.
673. Зыково. РФ, Костромская обл.,
Межевский р-н.

674. Переузино и Александрово. РФ, Псковская обл., Красногородский р-н.
675. Волково. РФ, Псковская обл., Опочецкий р-н.
676. Озерки. РФ, Новгородская обл., Старорусский р-н.
677. Меглино. РФ, Тверская обл., Пеновский р-н.
678. Заплавье. РФ, Тверская обл., Осташковский р-н.
679. Есеновичи. РФ, Тверская обл., Вышневолоцкий р-н.
680. Белаино. РФ, Тверская обл., Вышневолоцкий р-н.
681. Поповка. РФ, Тверская обл., Максатихинский р-н.
682. Заручье. РФ, Тверская обл., Бежецкий р-н.
683. Халява. РФ, Ярославская обл., Некоузский р-н.
684. Матренино. РФ, Ярославская обл., Большесельский р-н.
685. Толбухино. РФ, Ярославская обл., Ярославский р-н.
686. Гридино. РФ, Костромская обл., Красносельский р-н.
687. Юрьево. РФ, Костромская обл., Островский р-н.
688. Курилово. РФ, Костромская обл., Нейский р-н.
689. Калинино. РФ, Костромская обл., Галичский р-н.
690. Михалево. РФ, Костромская обл., Нейский р-н.
691. Самылово. РФ, Костромская обл., Мануровский р-н.
692. Черная Грязь. РФ, Псковская обл., Себежский р-н.
693. Загорье. РФ, Псковская обл., Локнянский р-н.
694. Медведево. РФ, Тверская обл., Торопецкий р-н.
695. Хотилицы. РФ, Тверская обл., Андреапольский р-н.
696. Верхние Горицы. РФ, Тверская обл., Селижаровский р-н.
697. Казаково. РФ, Тверская обл., Старицкий р-н.
698. Бородино. РФ, Тверская обл., Торжокский р-н.
699. Парфеново. РФ, Тверская обл., Лихославльский р-н.
700. Георгиевское. РФ, Тверская обл., Рамешковский р-н.
701. Савцыно. РФ, Тверская обл., Кашинский р-н.
702. Судилово. РФ, Ярославская обл., Углический р-н.
703. Марково. РФ, Ярославская обл., Ростовский р-н.
704. Кувакино. РФ, Ярославская обл., Некрасовский р-н.
705. Новое. РФ, Ивановская обл., Фурмановский р-н.
706. Антипино. РФ, Ивановская обл., Кинешемский р-н.
707. Борисово. РФ, Костромская обл., Кадыйский р-н.
709. Малая Торзать. РФ, Костромская обл., Макарьевский р-н.
710. Козодои. РФ, Псковская обл., Пустошкинский р-н.
711. Бутры. РФ, Псковская обл., Великолукский р-н.
712. Осташево. РФ, Псковская обл., Куньинский р-н.
713. Холм. РФ, Тверская обл., Западнодвинский р-н.
714. Холмец. РФ, Тверская обл., Оленинский р-н.
715. Зальково. РФ, Тверская обл., Ржевский р-н.
716. Романово. РФ, Тверская обл., Старицкий р-н.
718. Устье. РФ, Тверская обл., Конаковский р-н.
719. Кунилово. РФ, Московская обл., Талдомский р-н.
720. Никульское. РФ, Ярославская обл., Переславский р-н.
722. Гоголево. РФ, Ивановская обл., Ивановский р-н.
723. Пеньки. РФ, Ивановская обл., Палехский р-н.

724. Шихириха. РФ, Ивановская обл.,
Пученский р-н.
725. Жуки. РФ, Псковская обл.,
Усмынский р-н.
726. Закеево. РФ, Тверская обл.,
Нелидовский р-н.
- 726а. Горки. РФ, Тверская обл.,
Нелидовский р-н.
727. Толстики. РФ, Тверская обл.,
Бельский р-н.
728. Вязовка. РФ, Смоленская обл.,
Сычевский р-н.
729. Лосинино. РФ, Смоленская обл.,
Гагаринский р-н.
730. Клишино. РФ, Московская обл.,
Волоколамский р-н.
731. Китенево. РФ, Московская обл.,
Клинский р-н.
732. Устье. РФ, Московская обл.,
Одинцовский р-н.
733. Кочергино. РФ, Московская обл.,
Солнечногорский горсовет.
734. Зубцово. РФ, Московская обл.,
Сергиев-Посадский горсовет.
735. Никулино. РФ, Московская обл.,
Орехово-Зуевский р-н.
736. Осиповец. РФ, Владимирская обл.,
Юрьев-Польский р-н.
737. Зубово. РФ, Владимирская обл.,
Собинский р-н.
738. Овсянниково. РФ, Владимирская
обл., Судогодский р-н.
739. Санино. РФ, Владимирская обл.,
Суздальский р-н.
740. Княжская. РФ, Владимирская обл.,
Ковровский р-н.
741. Малый Удол. РФ, Владимирская
обл., Вязниковский р-н.
742. Татарово. РФ, Владимирская обл.,
Муромский р-н.
743. Амачкино. РФ, Нижегородская обл.,
Павловский р-н.
744. Малое Козино. РФ, Нижегородская
обл., Балахнинский р-н.
745. Комарово. РФ, Нижегородская обл.,
Семеновский р-н.
746. Ковширы. РФ, Смоленская обл.,
Демидовский р-н.
747. Селище. РФ, Смоленская обл.,
Духовщинский р-н.
748. Козилово. РФ, Смоленская обл.,
Холм-Жирковский р-н.
749. Богданово. РФ, Смоленская обл.,
Вяземский р-н.
750. Токарёво. РФ, Смоленская обл.,
Гагаринский р-н.
751. Клин. РФ, Московская обл., Наро-
Фоминский р-н.
752. Косовка. РФ, Московская обл.,
Подольский р-н.
753. Коврево. РФ, Московская обл.,
Егорьевский р-н.
754. Курлово. РФ, Владимирская обл.,
Гусь-Хрустальный р-н.
755. Денятино. РФ, Владимирская обл.,
Меленковский р-н.
756. Рогово. РФ, Нижегородская обл.,
Навашинский р-н.
757. Шерстино. РФ, Нижегородская обл.,
Арзамасский р-н.
758. Подсосно. РФ, Смоленская обл.,
Руднянский р-н.
759. Замошье. РФ, Смоленская обл.,
Смоленский р-н.
760. Слобода. РФ, Смоленская обл.,
Дорогобужский р-н.
761. Простеево. РФ, Смоленская обл.,
Угранский р-н.
762. Синюково. РФ, Смоленская обл.,
Угранский р-н.
763. Самородка. РФ, Калужская обл.,
Медынский р-н.
764. Недельное. РФ, Калужская обл.,
Малоярославецкий р-н.
765. Енино. РФ, Московская обл.,
Серпуховский р-н.
767. Подлесная Слобода. РФ,
Московская обл., Луховицкий р-н.
768. Деулино. РФ, Рязанская обл.,
Рязанский р-н.
769. Мимишкино. РФ, Рязанская обл.,
Касимовский р-н.
770. Осиповка. РФ, Нижегородская обл.,
Выксунский р-н.
771. Зибрики. РФ, Смоленская обл.,
Краснинский р-н.

772. Сельцо. РФ, Смоленская обл., Починковский р-н.
773. Старое Мутище. РФ, Смоленская обл., Ельнинский р-н.
774. Фомино. РФ, Калужская обл., Барятинский р-н.
775. Матчино. РФ, Калужская обл., Мещовский р-н.
776. Сильково. РФ, Калужская обл., Перемышльский р-н.
777. Вишнево. РФ, Тульская обл., Алексинский р-н.
778. Алферьево. РФ, Тульская обл., Ленинский р-н.
779. Куребино. РФ, Московская обл., Серебрянопрудский р-н.
780. Добрая Слобода. РФ, Рязанская обл., Пронский р-н.
781. Выжелас. РФ, Рязанская обл., Ижевский р-н.
782. Мокрое. РФ, Рязанская обл., Сасовский р-н.
783. Юзга. РФ, Рязанская обл., Кадомский р-н.
784. Боровая. РФ, Смоленская обл., Хиславичский р-н.
785. Астапковичи. РФ, Смоленская обл., Рославльский р-н.
786. Гришина Слобода. РФ, Брянская обл., Жуковский р-н.
787. Дубровка. РФ, Калужская обл., Куйбышевский р-н.
788. Зимницы. РФ, Калужская обл., Думиничский р-н.
789. Староселье. РФ, Калужская обл., Козельский р-н.
790. Малахово. РФ, Тульская обл., Одоевский р-н.
791. Пришня. РФ, Тульская обл., Щекинский р-н.
792. Алексеевка. РФ, Тульская обл., Кимовский р-н.
793. Семенское. РФ, Рязанская обл., Пронский р-н.
794. Пахомовка. РФ, Рязанская обл., Кораблинский р-н.
795. Унгор. РФ, Рязанская обл., Сараевский р-н.
796. Темёшево. РФ, Рязанская обл., Шацкий р-н.
797. Антоновка. РФ, Брянская обл., Красногорский р-н.
798. Федоровка. РФ, Брянская обл., Суражский р-н.
799. Буда. РФ, Брянская обл., Почепский р-н.
800. Добрунь. РФ, Брянская обл., Брянский р-н.
801. Жудрё. РФ, Орловская обл., Хотынецкий р-н.
802. Красные Горки. РФ, Орловская обл., Володарский р-н.
803. Большое Теплое. РФ, Орловская обл., Миценский р-н.
804. Михнево. РФ, Тульская обл., Ефремовский р-н.
805. Михайловское. РФ, Тульская обл., Куркинский р-н.
806. Мамоново. РФ, Липецкая обл., Краснинский р-н.
807. Нарышкино. РФ, Рязанская обл., Милославский р-н.
808. Жабино. Липецкая обл., Чаплыгинский р-н.
809. Калинино. РФ, Рязанская обл., Новодеревенский р-н.
810. Отгясы. РФ, Тамбовская обл., Сосновский р-н.
811. Старый Кривец. РФ, Брянская обл., Новозыбковский р-н.
812. Джуровка. РФ, Брянская обл., Погарский р-н.
813. Чухраи. РФ, Брянская обл., Суземский р-н.
814. Вежёнка. РФ, Брянская обл., Брасовский р-н.
815. Добрынь. РФ, Орловская обл., Кромский р-н.
816. Капризка. РФ, Орловская обл., Покровский р-н.
817. Щербачево. РФ, Орловская обл., Новодеревеньковский р-н.
818. Козеево. РФ, Липецкая обл., Измалковский р-н.
819. Кузьминские Отвержки. РФ, Липецкая обл., Липецкий р-н.

820. Малый Самовец. РФ, Тамбовская обл., Петровский р-н.
821. Селезни. РФ, Тамбовская обл., Тамбовский р-н.
822. Первомайское. РФ, Брянская обл., Севский р-н.
823. Погорельцево. РФ, Курская обл., Железногорский р-н.
824. Скородное. РФ, Курская обл., Золотухинский р-н.
825. Второй Белый Колодец. РФ, Орловская обл., Колпнянский р-н.
826. Быковка. РФ, Липецкая обл., Елецкий р-н.
827. Красная Поляна. РФ, Липецкая обл., Тербунский р-н.
828. Хреновое. РФ, Воронежская обл., Новокузнецкий р-н.
829. Нижняя Мосоловка. РФ, Липецкая обл., Усманский р-н.
830. Секерино. РФ, Курская обл., Глушковский р-н.
831. Стрешнево. РФ, Курская обл., Курский р-н.
832. Муравлево. РФ, Курская обл., Курский р-н.
833. Кшень. РФ, Курская обл., Советский р-н.
834. Новая Ольшанка. РФ, Воронежская обл., Нижнедевицкий р-н.
835. Плехово. РФ, Курская обл., Суджанский р-н.
836. Борисполье. РФ, Белгородская обл., Ракитянский р-н.
837. Афанасьев. РФ, Курская обл., Обоянский р-н.
838. Масловка. РФ, Белгородская обл., Прохоровский р-н.
839. Верхне-Чуфичево. РФ, Белгородская обл., Старооскольский р-н.
840. Истобное. РФ, Воронежская обл., Репьевский р-н.
841. Русская Березовка. РФ, Белгородская обл., Ракитянский р-н.
843. Великая Халань. РФ, Белгородская обл., Корочанский р-н.
844. Богородское. РФ, Белгородская обл., Новооскольский р-н.
845. Лавы. РФ, Белгородская обл., Валуйский р-н.
846. Прилепы. РФ, Белгородская обл., Красногвардейский р-н.
847. Новоосиновка. РФ, Воронежская обл., Острожский р-н.
848. Ровны. РФ, Белгородская обл., Вейделевский р-н.
849. Шапошниковка. РФ, Воронежская обл., Ольховатский р-н.
- 850–852 Греция.
853. Турция.

INDEKS WYRAZOWY

Sygnalizuję pożyczki: f – francuskie, g – greckie, ł ~ łacińskie, n – niemieckie, r – rumuńskie, t – tureckie, w – węgierskie, wł – włoskie. Innych (sporadycznych) pożyczek oraz wyrazów pochodzenia słowiańskiego nie oznaczam. Układ alfabety: a, a, b, b', c, c'/č, č/č', d, d', z, ź/z', đ, ž/ž', e, ə, e, ě, f, f', g, g', γ, h, χ, χ'/χ', i, i/j, k, k', l, l', ł, m, m', n, n/n', o/ɔ, q, p, p', r, r', ř, s, ś/s', š/š, t, t', u, u, v, v', w, w', ь, y, ы, ь, z, ž/z', ž/ž.

abadžija t 36, 60
 abadžijka t 60
 abažija t 70, 137
 ač w 91
 a:č:ka t 65
 ač w 94
 ačičica t 70
 ačička t 65, 70
 ajčica t 65
 ajduk w 89
 akčičica t 65
 akčija t 65
 ala:s w 91
 almužna n 52
 -ar 36, 37, 61, 111
 arabadžija, arabažija t 63, 69, 137
 aramija t 66
 arbołžija t 63
 arəbołžija t 63
 artija g 78
 -arъ 16, 25, 31, 35, 36, 42, 97, 109
 asčija t 65
 -aš 25
 ašičica t 70
 ašičiika t 70
 aščija t 65, 70, 137
 aščijka t 65
 aščička t 65
 aščīnica t 65
 aštija t 65
 atramentъ ł 100, 104, 140
 avžija t 64, 71, 137

baba sapożnika t 69
 bača 91
 bača w 91, 94
 bačlati 27
 bakalаръ wł 105, 117
 balakčija, balakšija t 64, 71, 137
 Balugdžić t 64
 balūgdžija t 64
 bałakčīa t 64
 baraba n 18, 45, 50
 Barabasz 19
 baráber n 18
 barabъka, barapka n 18, 45, 50
 bašmačъnikъ t 57, 69
 bašmak t 57
 bašmarъ t 57, 69
 bašmar' t 57
 bašmašn'ik t 57
 batja 91, 94
 batračъka, batrakъ t 71
 bazar(ъ) t 41, 53, 71, 136
 bečnoš n 24
 beci, beč wł 115
 bečavə, bečovi wł 115, 118
 bedn- n 24, 39
 bednár n 23, 24
 Bednary n 24
 Bednarski n 24
 bednarъ n 48
 bednarz, Bednarz n 24
 bednár n 24

bedniarз n 24, 25
 bednjar n 23, 25
 bedъnarъ n 24, 134
 bendnaš n 24
 bělēžnica t 58, 71
 bētkaf n 25
 bētnaf n 24
 biliъ n 45, 51
 biljeznica t 58
 bíró, birof, biroу(f) w 88
 birov w 88
 birovat' w 88
 birovъ w 94
 bjatkarъ n 44, 48
 bjatkar' n 25
 blajfederъ n 50
 blajstift(ъ) n 22, 50
 blajvas(ъ) n 22, 50, 134
 blavjas n 22
 bō:bnar n 29
 bobyly 122
 bodn- n 24, 39
 bodnar, Bodnar n 24
 Bodnark n 24
 bodnarъ n 48, 134
 bognar n 26, 29
 bognarъ n 25, 29, 34, 37, 46, 48
 bognerъ n 29, 34, 37, 46, 48
 bō:γnar, boγnar n 25, 29
 boja t 67, 71, 137
 bojtar(ъ) w 91, 94
 bond- n 24, 39

bondarʔ n 48, 134
 ʔbond'er, ʔbonz'er,
 ʔbon'd'ir n 25
 boškador(ʔ) wʔ 115, 116
 boškajol(ʔ) wʔ 115, 116
 botar(ʔ) wʔ 108, 117
 boter(ʔ) wʔ 108, 117
 bouhar(ʔ) r 119, 120, 141
 bouharʔka r 119, 120
 boukarʔ r 119, 120, 141
 boukarʔka r 119
 brinʒa r 120
 bučevo w 95
 bud- n 43, 45
 budovaʔnikʔ n 43, 48
 budovaʔničʒʔ n 35, 43, 48
 budovaʔnikʔ n 35, 45, 48
 bumaga wʔ 15, 78, 83,
 105, 117, 140
 bumaʒka, bumaʒʔka wʔ
 105, 117
 bute:r, bute:r wʔ 109
 butʔn r 119
 butynaʔ r 119, 120, 141
 butynaʔ=arušʔ r 119, 120,
 141
 ʔbʔabnar, ʔbʔo:bner... n 25,
 29
 bváʔnar n 25
 byliʒ n 45
 bymbʔnoš n 24
 bʔdʔn- n 24
 bʔdʔna n 25
 bʔdʔnaʔ n 23, 24, 25, 39,
 46, 134
 bʔdʔn'a n 25
 b'aʔkar' n 25
 b'eɖnar' n 24
 b'eʔnar n 24
 b'il'eʒn'ica t 58
 cegʒʔ=agʒ n 43, 45, 48
 cehʔl'ar' n 43
 cemmán n 34
 ceptaʔ n 30, 100
 ceruska w 93
 ceruza w 93, 95, 139
 ceruzka w 93
 ceruʒ w 95

ceruʒʔka w 95, 139
 cěpně, cěpnʔ 77
 chutor, chvútor n 12
 ciganinʔ g 81
 ciganʔ g 85
 cimerman(ʔ) n 34, 38, 46,
 47, 135
 cimperman(ʔ) n 34, 46,
 47, 135
 cimmán n 34
 ciorbadʒi t 66
 ciʒma t 61
 cobanica t 54
 cobò:n t 54
 crevʔjar 112
 cʔmomán, cʔmoma:h n 34
 cʔnilo 21
 cygulikʔ ʔ 98, 103
 cyʔruza w 93
 cʔtul'ik ʔ 98
 czaban t 54
 czobot t 57
 czobotnik t 57
 czyzma, czyʒma t 61
 c'ebotaʔ' t 57
 cèrpič t 54
 c'etrac' g 74
 c'imerʔman n 34
 c'i šmat n 45
 c'itrac' g 74
 c'itratka g 74
 čjarta wʔ 78, 107
 čaban(ʔ) t 54, 136
 čač, čača wʔ 109
 čačador(ʔ) wʔ 109, 118
 čačar(ʔ) wʔ 109, 118
 čebotaʔ' t 57
 čebot t 57
 čebotaʔ' t 57, 137
 č'eboʔar' t 57
 č'eboʔnoj t 57
 čebotaʔnikʔ t 57
 čeč wʔ 109
 čezmar' t 62
 čiban t 54
 č'ibaʔar' t 57
 čikoš(ʔ) w 92, 94
 čikoš(ʔ)ka w 92, 94

č'ikoʔš w 92
 činetʔ, činitʔ 16
 čitajetʔ 43, 44
 čizma t 61
 čizmaʔ t 62, 69, 137
 čizmaʔka, čizmar'ka t
 62, 70
 čizmoa:r t 62
 čjarta wʔ 117
 čoban t 54
 čobanica t 54, 70
 čobaniʒa t 70
 čobanin(ʔ) t 54, 70
 čobanka t 54
 čobanʔ t 70, 136
 čobanʔka t 70
 čobot t 57
 čobotaʔ t 57
 čobotarenʔko t 70
 čobotariʒa t 69
 čobotarja synʔ t 70
 čobotarja žena t 69
 čobotarjevA t 69
 čobotarjevA ženʔka t 69
 čobotarJovʔ synʔ t 70
 čobotaʔ' t 57, 69, 137
 čobotaʔčʔ=ukʔ t 70
 čobotaʔka t 69
 čobotaʔ=ukʔ t 70
 čobotaʔ' t 57
 čobotaʔnikʔ t 57
 čobotaʔnʔ t 69
 čorba t 65
 čorbadʒija, čorbaʒija t 65,
 71, 137
 čorbaʒija t 65
 čordaš, č'ordaš w 92
 čordašica, č'ordašica w
 92, 94
 čordaš w 94
 čornidlo, čornilo 21
 čuʔban t 54
 čuʔbanin t 54
 čuʔbanka t 54
 č'yzmar' t 62
 čʔrnidlo t 62
 daskal g 78
 daskala g 79, 83, 84, 138

daskalica g 79, 83, 84,
 138
 daskaľ g 79, 83, 84, 138
 daskal'ka g 79, 84
 daskaľ g 79
 daskal'ka g 79
 daskal'ka g 79
 daskaľ g 79
 debn- n 24, 39
 debnar(ь) n 24, 48, 134
 dekastis(ь) g 81, 84
 demirdžija t 63
 demiržievO dēte t 69
 demiržija t 63, 69, 137
 demiržiovatA žena t 69
 denar(ь) t 101, 104, 140
 den'ga t 71
 den'gy t 56, 71, 137
 den'žky t 71
 dernek(ь) t 68, 71, 138
 d'rmka 81
 diak w 75
 dijak g 74, 75
 dimiržia, dimiržija t 63
 dimiržiuveta žena t 63
 dimiržiuvutu d'ati t 63
 dirminžija t 64, 70, 137
 dišit' 75
 djačica g 84
 djak(ь) g 74, 75, 83, 84,
 138
 dna:r t 101, 140
 dogramadžija,
 dogramažija t 62, 63,
 69, 137
 dohtar t 97
 d'oxtar, d'oxter, d'oxter t
 97, 98
 doktorica t 98, 103
 doktor' t 103, 139
 doktor'ka t 98, 103
 d'okter t 97
 dokterica t 98, 103
 dokter' t 103, 139
 dokter'ka t 103
 doktorica t 98, 103
 doktorič'ka t 103
 doktorija t 98, 103

doktorina t 98, 103
 doktorovA t 103
 doktor' t 98, 103, 139
 doktor'ka t 98, 103
 doktorynja t 98, 103
 doktor'sa t 98, 103
 doktorica t 98, 103
 doktor' t 98, 103, 139
 doktor'ka 98, 103
 doktor'sa t 103
 dotor w t 114
 dotoreša w t 114, 117
 dotor' w t 114, 117
 d'rōmka 81
 d'rōmuda 81
 d'rma 81
 drmek 81
 družina sapožnika t 69
 duχtar' t 97
 du:χter, duχter' t 97
 dulgerdžija t 62
 dulgerin t 62
 dunžer(in'ь) t 62, 69, 137
 dunžer' t 69, 137
 d'uoχter t 97
 durmandžija t 63
 d'yma, d'ym'ka 81
 -d' 58
 d'ynar' t 101, 104, 140
 d'ynar'je 104
 džebrak n 26
 d'ā:k g 74, 75
 d'en'g'i t 56
 d'en'γ'i t 56
 d'en'hy t 56
 đak g 74
 žak, ža:k... g 74, 75
 ž'en'g'i t 56
 ž'en'γ'i t 56
 ž'a:k g 74
 žurat(ь) r 119, 120
 e'cim t 65
 leftin, leftino, leftinu g 77
 ekimžia, ekimžija t 65,
 70, 137
 ekimžijka, ekimžij'ka t
 65, 70
 ekimžika t 65

ekim' t 70, 137
 ek'im t 65
 -er(ь) 16, 25, 35, 36, 97
 fabričan n 18
 fabričanka n 18
 fabrička, fabrič'ka n 18,
 50
 fabrič'na n 18, 50
 fabrič'na oγbot'nica 18,
 50
 fabrič'nica n 18, 50
 fabrič'nik' n 18, 50
 fabrič'n' n 18, 50
 fabrikant' n 18, 50
 fabrikant'ska n 18, 50
 fabri'ki:ŋka n 18
 fabrikyn'ka n 50
 fabryka n 18, 46
 falO n 38, 51
 fal' n 38, 51
 farán n 31
 farman(ь) n 31, 37, 50
 fehtáriti n 27
 féhtati n 17
 feχtajet' n 27, 37, 52
 feχtarica n 27, 37, 52
 feχtar' n 27, 37, 51
 feχtujet' n 27, 37, 52
 felczer, felcer n 19
 felčar, felčer n 19
 felčiar, feldšér n 19
 felšar'ka n 19, 49-50
 felšer n 19
 felšerica n 19, 49
 feršer' n 19, 46, 49
 feršal'ka n 19, 50
 feršal, feršel n 19
 feršelica n 19, 49
 feršeliχa n 19, 50
 feršel' n 19, 46, 49, 50
 fest(ь) n 40, 45, 51
 filadha, fiładha g 81, 85
 fišer' n 38, 51
 fiškal(ь) t 102, 103
 fiškār(ь) t 98, 103
 flajbā:s n 22
 forsa f 121
 fošner(ь) n 18, 38, 51

frajla n 31, 37, 50
 frajle, frajlina n 31
 frangoraftinъ g 84
 frangoraftъka g 84
 frelka n 31
 frentarica 122
 frentarъ 122
 frəngoraftka g 81
 frəngoraftin g 81
 futor, futor n 12
 f'el'sa'l'ica n 19
 f'el'ser n 19
 f'erša'l'ica n 19
 f'erša'l n 19
 gazda w 89, 95
 gazdarica w 89, 94
 gazdynja, gazdyño w 94
 gmin n 38
 gna:r t 101, 140
 gó:lcar n 33
 golduška w 95
 gondáš, gonda:š w 92
 góntwa 17
 gospoda 89, 94, 95
 goudoš w 89
 'gouduška w 89
 govědo 119
 g'rametka g 83
 gramota g 83, 85
 gramotka, gramotъka g 83, 85
 gre:cari n 14
 grejcari, grejcary n 14, 39, 51
 groše t 101, 104
 groši t 101, 104, 140
 grubъnikъ n 48
 gu'la:š, guliaš w 92
 gúljaš w 92
 gúljaška w 92
 guljaš w 94
 guljaška w 94
 gul'aš w 92
 gul'aška w 92
 gu'maga, gu'naga w 105
 gustā, gustajetъ t 16, 102, 104, 140
 gustua, gušta: t 16, 102

gvera, g'vie:ra w 110
 'yolcar n 33
 'yrošy, 'yrošy t 101, 140
 'yramyta g 83
 hajduk(ъ) w 89, 95
 halas(ъ) w 91, 95
 haram, harami t 66
 haramija t 66
 hārtija g 78
 hēcim t 65
 heft n 29
 hefta n 29, 50
 heftlada n 29
 heftъ n 28, 39, 46, 50
 hēkim t 65
 hermank n 40, 41
 h'obnar n 38
 'hojcer, 'hojcerъ n 33, 37, 45, 48
 hólcar, hó:lcar n 33
 h'roši, h'rošy t 101, 140
 'xalā:s w 91
 'xanža, 'xan'ža t 58, 71, 137
 'xaramija t 66, 71, 137
 'xal'z'ajka t 58
 'xar:ta t 78
 'xartija g 78, 84, 85, 138
 'xal'z'ajka t 58
 'xē:ft n 29
 'xlēbъ n 28, 52
 'xofnar(ъ) n 38, 43, 48
 'xojc'xokъ, 'xojc'xokъ n 33, 38, 48
 'xolcar(ъ) n 33, 34, 37, 48
 'xozjajъka t 69, 70, 137
 'xol'z'ajka t 58
 'xristoradъničajetъ g 85
 'xristoradъstvujetъ g 85
 'xutorъ n 12, 45, 47
 'xut'ir n 12
 'xvexčoš t 102
 'xvextuje t 102
 'x'el'sar n 19
 'x'veršalka n 19
 'xveščoš t 102
 'xv'erša'l'ica n 19
 'x'v'erša'l n 19

ikimdžija, ikim'žija t 65
 imašlja t 65
 -in 62
 inžū:stri w 113
 ingaust t 101
 ingjustri, in'gjustrā w 113, 117
 ingoust, ingust t 101
 ingvast, ingvost t 101
 inkast t 101
 inkaust t 101, 113
 inkāvst, inkost t 101
 inkoust(ъ) t 100, 101, 104, 113, 140
 inkust t 101
 irka w 93, 95, 139
 istъba n 63
 -ja 66
 jachtarz, jaxta'r n 18
 'jaftin g 77
 jág n 17
 jaga n 17, 37, 51
 jaganъje n 17, 51
 jagar(ъ) n 16, 17, 46, 51, 134
 jaga'r, jaga'r n 17
 jagati n 17
 jager(ъ) n 16, 17, 46, 51, 134
 ja:gər n 17
 jagъ n 17, 37, 51
 'jagy'r', já:har n 17
 jaxčāš, jaxčouš n 17
 jaxt n 17
 jaxta n 17, 44, 51
 jaxtarъ n 17, 45, 51
 jaxtā'r, jaxtō'r, jaxtaš n 17, 18
 jaxtъ n 17, 44, 51
 jaxtъarъ n 17, 51
 jajciarz n 18
 jajta n 17
 jajtarz n 18
 jalč(ъ), jal'č' w 91, 94
 jaražbiroū, jaražbirovъ w 88, 94
 jarmaχt n 40
 'jarmajka n 40

jarmak, jarmakt n 40
 jarmalka n 40, 51
 jarmal'kъ n 51
 jarmalak n 40
 jarmalka n 41
 jarmalok n 40
 jarmanga, jarmang'a n 40
 jarmank n 41
 jarmanka, jarman'ka n 40, 51
 jarmarek n 7, 40
 jarmark n 7, 40, 41
 jarmarka n 40, 47, 51, 135
 jarmarkъ n 7, 40, 41, 42, 47, 50, 51, 135
 jarmarok, jarmaruk n 40
 jarmar'kъ n 7, 40, 41, 42, 47, 50, 51, 135
 jarmek n 40
 jarmelka, jarmelka n 40
 jarmelka n 40
 jarmok n 40
 jarmonga, jarmorka n 40
 jarmylka n 40
 jeftin(ъ) g 76, 77, 85, 138
 jeger(ъ) n 16, 17, 46, 51, 134
 jeg'er n 17
 jéptin, jèpti:n g 77
 jermak n 40
 jermank n 40, 41
 jermark n 40
 jevtin g 76, 77
 jinkoust † 101
 jochta n 17
 jochtar n 18
 jo:gañe n 17
 jog'er n 17
 joxt, joxt n 17
 jormank n 40
 jormark n 40, 41
 ju:dece w† 113
 judeč(ъ) w† 113, 117
 judice w† 117
 juhas(ъ) w 92, 94
 juhas'ka w 94

jùok n 17
 jьmašlija t 65, 71
 kã:ca w† 109
 kacatur(ъ) w† 109, 118
 kača w† 109, 118
 kačatur w† 109
 kačъ w† 109, 118
 kadija t 66, 70, 137
 kaflaš n 43
 kaɣla:r, kaɣlaš n 43
 kaɣleštajerъ n 44, 48
 kaɣljар(ъ) n 43, 48
 kajeta, kajetъ f 121, 141
 kalamar(ъ) g 80, 81, 84
 kaleмъ t 67, 71, 137
 kaliga †? 112
 kaligar w† 111, 112
 Kafigar, Kafigari, Kaligarić w† 112
 kaligarъ w† 111, 117, 141
 Kaliger w† 112
 kaliger(ъ) w† 111, 112, 117, 141
 ka'ligijer w† 111
 kaligir w† 112
 kalika t 71, 137
 ka'lužerica, kalugerica g 80
 kalugerъ g 80
 kaluger'ka g 80
 ka'l'ika t 58
 kaɬamar g 81
 ka'lužer g 80
 ka'lužerica, ka'lužerka g 80
 ka'lužer g 80
 kamin † 102, 140
 kamna † 102, 140
 kamnarъ † 102, 140
 kana:s w 92
 kanasica w 94
 kanasъ w 94
 kantorg † 100, 103
 kantorg'ka † 100, 103
 karandaš(ъ) t 56, 71, 136
 karpentar w† 114
 karpentirъ w† 114, 116
 karta w† 78, 107, 117, 140

kartolina w† 113, 117
 kartulina w† 114
 kasaba t 67, 71, 138
 kasa'bъ t 67
 kaužerica g 80
 kavga t 71, 138
 kavga t 68
 keč w† 109
 kedra g 83
 keregartovъ, kereg'artovъ w 93, 94
 kerulъ, kerul' w 90, 95
 kəl'a'douščыca † 102
 kəl'a'douščыk † 102
 kəl'a'douš:ыk † 102
 kəl'əda'vat' † 102
 kərpənt'ier w† 114
 kəsə'ba t 67
 k'hajl'estajer n 43
 kijanka 80
 kirmasъ n 40, 41, 42, 51
 kirpičьnikъ t 54, 69, 136
 klapčaš, klapčouš, kl'afčouš n 33
 klastarz n 33
 klastjarъ n 33, 45, 48
 klastovъnikъ n 33, 45, 48
 klastrarz n 33
 klajbas, klajbes n 22
 klanfer(ъ) n 38, 43, 48
 klejbas n 22
 kmín n 38
 kmínsky n 38
 kminъ n 38, 51, 135
 kniga, kn'igə 78
 knostarъ, knoštar g/w† 116, 117
 koga n 15, 37, 49
 kolažija 122
 kolarъ 29, 30
 koldajetъ w 95
 koldoš w 89
 koldovajetъ w 95
 koldovanъje w 95
 koldovat' w 89
 koldujetъ w 95
 kolduš w 89
 koldušica w 95

kolduš w 89, 95
 kolduška w 95
 kolduškyňa w 95
 kolduvati w 89
 kolesarъ 29, 30
 kolesъnikъ 29
 kolęda ł 102
 kolędovati ł 102
 kolędovъščica ł 102, 104
 kolędovъščikъ ł 102, 104
 kolędujety ł 104
 kolodějъ 29, 30
 kolonja ł 102
 komora g 83, 84
 komorka, komorъka g 83, 84
 komšica t 59, 69
 kōmšifka t 59
 komšija t 59, 69, 137
 komšijica t 59
 komšijъka t 59, 69
 komšika t 59, 69
 komšinica t 59, 69
 komšinka, komšinъka t 59, 69
 komšinъkyňa t 59, 69
 komšivъka t 59, 69
 kondaš, kondaška w 92
 kondašъ, kondašъka w 94
 kondil(ъ) g 79, 84
 kondilъ g 79
 kondil', kondil g 79
 konduražiev sin t 61
 konduražieva žena t 61
 konduradžija, konduražija t 61
 kondurdžija t 61
 ko:nši:ka t 59
 ko:nšinka t 59
 kō:rtā, kō:rtā wł 78
 koruny ł 102, 104
 kōstati wł 16
 košarъnikъ r 120
 košt n 16
 koštajety n 15, 16, 46, 51, 134
 koštovati n 16

koštujety n 15, 16, 46, 51, 134
 kōuđat w 89
 kō:uđiš w 89
 kō:uđišica w 89
 ko:uđiškiňa w 89
 kō:uđiva w 89
 kōuđoš w 89
 kōuđovāne w 86
 kōuđovaty w 89
 kōu'due, kōu'duje w 89
 kōuđuš w 89
 kōuđuška w 89
 krasnъnъ bazarъ t 71
 kравъсь 44
 kreg(ъ) n 38, 52
 krieg n 38
 krojač 36
 kuba t 63
 kubažija t 63, 69, 137
 kube t 63
 kuchnia n 14
 kužerica g 80
 kuχ- n 14, 46, 134
 kuχanA, kuχana n 14, 49
 kuχarca, kuχarica n 14, 49
 kuχarъ n 14, 49
 kuχarъka n 14, 49
 kuχati n 14, 134
 kuχmistrъ n 14
 kuχmistrynja n 14, 49
 kuχovarъka n 14, 49
 kuχъta n 14, 49
 kulakъ t 58, 71, 137
 kumbežija t 69
 kumšijka t 59
 kunduražija t 69, 137
 kunduražijevA žena t 69
 kunduražijevъ synъ t 70
 kunduražia t 61
 kunduržija t 61
 kušera f 121
 kušerъka f 121
 kuvarica n 14
 kuznъca χozjajъka t 69
 kua:rtā wł 78
 k"eštø, k"eštø n 16
 k"olduš w 89

k"olduška w 89
 kvadērna wł 115
 kvadērница wł 116
 kvaderno wł 115, 116, 117
 kvestujety ł 102, 104
 kvestъ=arъ ł 102, 104
 kwađerno wł 115
 kъniga 15, 78, 84, 138
 kъdra g 83
 k'ar'maš n 41
 k'er'maš n 41
 k'umbežija t 63
 laburāt wł 112
 ladan(ъ) g 82, 83
 lapeš(ъ) wł 106, 107, 117
 lapis(ъ) wł 107, 117
 lapiš(ъ) wł 106, 107, 117
 lapš, la:pyš wł 106
 lare, larø wł 116
 lari wł 116, 118
 lašadъnikъ t 70, 137
 lašadinъ pasturъ t 70
 laterъnik(ъ) n 33, 39, 48
 látur, láturo n 33
 laudan(um) ł 83
 lavù:r, lavûr wł 112
 lavurajety wł 112, 117
 lavûrat, -am wł 112
 lavurāt wł 112
 lavurēnt wł 112
 lavurò: wł 112
 lavuròt wł 112
 lavurъ wł 112, 117
 lerarica n 31, 37, 50
 lerar(ъ) n 31, 37, 50
 letera wł 113, 117
 letira wł 113
 libapastorъ w 94
 libapastorъka w 94
 libar wł 112
 librić wł 112, 113
 libritijъ wł 112, 117
 librit' wł 112
 libro wł 112
 ličitъ 43
 lip'cotina g 80
 lipsánica g 80

lipsati g 80
 lipsotina g 80
 lochtrarz n 33
 loχtrarz n 33, 39, 48
 loχtraruš n 33
 lō:piš wł 106
 lopon w 88
 lopovček w 88
 lopónka w 88
 lopovъ w 88, 95
 lopuza w 88, 95
 lov 64
 lovdžija, lovžija 64, 71,
 137
 loviti 64
 lozъnъ=ačъka n 31, 45, 52
 lozъnъ=akъ n 31, 45, 52
 ložniak, ložniak n 31, 32
 ložnačka n 31
 luftъ alb 122
 lu:pež 88
 lužniak, lužnik n 32
 luapiš wł 106
 lъgъkъ 77
 l'ipčotina g 80
 ładən, ładunəm g 83
 lapis wł 107
 lašadn'ik t 58
 foša'd'inaj pastux t 58
 mačstar(ъ) wł 107, 117
 mačstro wł 107, 117
 mačstrovica wł 107, 117
 mačstrovycy wł 107
 majer n 37
 majerica n 37, 49
 maještra wł 107, 117
 ma'ještro wł 107
 majsterъ n 7, 9, 30, 32,
 35, 39, 47, 48, 82, 135
 majstor g 82
 majstorica g 32, 82, 84
 majstorovъ synъ g 32,
 82, 84
 majstorъ g 7, 9, 32, 46,
 82, 84
 majstra n 32, 39, 47, 135
 makinjača wł 111, 117
 māl n 45

malinar, ma:lnar t 99
 maъ n 45, 50
 maor n 38, 42
 maragun, Maragún wł
 108
 marangon wł 108
 Marangonić wł 108
 marangonъ wł 108, 116,
 117, 141
 marangun wł 108
 maranguo:n, marinhō:n
 wł 108
 mark n 40, 41, 44
 marktplacъ n 51
 markъ n 40, 51
 masterica n 32
 masterъ n 32, 39, 135
 mastidlo, mastilo, mastilo
 21, 81, 83, 138
 mas't'at'ica n 32
 mauerъ n 48
 maže:rja wł 110
 me:deχ wł 109
 medicinъka t 98, 103
 medičъka t 98, 103
 medig wł 109
 medik(ъ) t 98, 103, 109,
 139
 mehesъ 94
 mejstar n 30, 32
 mejstaf, mejster n 32
 melanъ g 80, 84
 melti 98, 139
 melъnikъ 99
 melan' g 80
 me'riši g 76
 mer'luši g 76
 meštar(ъ) wł 107, 117
 meštel'onia wł 107
 meštor wł 107
 meštra wł 107, 117
 meštri wł 107, 117
 meštrica wł 107, 117
 meštrija wł 107, 111, 117
 meštronja wł 107, 117
 meštrovica wł 107, 117
 mæraŋgo:n wł 108
 međigъ wł 117, 141

meštъskъ placъ n 51
 midō wł 109
 miēdēχ wł 109
 miēdiχ wł 109
 mi'lan, mi'lan' g 80
 mi:rī: g 76
 miris g 76
 miris- g 75
 mirisa, mirisam,
 mirisajetъ g 76
 mirisat g 76
 mirisati g 75
 mi'rise g 76
 mīriše, miriše:, mirišetъ g
 76
 miriši:, miriši:, mirišetъ g
 76
 mir=itъ g 76
 mirizma g 76
 mīrlis g 76
 mirlisat g 76
 mīrliše g 76
 mīrše g 76
 mīrūša, mirušajetъ g 76
 mirūši g 76
 mištra wł 107, 114
 mištro wł 114, 116
 mizerakъ t 102, 104
 mīžeran wł 110
 mizerija wł 110, 118
 mīžeran wł 110
 mīžerija wł 110
 mīžero:n wł 110
 mīžerъnъ wł 110, 118
 mlin- 99
 mlinar(ъ) t 98, 99, 139
 mlinъ t 139
 mlyn- 99
 mlynarъ, mly'nar t 99
 mō:aktplac n 20
 mo'ra'be t 68
 moda 121
 modistъka 121
 mojster n 32
 mojškra n 32, 36, 39, 135
 mojštra n 32, 36, 39, 49,
 135
 mōl n 45

mold'ь mьlinarъ † 103
 molif, †moliv g 79
 molivo g 79
 molivъ g 79, 84
 m'ľušī g 76
 mucka 81
 mucuna g 81
 musьka 81
 muftija t 66, 70, 137
 muḡarabe, mu'araḡbe t 68,
 71, 138
 mujer n 42
 mulaḡ, muler n 42
 muľif g 79
 muľnar wľ 115
 muľnarškica wľ 115
 mulinarъ wľ 115, 117
 mulinarъskica wľ 115,
 117
 muľlivu g 79
 muljaḡ n 42, 47, 48, 135
 muljerъ n 42, 48, 135
 muľuf g 79
 mur n 42, 135
 muraḡbe t 68
 murador(ъ) wľ 115, 116
 murak' t 67
 murar(ъ) n 42, 47, 48,
 135
 muraš n 42
 murator wľ 115
 murekerъ t 71, 137
 †murek'e t 67
 muror, muroš n 42
 muronъščikъ n 42, 48
 muruk' up t 67
 murъnikъ n 42, 48
 murъščikъ n 42, 48
 mur'ar' n 42
 muszkiet f 121
 mьlin- † 99
 mьlinarica † 103
 mьlinariḡa † 103
 mьlinariḡъ † 103
 mьlinarjevA † 103
 mьlinarjevA koběta
 <žena> † 103

mьlinarjevitiḡ ḡolpъсь
 <кълкъ> † 103
 mьlinarjev'ь ḡolprakъ
 <ḡolpъсь, kavalerъ,
 kozakъ, synъ> † 103
 mьlinarovA žena
 <žepъka> † 103
 mьlinarъčьka † 103
 mьlinarъ † 98, 99, 103,
 139
 mьlinarъ=акъ † 103
 mьlinarъčъ=акъ † 103
 mьlinarъčikъ † 103
 mьlinarъčъ=уḡъ † 103
 mьlinarъčъ=укъ † 103
 mьlinarъka † 103
 mьlinarъsk'ь synъ † 103
 mьlinarъ=укъ † 103
 mьlinica † 103
 mьlinikarja synъ † 103
 mьlinikarъ † 103, 139
 mьlinikarъka † 103
 mьlinikovA † 103
 mьlinikovitiḡ ḡolъсь †
 103
 mьlinikov'ь synъ † 103
 mьlinikъ † 103, 139
 mьlinъ † 98, 99, 139
 mьlynikarъ † 98
 mьlynikъ † 98
 myrarinъ n 42, 48
 myḡhyjs w 93
 m'ęstno 45
 m̃ištor † 33
 m'izerok † 102
 na dirminžija žena t 70
 na dirminžijata ženata t
 64
 na ḡrametk'i † p'išet g 83
 naḡbarica n 37, 47
 naḡbarъ n 37, 47
 náměsti 41
 na papučija žena <mu> t
 61, 69
 na terzija žena <mu> t 60,
 70
 na terzijō žena t 60, 70
 na terziju žena t 60

Nimrod, nimroḡъ 122
 nō:ḡrar n 37
 nō:ḡrara n 37
 nō:ri † 101
 novъсь 13
 ofenzecer(ъ) n 43, 44, 48
 olonъka 22, 23, 56
 olonъko 23, 56
 olonъkъ 23, 56
 olonъсь 23, 56
 olonъnikъ 23
 olu:fko, olůvko 23
 -or 25
 orvoš(ъ) w 93, 94
 -orъ 97
 ostološ(ъ) w 91, 94
 oškoľ=anikъ w 95
 oškoľ=arikъ w 95
 oškoľaryk w 93
 oškoľ=arъ w 95
 oškoľ=arъka w 95
 oškoľ=arъničьka w 95
 oškoľ=arъnikъ w 95
 oškoľar' w 93
 oškoľar'ka w 93
 oškoľaš w 93
 oškoľaška w 93
 oškoľašъ w 95
 oškoľašьka w 95
 oškoľьnica w 95
 oškoľьnikъ w 95
 oškulnyc'a w 93
 oškulnyk w 93
 onъčarъ 54
 padar n 19, 20
 padarica n 19, 37, 49
 paḡdarkiña, padarъkynja n
 19, 37, 49
 padarъ n 19, 37, 49
 pader(ъ) n 19, 37, 49
 paez, palis, paiz(ъ), pajez
 wľ 115, 116
 pampuržija 122
 panadjurъ g 85, 138
 pānadur g 77
 pānažu:r, †panažur g 77
 panagir(ъ) g 77, 85, 138
 panagjuri, panag'ur g 77

panair(ъ) g 77, 85, 138
 panajir, panajur g 77
 panigir g 77
 panžor g 77
 panžar(ъ) g 77, 85, 138
 panžor: r g 77
 papera n 15, 50
 paperyka n 50
 papier, papieř n 15
 papir n 15
 papiruř ř 101, 104
 papir'ъ, papir'ъ n 15, 46,
 50, 78, 134
 pap'ir' n 15
 papje: r n 15
 papjera n 15
 papuci t 61
 papučar t 61
 papučia, papučia t 61
 papučija t 61, 69, 137
 papužija t 61
 papuğ'ija t 61
 papukčija t 61
 pap'ar, pap'er n 15
 pap'era n 15
 pap'erka n 15
 pap'ir, pap'jer n 15
 para t 59, 71, 137
 parasēnak 7
 pare t 59
 pare t 71, 137
 pari t 59, 71, 137
 parkiet f 121
 pař t 59
 paskarъ r 120
 pastyrъ 54
 pazar t 53, 54
 pazariřce t 71
 pazarъ t 71, 136
 pazō: r t 54
 peč'kedu: r wł 113
 'pe:inazje, 'peinezi n 14
 'pe:ntar n 25
 pejn'azy n 14
 pé:kjar, 'pekjer n 27
 pekłā n 27
 penezi n 14

peña:ze, peñezi, peñezi,
 peñi:ze n 14
 peñjaze n 14
 peščador(ъ) wł 113, 118
 peščadorъ, peška'dur wł
 113
 'petlač, 'petlar n 27
 petlerica n 27, 46, 52, 134
 petlerъ n 27, 46, 51, 134
 petljačъ n 27, 46, 51, 134
 petljačъka n 27, 46, 52,
 134
 petljajetъ n 27, 46, 52
 petljarica n 27, 46, 52,
 134
 petljarъ n 26, 27, 34, 46,
 51, 134
 petl'a n 27
 peñeze n 13, 51, 134
 peñezi n 13, 51, 134
 peñežъ n 13, 46
 peñeze n 13
 peñezi n 13
 piētlar, 'pietler n 27
 pijac wł 20, 106
 pijaca wł 20, 106, 117,
 140
 pijacъ wł 106, 117, 140
 pimokatъ komi 122
 pinezi n 14
 pintar(ъ) n 23, 25, 34, 46,
 48, 134
 pintař(ъ) n 25, 48
 pinter(ъ) n 23, 25, 38, 46,
 48, 134
 pin'ti: r, pin'ti: r n 25
 pintor n 25
 Pintorić, Pintorović n 25
 pintorъ n 23, 25, 46, 48,
 134
 pi:nti: r n 25
 pisanka, pisanъka 74, 83,
 138
 pint'jer n 25
 piñezi n 14
 pjac wł 106
 pjaca wł 106
 piñezi n 14

plabežъnъ n 50
 plac n 20, 106
 placa l/wł 102, 104, 106,
 117, 140
 placъ n 20, 42, 46, 50, 51
 plā:jbajs, plajbas n 22, 23
 plajbezъ n 50, 134
 plajvajs n 23
 plajvaz(ъ) n 22, 50, 134
 plavajs, plavajz, plavez n
 22
 plevais, plevajs, plevejs n
 22, 23
 plā:c n 20
 plotъnikъ 29
 plo'c, plūoc n 20
 pl'ac n 20, 41
 pl'aca ř 102
 pl'ejbas n 22
 plāc n 20
 plaves, plavjas n 22
 počitajetъ 43, 44
 pō:dar, pō:darca n 19
 po'pi: r n 15
 porosēnok 7
 porosja 7
 porseñkъ, porse 7
 portret f 121
 postolar t 55, 112
 postolJarja synъ t 70
 postoljarov'ъ synъ t 70
 postolJarъ t 55, 69, 136
 postolJarъka t 70
 postol'ar t 55
 postol, postoły t 55
 pošt wł 116
 poštolā: r, poštolō: r t 55
 poštъ wł 117
 povarixa 14
 prařarka n 27
 prařarъ n 27, 45, 51
 prařarъka n 27, 45, 52
 prařar' n 27
 prařarъ n 27, 51
 'prařrōř n 27
 prasa, prase 7
 precektor ř 100
 precektorka ř 100

precektor(ъ) † 103
 precektorъka † 104
 preceptor † 100
 preceptorka † 100
 prifъ n 37, 50
 profesoъ † 100, 103
 profesoъka † 100, 104
 prokurorъ f 121
 prosaъ, prosaъka 26
 prosie 7
 prositъ 26, 28
 prositъ Xrista radi g 85
 prošeъ, prošeъka 26
 pwac n 20
 p'en'ezē n 14
 p'en'onze n 14
 p'en'onzy n 14
 p'īnonze n 14
 rabadžija t 63
 rabczyk n 91
 rapc'ic w/n 90
 rabszyc w/n 91
 rabszyk n 91
 rabšicъ w/n 95
 rabuъ n 51
 rachovati, rachunek n 43
 raznujety, raznujo n 43,
 51
 razhujety n 43, 44, 47, 51,
 135
 rāivēš, rāivēn n 31
 rapsic' w/n 90
 rata l/n 44
 ratajety, ra:ta n 44, 51
 ratjety, ra:ce n 44, 51
 raubczyk n 91
 raubčik n 91
 raubčikovat n 91
 raubsznik n 91
 raubszyc n 90, 91
 raubszycować n 91
 raubczyk n 91
 raubšičit' n 91
 raubšik n 91
 raupšyc n 90
 rechnovat' n 44
 rechnungsfirer n 43
 rextorъ † 100, 103

rextorъka † 100, 103-104
 re:i'va, re:i'veš, re:i'vōn n
 31
 rektor † 100
 rē:ušna n 31
 rēva n 31
 rē:veš, rē:vēn n 31
 rēva n 31, 37, 52
 rēvežъ n 31, 37, 52
 rēvynъ n 31, 37, 52
 rēvščina n 31, 37, 52
 rī:bič 38
 richtar, richtār n 20, 21
 richter n 21
 rīeuščina, rīeušn'a n 31
 rihtar n 20
 rihtar(ъ) n 20, 50
 rihtar na su:d'e n 20
 rihter(ъ) n 20, 50
 rinek, rīnek n 41
 ring n 41
 rink(ъ) n 41, 47, 50, 51,
 135
 rīnok n 41
 rīnъkъ n 40, 41, 47, 50,
 53, 135
 rī:uъ n 31
 rodar(ъ) n 30, 37, 48
 ropšic w/n 91
 ro'pšica n 91
 rum(ъ) n 45, 50
 rychtar, rychtarz, rychtār
 n 20, 21
 ryftarz n 21
 ryhtar n 20
 ryktar n 21
 rynek, rynk n 41
 rynok n 41, 53
 ryńk n 41
 r̃ynak n 53
 r̃ynek n 41
 r̃ynok n 41, 42, 53
 rihtar, rihter n 20
 sabo w 90, 94
 sabo w 90
 sabol w 90
 sabolica w 90, 94
 sabolka w 90

sabolovA žena w 90, 94
 sabolъ w 90, 94
 sabolъka w 90, 94
 sabou, sab'ou w 90
 sab'ou:ula žena w 90
 sabov w 90
 sabovA žena w 90, 94
 sab'ova žo'na w 90
 sabovica w 90, 94
 sabovova žo'na w 90
 sabovъ w 90, 94
 sabovъka w 90, 94
 sabovъkynja w 90, 94
 sabu w 90
 sabuca w 90, 94
 sabuc'a w 90
 sabuō:f w 90
 sabuu, sabuuka w 90
 sabuukynja w 90
 sab'iu w 90
 saltūr w 111
 sapoъ † 56
 sapoъnik t 57
 sapoъnyk t 56
 sapoъnyj šv'ec t 57
 sapoъn'ak t 57
 sapoъn'ik t 56
 sapoъnica t 69
 sapoъničepъko t 70
 sapoъničixa t 69
 sapoъničъka t 69
 sapoъnikovA t 69
 sapoъnikovA baba
 <družina, žena,
 ženъka> t 69
 sapoъnikovъ synъ t 70
 sapoъnikъ t 7, 9, 56, 69,
 133, 137
 sapoъnъ švъsъ t 69
 sapoъnъ=akъ t 7, 9, 57,
 69
 sarta w 111
 sartorela w 111
 sartūr w 111
 sarturica w 111
 sá:ud l/w 102, 109
 sešit 29, 74
 sinut na dimir-žijata t 63

skolarusъ † 99, 104
 skolarusъka † 99, 104
 skordokoľpan g 80
 skriptorál † 101
 skriptura † 101, 104
 skryptura† † 101
 skůla † 99
 skurduľkohan g 80
 soba † 63
 sobažija † 63, 69, 137
 sobar(ь) † 63, 69, 94, 137
 sokačica w 94
 sokačьka w 94
 sòlad wľ † 110
 sòld wľ † 110
 sòlda wľ † 110
 soldi † wľ 102, 104, 109,
 110, 118, 141
 soldin wľ † 110
 soldъ † wľ 102, 104, 140
 lso:udi † wľ 102, 109
 sqďьca, sqďьсь, sqďьja 20,
 81
 sqďьnikъ 20
 sprašajetъ, spr̥øšø n 27,
 45, 52
 srmomáň n 34
 stajetъ 16
 stal'mach n 29
 stal'maх, stal'ľmaх n 29
 stanetъ 16
 starmach, starmacher n 29
 stelmach, stelmacher n 29
 stel'maх, stel'maх n 29
 st'el'man n 29
 stojits 16
 stolъ 91
 studentъ † 100, 104
 studentъka † 100, 104
 studentъkynja † 100, 104
 sudia 81
 sudija 66, 81
 sudja 81
 sudňik 20
 sut, sù:t † wľ 102
 svinečnik 22
 sľvi:nčnik plajbezøn n 22
 svinec 22

svinečьnikъ 22
 sьčitajetъ 43
 sьšitъ, sьšitъkъ 74
 synъ čizmarju
 <čizmar' u> † 62, 70
 synъ <mu> na
 kunduražija † 61, 70
 synъ mьlinarja † 103
 synъ na demiržija † 69
 synъ na paručija mu † 61,
 70
 synъ otъ kunduražija † 61,
 70
 synъ otъ mьlinarja † 103
 synъ otъ šoštarka <šostra,
 šuštarja> n 49
 synъ sapožьnika † 70
 synъ šustra n 49
 syn'ža 20
 szajt, szajta n 33
 szmat n 51
 sztarmacher n 29
 sztermach n 29
 sztermacher n 29
 stal'maх, stel'maх n 29
 šabanъ 121
 šajta, šajtanъ n 33
 šajtar(ь) n 33, 38, 48, 135
 šajtovanъ n 33
 šaltora wľ 111, 117
 šaltur, šaltù:r wľ 111
 šalturica, šalturica wľ
 111, 117
 šalturъ wľ 111, 117, 141
 šalturьca wľ 111
 šaparъ n 44, 49
 šapať n 44
 šárta wľ 111
 šartôra wľ 111
 šarturica wľ 111
 šalv'ec 57
 šeper n 44
 šeperka n 44
 šeperъ n 44, 49
 šeperьka n 44, 49
 šerikъ litew. 122
 šeljē:rar n 31
 šeljē:rarca n 31

šichtár, šichter n 33
 šichtún, šichtung, šichtún
 n 33
 šixtar(ь) n 33, 38, 48, 135
 šiper n 44
 šiti 36
 šivač 36
 škebrati 27
 škola † 74, 75, 99, 100,
 139
 školakъ † 75
 školantъ † 99, 104
 školanъka † 99, 104
 školanъсь † 99
 školanъskica † 99, 104
 školica † 99, 104
 školjačьka † 99, 104
 školjakъ † 99, 104
 školjarica † 99, 104
 školjariжа † 99, 104
 školjarьka † 99, 104
 školjarъ † 75, 99, 104
 školjarъсь † 104
 školovO děvъčę † 99, 104
 školъсь † 99, 104
 školъnA † 100, 103
 školъnA děvъčina † 99,
 104
 školъnica † 99, 104
 školъničьka † 99, 104
 školъnikovica † 100, 103
 školъnikъ † 75, 99, 100,
 103, 104
 školъnъ † 100, 103
 školъnъ xolpakъ † 99,
 104
 školъnъ=akъ † 99, 104
 škol'ar † 93
 škol'nyk † 93
 škripta w 95
 škriptorál, škripuralik †
 101
 škryptorál † 101
 šlodarovA ženъska n 49
 šlodarъ n 44, 49
 šlodarьka n 44, 49
 šlodaf, šlodaf n 37, 44
 šlodafka, šlodafka n 37

šlóg, šlóg n 33
 šlogar(ь) n 33, 38, 48,
 135
 šl'odaf, šl'odafka n 44
 šmat(ь) n 45, 51
 šnajca n 36
 šnajdar n 36
 šnajdarьka n 49
 šnajder n 36, 37
 šnajderica n 36, 49
 šnajderka n 36
 šnajderovA baba <žena>
 n 49
 šnajderu žena n 49
 šnajderь n 7, 9, 36, 47,
 49, 132, 133, 135
 šnajderьka n 49
 šnajdr n 36
 šnajdrixa n 49
 šnidar, šnydaf n 36
 š'o'ban t 54
 šola n 30, 37, 46, 99, 140
 šolad wł 110
 šolar n 30
 šo:larca, šolarica n 30,
 37, 50
 šolarka n 30
 šolarь n 30, 37, 50
 šolarьka n 30, 37, 50
 šold, šo:ldę wł 110
 šoldi wł 102, 109, 110,
 118, 141
 šolerarica n 37
 šoljerarica n 31
 šoljerarь n 31, 37
 šo:lka n 31
 šolmojsterь n 31, 37
 šolmojstrynja n 31, 37
 šolmošter n 31
 šolьka n 30, 37, 50
 šò:larka n 30
 šolmaster, šolmešter n 31
 šorьnikь n 48
 šostar(ь) n 35, 46, 48, 135
 šostrа synь n 49
 šostrovъ synь n 49
 šoštar n 35
 šoštarja synь <žena> n 49

šoštarjevъ synь n 49
 šoštarju synь n 49
 šoštarovA baba n 49
 šoštarovъ synь n 49
 šoštarь n 35, 47, 48, 135
 špajzarica n 15, 37, 49
 špana 122
 šporežija n 38, 43, 48
 špražač(ь) n 27, 45, 51
 špražajetь, špraža n 27,
 45, 52
 špražarka n 27
 špražarь n 27, 45, 52
 špražarьka n 27, 45, 52
 špražaš, špražoš n 27
 šrajbjaxь n 50
 šrà:ipiaxl' n 29, 38
 šrybar, šrybař n 30
 štalmach, štalmaχ,
 štalman n 29
 štāmar n 37
 štameць, štá:mēc n 37, 48
 štelmaχ(ar) n 29
 štelmaχerь n 39, 48
 štelmaχer' n 29
 štelmaχь n 39, 46, 48
 štelmanь n 39, 48
 štel'maχ(er) n 29, 30
 šterc n 28
 štērcar n 28
 štercь n 28, 37, 51
 štiftь n 22, 50
 štubak(ь) n 30, 45, 50
 šula n 140
 šular, šularka n 30
 šularь n 30, 44, 50
 šularьka n 30, 44, 50
 šulař, šulařka n 30
 šuljerarica n 31, 50
 šuljerarь n 31, 50
 šuljerь n 30, 44, 50
 šuljerьka n 30, 44, 50
 šulmejštar n 30
 šulmojsterь, šulmojstrь n
 31, 50
 šulmojstrynja n 31, 50
 šulьskA n 44
 šulьskA golica n 30, 50

šulьskO děvьčę n 30, 50
 šulьskъ n 44
 šulьskъ golьць <heftь> n
 30, 50
 šulsk'i heft n 29
 šul'ar', šul'ařka n 30
 šul'er, šul'erka n 30
 šularca n 30
 šù:mostəR, šù:mostRęna
 n 31
 šuolar n 30
 šu:ldi wł 110
 šustarica n 48
 šustarь n 35, 47, 48, 135
 šuster n 35
 šusterica n 48
 šustervA žena n 48
 šustervъ synь n 49
 šusterь n 35, 38, 47, 48,
 135
 šusterьka n 48
 šustrixa n 48
 šustrikь n 49
 šustrovA n 48
 šustrovA ženьka n 49
 šustrovъ synь n 49
 šustrovьka n 48
 šustrulja n 48
 šuštar n 35
 šuštarjevA žena n 49
 šuštarjevъ synь n 49
 šuštarski n 35
 šuštarь n 35, 47, 48, 135
 švajcerь n 45, 49
 švec, švec', šv'ec 57
 šыtak, šыtak 74
 šьvьць 57
 tabunьščikь t 70, 137
 ta'bun'ščyk, ta'bun'šik t
 58
 targ, targowica,
 targowisko 41
 tatradь g 73
 tefter(ь) t 67, 71, 137
 teft'er' t 67
 teka n 28, 29, 34, 38, 46,
 50
 tekьna n 28, 50

telega t 137
 teležnyk t 58, 69
 teležnyk master t, n 58, 69
 tenečedžija t 63
 tenekežija t 63, 69, 137
 terzica, terzifka t 60
 terziica t 60, 70
 terziinA žena t 60, 70
 terzija t 36, 60, 70, 137
 terzije <terziję> žena t 60, 70
 terzijina žena t 60
 terzijka, terzijka t 60, 70
 terzivka t 60, 70
 tetrady g 73, 74, 82, 84, 138
 tetradyja g 84, 138
 tetradyka g 74, 82, 84, 138
 tetrad', tetrad'ka g 74
 tetrad g 74
 tetragy g 74
 tetratka, tetratka g 74
 theka n 28
 tigan, tigā:nčić, tiganj g 80
 tinta n 21, 46, 50, 100, 134
 tintya n 21
 tinty, tintyva n 50
 tišjer n 26, 30
 tišlar n 34, 35, 47, 48
 tišler n 34, 35, 47, 48
 tišl'ar n 26
 titrat, titratka g 74
 togo mlynika goľcy <žena> t 103
 tolovaj i w 88
 tolvaj w 95
 torba, torboj t 55, 71, 136
 torbar t 55
 torbara t 55, 71
 torbar t 71
 torbešnak, torbešnik, torbešnyk t 55
 torboťas t 55

torbotreš t 55, 71
 torbešnica t 55, 71
 torbešnyk t 55, 71
 totradi, totrady g 73
 totrvaj w 88
 tovarišica t 55
 tovariš t 55
 tovarše:ica, tovarši:ca t 55
 tovaryšica t 71
 tovaryš t 70
 totrvaj w 88
 trh, trhovisko, tržišće 41
 tuha n 23
 tunjo, tuńe, tuńi 45
 tuva:riš t 55
 tužka, tužka n 23, 39, 50
 turg 41
 turgyn plac n 51
 tynt, tynta n 21
 tyšaf, tyšer n 35
 tyšlaf, tyšler n 35
 t'el'ežnyk t 58
 t'el'ožnyj master t, n 58
 t'etratka, t'et'rat' g 74
 t'il'ežnyk t 58
 t'it'rad' g 74
 ucen' 75
 učenik(ы) 75, 83, 138
 učilnik 75
 učitel(ы) 79, 83, 138
 učitelka 79, 83, 138
 učitel', učitel 79
 učiti se 74
 učny 75
 -ur(ы) 97
 uera w 110
 uojnar, uojnar n 29, 44
 uolcar n 33
 uocabnik 30
 uučer, uuč'er 30
 uuč'erka 30
 u'ič'ne m'ęsto n 41
 vadas w 90
 vadāsa, vadasajet' w 90, 95
 vadasenje w 90
 vadaska w 90

vadāsnik w 90
 vadaš w 90, 95
 vadaška w 90, 95
 vadašnyk w 95
 vadašenje w 90
 vakar t 119, 120, 141
 vakarka t 119, 120
 valač n 39, 49
 valal(ы) w 93, 94
 vandrov n 28, 51
 vandrovkynja n 28, 52
 vandrovnyk n 28, 51
 vandrovščička n 28, 52
 vandrovščik n 28, 51
 vandrus n 28, 51
 vandruska n 28, 52
 va:raš w 87
 varoš, vá:roš... w 87
 varoška krčma w 88
 varoš w 87, 95, 139
 vartO n 51
 vā:roš w 87
 varyuš, varyš w 87
 vasať w 88
 vasať w 88
 vašar, vá:šar... w 88
 vašarter w 95
 vašar w 88, 95, 139
 vá:šer, vá:šir w 88
 vatažnyk t 58
 vatažnyk t 70, 137
 vadroščička, vā'droščik n 28
 vėlcer, vėlcer n 19
 vendroščička, vendroščik n 28
 veršal n 19
 veterinar t 103
 vičnyO město n 44, 51
 viki n 41, 44, 51
 vodeničar 99
 vojnar n 30, 44, 48
 Volch 39, 49
 volu:fko 23
 vonjajet' 75
 v'et'inar t 98
 wandr- n 28
 wandrak, wandrol n 28

wędr- n 28
 wędrawać n 28
 wjermank n 41
 wojaf 44
 wolufko 23
 woškol'anyk w 93
 woškol'arnyčka w 93
 woškol'arnyk w 93
 wowčer, wowčer 44
 zebračtvo n 26, 31
 zēndil t 66
 zēngim, zēngin t 65, 66
 zēnginin t 66
 zēnginъ t 65, 71, 137
 zeszyt, zešit, zešiww,
 zešyt 29, 74
 zin'gin(in) t 65
 ziny'ginjka t 65
 ʒošet, ʒošit, ʒošyt 74
 žačjka g 75, 84, 116, 138,
 141
 žak, žak g 75
 žakan g 75
 žakъ g 75, 84, 116, 138,
 141
 žakynja g 75, 84, 116,
 138, 141
 žebr- n 46, 134
 žebračitъ n 26, 52
 žebračjka n 26, 39, 46,
 51, 134
 žebračъnA baba n 26, 51
 žebračъnъ dēdъ n 26, 51
 žebračъstvo n 26, 31, 39,
 52
 žebrajety n 26, 39, 46, 52
 žebrak n 26
 žebrakujety n 26, 52
 žebrakъ n 26, 27, 39, 46,
 51, 134
 žebranina n 52
 žebranyje n 52
 žebragyka n 26, 46, 51,
 134
 žebrati n 26, 52
 žebrety n 26, 39, 46, 52
 žebric, žebris n 26
 žebrjak n 26

žebrota n 26, 31, 39, 52
 žebrovъka n 51
 žebrqtjA baba n 26, 51
 žebrqtjA babъka n 51
 žebrqtjъ dēdъ n 26, 51
 žebrqtjъnA baba n 26, 51
 žebrqtjъnъ dēdъ n 26, 51
 žebrujety n 26, 52
 žebrъ n 52
 žena mъlinarja ʃ 103
 žena na demiržija t 69
 žena na frangoraftinъ g
 84
 žena na kunduražija t 61,
 69
 žena na papučija t 61
 žena na šnajderъ n 49
 žena oty kunduražija t 61,
 69
 žena oty mъlinarja ʃ 103
 žena oty sabolja w 90, 94
 žena oty šaltura w 111,
 117
 žena oty šustra n 49
 žena oty šuštarka n 49
 žena oty terzija t 60, 70
 žena oty žnidarka n 49
 žena postoljarja t 70
 žena sabolja w 90, 94
 žena sapožnika t 69
 žena šaltura w 111
 žena šnajdera n 49
 žena šustera n 49
 žena u postoljarja t 70
 ženata na dimiržjata t 63
 ženata na frangoraftino g
 81
 ženъka sapožnika t 69
 ženada w 114
 žerŋa:dar w 114
 žerŋa:darca, ženadarica
 w 114, 117
 ženadarъ w 114, 117
 ženaditi w 114
 žernâdnica w 114
 žernâdnik w 114
 živan(ъ), živaŋ w 89, 95
 žjak g 75

žnidar n 36
 žnidarica n 36, 49
 žnidarjevA žena n 49
 žnidarъ n 7, 9, 36, 47, 49,
 132, 133, 135
 žnider(ъ) n 7, 9, 36, 47,
 49, 132, 133, 135
 žnidrica n 36, 49
 žnider n 36
 žena sabovova w 90
 žudigъ w 117
 žudih, žu:diŋ w 113
 абаджия t 60
 акчица t 65
 акчија t 65
 акчикa t 65
 аловак 56
 арабаија t 63
 арамија t 66
 ахчийка t 65
 ахчия t 65
 ашчица t 65
 ашчија t 65
 ашчикa t 65
 ашчиница t 65
 ашчинка t 65
 Балъкчиев t 64
 бълъкчийъ t 64
 бълъкчия t 64
 башмачник t 58
 башмашник t 58
 беднарский n 24
 бобыль 122
 боднар n 24
 боднарский n 24
 бондар n 24
 бумага w 105
 бумажник w 105
 бумажный w 105
 вагнер n 29
 ватага t 58
 ветеринар ʃ 98
 вецинар ʃ 98
 вицинар ʃ 98
 волох 39, 49
 грамата, грамота g 83
 грамотка g 83

гроші, грошы t 56	касаба t 67	панагир, панагюр,
гяк, гяче g 74	катать t 22	панагир g 77
ѓак g 74	кашавар n 14	панаир g 77
даскал g 78	каштаваць n 16	папера, паперка n 15
даскалица g 79	кедр g 83	паперь n 15
даскалка g 79	керпич t 54	папирка n 15
деарменција t 64	керпичник t 54	папукчија t 61
дегрменција t 64	книга 78	папучија, папуција t 61
демирджия, демирџија t 63	коморник g 83	пари t 59
деньга, деньги t 56	комшија t 59	пимы komi 122
дерменция, дерменџија t 64	комшийка, комшийкя t 59	плавес, плавец n 22
дніакъ g 74	комшика t 59	плајваз, плайвас n 22
димириџија t 63	комшия t 59	плявез n 22
довгарь r 119	кондило g 79	поперь n 15
дограмаџија t 63	коствам, костувам w1 16	попучи t 61
дрма, дрмка 81	кошт n 16	протомејстер g 82
дром 81	коштовати n 16	рахованье n 43
дръм, дръма 81	кухар n 14	раховать n 43
дулгер t 62	кухарка n 14	рахунка n 43
дунђер, дунђерин t 62	кухта n 14	рехнунгс-фирер n 44
дърма 81	кушарка f 121	рохунка n 43
дьяк g 74	кушера f 121	сапожник t 57
дюлгер(ин) t 62	кушерка f 121	сапожной мастеръ t 57
дяк g 74	мајстер n 82	стальмах, стельмах,
дяче g 74	мајстершчик n 82	стѣльмах n 29
евтин g 76, 77	мајстор g 32, 82	сшытак 74
егер n 17	макина, макиња w1 111	табун t 58
еким(ин) t 65	марабе t 68	телега t 58
егер n 17	марангоз(ин) w1 108	тенекеджия, тенекеџија t 63
зенгин(ин) t 66	мастерщик n 82	Терзиев t 60
зошит 74	медик f 98	Терзийски t 60
инкавст, инкауџт t 101	мејстер n 82	тетрадка g 74
кавга t 68	мелан g 80	тетрадь g 74
кавгаџија t 68	мерекеп t 67	тетратка g 74
кадий, кадый t 66	мештар, мештер w 82	тетрадь g 74
калиги, калигија g 112	мириша g 76	тиган g 80
калижки g 112	моарабе t 68	торбар t 55
калижник g 112	молив g 79	ученик 75
калогер, калугер,	морабе t 68	фабричник n 18
калуѓер g 80	муарабе t 68	фабричница n 18
калугерица, калугерица g 80	мурабе t 68	фабричный n 18
калугеричка g 80	муракеп, мураќеп,	фабрыкант n 18
калуѓерка g 80	мурекеп, мурукеп t 67	фельдшер n 19
калуѓерче g 80	муфти, муфтий t 66	фельчер n 19
карандаш t 56	мухарабе, мухаребе t 68	фершал n 19
	муцам 81	филада g 81
	оливец 56	ханжа t 58

харамя т 66
 хартија, хартия g 78
 хвершал n 19
 хекимин т 65
 чобан(ин) т 54
 шпанский 122
 штатрихтер n 20
 штельмах n 29
 ќерпич т 54
 ярманка n 41
 ярмолка n 41
 ярмонка n 41

niemieckie:

alemôsna 28, 52
 almôsan 28, 52
 Araber 19
 Bađ 19
 badaere 19, 49
 Bader 49
 Bahnarbeiter 19, 50
 Bahnarbeiterin 50
 Baraber 18, 50
 Baraberin 50
 Batze, Bätze 115
 Batzen 115
 betteln 27, 52, 134
 Bettler 27, 51, 52, 134
 billig 51
 binder 48
 Bleifeder 22, 23, 45, 50
 Bleistift 22, 23, 50
 Bleiweiß 22, 23, 46, 50, 134
 Bleiweißstift 22
 blîwîz 22, 46, 50, 134
 bödeker 25, 44, 48
 bödikêr 48
 Brief 37, 50
 būden 43, 45, 48
 budin 25
 budinâri 23, 48
 buoden 43, 48
 būten 25
 būtenaere 23, 48, 134
 butin 25
 butinâri 23, 48, 134
 būttner 23, 24, 48, 134

chrêg 38, 52
 clamfer 38
 duch- 23, 50
 englischer Blei 22
 Fabrik 50, 134
 Fabrikant 18, 50
 fâl 38, 51
 (Faß)binder 23, 25, 134
 fechten 27, 52
 Fechter 51, 52
 feil 38
 Feldscher(er) 19, 49, 50
 Fest 40, 51
 Fischer 38, 51
 Förster 51
 foršner 18, 51
 Fräule 31
 Fräulein 50
 Futter 12, 47
 gemên 51
 gemein(e) 38, 51, 135
 geschire 48
 Grosch(en) 101
 Grube 48
 Heft 29, 50
 hlaifs 28, 52
 Holz 33
 Holzer 33, 48
 Holzhacker 33, 38, 48
 huntâri 12, 47
 jachter 17, 51
 Jag 17
 jagaere 16, 51, 134
 Jagd 51
 jag(e) 17, 51
 Jäger 16, 51
 Jahrmarkt 40, 51, 135
 jaxt 17, 51
 järmarket 40, 50, 51, 135
 jeger 17
 Kachel 43, 48
 Kachelsteher 43, 44, 48
 Karte 117
 kirmesse 51
 klaft, klafta 33, 45, 48
 Klawer 33, 48
 Klampferer 38, 48
 Klempner 38, 48

kochôn 14, 49, 134
 kôgo 15, 49
 kosten 15, 16, 51, 134
 Kreuzer 14, 51
 krieg 38, 52
 Krieg 38, 52
 kuchen 14
 kuchina 14
 lâchter 33, 48
 Lehrer(in) 31, 50
 lôs 32, 45, 52
 Losmann 32
 mâl 45, 50
 Markt 40, 41, 44, 51
 Marktplatz 51
 Maurer 38, 42, 48
 Meier 37, 49
 Meierhof 37
 Meister, meister 7, 26, 32, 33, 46, 47, 48, 82, 135
 mēster 33
 moister 32, 36, 49, 135
 mulîn 98, 103, 139
 mulinâri 98, 103, 139
 mûr 42, 48, 135
 mûraere 42, 48, 135
 mûrer 42, 48, 135
 Nachbar(in) 37, 47
 Ofensetzer 43, 44, 48
 Ofner 38, 43, 48
 padaere 19
 Papier, papier 15, 50, 78, 134
 Patzen 115
 penning 13, 134
 petteln 27, 52, 134
 Pettler 27, 51, 52, 134
 pfenning 13, 51, 134
 pharre-man 31, 50
 pinter 23, 25, 48, 134
 Platz 20, 42, 50, 51, 106
 Pracher 27, 51, 52
 prachern 27
 Präzeptor 30, 100
 Raabschetze 90
 Rad 48
 Radmacher 30
 Rate 44, 51

- rauben 51
 Räuber 51
 Raubschütze 90, 95
 Raum 45, 50
 rechnen 43, 51, 135
 rechnen 43, 51, 135
 rechnen 43, 51
 Reue 31, 52
 reuwe 31, 37, 52
 richtaere 20, 50
 richtâri 20, 50
 Richter 20, 50
 Ring 40, 41, 50, 51, 53,
 135
 riuwe 31, 52
 röüwe 31
 rūm 45, 50
 Schäfer 49
 schāpar 44
 schāper 49
 Scheit 33
 scheiten 33, 48, 135
 scheper 49
 Schicht 33, 48, 135
 Schlag 33, 48, 135
 schlagen 33, 48, 135
 Schneider 7, 36, 49, 132,
 135
 Schneiderin 49
 Schreibbüchel 29, 38, 50
 Schreiber 30
 schroder 44, 49
 Schule 30, 31, 46, 50, 99,
 140
 Schuler 31
 Schüler(in) 30, 50
 Schulknabe 30
 Schullehrer(in) 31, 50
 Schulmädchen 30
 Schulmeister(in) 31, 50
 schuole 30, 50, 99, 140
 schuoster 35, 48, 49, 135
 Schuster 35, 48, 49, 135
 Schweizer 45, 49
 seff(e)r 26, 51, 52, 134
 snate, snatte 46, 51
 snidaere 36
 snider 7, 36, 45, 49, 132,
 135
 sniderin 49
 Sparherd 38, 48
 Speise 15, 49
 sprachen, sprechen 51, 52
 Stadtrichter 20
 Steinmetz 48
 stellemacher 29, 48
 Stellmacher 29, 30, 48
 stelmachr 29, 48
 Sterzer 28, 51
 stuba 63, 69, 94
 Stube 30, 50
 šēper 44
 šnider 45
 špraxen 27
 štāmōts 37, 43, 48
 Theke 28, 50
 tincta, tinkte 21
 Tinte 21, 50, 134
 Tischler 26, 30, 34, 48
 Tuff(stein) 23, 50
 tug- 23, 50
 wagener 25, 48
 Wagner 29, 48
 wahtaere 92
 walxa- 39, 49
 Wallach(e) 39, 49
 wandern 28, 45, 51, 52
 wart 51
 werre 110
 wīk 41, 44, 51
 Wilddieb 90
 woinər 30, 44, 48
 Ziegel 43, 48
 Zimmermann 34, 47, 135
 zimparman 34, 47, 135
 tureckie:
 abacı 60, 70
 ahçı 65, 70
 alaşa 58
 alaşa at 58
 araba 63
 arabacı 63, 69
 aşçı 65, 70
 at 58
 av 64
 avcı 64, 71
 balık 64, 71
 balıkçı 64, 71
 başmak 57, 69
 başmaq 57
 batrak 71
 bazar 53, 71
 beleg 58, 71
 boya 67, 71
 ci (ži) 62, 63, 64
 cı (ži) 64, 65, 66, 71
 çizme 61, 69, 70
 çoban 54, 70
 çorbacı 65, 71
 çabata 57, 69, 70
 çeBaDa 57
 çiz 61
 çoban 54
 daş 56
 daş-qalam 56
 defter 67, 71
 değirmen 64
 değirmenci 64, 70
 dejirmenži 64
 demir 63
 demirci 63, 69
 dernek 68, 71
 dijirmenži 64
 doğrama 62
 doğramacı 62, 69
 doğramak 62
 dülger 62, 69
 dürger 62, 69
 ekimci 65
 eš 55
 gavga 68, 71
 haram, harami 71
 hekim 65, 70
 hekim + ci, hekimci 65,
 70
 hoža, huža 58
 xadžy, xadžy 58, 71
 xoža, xuža 69, 70
 iš 55
 kadı 66, 70
 kalam-daš, kalamdaš 56,
 71

kalem 67, 71
 kalyk 58, 71
 karadaš 56
 kasaba 67, 71
 kavga 68, 71
 kerpič, kirpič, kirpiž 54, 69
 komši 59, 69, 137
 komšu 69, 137
 kon- 59
 konši 59, 69, 137
 konšu 69, 137
 kubbe 63, 69
 kubbeži 63
 kul 58
 kulak 58, 71
 kunduracı 60, 69, 70
 laša 58, 70
 laša at 58
 -li- 65, 71
 marangoz 108
 müftü 66, 70
 muharebe 68, 71
 mürekkep 67, 71
 otaγ- 58
 pabuçsu 61, 69, 70
 pabuč + čy 61
 panair 77
 panajur, panayır 77
 papuç + çı 61, 69, 70
 papuçsu 61, 69, 70
 papuç + čy 61, 69, 70
 para 71
 pašmaq 57
 pazar 53, 71
 post 55
 postal 55, 69, 70
 pust 55
 qalam 56
 qalam-taš 56, 71
 saBaG-, saBuG- 7, 56, 69, 70
 sapay-, sapuy- 7, 56, 69, 70
 soba 63, 69
 sobacı 63, 69
 šêBaDa 57
 tabun 58, 70

tängə, täŋkä 56, 71
 taš, taš-qalam 56
 tavar 55, 70, 71
 tavareš 55
 telege(n) 58, 69
 teneke 63
 tenekeci 63, 69
 teŋgä, teŋge 56, 71
 terzi 60, 70
 torba 55, 71
 uotaγ 58, 70
 vataγ 58, 70
 zengin 66, 71

greckie:

ἄγυρος 77
 ἀθίγγανοι 81, 85
 γραμματα 83, 85
 δασκάλα 79
 δασκάλισσα 79
 δάσκαλος 78, 84
 διάκονος 74
 διάκος 74, 75, 84
 διδάσκαλος 78
 δικαστής 81, 84
 διφθέρι 71
 διφθερι(ον) 67, 71
 διφτέρι 67
 δρόμος 81
 δρυμόν 81
 ἐλειψα 80
 εμυρισα 75
 εὐθηνός 76, 85
 Zingari 81, 85
 καλαμαρι 81
 καλαμάρι(ον) 81, 84
 καλάμι(ον) 67
 κάλαμος 56, 67, 71, 81
 καλίγιον, pl. καλίγια 112
 καλόγερος 80
 καμάρα 83, 84
 κέδρος 83
 κιννάβαρι 116, 117
 κονδυλι 84
 κονδύλι(ον) 80
 κοντυλι 84
 κόπανος 80
 λάδανον 82

λειπω 80
 μαίστωρ 7, 32, 82, 84
 μαραγκός 108
 μάστωρ 32, 82
 μελάνι(ον) 80, 84
 μελανός 80
 μολίβι 79, 84
 μολύβι 79, 84
 μολύβιον 79
 μόλυβος 79
 μουτσοῦνα 81
 μυρίζω 75
 παμβάκιον 78, 105, 117
 πᾶν 77
 παναγύρι 77, 85
 πανηγύρι 77
 πανηγύριον 77
 παν-ήγυρος
 πάπυρος 15, 78
 παρᾶς 59
 πλατεία 106
 πρωτομαίστωρ 82
 τετρα 73
 τετράδι(ον) 73, 84
 τεφτέρι 67
 τηγάνι 80
 τίγανον 80
 -τωρ 82
 τσομπάνης 54
 -τωρ 82
 φτηνός 76, 85
 φραγγοραπτης 81, 84
 φυλλάδα 81, 85
 χάρτης 78, 107
 χάρτι 78, 85
 χαρτίον 78
 Χριστος 85

węgiejskie:

ács 91, 94
 álc 91, 94
 asztal 91
 asztalos 91, 94
 bacsa, bacsó 91, 94
 bir 88
 bíró 88, 94
 bodnár 26
 bojtar 92, 94

búcsú 95
 ceruza 93, 95
 csikó 92
 csikós 92, 94
 csizma, csizma 61
 csobány 54
 csorda 92, 94
 csordás 92, 94
 gazda 89, 94, 95
 gula 92
 gulás 92
 gulya 92
 gulyás 92, 94
 gyartó 93, 94
 hajdú, pl. hajdúk 89, 95
 hajt 89
 hal 91
 halász 91, 95
 ir 93
 irka 93, 95
 iskola 93, 95
 iskolás 93, 95
 járás 94
 juh 92
 juhász 92, 94
 kan 92
 kanász 92, 94
 kerék 93, 94
 kerülő 90, 95
 koldul 89, 95
 koldus 89, 95
 konda 93
 kondás 93, 94
 libapástor 94
 lop 88
 lopó 88, 95
 méhészt 93, 94
 mester 82
 orvos 93, 94
 oskolás 93, 95
 pinter 25
 rabsic 90, 95
 sáboy 90
 skripta 95
 szabó 89, 90, 94
 szakácsné, szakácsnő 94
 szoba 63, 69, 94
 tolvaj 88, 95

vad 90
 vadász 90, 95
 vadászat 95
 valál 93, 94
 vár 88
 vásár 88, 95
 város 88, 95
 vásár 88, 95
 vásártér 88, 95
 zshivány 89, 95

łacińskie:

(aqua) tincta 21
 -arius 35
 atramentum 100, 104,
 140
 bacellāris 105, 117
 bellum 110
 bombacium 78, 105, 117
 bos, bovis 119
 bovārius 119, 120
 calamarium 81
 calamus 81
 calendae 102, 104
 caliga 111
 caminus 102, 140
 cantor 100, 103, 140
 captiāre 109
 carpentāriu(m) 114
 carpētum 114
 carta 107, 117
 cerussa 93, 95
 charta(m) 78, 107, 117
 chirurgus 98, 103
 cirurgus 98, 103
 colōnia 102
 constāre 15, 102, 104,
 140
 corona 102, 104
 dēnārius 101, 104, 140
 (dēnārius) grossus 101,
 104, 140
 doctor 97, 98, 103, 139
 encaustum 101, 104
 fabricans, -antis 18, 50
 fiscalis 98, 102, 103
 gustare 104
 incaustum 101, 104, 140

iudex, -icis, -ice(m) 113
 juratus 119, 120
 labor 117
 lapis, -idis 106, 117
 lāudanum 83
 liber, libru(m) 112, 117
 littera(m) 113
 lucta 122
 magister 32, 33, 82
 magistra(m) 107
 magistrū(m) 107
 medicus 98, 103, 109,
 139
 (medicus) veterinarius
 103
 miser 102, 104, 110
 meseria 110
 molinārius 98, 103, 139
 molinum 98, 103, 139
 pagense(m) 115
 pāgus 115
 papȳrus 15, 78, 101, 104,
 134
 placea 106
 platea 102, 104, 106, 117
 platea(m) 106
 pōnere 116
 posinū(m) 116
 praeceptor 100, 103, 104
 professor 100, 103, 104
 quaestare 102, 104
 quaestarius 102, 104
 quaternus 115
 rata (pars) 44
 rector 100, 103, 104, 140
 schola 99, 103, 104, 139
 scola 99, 103, 104, 139
 scripta 95
 scriptura 101, 104
 soldus 102, 104, 140
 sōldus (nūmmus) 110
 sōlidum (nūmmum) 110
 solidus (nummus) 110
 studens, -ntis 100, 104
 -ter 82
 thēca 28, 50
 vacca 119
 vaccarius 119

veterinarius 98

włoskie:

-ador 109
baccalière 105, 117
bambàgia 78, 105, 117
baraba 19
bêc' 115
bêz 115, 118
bezzi 115
bezzo 115
boscadôr 115, 116
boscaiòlo 115, 116
bos'ciador 115
bòsco 115
botâr 108, 117
botèr 117
bottaio 108
bòtte 108
caccia 109, 118
cacciare 109, 141
cacciatore 109, 118
calagaio, -aro 111
caleghèr 112, 117
calighère 112
carpentière 114
carpentûr 114, 116
cârta 78, 107, 114, 117,
140
cartolina (postale) 114
cartoline 114, 117
cartuline 114
ciarpentûr 114
ciarte 78, 107, 117
ciazzadôr 109, 118
ciazzare 118
ciàzze 109
cinabro 116
cinober 117
cogo 15, 49
costare 16
denaro 101
dotôr 114
dottore 114, 117
dottoressa 114, 117
encâustum 113
giornaliero 114
giornata 114

giùdice 113, 117
guèrra 110, 118
inchiòstro 113, 117
ingiòstri 113
ingiùstri 113, 117
judis 113
lacro 116
lapis 106, 117, 140
lare 116
lari 116, 118
lavor 112
lavorâ, lavorare 112, 117
lavoro 112, 117
lètera 113
lètira 113, 117
lèttera 113, 117
libro 112, 117
macchina 111, 117
maestra 107, 117, 140
maestre 108
maestri 108
maestro 107, 117, 140
marangòn(e) 108, 116,
117
Marangoni 108
maseria 118
medego 109, 117
mèdico 109, 117
mèstre 108, 111, 117
mèstri 108, 111, 117
miseria 110, 118
misero 110
mistro 114, 116
mulîn 115
mulinâr 115, 117
mulino 115
muradôr 115, 116
muratore 115
muro 115
paèse 115
païs 115, 116
parlare 19
pescadôr 118
pescatore 113
pes'ciadôr 113, 118
piazza 106, 117, 140
plâzze 106, 117, 140
poste 116, 117

posto 116
quaderna, quadèrne 115
quaderno 115, 117
sarta, sarto 111
sartôr 111
sartorâ 111
sartore 111, 117
sartore(m) 111
soldo, pl. soldi 102, 104,
110, 118, 140
uère 110
'zornade 114, 117
'zornadir 114, 117
'zornalir 114
zùdic 113, 117
zudich 113
zùdis 113, 117

rumuńskie:

astălûş 91
birău 88
boár 119, 120
boitâr 92
bouár 119, 120
brînzâ 120
buşteán, pl. buštení 119,
120
cicăuş 92
cioban 54
colduş 89
condâş 93
coşár, coşára 120
dascâl 79
dăscăliţa 79
éftin, eftín 76
gulêş 92
işcolâş 93
jiván 89
jurát 120
marangoz 108
orâş 88
panaghir, panaghurí 77
pará 59
pescar 120
ţerúza 93
-uc 90, 94
vácár 119, 120
varaş 88

varoš 88
vășârli 88

francuskie:

accoucher 121
cahier 121
coster 15
force 121
procureur 121

albańskie:

çoban 54
dhaskál 79
kojshi, kompshi, komshi
59
luftë 122
marangoz 108
molivë 79
panajír, panigír 77
para, pare 59

arumuńskie:

dáscal 79
dáscálă 79
eftiníe 76
frangu-arafu 81, 84
mulív 79
pănăgir(e), panayiru 77
pără 59